ବ୍ରଜବନ୍ଧୁ ବିରହ

୰ ମଣିଚରଣ ମହାପାତ୍ର

ପ୍ରଜପଯୁ ଧଡ଼ପ୍ର

ମଣିଚରଣ ମହାପାତ୍ର

ପ୍ରକାଶକ
ଶ୍ରୀ ପ୍ରଭାତକୁମାର ମହାପାତ୍ର

— ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂସ୍କରଣ —
୧୯୩୪

ମୂଲ୍ୟ ବାରଅଣା

ମୁଦ୍ରାକର
ଶ୍ରୀ ହରମୋହନ ଦତ୍ତ
ଦତ୍ତପ୍ରେସ
କଟକ

୰ ମହିଚରଣ ମହାପାତ୍ର

ଜନ୍ମସ୍ଥାନ—ଶିବପୁର, ପୋଷ୍ଟେ, ଟାଟଲଣ୍ଡନ ।

ଜନ୍ମ—୨୮ । ୧୦ । ୧୮୫୭ ମସିହା   ମୃତ୍ୟୁ—୧୬ । ୯ । ୧୯୧୦ ମସିହା ।

ଉତ୍ସର୍ଗପତ୍ର

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାବୁ ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ଦତ୍ତ

ବି. ଏଲ୍., କର-କମଳେଷୁ

ପ୍ରିୟ ବୈକୁଣ୍ଠ !

ସୁଧାମୟ ସ୍ନେହ ଓ ଉଦ୍ଦୀପ୍ତ ମମତାପୂର୍ଣ୍ଣ ଯେଉଁ ସମ୍ବନ୍ଧସୂତ୍ର ମୋର କୈଶୋର ସମୟଠାରୁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋତେ ତୁମ୍ଭ ସହିତ ଦୃଢ଼ରୂପେ ବନ୍ଧନ କରି ରଖିଅଛି, ସେହି ସମ୍ବନ୍ଧସୂତ୍ରକୁ ଚିରସ୍ମରଣୀୟ କରିବା ସକାଶେ ଏହି ସାମାନ୍ୟ ପୁସ୍ତକଖଣ୍ଡି ରଚନା କରି ଅଦ୍ୟ ତୁମ୍ଭ ହସ୍ତରେ ସମର୍ପଣ କଲି । ତୁମ୍ଭେ ଏହି ପୁସ୍ତକଖଣ୍ଡି ସାଦରରେ ଗ୍ରହଣ କଲେ ନିଜ ଶ୍ରମ ସାର୍ଥକ ଜ୍ଞାନ କରିବି ।

ଜଗତ୍‌ପିତା ଶ୍ରୀ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କଠାରେ ମୁଁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଅଛି ଯେ, ଉପରୋକ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧସୂତ୍ର ମୋର ଜୀବନ ସହିତ ଶେଷ ନ ହୋଇ ମୋର ସନ୍ତାନସନ୍ତତି-ମାନଙ୍କୁ ତୁମ୍ଭ ସନ୍ତାନସନ୍ତତିମାନଙ୍କ ସହିତ ଚିରକାଳ ବନ୍ଧନ କରି ରଖୁ । ଇତି ।

୨୫ ତାରିଖ ଡିସେମ୍ବର
ସନ ୧୯୦୦ ମସିହା

ତୁମ୍ଭର
ଶ୍ରୀ ମଣିଚରଣ ଦାସ ମହାପାତ୍ର ।

ପରିଚୟ

ଏହି "ବ୍ରଜବନ୍ଧୁ ବିରହ" ଖଣ୍ଡିଏ ନୂତନ ଧରଣର କବିତା ପୁସ୍ତକ । ଏଥିରେ ପ୍ରାଚୀନତ୍ୱ ଓ ନୂତନତ୍ୱର ସମାବେଶ ସୁନ୍ଦରରୂପେ ହୋଇଅଛି । ପ୍ରକାଶତଃ ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବିରହବିଷୟକ ନବକଳ୍ପନା-ପ୍ରସୂତ ଭାବରତ୍ନମାନ ପ୍ରାଚୀନ ଛନ୍ଦରାଗସୂତ୍ରରେ ଏପରି ଭାବରେ ଗ୍ରଥିତ ହୋଇଅଛି ଯେ, କି ପ୍ରାଚୀନ କି ଆଧୁନିକ ଉଭୟଶ୍ରେଣୀର ଲୋକମାନେ ପରିଦର୍ଶନ ମାତ୍ରକେ ଏହାକୁ କଣ୍ଠହାର କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ବଳାଇବେ । ଏଥିରେ ପ୍ରେମ, ଭକ୍ତି, ବାତ୍ସଲ୍ୟ ଓ ବୀରତ୍ୱର ଚିତ୍ରମାନ ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ଚିତ୍ରିତ ହୋଇଥିବାରୁ ପ୍ରେମିକ ଭକ୍ତମାନଙ୍କୁ ଏହା ଯେ ବିଶେଷ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରଦାନ କରିବ ଏବଂ ପ୍ରାଚୀନକାବ୍ୟପ୍ରିୟ ଲୋକ-ମାନଙ୍କର ନବରଚିତ କାବ୍ୟପ୍ରତି ଯେ ଆଗ୍ରହ ବଢ଼ାଇବ ଏଥିରେ ଅଳ୍ପ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଏଥିର ରଚକ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗର ଜଣେ ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ ପରିଦର୍ଶକ କର୍ମଚାରୀ ଏବଂ ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷାପ୍ରାପ୍ତ ମାର୍ଜିତରୁଚିର ଲୋକ । ସେ ପ୍ରଥମ ଉଦ୍ୟମରେ ଉତ୍କଳଭାରତୀର ସେବାରେ ଯେ ପ୍ରକାର କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଅଛନ୍ତି ତାହା ପ୍ରଶଂସାର ବିଷୟ ଅଟେ । ଗ୍ରାହକ-ମାନେ ଯଥୋଚିତ ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କଲେ ସେ ଆପଣାର ପରିଶ୍ରମକୁ ସାର୍ଥକ ଜ୍ଞାନ କରିବେ ଏବଂ ଉତ୍ସାହିତ ହୋଇ କ୍ରମେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ଲେଖିବାକୁ ଯତ୍ନବାନ୍ ହେବେ । ଇତି ।

୧ । ୧ । ୦୪
ବଡ଼ଦା

ଶ୍ରୀ ଅଭିନ୍ନ ନାୟକ
ମେନେଜର, ଜଗଦୀଶ ପ୍ରେସ

ସୂଚିପତ୍ର

ଛାନ୍ଦ	ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା

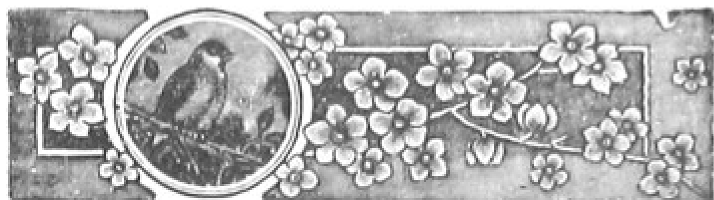
ଓଁ ତତ୍ ସତ୍ ଓଁ

ରାଗ—କାମୋଦକାମ୍ବୋଦୀ, ତାଳ—ଝମ୍ପା

ଶାରଦବରଣି ! ବାଣି ! ଶୁଭ୍ରବର୍ଣ୍ଣବସନେ !
ବୀଣାବାଦ୍ୟବିନୋଦିନି ! କମଳଶ୍ରୀବଦନେ !
ବଳକ୍ଷବନଜାସନା ! ବିଶ୍ୱମ୍ଭରବନିତେ !
ବିଦ୍ୟାବୁଦ୍ଧିବିଧାୟିନି ! ବୃନ୍ଦାରକବନ୍ଦିତେ !
ବ୍ରଜବନ୍ଧୁବିଚ୍ଛେଦର ବହୁବାକୁ ବର୍ଣ୍ଣନା,
ବରଦେ ! ବଳିଛି ବର-ବାଳକର ବାସନା ।
ଏତର ବାଗ୍-ବସ୍ତୁ ବିଦ୍ୟେ ! ବାଗ୍‌ବିଭବବିହୀନେ,
ବକ୍ତବ୍ୟ ବଧବେଳେ ଏତରଛ ଶିପିନେ;
ବାଟପଡ଼ା ବାଳମିତ୍ରେ ବାତ୍ସଲ୍ୟ ବହୁଳ,
ଚପଳ ବଳମ୍ବ ବିନା ବଦ୍‌ଗଧ ବହୁଳ ।
ବ୍ରଜବନ୍ଧୁ-ବ୍ରଜବଧୂ-ବ୍ରଜବାଳ ବିଚ୍ଛେଦ,
ଏତକୁ ବରତ ବିନା ବୁଧବର୍ଗେ ବିନୋଦ;
ବିଚ୍ଛେଦବର୍ଣ୍ଣନା ବହୁ ବିନୋଦନ ବିସ୍ତାର,
ବୈପରୀତ୍ୟ ବୋଲି ବିଦ୍ୟେ ! ବାରେ ଗୋ ନ ବିଗ୍ଭର;
ବୀକ୍ଷ ବିଶେ ବିଶାଳାକ୍ଷି ! ବୈପରୀତ୍ୟ ବୋଧ,
ବରକ୍ଷେ ଏତାପ-ବାର ବଜ୍ରବାହ୍ନି ବାରଦ;
ବିଶେଷେ ବାରଧି-ବକ୍ଷ ବାଡ଼ବାଗ୍ନି ବିଦରେ,
ବଧୂରସ ବିଷ ବସେ ବ୍ୟାଳବର ବିବରେ ।

ବ୍ରଜବନ୍ଧୁ ବିରହ

ପ୍ରଥମ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—ଦେଶାକ୍ଷ ବା ଗୁର୍ଜ୍ଜରୀ *

କଂସର କୃଷ୍ଣବଧ ଚିନ୍ତା

ଏଣେ ମନେ ପୂତନାଦ ଶନାଣ, ଗ୍ଲାନି ଭାଳିଲା କଂସ ପାପି ହୃଦ
"ମୋ ଗର୍ବଗଡବ୍ୟାଧି ନନ୍ଦବାଳ, ସେ ଥିଲେ ନୋହିବ ମୋର ମଙ୍ଗଳ,
ମାଧବ, ତାଙ୍କୁ କୃପାୟୁ କର
ବେ ହୋଇଛୁ ମୃଣୀ ଉର୍ଶିଣ ଅନ୍ତ । ୧
ବକାଦିଙ୍କି ସେହୁ ସଂହାର କଲ, ବହୁରଭ ପୂର୍ଣ୍ଣେ ଗୋପନଗରୀ
ପ୍ରତାପୀ ବୀର ଷଣ୍ଢ ଅଘ ବକ, ଗର୍ବଦର୍ପେ ଭ୍ରମୁଥିଲେ ତ୍ରିଲୋକ,
ତାଙ୍କୁ ସେ, କଲା ସହଜେ ହତ ।
ଏଡ଼େ କି ବଳୀ ନନ୍ଦ ବାଳସୁତ । ୨
ବାହୁବଳେ କଲା ତ୍ରିପୁର ଜୟ, ପେଲ୍ଲଥାକୁ ମୋତେ ଲାଗୁଛି ଭୟ,
ଶୁଣିଲି ଏବେ ସେ ଗୋପନଗରେ, ଗୋବର୍ଦ୍ଧନଗିରି ଟେକିଲା କରେ,
ପୂତନା, ପ୍ରାଣ କଲା ଶୋଷଣ,
କଲା ଭାଳସ୍ଥଳୁ ବାସ ଉଚ୍ଛନ୍ନ । ୩

---

*ଭକ୍ତକଲ୍ଲୋଳ "କୃଷ୍ଣ ବାଳଲୀଳା" ସ୍ୱରେ

ତାହାର ଭୟରେ ନିଶି ଦିବସ, ନିଦ୍ରା ନ କରେ ମୋ ନେତ୍ରେ ପ୍ରବେଶ,
ତାର କଥା ଶୁଣି ହୃଦ୍ୟ ଚମକେ, ଯେସନେ ନିକଟେ ଦେଖି ଅନ୍ତକେ,
କରଣ, କଂସ ବୁଦ୍ଧି ନ ଦିଶେ
କି ଉପାୟ ଅଛି ତାର ବିନାଶେ।" ୪

ଭାଳିଣ ଏମନ୍ତ ମଥୁରାପତି, ପାତ୍ର ମିତ୍ରଗଣେ ଡ଼କାଇ କତି,
କହିଲ, "ସକଳେ ଦେଇ ଶ୍ରବଣ, ଏକମନେ ଶୁଣ ମୋର ବଚନ,
ଅବ୍ରତ, ମୋର ନନ୍ଦତନୟ
କରେ ସେ ରାଜ୍ୟେ ନାନା ଅପଚୟ। ୫

ଅତି ଶୈଶବେ ପୂତନା ପ୍ରାଣ, କ୍ଷୀର ସଙ୍ଗରେ ସେ କଲା ଶୋଷଣ,
ପୁଣି ଅଘାଦିଙ୍କ ସଂହାର କଲା, ରକ୍ଷୀ ମାରି ତାଳଫଳ ଭକ୍ଷିଲା,
ଗୋପରେ, କରେ ସେ ଅତ୍ୟାଚାର
ଦଧି ଦୁଗ୍ଧ ଚୂରି କରେ ଅପାର। ୬

ଗୋପୀଙ୍କି ମୋହି ନନ୍ଦସୁତ କହ୍ନା, ଛଡ଼ାଇଛି ତାଙ୍କ ଗୃହବାସନା,
ନାନା ରାଜନୀତି ସମାଜନୀତି, ଭାଙ୍ଗେ ଦମ୍ଭେ ନୃପେ ନ କରି ଭୀତି,
ସାଧିଲା, ଘାତ ରାଜାଙ୍କ ବିନା
ଲଙ୍ଘେ ରାଜାଙ୍କ ରାଜଦ୍ରୋହୀ ସିନା। ୭

ନ ସାଧିଲେ ନନ୍ଦସୁତ ବିନାଶ, ନ ଲଭିବ ଶାନ୍ତି ମୋର ମାନସ,
ତା ନାଶେ ହେବ ଗୋପପୁର ସ୍ଥିର, ରାଜ୍ୟ ଶାନ୍ତିରକ୍ଷା ଧର୍ମ ରାଜାର,
ରଖିବା, ରାଜ୍ୟେ ରାଜବିଦ୍ରୋହୀ
ଶାସନ ବିଧି ବିରୁଦ୍ଧ ଅଟଇ।" ୮

କହେ ଉଗ୍ରସେନ, "ଶୁଣ ହେ କଂସ, ସହଜ ନହେ ନନ୍ଦସୁତ ଧ୍ୱଂସ,
ବୃଥାରେ କେତେ ନ କଲ ଉପାୟ, ନାଶିବାକୁ ବ୍ରଜପତି ତନୟ,
କୁଟିଳା, ଧାତ୍ରୀ ହୋଇ ପୂତନା
ମାରୁଁ ତାହାକୁ ନିଜେ ମଲା ସିନା। ୯

ସାଧିବାକୁ କୃଷ୍ଣ ପ୍ରାଣ ବିୟୋଗ, କଲ ତ ପୂତନା ଆଦି ନିୟୋଗ,
ଗଲେ ସେମାନେ ମହାଦର୍ପ କରି, ଜଣେ ତ ନଇଲା ଗୋପରୁ ଫେରି,

ସାମାନ୍ୟ, ନୁହେ ନନ୍ଦତନୟ,

ଅପେୟ କାଳିନ୍ଦୀ ଜଳକ ପେୟ । ୧୦

ଚୂରିଲା ଗୁରୁଦର୍ପ ବାସବର, ଟେକି ବାମକରେ ଗୁରୁ ଭୂଧର,

ଗ୍ରାସ କଲା ବନେ ପ୍ରବଳାନଳ, ଇଷିତରେ ନନ୍ଦରାଜା ଦୁଲାଳ,

ଅଦ୍ଭୁତ, ଏଡ଼େ ଜନ୍ମ ଭୁବନେ,

ଶୁଣା ତ ନାହିଁ ଭୂତ ବର୍ତ୍ତମାନେ ।” ୧୧

କ୍ରୋଧେ ଗର୍ଜି ରଦଚ୍ଛଦ କାମୋଡ଼ି, ପିଧାନରୁଁ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଖଡ଼ଗ କାଢ଼ି,

କମ୍ପମାନ ଅଙ୍ଗେ କହିଲା କଂସ, ଆରକ୍ତ ନେତ୍ରେ ଚାହିଁ ଦଶଦିଶ,

“ସାମାନ୍ୟ, ନର ନନ୍ଦର ଶିଶୁ,

ମୋ ଆଗେ ଗାଉଛ ତାହାର ଯଶ । ୧୨

ସିଂହର ସମ୍ମୁଖରେ ଶୃଗାଳ ଖ୍ୟାତି, ଯେ ଜନ କରଇ ସେ ମୂଢ଼ ଅତି;

ଏକ୍ଷଣି ଯାଇ ମୁଁ ଗୋପନଗର, ଛେଦିବି ମନ୍ଦ ନନ୍ଦସୁତ ଶିର,

ଦେଖିବ, ତାର କେତେ ଶକତି,

ହୀନ ସ୍ଥଳେ କି ସିଂହ କରେ ଭୀତି ? ୧୩

ନନ୍ଦର ତନୟ ଅଟେ ବାଳକ, ବାଳବଧେ ହୁଏ ଗୁରୁପାତକ,

ତେଣୁ ସେ ଏଯାଏ ରହିଛି ପ୍ରାଣେ, ଆଜ ତାହାକୁ ବଧିବି କୃପାଣେ,

ଅରାତି, ମୋର ନନ୍ଦର ସୁତ,

ଅରାତିବିନାଶ ଧର୍ମସଙ୍ଗତ ।” ୧୪

ଯମଦଣ୍ଡ * ଶୁଣି କଂସ ବଚନ, କରି ବଦନେ ରଦନ ଘର୍ଷଣ;

କହିଲା ,“ନରେଶ ! ଥାଉଁ ଏ ଭୃତ୍ୟ, ତୁମ୍ଭର ଗୋପେ ଯିବା ଅନୁଚିତ,

ମୁଁ ଆଜ, ବ୍ରଜେ ଗମନ କରି,

ନନ୍ଦସୁତକୁ ଆଣିଦେବି ଧରି ।” ୧୫

ତାର ବଚନେ କଂସ ହସି ହସି, ଘନେ କି ବକାଳୀଛବି ପ୍ରକାଶି,

କହିଲା, “ତ୍ୱରା ଯାଇ ଗୋପଦେଶ, ନନ୍ଦସୁତକୁ ବାନ୍ଧି ନେଇ ଆସ,

---

* କଂସର ଜଣେ ସେନାପତି

ଅସୁର-ରକ୍ତ-ପିପାସୁ ଅଟି,
ମୋର ହୋଇଛି ଅତ୍ୟନ୍ତ ପିପାସା ।" ୧୬

ଯୋଡ଼ି ବେନି କର କହେ ଅକ୍ରୂର, "ନ କର ମଣିମା ! ଏ ବଦାଚାର,
ସଂସାରେ ରଟିବ ନିନ୍ଦା ଅପାର, ଡ଼ରିଲ ଗୋପବାଳେ କଂସାସୁର,
କହିବେ, ହସି ଦେବ ମାନବ,
ହେବ ଲଘୁ ତବ ବୀରଗୌରବ । ୧୭

ଛଦ୍ମେ କର ଧନୁତ୍ସବ ଭିଆଣ, ତନିପୁରକୁ ଦେବା ନିମନ୍ତ୍ରଣ,
ପର୍ବବ୍ୟାଜେ ଆଣି ନନ୍ଦନନ୍ଦନ, କପଟେ ଘେନିବା ତାର ଜୀବନ,
ତହିଁରେ, ନିନ୍ଦା ନ ହେବ ଲେଶ,
ଗୁପତେ ସାଧିତ ହେବ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ୧୮

ଧନୁତ୍ସବପୁର ପ୍ରଥମଦ୍ୱାରେ, ରଖାଇବା ମତ୍ତମାତଙ୍ଗବରେ,
ତହିଁ ନନ୍ଦସୁତେ ଯାଅନ୍ତେ ମେଳି, ନିଷ୍ପେଷି ଦେବ ମାତଙ୍ଗକୁ ଗେଳି,
ସହଜେ, ତବ ଭୀମ କୁଞ୍ଜର
ଘେନିବ ପ୍ରାଣ ନନ୍ଦସୁତଙ୍କର । ୧୯

ଭାଗ୍ୟବଳେ ତହିଁ ଗଲେ ଉବୁରି, ଦ୍ୱିତୀୟଦ୍ୱାରେ ମଲ୍ଲେ ମେଳକରି,
ରଚି ମଲ୍ଲକ୍ରୀଡ଼ା ତାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ, ନାଶିବେ ତାଙ୍କ ପ୍ରାଣ କ୍ରୀଡ଼ାରଙ୍ଗେ,
ମଲ୍ଲଙ୍କୁ, ବଳି ନାହିଁ ତ ବଳୀ
ଗୋପ ପିଲାଙ୍କୁ ଦେବେ ସେ ଦଳି ।" ୨୦

ସଚିବ ବଚନେ ଲଭି ସନ୍ତୋଷ, କହିଲ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲବଦନେ କଂସ,
"ସତ୍ୱର ଧନୁତ୍ସବ ସମାଚାର, ତ୍ରିପୁର ମଧ୍ୟରେ କର ପ୍ରଚାର,
ନିର୍ମିଣି, ରମ୍ୟ ଧନୁ ମନ୍ଦିର
ମୋ ପଦଭକ୍ତି ସମାବେଶ କର । ୨୧

ଆପଣେ ଯାଇଣ ଗୋପଧାମକୁ, ଘେନି ଆସ ନନ୍ଦସୁତ ଶ୍ୟାମକୁ,
ଯଥା ବ୍ୟାଧ ଘେନି ପକ୍ଷିଶାବକ, ବାହୁଡ଼େ ଆବାସେ ବହୁ ପୁଲକ,
ତାହାକୁ, ପୁଣି ରନ୍ଧନଶାଳେ
ଦଗଧ କରିବି ଜଳନ୍ତାନଳେ ।" ୨୨

କଂସ ଆଜ୍ଞାମତେ ସମ୍ଭାର କରି, ଗଲେ ଅକ୍ରୁର ରଥେ ଗୋପପୁରୀ,
ପଥେ ଯାଉଁ ଯାଉଁ ଭାଳିଲେ ମନେ, "ଅଛି କଂସ ତ୍ରାସ ତ୍ରିଭୁବନେ,
ଜଗତ, ଏବେ ଅତି କାତର,
ସହି ନ ପାରି କଂସ ଅତ୍ୟାଚାର । ୨୩

ରକ୍ଷକ ପାଳକ ଏ ଜଗତର, ଅଟନ୍ତି ସିନା ପ୍ରଭୁ ଦାମୋଦର,
ଜଗତରକ୍ଷାର୍ଥେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ, ହୋଇଛନ୍ତି ଅବା ଗୋପେ ଜନମ,
ନୋହିଲେ, ଏଡ଼େ ଅଦ୍ଭୁତମାନ,
କରି ପାରନ୍ତି କି ଇତରଜନ । ୨୪

ପ୍ରକୃତି ରଞ୍ଜନ କରିବା ପାଇଁ, ନୃପତିବର୍ଗର ସୃଷ୍ଟି ଅଟଇ,
ନିଜ ଧର୍ମ ନ ପାଳିଲେ ଭୂପତି, ଭୋଗ ସେ କରଇ ଅପାର ଶାସ୍ତି,
ଯେସନେ, ନିଜ ଧର୍ମ ନ ପାଳି,
ପ୍ରଭୁ କୋପେ ଭୃତ୍ୟ ମରଇ ଜଳି । ୨୫

ଅଧର୍ମୀ ରାଜାର ହେଲେ ସଚିବ, ନଷ୍ଟ ହୁଏ ଧର୍ମ ଯଶ ଗୌରବ,
ଜୀବାନ୍ତେ ନରକେ ହୁଏ ତା ବାସ, ରାଜା ଦୁର୍ଗତିର ଭୁଞ୍ଜେ ସେ ଅଂଶ,
ଯେସନେ, କର୍ମକାର ପ୍ରହାର,
ସହେ ଧାତୁର ସଙ୍ଗେ ବୈଶ୍ୱାନର । ୨୬

ଯେ ମନ୍ତ୍ରୀ ନୃପତି ତୁଷ୍ଟି କାରଣ, ଅସତ୍ୟ ମନ୍ଦ ମନ୍ତ୍ର କରେ ଦାନ,
କେ ଅଛି ନାରକୀ ତାର ସମାନ, ମିଥ୍ୟା ଚାଟୁବାଦୀ ଅଟେ ସେ ଜନ,
ସୁମନ୍ତ୍ର, ତୁଚ୍ଛ କରେ ଯେ ନୃପ,
ଇହ ପରକାଳେ ଭୁଞ୍ଜେ ସେ ତାପ । ୨୭

ନ ଦେଲି କେତେ ବା ସଦୁପଦେଶ, ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ନ ଘେନିଲେ କଂସ,
ପାଦେ ସେ ଖଟାଇ ରଖିଛି ଦେବେ, ନାହିଁ ତାର ଦୟା ଦେବ ମାନବେ,
ଦେବକୀ, ବସୁଦେବ ଏ ଦୁହେଁ,
ବିନା ଦୋଷେ ଛନ୍ତି ତା ବନ୍ଦୀଗୃହେ । ୨୮

ଅଜ କୃଷ୍ଣରେ ପଶିବି ଶରଣ, ସେବିବି ତାଙ୍କ ଅଭୟ ଚରଣ,
ସେ ନାଶିବେ ମୋର ଦୁର୍ଗତି ଭୟ, ନାଶେ ତମକୁ ଯଥା ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ,

ନିକଟେ, ହତ ହୋଇବ କଂସ,
ଅବନୀର ଦୁଃଖ ହେବଟି ଧ୍ୱଂସ ।" ୨୯

ଏମନ୍ତ ଭାଳିଁ ଭାଳିଁ କଂସଦୂତ, ଗୋପ ନଗରେ ହେଲା ଉପନୀତ,
ବୃକ୍ଷଚ୍ଛାୟାତଳେ ରଖିଣ ରଥ, ଗୋଷ୍ଠେ ଭ୍ରମିଲା ଲୋଡ଼ି ନନ୍ଦସୁତ,
ଭ୍ରମର, ଯଥା ଲୋଡ଼େ ମରନ୍ଦ,
ସୁଭାଗ୍ୟବଳେ ଭେଟିଲା ଗୋବିନ୍ଦ । ୩୦

ଦୋହନରତ ଗୋପବାଳ ମେଳେ, ଦେଖିଲା ନବଘନରୂପ ଡ଼ୋଳେ,
ପୀତବସନ କେକୀପୁଚ୍ଛ ଚଳ, ପଦ୍ମ-ନୟନ ରମ୍ୟ ବନମାଳ
ସହିତ, ନବ ଦ୍ୱିଗୁଣ ଚିହ୍ନ,
ଧ୍ୱଜ ବଜ୍ରାଙ୍କୁଶ ପତାକାମାନ । ୩୧

ଅନୁମାନେ ଚିହ୍ନି ନନ୍ଦ ଦୁଲାଳେ, ପ୍ରଣମି ଅକ୍ରୂର ଲୋଟିଲା ତଳେ,
ଉଠି ଉଭାହେଲା ଯୋଡ଼ିଣ କର, ତା ଦେଖି ଭକ୍ତପ୍ରିୟ ବଂଶୀଧର,
ପୁଚ୍ଛିଲେ, "କିସ ତୁମ୍ଭର ନାମ,
କିପାଇଁ ଆସିଅଛ ବ୍ରଜଧାମ ।" ୩୨

କୃଷ୍ଣ ବାଣୀ ଶୁଣି ଦୂତ କଂସର, କହିଲା, "ମୋ ନାମ ଅଟେ ଅକ୍ରୂର,
ତୁମ୍ଭଙ୍କ ନେବାକୁ ମଥୁରାଦେଶ, ମୋତେ ଛନ୍ତି ପେଷି ନୃପତି କଂସ,
ସେଠାରେ, ଦେଖି ଧନୁ ଉତ୍ସବ,
ପୁଣି ଗୋପପୁରେ ଫେରି ଆସିବ ।" ୩୩

ଅକ୍ରୂରକୁ ହସି କହନ୍ତି ହରି, "ଶୁଣିଛୁ ଅତି ରମ୍ୟ ମଧୁପୁରୀ,
ଅଟେ ଅତି ଶୁଭ୍ର ରାଜମନ୍ଦିର, ସ୍ୱର୍ଗପୁରକୁ ବଳିଣ ରୁଚିର,
ଦେଖିବ, ବୋଲି ଶ୍ରଦ୍ଧା ଅଧିକ,
ଯିବ ଅନୁମତି ଦେଲେ ଜନକ । ୩୪

ମୋଠାରେ ଅକ୍ରୂର ! ସଦୟ ହୋଇ, ନନ୍ଦ ଯଶୋଦାଙ୍କୁ କହ ବୁଝାଇ,
ଅଥବା ତର୍ଜନ ବଚନ କହ, ଅବା ତାଙ୍କ ଚିତ୍ତେ ଭୟ ଜନ୍ମାଇ,
ମଥୁରା, ମୋତେ ଘେନିଣ ଆଜ,
ଯିବାପାଇଁ ତୁମ୍ଭ ହୁଅ ହେ ସଜ ।" ୩୫

କଂସଦୂତ ଶୁଣି କୃଷ୍ଣ ବଚନ,   ପ୍ରବେଶିଲା ତ୍ୱରା ନନ୍ଦ ସଦନ,
କଂସ ଆଜ୍ଞା ପତ୍ର ନନ୍ଦକୁ ଦେଇ,   କହିଲା "ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଦିଅ ପଠାଇ,
ବାହୁଡ଼, ଆଜ ଯିବ ମଥୁରା,
ପୁତଙ୍କୁ ସଜ କରଅଣ ତ୍ୱରା ।" ୩୬
ନନ୍ଦ ପଢ଼ି କଂସ ଆଜ୍ଞା ପତ୍ରର, ବସି ପଡ଼ିଲା ଧରଣୀ ଉପର,
ଶିରେ ରଖି କର ଗୃହିଁ ଧରଣୀ, ଶୋକେ ଅତି କଷ୍ଟେ ଉଚ୍ଚାରି ବାଣୀ,
କହିଲା, "ମୁହିଁ ଥାଉଁ ଜୀବତ,
ମୋ ପୁତ୍ରେ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଅନୁଚିତ ।" ୩୭
ବସିଣ ଆସନେ କହେ ଅକ୍ରୂର, "ତୁମ୍ଭେ ନନ୍ଦ ! ଜଣେ ସାମାନ୍ୟ ନର,
କଂସର କୃପାରୁ ହେଲ ବ୍ରଜେଶ,   ଏବେ ବଢ଼ୁଅଛ କଂସର ଦୋଷ,
ଗରବ, ଏତେ କିପାଇଁ ନନ୍ଦ,
ସରବ କ୍ଷଣକେ ତୁମ୍ଭ ସମ୍ପଦ ।" ୩୮
ଅକ୍ରୂର ବଚନେ ସଭୟ ବାଣୀ,   କହିଲା ନନ୍ଦ ଯୋଡ଼ି ବେନିପାଣି,
"ହେ ଦୂତ ମୁହିଁ ଅଟେ ବୃଦ୍ଧ ଗୋପ, ମୋ କଥାକୁ ଭଦ୍ର ! ନ କର କୋପ,
ଶଗ୍ରାପି, କର ଗ୍ରାନ୍ତିକି ଦୂର,
ତୁଅ ପୁଷ୍ଟ ଭୁଞ୍ଜି ଅଧାମ ସର । ୩୯
ନୃପତି ଆଜ୍ଞାକୁ ଅଯୁକ୍ତ ନାହିଁ,   ପୁତଙ୍କୁ ବହନ ଦେବ ପଠାଇ,
ତାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯିବ କଂସଧାମ,   ମୋର ଜୀବ ପରମ ରାମ ଶ୍ୟାମ,
ତାହାଙ୍କୁ, ଦୂର ଦେଶକୁ ପେଶି,
ମୁଁ ଗୋପପୁରେ କି ରହିବି ବସି ?" ୪୦
କହଇ ଅକ୍ରୂର, "ହେ ବ୍ରଜନାଥ !   ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଏତେ ସ୍ନେହ ଅନୁଚିତ,
ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ନେହର ଦୋଷ ଅପାର, ପୁତ୍ର ପାଶେ ପିତା ନ ରହେ ଚିର,
ନିଜର, ରକ୍ଷାକାର୍ଯ୍ୟେ ଶିକ୍ଷିତ,
ପୁତ୍ରେ କରିବା ପିତାର ଉଚିତ ।" ୪୧
ଅକ୍ରୂର ବଚନେ କହଇ ନନ୍ଦ,   "ଅଟନ୍ତି ଅତି ଶିଶୁ ମୋର ଗୋବିନ୍ଦ,
ସେ କେମେ ଶିଖିବ ସଂସାରନୀତି, ତା ଶିକ୍ଷା ବୟସ ନାହିଁ ମୋ ମତି ,

ଶୈଶବରୁଁ, କୃଷ୍ଣ ଭଳିଁରେ ପଡ଼ି,
ନିଜ ରକ୍ଷା କଲ କେତେ ସଙ୍କଟୁଁ । ୪୨
ବୃନ୍ଦାବନେ ଦିନେ ପ୍ରବଳ ବକେ, ବିଦାରିଲା ତାଙ୍କୁ ସୁତୀକ୍ଷ୍ଣ ନଖେ
ଏକ ଅଜଗର ଦିନେ ପ୍ରୟାସ, କଲା ଶ୍ୟାମଙ୍କୁ କରିବାକୁ ଗ୍ରାସ;
ଏରୂପେ, ଘୋର ବିପଦ ନାନା
ପାରିହେଲ ଶ୍ୟାମ ସାହାଯ୍ୟ ବିନା ।" ୪୩
ଶ୍ୟାମ କଥା ଶୁଣି ନନ୍ଦ ଅନ୍ଦର, ଗଳ୍ପ କଲେ ବସି ନାନା ପ୍ରକାର
ଏକାଳେ ଆସି ଏକ ପରିଗୃହୀ, ଔଷଧ ଦ୍ରବ୍ୟ ପାନ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି
ରଖିଲା, କଂସଦୂତ ଛଦ୍ମରେ,
ବିନୟେ କହିଲା, "ବସ ଆହାରେ ।" ୪୪
କଂସର ଉଗର ସାରି ଭୋଜନ, ରଥଅଶ୍ୱ ପାଶେ କଲା ଗମନ,
ବାଜି-ପୁଚ୍ଛ-କେଶ-ଲୋଭୀ-ବାଳକେ, ବିତାଡ଼ିତ କରି ତର୍ଜନବାକ୍ୟେ,
ଅଶ୍ୱଙ୍କୁ, ଦେଇ ଭୋଜନ ପାନ,
ପଲଙ୍କେ ଦଣ୍ଡେ ସେ କଲା ଶୟନ । ୪୫
ଅନୁଚରଙ୍କୁ ଦେଖି ବ୍ରଜ ବାଳକେ, କଲେ ଗଳ୍ପ ହସିଣ କଉତୁକେ,
କେ କହେ "ଯେତେ କେଶ ତା ବଦନେ, ଥାନ୍ତା ଯଦି ସେତେ ବୃନ୍ଦାବନେ
ଗୋଧନ, ଯେତେ ଗୋପ ନଗରେ,
ଭାସାନ୍ତେ ଗୋପଙ୍କୁ କ୍ଷୀର-ସାଗରେ ।" ୪୬
କେ କହେ, "କି ସ୍ଥୂଳ ତା ଅପଧନ, ସରି ନ ହେବ ଗିରି ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ।"
କେ କହେ, "ଭଲ୍ଲୁକ ପରି ଗର୍ଜନ, କରଣ ମୋତେ ସେ କଲା ତର୍ଜନ,
ସ୍ଥୂଳାଙ୍ଗ, ବନ୍ଧୁ ନ ପାରେ ଧାଇଁ,
ତେଣୁ ମୋତେ ଧରି ପାରିଲା ନାହିଁ ।" ୪୭
କେ କହେ, "କେଡ଼େ ଗର୍ବ ଅଛି ଧରି, ଦିଶଇ ଦୁର୍ଦ୍ଦର୍ଶୀ ନାସା ପରି ।"
କେ କହେ, "ଅଟେ ସେ କଶ୍ୱାନ୍ଦ୍ରବାୟୁ, ତା ବସ୍ତ୍ର ବୁଣେ ଧନ୍ୟ ତନ୍ତୁବାୟୁ ।"
କେ କହେ, "କିସ କରି ଆହାର,
କରିଛି ଏଡ଼େ ସ୍ଥୂଳ ଦେହ ତାର ।" ୪୮

କେ ବୋଲେ,"ଦୃଢ ଅଟେ ଲମ୍ବୋଦର, ଶୋଭନ୍ତିାର ତା ଲମ୍ବଉଦର,
ଦେଇ ନାହିଁ ବଧି ଗଜବଦନ, ତନୁ ଗୋଟି ତାର ଗଜଗଞ୍ଜନ,
ଦେଖିଣ, ତାର ବରଷ୍ଠାଗତ,
ହେଲା ମୋ ହସ ଅସମ୍ଭାଳ ଅତ ।" ୭୯
କେ ବୋଲେ,"ସେ ଅଜସ୍ଥୂଳ ଉଦରେ, ରଖିଥାନ୍ତା ବ୍ରଜବାଳମାନଙ୍କରେ ।"
କେ କହେ,"ଭୃତ୍ୟ ଅହିଲ୍ଲି ପଳାଇ, ଅଘ ପରି ଗିଳିଥାନ୍ତାରେ ଭାଇ ।"
କେ ବୋଲେ, 'ତାର ପେଟ ବଦାର,
ଶ୍ୟାମ ପରି ଅସିଥାନ୍ତୁ ବାହାର ।" ୮୦
କେ କହେ, "ଦୃଢତି ଅତ ବର୍ତ୍ତୁଳ, ବସିଲେ ଦିଶେ ଶାଳଗ୍ରାମ ତୁଲ,
ତାହାର ଗଭୀର ନାଭିଗହ୍ୱର, ଯଥା ଶାଳଗ୍ରାମ ମୁଖବିବର,
ସ୍କନ୍ଧରେ, ତାର ଯଜ୍ଞୋପବୀତ,
ହେମ-ରେଖା ପରି ହୁଏ ପ୍ରତୀତ ।" ୮୧
ଏମନ୍ତ କୁହାକୁହି ହୋଇ ବାଳେ, ପ୍ରବେଶିଲେ ଯାଇ ନନ୍ଦର ଅଳେ;
କୃଷ୍ଣ ଚରିତ ଅମୀୟ ପୂରିତ, ପାନ କର ହୋଇ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲଚିତ୍ତ,
ସୁଜନେ, ମନେ କର ସ୍ମରଣ,
ଦିବା ନିଶି ଚିନ୍ତାମଣି ଚରଣ । ୮୨

ଦ୍ୱିତୀୟ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—ଧନାଶ୍ରୀ *

କୃଷ୍ଣଙ୍କର ଆତ୍ମଚିନ୍ତା

ଅକ୍ରୂରଙ୍କୁ ଦେଇ ମେଲାଣି ହରଷେ, ମହାଯୋଗେଶ୍ୱର ହରି,
ଚିନ୍ତନ୍ତି ଚରଣେ ଯମୁନାର କୂଳେ ନୀପମୂଳେ ବସି କରି,
"କାଲି ବ୍ରଜଭୁବନ, ତେଜି ମଥୁରା ଯିବି ବହନ । ୧

* ବୈଦେହୀଶବିଳାସ "ବସେ ବଶିଷ୍ଠ ଜାବାଳ ବାମଦେବ" ରାଗେ

ଭକ୍ତଙ୍କ ବାସନା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାକୁ ହେଲି ମୁଁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ମାନବ,
ଭକ୍ତ ମୋର ପିତା ମାତା ଭାଇ ବନ୍ଧୁ ଭକ୍ତ ପରମବିଭବ,
ବ୍ରଜଧାମନିବାସୀ, ମୋର ପରମଭକ୍ତ ବିଶ୍ୱାସୀ । ୨

ପୂର୍ବେ ବହୁଜନ୍ମେ ପ୍ରେମମୟଚିତ୍ତେ ସରଳଭକ୍ତିରେ ମଜ୍ଜି,
ଲଭିବାକୁ ମୋତେ ଏକାନ୍ତ ମାନସେ ନିର୍ବାଣମୁକ୍ତି ବରଜି,
ନାନା ଭାବ ମନାସି, ମୋତେ ସେବିଲେ ବ୍ରଜବାସୀ । ୩

ତାହାଙ୍କ ବାସନା ପୂର୍ଣ୍ଣ କଲି ବ୍ରଜେ ରଚି ନାନା ଲୀଳାରଙ୍ଗ,
କାଲି ବ୍ରଜଲୀଳା ସାଙ୍ଗ ମୁଁ କରିବି ପରିହରି ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗ,
ମହୀ ଅତି କାତର, ସହି ନ ପାରେ ଭାର ପାପର । ୪

ମୋର ମହାଶକ୍ତି ଜଗଦ୍ଧାତ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସନାତନୀ ମହାମାୟା,
ମୋର ଭକ୍ତବାଞ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାକୁ ଧରିଛନ୍ତି ନାରୀକାୟା
ବୃଷଭାନୁଜା ରୂପେ, ତାଙ୍କୁ ରଖିକରି ଯିବି ଗୋପେ । ୫

ଦୁଷ୍ଟ ରାଜନ୍ୟ ରାକ୍ଷସ ଅତ୍ୟାଚାରରେ ଜଗତ ଅତି ପୀଡ଼ିତ,
ତାହାର କାତର କ୍ରନ୍ଦନେ ହେଉଛି ମୋର ଶ୍ରୁତି ବଧିରିତ,
ଧର୍ମ ବିଲୁପ୍ତ ଅପି, ହୁଏ ସଞ୍ଚୟ ପାତକରାଶି । ୬

ସାଧୁ ପରିତ୍ରାଣ ଦୁଷ୍ଟ ବିନାଶନ ଧର୍ମ ସଂସ୍ଥାପନ କରି,
ନିଜ ଧାମେ ପୁଣି ଗମନ କରିବି ମର୍ତ୍ତ୍ୟଲୀଳା ପରିହରି,
ଏବେ ମଳିନ ଅତି, ଧର୍ମ ସମାଜ ଶାସନନୀତି । ୭

ଲୀଳାରଙ୍ଗେ ଦେଇ ନୀତିଶିକ୍ଷା ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ସାଧିବି ଜଗତହିତ;
ପାଣ୍ଡୁନନ୍ଦନଙ୍କ କରିଣ ମୋହର ଉଦ୍ଦେଶ କର୍ମ ନିମିତ୍ତ;
ଅବଲମ୍ବି ନିମିତ୍ତ, ହୁଏ ମୋର ଇଚ୍ଛା ସମ୍ପାଦିତ । ୮

ଦୁଷ୍ଟ ରାଜନ୍ୟ ମୁଁ ଧ୍ୱଂସ କରିବାକୁ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରମହାହବେ,
ମୋର ସଖାରୂପେ କରିଅଛି ଜନ୍ମ ବୀରେନ୍ଦ୍ର ପାଞ୍ଚପାଣ୍ଡବେ;
ଦୁଷ୍ଟ ମଗଧପତି, ବନ୍ଦୀ କରିଛି ବହୁ ନୃପତି । ୯

ଦେବତାଙ୍କ ପାପଫଳ ଭୋଗ ପାଇଁ ଜନ୍ମ ହେଲ କଂସାସୁର,
ସ୍ୱପାତକଫଳ ଭୁଞ୍ଜିଲେଣି ବନ୍ଧୁ ମୋ ଭକ୍ତ ସକଳ ସୁର;
ବଧି ମଥୁରାପତି, ଦେଶ ଦେବେ ଦଣ୍ଡରୁ ମୁକତି । ୧୦

ତୁମେ ନ ତର୍ପ୍ପଣ ଦେବେ ଦେଲେ ମୋତେ ପୂର୍ବେ ବ୍ରହ୍ମହତ୍ୟାଦୋଷ,
ଗୁରୁନିନ୍ଦା ପାପେ ମଜ୍ଜି ସେମାନେ ଭୁଞ୍ଜିଲେ ଅପାର କ୍ଳେଶ;
ଭଲ ମନ୍ଦର ଜ୍ଞାନ, ଅଟେ ସିନା ମୋ ମାୟା ବିଧାନ । ୧୧

ନାହିଁ ମୋର ପାପ-ପୁଣ୍ୟ, ମୁଁ ଅଛଇ ନିର୍ଗୁଣ ବ୍ରହ୍ମ ସ୍ୱଭାବେ,
ଗୁଣମୟୀ ମାୟା ରଚେ ସୃଷ୍ଟିଲୀଳା ମୋ ସଙ୍ଗେ ମଜ୍ଜି ମୋ ଭାବେ,
ମାୟା ନୁହେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର, ମୁହିଁ ଯନ୍ତ୍ରୀ ମାୟା ସିନା ଯନ୍ତ୍ର । ୧୨

ମାୟାତୀତ ଯେଣୁ ନିର୍ଗୁଣ ମୁଁ ତେଣୁ ସୃଷ୍ଟି ଆଦ୍ୟେ ଧରେଁ ଗୁଣ,
ତ୍ରିଗୁଣରୂପିଣୀ ସନାତନୀ ମାୟା ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ ପୂର୍ଣ୍ଣ;
ବସ୍ତୁ ସଦୃଶ ମାୟା, ତହିଁ ବିଶ୍ୱ ସିନା ମୋର ଛାୟା । ୧୩

ମୋ ମାୟା ମୋଠାରୁ ଅଭିନ୍ନ ଅଛଇ ସ୍ୱମାୟାରେ ମୁଁ ବିହରି,
ବିଶ୍ୱରୂପେ ସିନା ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏଁ ବିବିଧ ଆକୃତି ଧରି;
ସୃଷ୍ଟି ଲୟ କାରଣ, ଅଟେ ମୋର ନିଦ୍ରା ଜାଗରଣ । ୧୪

ମୁହିଁ ଭୋଜ୍ୟ ଭୋକ୍ତା ମୁହିଁ ଧ୍ୟେୟ ଧ୍ୟାତା ମୁଁ ଅଟେ ଜଡ଼ ଚେତନ,
ମୁହିଁ ମିତ୍ର ଅରି ହର୍ତ୍ତା ରକ୍ଷାକାରୀ ମୁଁ ପିତା ମାତା ନନ୍ଦନ;
ଯେତେ ବିଭେଦଜ୍ଞାନ, ସବୁ ମୋର ମାୟାକାର୍ଯ୍ୟମାନ । ୧୫

ନାହିଁ ଦୁଷ୍ଟ ଶିଷ୍ଟ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ନିକୃଷ୍ଟ ଏ ଜଗତେ ମିତ୍ର ଅରି,
ମୁଁ ନିଜ ସଙ୍ଗରେ ଲୀଳାରଙ୍ଗ ରଚେଁ ଜଗତରୂପକୁ ଧରି;
ତେଣୁ ବିଭେଦଜ୍ଞାନ, ଅଟେ ମୋ ଲୀଳାର ଉପାଦାନ । ୧୬

ନାହିଁ ମୋର ସ୍ନେହ କାହିଁରେ ଜଗତେ ସ୍ନେହରୁ ମୋହ ସମ୍ଭବେ,
ସ୍ନେହରେ ମଜ୍ଜି ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ଅପାର ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭବେ ମାନବେ;
ସ୍ନେହେ ମଜ୍ଜି ସିନା, ବ୍ରଜ ସହିବ କଷ୍ଟ ମୋ ବିନା ।" ୧୭

ଏହିରୂପେ ହରି ଭାଳି ଯୋଗଧ୍ୟାନେ ଅପିଣ ବ୍ରଜକୁମାରେ,
ଉଲ୍ଲେଇ ପ୍ରବେଶ ଖୋଜି ଖୋଜି ବନେ ପୀତବାସ ଯେଉଁଠାରେ,
ଧୀରେ କହିଲେ ବାଣୀ, "କାହିଁ ଲୁଚି ବସ ବେଣୁପାଣି ? ୧୮

ଲଜ୍ଜା ପାଇ କି ହେ ! ବସିଛ ଏଠାରେ ବାଗୁହରେ ହାରି ଯାଇ ?
ଗୃହ ପୁଣି ଦେବୁଁ ଜଣାଇ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦୁଃଖ ନ କର କହ୍ନାଇ;
ଭାଇ ! କଳାବଦନ, ବିନା ହେଉଛୁ ଅଧୀର ମନ । ୧୯

କହ୍ନାଇ ! ତୁମ୍ଭେ ତ ଇଚ୍ଛାରେ ହାରୁଛ ଅମ୍ଭେ କି ଯାଅନ୍ତୁ ବଳି,
ଅଳପରେ ଷଣ୍ଢ ଅଘ ବଧ କଲ କାଳିୟକୁ ଦେଲ ଦଳି ।"
ଶୁଣି ସଖାଙ୍କ ବାଣୀ, ଯୋଗ ତେଜିଲେ ଜଳଜପାଣି । ୨୦

ସଖାଙ୍କ ବଚନ ଶୁଣି ହସି ହସି କହନ୍ତି ନନ୍ଦଦୁଲାଳ,
"ମୋଠାରୁ ଅଧିକ ବଳାଢ୍ୟ ଯେତେକ ମୋ ସଖା ବରଜବାଳ;
ତାଙ୍କୁ ନ ପାରେ ଜିଣି, ନେଇଛନ୍ତି ସେ ମୋ ବଳ କିଣି । ୨୧

ଅଜି ନନ୍ଦପୁରେ ପଡ଼ିବ ଦାରୁଣ ବିପଦ ହେ ସଖାଗଣ,
ମଧୁପୁରେ ମୋତେ ନେବା ପାଇଁ କଂସ ଦୂତ କରିଛନ୍ତି ପ୍ରେରଣ,
ତାହା ଯମୁନାକୂଳେ, ଭାବୁଥିଲି ଏକା ମନାକୁଳେ । ୨୨

ଗୃହ ଅଜି ସର୍ବେ ବୃନ୍ଦାବନ ତେଜି ଗୃହକୁ ଯିବା ବହନ,
ପାଇ ଏ ବାରତା ମୋର ପିତା ମାତା କରୁଥିବେ ତ କ୍ରନ୍ଦନ;"
ହରି କହି ଏମନ୍ତ, ହେଲେ ସଦନକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଗତ । ୨୩

ବିରସବଦନେ ନନ୍ଦର ସଦନେ ପ୍ରବେଶିଣ ମାୟାଧର,
ପୁରବାସୀ ସଙ୍ଗେ ପେଲି ମାୟାରଙ୍ଗେ ଶୋକରେ ହେଲେ କାତର;
ବୁଧେ କର ସ୍ମରଣ, ଚିନ୍ତାମଣି ଶ୍ରୀଚିନ୍ତାମଣି ଚରଣ । ୨୦

ତୃତୀୟ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—କାମୋଦୀ *

କୃଷ୍ଣଙ୍କର ବ୍ରଜରୁ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ

ହୋଇ ଅତି ତତ୍ପର ସଜାଡ଼ି ରଥବର ଅକ୍ରୂର ନନ୍ଦଙ୍କୁ ଡ଼କାଇ
କହିଲ, "ହାରି ଫନ୍ଦି କରି ମୋତେ ଅବଜ୍ଞା ରାଜାଜ୍ଞା ଦେଇଛି ପଠାଇ
ହେ ବ୍ରଜପତି !
କୁପିତ ହେଲେ ନୃପବର, ସରବ ସମ୍ପଦ ତୁମ୍ଭର
ଛାଡ଼ି ମନରୁ ଦମ୍ଭ ଦୁଇ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଆମ୍ଭ ସଙ୍ଗରେ ପଠାଅ ସତ୍ୱର
ହେ ବ୍ରଜପତି !" ୧

କହେ କାତରେ ନନ୍ଦ "ବୃଥା କରୁଛ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଗୋବିନ୍ଦ ଦେବିନ ଯିବାପାଇଁ,
ଥାଉଁ ଶତେ ବିବେକ ସ୍ୱପ୍ରାଣ କେଉଁ ଲୋକ ଘାତକଙ୍କରେ ସମର୍ପିବ
ହେ କଂସଦୂତ !
ଶ୍ୟାମ ମୋ ସମ୍ପଦ ଜୀବନ, କଂସ ତା କରୁଛି ହରଣ,
ଅତି କିପାଁ ମୋ ମତି କରିବ କଂସେ ହିତ ଏବେ ମୋ ସୁଗତି ଶମନ
ହେ କଂସଦୂତ ! ୨

କିପାଁଇ ନୃପବର ବାଳସୁତଙ୍କୁ ମୋର ଡ଼ଗର ପେଷିଛି ନେବାକୁ,
ମୁଁ ଅଟେ ଗୋପରଣ ମୋଠାକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ପ୍ରେରଣ ନ କଲେ ଯିବାକୁ
ହେ କଂସଦୂତ !
ମୋ ମନେ ଲାଗଇ ସନ୍ଦେହ, ଅକ୍ରୂର ସତ୍ୟ କରି କହ,
କପଟ ପାଞ୍ଚ କରି କଂସ ଅବା କରୁଛି ମୋ ସୁତେ ଅଜ୍ଞାନ ନିଗ୍ରହ
ହେ କଂସଦୂତ ! ୩

ଦିନେ କପଟୀ କଂସ ପଠାଇଲା ଆଦେଶ ସାରସ ଶତପତ୍ର ଲାଗି,
କହୁଁ ହ୍ରଦେ ଚୟନ ପଦ୍ମ ପଦ୍ମନୟନ ଦଂଶନ କଲା ମହାଭୋଗୀ
ହେ କଂସଦୂତ !

---

* ଉତ୍ସବକଲ୍ଲୋଳ "କୃଷ୍ଣ କଂସନଗର ଯିବା ଶୁଣି କାତର" ସ୍ୱରେ

ଧର୍ମ ରଖିଲ କହ୍ନା ପ୍ରାଣ, ନାହିଁ କଂସର ଧର୍ମଜ୍ଞାନ,
ଦେଖି ମୋର କି ଦୋଷ ମୋଠାରେ ସଦା ରୋଷ ପ୍ରକାଶ କରେ କଂସରାଣ
ହେ କଂସଦୂତ ! ୪

ବ୍ରଜଧାମ-ନୟନ ଅଟେ ପଦ୍ମନୟନ ଶୟନ ସ୍ୱପନେ ଯାହାକୁ,
କ୍ଷଣେହେଁ ଚକ୍ଷୁ ମୋର ତଳେ ନ କରେ ଦୂର କେମନ୍ତେ ଛାଡ଼ିବି ତାହାକୁ
ହେ କଂସଦୂତ !
ଯାଉ ପଛକେ ମୋ ଜୀବନ, ଯାଉ ମୋ ରାଜ୍ୟ ମାନ ଧନ,
ନ ଦେବ ଶ୍ୟାମେ ଛାଡ଼ି ଯାଅ ତୁମ୍ଭେ ବାହୁଡ଼ି ସତ୍ୱର ମଥୁରା ଭୁବନ
ହେ କଂସଦୂତ ! ୫ ।

ଯଦି ଇଚ୍ଛା ତୁମ୍ଭର ଘେନିଯିବ ନିଜର ମୋର ଏ କୁମର ଯୁଗଳ,
ପ୍ରଥମେ ଅସି ଘେନି ନାଶ ଗୋପ ଗୋପିନୀ ବ୍ରଜରେ ଲଗାଅ ଅନଳ

ହେ କଂସଦୂତ !
ପଛରେ ମୋର କୃଷ୍ଣ ରାମ, ଘେନି ମଥୁରାପୁରେ ଗମ,
ମୋର ଗଲା କରତ ବନାଣି ଯଶୋମତୀ ଅରଜ ମୁଖ୍ୟାତ ପରମ
ହେ କଂସଦୂତ ! ୬ ।
ଶୁଣି ନନ୍ଦର କଥା ଅକ୍ରୁର ପାଇ ବ୍ୟଥା ବିଷଣ୍ଣବଦନେ ଅନାଇ,
କହିଲ, "ବୃଥା ନନ୍ଦ ହେଉଛ ନିରାନନ୍ଦ ଗୋବିନ୍ଦେ ପଠାଇବା ପାଇଁ
ହେ ବ୍ରଜପତି !
ରାଜସଭାରେ ବସି କର, କହ୍ନାଇ ଶିଖିବେ [illegible],
ଗୋପରେ ପ୍ରତିଦିନେ ଭ୍ରମିଲେ ବନେ ବନେ ଉନ୍ନତି ଲଭିବେ କିପରି
ହେ ବ୍ରଜପତି ! ୭

ଶିକ୍ଷାବିହୀନ ଜନ ସିନା ପଶୁ ସମାନ ବିଷାଣ ପୁଚ୍ଛହୀନ ମାତ୍ର,
ଅବିବେକ ସେ ଜନ ନ ହୁଅଇ ପତନ ସନ୍ତାନ ଶିକ୍ଷାରେ ଯା ନେତ୍ର

ହେ ବ୍ରଜପତି !

ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ନେହ ଅନୁରତ, ତାଡ଼ନେ ଗୁଣ ଅପ୍ରମିତ,
ବାଲ୍ୟେ ଗଲେ ବିଦେଶ ବଢ଼େ ଜ୍ଞାନ ବିଶେଷ ସାହସ ହୁଅଇ ବର୍ଦ୍ଧିତ,
ହେ ବ୍ରଜପତି ! ୮

ନାନା ସ୍ଥାନେ ଅଟନ ପଣ୍ଡିତେ ସମ୍ମିଳନ ପଠନ ନରବର ସଙ୍ଗ,
କରେ ଗୃହଦୁଷ୍ଟ ଜାତ କରେ ଜ୍ଞାନ ବର୍ଦ୍ଧିତ ମାର୍ଜିତ କରଇ ପ୍ରତିଭା
ହେ ବ୍ରଜପତି !

ବନରେ ଭ୍ରମି ନିତ ନିତ ନିର୍ବୋଧ ଗୋପାଳେ ହୁଅନ୍ତି,
ଏଣୁଛି ଗୋପକୁଳ ତେଣୁ ହୋଇ ସମୂଳ ଲଭଇ ସମାଜ ଦୁର୍ଗତି;
ହେ ବ୍ରଜପତି ! ୯

ତୁମ୍ଭ ବେନି ନନ୍ଦନ ଘେନି ଅସ ବହନ ଶୋଭନଯୋଗକୁ ବରୁର ।
ଲଙ୍ଘି ସବୁ ପ୍ରମାଦ ଲଭି ରାଜପ୍ରସାଦ ପ୍ରମୋଦେ ଅସିବେ ସେ ଫେରି
ହେ ବ୍ରଜପତି !

ଶରଧା ବଳାନ୍ତି କଂସର, ଦେଖିବା ଲାଗି ଦାମୋଦର,
କଲେ କଂସରେ ପ୍ରୀତି ଦୂର ହେବ ଦୁର୍ଗତି ସମ୍ପତ୍ତି ବଢ଼ିବ ତୁମ୍ଭର;
ହେ ବ୍ରଜପତି !" ୧୦

ସାନ୍ତ୍ୱନା ଉପଦେଶ ପାଇଣ ଗୋକୁଳେଶ ପ୍ରବେଶ କରି ଅନ୍ତଃପୁରେ ।
ଯଶୋଦାକୁ ଡକାଇ କହିଲେ ଗୋପସାଇଁ, "କହ୍ନାଇ ଯିବ ମଧୁପୁରେ
ଗୋ ପ୍ରିୟତମେ !

ତାହାକୁ ତ୍ୱରା ସଜ କର, ଅଧୀର ହେଉଛନ୍ତି ଡ଼ଗର,
ଲଙ୍ଘିଲେ ରାଜାଦେଶ ଘଟିବ ସର୍ବନାଶ ବିଧ୍ୱଂସ ଘଟିବ ଗୋପର,
ଗୋ ପ୍ରିୟତମେ ! ୧୧

ଦେଖି ଧନୁ-ଉତ୍ସବ ଗୁରୁ ଦନେ କେଶବ ଅସିବ ଗୋପକୁ ବାହୁଡ଼ି,
ହେବ କଂସ ହରଷ ପାଇବ ପୀତବାସ ପ୍ରଯଶ ଶିରେ ବାନ୍ଧି ଶାଢ଼ୀ
ଗୋ ପ୍ରିୟତମେ !

କୃଷ୍ଣକୁ କୃପା କରି କଂସ, ଦେବ ଅନେକ ନଗ୍ର ଦେଶ,
ରାଜସଭା ପ୍ରବେଶେ ହେବ ଶ୍ୟାମ ବିଶେଷେ ଚତୁର ଲଭି ଉପଦେଶ
ଗୋ ପ୍ରିୟତମେ ! ୧୨

ଯଦି ଅକ୍ରୂର ତନୁଜେ ନ ଛାଡ଼ିବା ସହଜେ ବରଜେ ରଖିବା ବଳରେ,
ନୃପବଳରେ ବଳୀ ଡଗର କରି ଛଳି ହାବେଳି ଛାଡ଼ି* ଗୋକୁଳରେ
ଗୋ ପ୍ରିୟତମେ !

ରାମ ଶ୍ୟାମଙ୍କୁ ଯିବ ଘେନି, କୋପିବ କଂସ ଏହା ଶୁଣି,
ତା କ୍ରୋଧ ଅତି ଖର ସୁତଙ୍କୁ ଅବା ମୋର ଖଡ଼ଗେ ପକାଇବ ହାଣି,
ଗୋ ପ୍ରିୟତମେ ! ୧୩

ନନ୍ଦରାଜା ବଚନ ଇରମ୍ମଦ ପତନ ସମାନ ଯଶୋଦା ଶ୍ରୁତିରେ
ପଡ଼ୁଁ ବ୍ରଜମହିଷୀ ତଳେ ପଡ଼ିଲ ବସି ନିବେଶି ମୁଷ୍ଟିକ ଛାତିରେ
ହେ ବୁଧଜନ !

ନୀରବ ଘୋର ନୈଶବାର ଅର୍ଦ୍ଧିଲ ମଧ୍ୟ ନେହୁଁ ତ୍ୱର ,
ଶୂନ୍ୟ ହେଲକ ମତି ନିସ୍ତ୍ରିପ୍ତ ନେଣ ଶ୍ରୁତି ମୂରତି ମଣିମୟୁ ପରି ହେ,
ବୁଧଜନ ! ୧୪

ହେଉଁ ଶ୍ୟାମ ବିନାଶ ଚେତା ହେଲ ପ୍ରବେଶ ମାନସ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲ ଭାବେ,
ଶୋକ-ଘୃଣା-ବିଷାଦ-ବୈରାଗ୍ୟ ଦମ୍ଭ-କ୍ରୋଧ-ବାରିଦ ସଞ୍ଚରି ନୀରବେ
ହେ ବୁଧଜନ !

ଯଶୋଦା ମାନସ-ଅମ୍ବରେ ଘୋଟିଲେ ଅତି ଭୟଙ୍କରେ,
ହେଲ ବାତ୍ୟା ପ୍ରକାଶ ଘନ ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ୱାସ ଶୋକାଶ୍ରୁ ଘନଧାରା ଗିରେ,
ହେ ବୁଧଜନ ! ୧୫

ଉଠି ବସି ମଉନେ ଯଶୋଦା ଭାଳେ ମନେ କି ଭାଳେ ଜାଣି ନ ପାରଇ,
ଉଛାରିବାକୁ ବଚ ମନରେ କରେ ପାଞ୍ଚ କହିବ କିସ ନ ଜାଣଇ
ହେ ବୁଧଜନ !

* ଅର୍ଥାତ୍ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଅସ୍ଥିର କରି

ଶୋକରେ ରୁଦ୍ଧ କଣ୍ଠଦେଶ ନ ଫିଟେ କଲେହେଁ ପ୍ରୟାସ,
ପ୍ରବଳ ସ୍ରୋତବାରି ସେତୁ ଭାଙ୍ଗିଲା ପରି ହେଲାକ ଶୋକର ପ୍ରକାଶ
ହେ ବୁଧଜନ ! ୧୬

କାନ୍ଦ ବ୍ୟାକୁଳ ମନେ ଗଦଗଦ ବଚନେ ବଦନେ ବାସାଞ୍ଚଳ ଦେଇ,
କହିଲା ନନ୍ଦରାଣୀ "ଏଡ଼େ କଠିନ ବାଣୀ ମୋଠାରେ କହୁଛ କପାଇଁ
ହେ ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର !

ପାଷାଣେ ହୃଦୟ ତୁମ୍ଭର, ଅଛୁ କି ରଚି ବେଦବର,
ହେଉଅଛ ଉଦ୍ୟତ ମୋ କେନ ବାଳସୁତ ଦେବାକୁ ଦୁଷ୍ଟ କଂସ କର
ହେ ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର ! ୧୭

କଠିନ ବ୍ରତ ଫଳେ କେନ ସୁତଙ୍କୁ କୋଳେ କପାଳେ ଥିବାରୁ ପାଇଲି,
ଯାହାଙ୍କୁ କୋଳେ ଘେନି ବଞ୍ଚେ ଦିବାରଜନୀ ଯା ଘେନି ଦୁଃଖ ପାଶୋରିଲି
ହେ ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର !

ଯାହାଙ୍କ ମୁଖ କମଳାସ୍ୟ, ଦେଖି ଉଳ୍ଲୁଲେ ମୋ ହୃଦୟ,
କେମନ୍ତେ ଅଣ ତୁଣ୍ଡେ ବଜ୍ର ମାରି ମୋ ମୁଣ୍ଡେ ଦେବାକୁ ତାହାଙ୍କୁ ବିଦାୟ
ହେ ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର ! ୧୮

ପାପୀ କଂସଡ଼ଗର ଭୃତ୍ୟ ଅଟେ ଅକ୍ରୂର ଭୃତ୍ୟର ଗୁରୁଶ୍ରୀ ପ୍ରକାଶେ ।
ଭଣ୍ଡବଚନ କହି ତୁମ୍ଭ ମନକୁ ମୋହି ନେବ କି ମୋର କଲାଶଶୀ
ହେ ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର !

ଯାବତ ଥିବ ମୋ ଜୀବନ, ଛାଡ଼ି ନ ଦେବି ଶ୍ୟାମଧନ,
ଅସି କ୍ରୂର ଅକ୍ରୂର କରୁ ମୋତେ ସଂହାର ଦେଖାଉ ତାର ବଡ଼ପଣ
ହେ ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର ! ୧୯

ତୁମ୍ଭେ ରାଜା ଗୋପର କପାଁ ମଥୁରାନଗର ଅକ୍ରୂର ସଙ୍ଗେ ନ ଯାଉଛ,
ନାହିଁ ତୁମ୍ଭ ସାହସ ଅଚ ଭୀରୁ ସଦୃଶ ବ୍ରଜେଶ କପାଁ ବୋଲାଉଛ,
ହେ ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର !

ଦୁଷ୍ଟବାଧନେ କଂସେ ଦେଲ, ହୋଇବ ପର୍ଣ୍ଣ ଗୋପସାଇଁ,
କଂସର ନିମନ୍ତ୍ରଣ କର ଶିରେ ଧାରଣ ଅସ୍ତ୍ରାଣ କର ତୁମ୍ଭ ହୋଇ
ହେ ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର ! ୨୦

ଦୁଷ୍ଟ ରାଜଦ୍ୱାରର ମଧ ଶଠ ଅକ୍ରୂର ସଙ୍ଗର ଧରୁ ଗୋପଦାଣ୍ଡ,
ନାଚୁଥିବା ମୋର ମୁଣ୍ଡ କରୁ ସେ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ଖଡ଼ଗ ପ୍ରହାର ପ୍ରଚଣ୍ଡ,
ହେ ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର !

ମୋର ଗରସ୍ଥ ରଷ୍ଟ କଂସ, ଅଜ ସେ କରୁ ମୋତେ ଧ୍ୱଂସ,
କରୁ ମୋତେ ବନ୍ଧନ ବେଗେ ଅସି ଶମନ ମୋ ଶିରେ ବରଷ କୁଳିଶ
ହେ ବେଦବର ! ୨୧

ଦୁଃଖୀ ଜନର ଧନ କରିବା ସଂରକ୍ଷଣ ଅଟଇ ଧର୍ମ ନରେଶଙ୍କ,
ହୋଇ ନିଜେ ବ୍ରଜେଶ ନିଜ ଧର୍ମକୁ ନାଶ ପ୍ରାଣେଶ କି ବଳରେ କର
ହେ ! ଏ ବ୍ରଜରେ

ଅଟଇ ମୁଁ ଅତି ଦୁଃଖିନୀ, ମୋ ଧନ ମାନ ସୁତ ବେଣି,
ତାଙ୍କ ଉପର କରେ ମୋ ଧନେ କି ବଳରେ ଦେଉଛ ତୁମ୍ଭେ ତ ସୁଜ୍ଞାନୀ
ହେ ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର ! ୨୨

ମୋର କି କାର୍ଯ୍ୟ ଧନେ ରାଜସମ୍ପଦ ମାନେ ଜୀବନେ ମୋର କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ
କାହ୍ନୁ ମୋର ସକଳ ଧନ ମାନ ସମ୍ବଳ ଜୀବନ ମିନ ବନ୍ଧୁ ଭାଇ
ହେ ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର !

ଯେତେ କାଳ ଏ ଭବେ ଥିବ, କେମନ୍ତେ ତାହାକୁ ତେଜିବ,
ତାର ଚନ୍ଦ୍ରବଦନ ସଦା କର ଦର୍ଶନ ଜୀବନ ସାର୍ଥକ କରିବ
ହେ ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର ! ୨୩

କୋଟି-କନ୍ଦର୍ପଜିଣା ରୂପେ ଅଟେ ମୋ କହ୍ନା ତାହାକୁ ଭୂଷଣ ବସନେ
ନିତ କର ଭୂଷିତ ବାନ୍ଧିବ ତାର ମାଥ ଚର୍ଚ୍ଚିବ ଲଲାଟ ଚନ୍ଦନେ
ହେ ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର !

କାହ୍ନୁ ମୋ ସଂସାର ବ୍ୟାପାର, କାହ୍ନୁ ମୋ ଜୀବନ ଅଧାର,
ତାହାଙ୍କୁ ଘେନି କୋଳେ ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖି ଡୋଳେ କାଟିବ ଜୀବନ ମୋହର
ହେ ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର ! ୨୪

କଂସରେ ମିତ୍ରପଣ କରି ଗୋପରେ ରାଣୀ ହୋଇଣ ସୁଖେ ଗୃହେ ରହ
ନ ଲୋଡେଁ ମୁଁ ସମ୍ପଦ ନ ଲୋଡେଁ ରାଜ୍ଞୀପଦ ନ ଲୋଡେଁ ଧବଳିତ ଗୃହ
ହେ ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର !

ମୋର କାହ୍ନୁକୁ ଘେନି କୋଳେ, ଭ୍ରମିବି ଅବନୀ ମଣ୍ଡଳେ,
ମୋ ଶ୍ରେୟ ହୀନାବାସ ମୋ ଶ୍ରେୟ ଛିନ୍ନବାସ ମୋ ଶ୍ରେୟ ଭିକ୍ଷା ଅରଣ୍ୟାନୀ
ହେ ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର ! ୨୫

ଅଜ୍ଞା ହେ ଗୋପରାୟ ଦିଅ ଗୃହୁଁ ବିଦାୟ ସଦୟ ହୋଇ ଅଧୀନୀକି,
ନ ନେବ ଘରୁ କିଛୁ ସତ୍ୟ କରି କହୁଛି କେବଳ ମୋ ବଂଶୀପାଣିଙ୍କି
ହେ ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର !

ପଛକେ ମୋ ବେନି ନନ୍ଦନ, ଭିକ୍ଷାନ୍ନେ ପୋଷିବେ ଜୀବନ,
ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରିୟ କଂସର ଅଜ୍ଞା ଗମନ କର ଅକ୍ରୂର ସଙ୍ଗରେ ବହନ
ହେ ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର !" ୨୬

ମଉନେ ନନ୍ଦ ରହୁ ଯଶୋଦା ମୁଖ ଗୃହୁଁ ନୀରବେ ଅଶ୍ରୁଧାର ଢାଳେ
ମାତା ବିଳାପଧ୍ୱନି ରଥାଙ୍ଗପାଣି ଶୁଣି ସେଠାରେ ପ୍ରବେଶେ ଭକ୍ତପାଳ
ହେ ବୁଧଜନ !

ବସିଲେ ଜନନୀର କୋଳେ, ନିଜ ନୟନ ନୀରଜଳେ,
ତୋଷାଇ କଳେକ୍ଷଣେ କହିଲେ "କି କାରଣ କ୍ରନ୍ଦନ କରୁଛ ଆକୁଳେ
ଗୋ ସ୍ନେହମୟି !" ୨୭

କରି ଶ୍ୟାମେ ଦର୍ଶନ ଶୁଣି ଶ୍ୟାମ ବଚନ, ଦ୍ୱିଗୁଣ ଯଶୋଦା ଶୋକିନୀ
ଗଣ୍ଡେ ଦେଇ ଚୁମ୍ବନ ପୋଛୁ ଶ୍ୟାମ ନୟନ ଦେଇଣ ଜାନୁକରେ ପାଣି
ସେ ସ୍ନେହଭରେ ,

କହିଲ କାନ୍ଦଣା କହ୍ନାଇଁ, ପୁଣି କହିଲ ଚୁମ୍ବ ଦେଇ,
“ଅରେ ମୋ ପ୍ରାଣଧନ! କପାଁ କରୁ କନ୍ଦନ ନୟନ ଲୋତକେ ଭସାଇ
ରେ ଦୁଃଖୀଧନ !” ୨୮

ଶୁଣି ମାତା ବଚନ କାନ୍ଦ କଞ୍ଜନୟନ “କହନ୍ତ ମାତ ! କାନ୍ଦ କପାଁ,
କହ କିପାଁ ଜନକ ବସି କରନ୍ତି ଶୋକ କି ଦୁଃଖ କହ କର କୃପା
ଗୋ ସ୍ନେହମୟି !
ଦେଖି ତୁମ୍ଭର ନେତ୍ରେ ନୀର, ହେଉଛି ମୋ ମନ ଅସ୍ଥିର,
ଅଧୀର ହୁଏ ମନ ଦେଖି ତୁମ୍ଭ କନ୍ଦନ ଶୁଣିଣ ବିଳାପ ତୁମ୍ଭର
ଗୋ ସ୍ନେହମୟି ! ୨୯

ଶୁଣି ନନ୍ଦନ ବାଣୀ କାନ୍ଦ ବରଜରାଣୀ କହିଲେ ଗଦଗଦ ସ୍ୱରେ,
“ଦଧି ଲବଣୀ ସର ଅଛି ଭୋଜନ କର ସତ୍ୱର ବସି ମୋ କୋଳରେ
ରେ ଘନଶ୍ୟାମ !

ରାମକୁ ଡାକି ଆଣ ଯାଇ, ଭୋଜନ କର ବେନି ଭାଇ,
ବନରେ ଭ୍ରମି ଭ୍ରମି ହୋଇଛ ଅତି ଶ୍ରମୀ ସବଳ ହୁଅ ସର ଖାଇ
ରେ ନୀଳମଣି ! ୩୦

ବହୁଛି ବହୁ ଝାଳ ଛିଡ଼ିଛି ବନମାଳ ସକଳ ଧୂଳିରେ ଶରୀର,
ମୟୂରପୁଚ୍ଛ ଚୂଳ ହୋଇ ଅଛି ଶିଥିଳ କି ଖେଳ ଖେଳିଲ ବନର
ରେ ନନ୍ଦଧନ !

ମୋ ବଳରାମ ଅଛି କାହିଁ, ତାହାକୁ ଦେଖି ଆସ ଯାଇ,
କେଉଁଠି ଭୋଜନ କରି ଯିବ ଘରୁ ବାହାରି ଭୋଜନ ସାରି ବେନି ଭାଇ
ରେ କଳାଶଶି !” ୩୧

ଶୁଣି ଏମନ୍ତ ବାଣୀ କାନ୍ଦିଲ ଉଚ୍ଚେ ରାଣୀ କାନ୍ଦିଲ ନନ୍ଦ ଶୋକାକୁଳେ
ସେକ୍ଷଣେ ତହିଁ ମିଳି ଉଚ୍ଚେ କାନ୍ଦିଲେ ହଳୀ କାନ୍ଦିଲେ କୃଷ୍ଣ ମାତା କୋଳେ
ହେ ବୁଧଜନ !

ନନ୍ଦର ଏପରେ ଦାସ ଦାସୀ   କାନ୍ଦଲେ ଉଚ୍ଚେ ଉଚ୍ଚଁ ଆସି,
ଢାଳ ନେଇଁ ଲୋତକ ଅର୍ପଣ କଲେ ଶୋକ ଯେତେକ ନନ୍ଦପୁରବାସୀ,
ହେ ବୁଧଜନ ! ୩୨

ନନ୍ଦନ କୋଳାହଳ   କଲା ପୁର ସଘୋଳ   ଅକ୍ରୂର ରଥର ଗମନେ
ଅନ୍ତଃପୁରେ ପ୍ରବେଶି   ଦସ୍ୟାସ୍ୱବ ପ୍ରକାଶି   ଭାଷିଲା ତନୟ ବଚନେ
ହେ ବୁଧଜନ !

"ନ କର ଚିନ୍ତା ଯଶୋମତି !   ବୃଥାରେ କାହିଁ କର ଭୀତ,
କଂସେ ଦର୍ଶନ କରି ସୁଖେ ଆସିବେ ଫେରି କଂସାର ଲଭିଣ ସୁଖ୍ୟାତ
ଗୋ ବ୍ରଜେଶ୍ୱରୀ ! ୩୩

ମଥୁରା ପୁରେ ଆସି   ଲୁଣ୍ଠ କିମ୍ପୁର ବାସୀ   ପ୍ରକାଶି ନିଜ ରାଜଭକ୍ତି
କହ ତୁମ୍ଭେ କିପାଇଁ ହୋଇବ ରାଜଦ୍ରୋହୀ କଂସରେ କର ଅପୀରତି
ଗୋ ବ୍ରଜେଶ୍ୱର !

ଦେଖିଲେ କାହ୍ନୁଙ୍କୁ ତୁମ୍ଭର   ସ୍ୱର୍ଗ ଲଭିବ ନୃପବର,
ଦେବ ସେ ଉଚ୍ଚପଦ ସହ ରାଜ ପ୍ରସାଦ ସମ୍ପଦ ବଢ଼ିବ ତୁମ୍ଭର ଗୋ,
ନନ୍ଦରାଣି ! ୩୪

ଫେରାଇ ଦେଲେ ରଥ   ହେବ କଂସ କୁପିତ   ନିଶ୍ଚିତ ଘଟିବ ପ୍ରମାଦ
ଗୋପ ଗୋପୀମାନେ ଯେତେ ମରିବେ କଂସ ହସ୍ତେ ତ୍ୱରିତେ ଯିବ ନନ୍ଦ ପଦ
ଗୋ ବ୍ରଜେଶ୍ୱରୀ !

ନ ଥିବ ଅଉ ଗୋପପୁର   ରହିବେ କାହ୍ନୁ କାରାଗାର,
ଅଥବା ଖଡ୍ଗ ଘେନି ଦାରୁଣ-ନୃପମଣି ହାଣିବେ ନନ୍ଦକାହ୍ନୁ-ଶିର କି ଗୋ,
ବ୍ରଜେଶ୍ୱର ! ୩୫

କାହିଁ ଯଶୋଦା ନନ୍ଦ   ଭଲ କଥାକୁ ମନ୍ଦ   କରୁଛ ଅବିବେକ ପଣେ
ଲଙ୍ଘିଲେ ରାଜାଦେଶ   ଘଟିବ ସର୍ବନାଶ ଭବିଷ୍ୟ ଭଲ ଦେଖ ମନେ
ଗୋ ବ୍ରଜେଶ୍ୱର !

ରଥ ପେଷିଛୁ ନରପତି, ଏଥୁଁ ବଳି କି ଅଛି ଖ୍ୟାତି,
ଏମନ୍ତ ଗଉରବ ନ ଲଭିଲ ବାସବ ଶତକ ଯାଗ ସ୍ୱର୍ଗଭୂତ
ଗୋ ବ୍ରଜେଶ୍ୱରୀ ! ୩୬

ସୁଖେ ବସାଇ ରଥେ ଘେନି ମୁଁ ଯିବ ପଥେ ଅଚ୍ୟୁତେ ପରମ ଯତନେ,
କଂସାପୁରେ ଭେଟାଇ ଧନୁସ୍ତବ ଦେଖାଇ ପଠାଇଦେବ ଶ୍ରୀବଦନେ
ଗୋ ବ୍ରଜେଶ୍ୱରୀ !

ଭାବନା ଦିଅ ଦୂର କର, ଦେଖନ୍ତୁ ଶ୍ୟାମ ମଧୁପୁରୀ,
ନ ପେଷିଣ ବିଦେଶେ ରଖିଲେ ସଦା ପାଶେ ହେବେ ସେ ଅଧମ କଂସାରି
ଗୋ ବ୍ରଜେଶ୍ୱରୀ !” ୩୭

“କଂସାପୁର ନଗର ଅଟ ତୁମ୍ଭେ ଅକ୍ରୂର, ମୋହର ତେଣୁ ଅବିଶ୍ୱାସ”
କହୁଁ ବ୍ରଜମହିଷୀ କେତେକ ପ୍ରତିବେଶୀ ଭାଷିଲେ ଦେଇଣ ଆଶ୍ୱାସ,
ହେ ବୁଧଜନ !

“କଂସ ନଗର ଭଦ୍ର ଅତି ନ କର ଶଙ୍କି । ମନେ ଭୀତି,
ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦେ ଅନାତଙ୍ଗେ ପଠାଅ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଶ୍ରୀରଙ୍ଗେ ଶୁଭକାଳ ଚିନ୍ତି
ଗୋ ବ୍ରଜେଶ୍ୱରୀ !” ୩୮

ଗୋପକୁଳ ନାୟକ ସମ୍ଭାଳି ଗୁରୁଶୋକ ଗଣକ ଡକାଇ ହରଷେ,
କହିଲେ, “ମଧୁଧାମ ଯିବେ ମୋ ଶ୍ୟାମ ରାମ ଉତ୍ତମ ଲଗ୍ନର ପ୍ରବେଶେ,
ହେ ସୁଗଣକ !”

ନନ୍ଦ ବଚନେ ଧୀରମତି କହିଲା ଗଣି, “ଶୁଭ ଅତି,
ଅଟେ କାଲି ପ୍ରଭାତ ଶୋଭନ ଯୋଗଯୁତ ଉଚ୍ଚସ୍ଥ ଲଗ୍ନେ ଭୃଗୁପତି
ହେ ବ୍ରଜପତି !” ୩୯

ଗୋପୀନେତ୍ର-ଚାତକ— ନବୀନ-ବଳାହକ ଜନକ ଅନୁମତି ପାଇ
ମଣ୍ଡିଲେ ସେହିକ୍ଷଣି ପାଦେ ବ୍ରଜ ସରଣି ମେଲଣି ବ୍ରଜୁଁ ନେବାପାଇଁ
ହେ ବୁଧଜନ !

ଗଡ଼ରେ ମୃଗରାଜଠାଣି — ଜାଣି ଗମିଲେ ଚକ୍ରପାଣି,
ପୃଚ୍ଛ ପୁରେ ଗମନ କଲେ ମାଳୀ ଯେସନ ଚମ୍ପକ ତରଇ ନଳିନୀ,
ହେ ବୁଧଜନ ! ୪୦
ଘୋର କଳାପଧ୍ୱନି ହେଲା କ୍ରମଶଃ ଭିନ୍ନ ରଜନୀ ଅଗମନେ ଯଥା
କ୍ରମେ ଦୂର ନଗରେ ଖଗକୁଳ ସଙ୍କୁଳ ଅଚଳ ଚଳେ ତରୁ ଲତା
ହେ ବୁଧଜନ !
ସକଳେ ଶୋକାକୁଳ ମନ — ଗମିଲେ ଯେ ଯାହା ସଦନ,
କାଳିନ୍ଦ୍ରେ ନେଲେ ନିଶି ଚିନ୍ତା ସାଗରେ ଭାସି ସକଳ ଗୋପପୁର ଜନ
ହେ ବୁଧଜନ ! ୪୧
ଅସିଲା ନିଶା ଚର ଯେସନେ ନିଶାଚରୀ ଗ୍ରାସିଲା ବ୍ରଜକୁ ସଭ୍ଭର,
କିରଣ ଅଶ୍ରୁ ଢାଳି ଛାଦିଲେ ତାରାବଳୀ ମିଳିଣ ଶଶୀଙ୍କ ସଙ୍ଗର
ହେ ବୁଧଜନ !
ପଦ ଏକୋନଚତ୍ୱାରିଂଶ — ତୃତୀୟ ଛନ୍ଦ ହେଲା ଶେଷ,
ଚିନ୍ତାମଣି ଚରଣ କର ସଦା ସ୍ମରଣ ହରଣ ହୋଇବ କଲୁଷ
ହେ ବୁଧଜନ ! ୪୨

ଚତୁର୍ଥ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—ଚିନ୍ତାଦେଶାକ୍ଷ *

କୃଷ୍ଣଙ୍କର ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ

ରାଧା ମନ୍ଦିରେ ପ୍ରବେଶି ହରି, — ରାଧା କରପଦ୍ମ କରେ ଧରି,
କହନ୍ତି, "କଂସର ଅସିଛି ଡାକର ମୋତେ ନେବାପାଇଁ ମଧୁପୁରୀ
ଗୋ କିଶୋରୀ ! ୧

* ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ "ବୁଧେ ଶୁଣିମା ହେଉ ସୁମତି" ସ୍ୱରେ ।

ଅତି ପ୍ରତାପୀ ମଥୁରାରାଣ, ଧନୁ ଉତ୍ସବ କରି ଉଥାଣ,
ଦାନବ ମାନବ ଯକ୍ଷ ନାଗ ଦେବ ସମସ୍ତଙ୍କୁ କରିଛି ଆହ୍ୱାନ
ଗୋ କିଶୋର ! ୨

ଅଟେ ଅଲଙ୍ଘ୍ୟ ନୃପ ଆଦେଶ , ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟେ କରୁ ଅଛୁଁ ବାସ,
ମୋ ପିତା ସକାଶେ ଶରଧା ବିଶେଷେ ମନେ କରିଅଛନ୍ତି ରାଜା କଂସ
ଗୋ କିଶୋର ! ୩

ନନ୍ଦ ହେଲେଣି ତ ବୃଦ୍ଧ ଅତି , ରାଜକାର୍ଯ୍ୟକୁ ନାହିଁ ଶକତି ,
ହୋଇ ରାଜାଧୀନ ନ କଲେ ସାଧନ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ଘଟିବ ଦୁର୍ଗତି
ଗୋ କିଶୋର ! ୪

ତୁମ୍ଭ ପ୍ରୀତି ଜୀବନେ ମୁଁ ମୀନ, ତୁମ୍ଭ ପ୍ରୀତି ମୋ ପରମଧନ,
ତୁମ୍ଭ ପ୍ରୀତି ଭିନ୍ନ ନ ଇଚ୍ଛେଁ ମୁଁ ଆନ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରୀତି ମୋ ପରମସ୍ଥାନ
ଗୋ କିଶୋର ! ୫

ରାଜା ବଳକୁ ନାହିଁ ତ ବଳ , ଯଦି ନ ଯିବ କଂସ ଭୂପାଳ
କ୍ରୋଧ ବହ୍ନି ମନେ ଗୋପପୁର ଜନେ ଦେବ ଅପାର ଦଣ୍ଡ କରାଳ
ଗୋ କିଶୋର ! ୬

ନାହିଁ ଇଚ୍ଛା ତେଜି ବୃନ୍ଦାବନ, ତେଜି ତୁମ୍ଭ ଶଶାଙ୍କବଦନ,
ତେଜି ସ୍ନେହାକର ଜନନୀ ପିଅର କରିବାକୁ ମଥୁରା ଗମନ
ଗୋ କିଶୋର ! ୭

ବିଧି ଇଚ୍ଛାରେ ଚଳେ ସଂସାର, କିଏ ବିଧିଠାରୁ ବଳୀୟାର ?
ରକ୍ଷ ବନ୍ଧୁ ପର କର ମଧୁପୁର ମୋତେ ନେଉଛନ୍ତି କଂସନଗର
ଗୋ କିଶୋର !” ୮

ରାଧା ଚିବୁକେ କରକମଳ ପୁଣି ନିବେଶି ଯଶୋଦାବାଳ,
କହନ୍ତି, “ମେଲଣି ସୁଧାଂଶୁବଦନି ! ଦିଅ ବିଳମ୍ବ ହେଉଛି କାଳ
ଗୋ କିଶୋର ! ୯

ରଥ ସଜାଇ କଂସ ଡଗର ,   ଫେର ଯିବାକୁ ହୁଏ ଭଗ୍ନର,
ତର୍ଜ୍ଜନ ଗର୍ଜ୍ଜନ କରେ କ୍ଷଣ କ୍ଷଣ   ବେଳ ଯିବାକୁ ମୋତେ ସତ୍ୱର
ଗୋ କିଶୋରି ! ୧୦

ମାତା ଅର୍ଚ୍ଚନା କରନ୍ତୁ ଶିବ ,   ହୃଦେ ମନାସିଣ ମୋର ଶିବ,
ନାଶିବେ ଦୁର୍ଗତି ମୋର ଦୁର୍ଗାପତି ସଙ୍ଗେ ଯିବେ ଭ୍ରାତା ବଳଦେବ
ଗୋ କିଶୋରି !" ୧୧

କାଷ୍ଠପୁତ୍ତଳିକା ପରି ହୋଇ ,   ମୁଗ୍ଧା ଶ୍ୟାମଗତପ୍ରାଣା ରାଇ,
କୃଷ୍ଣର ବଚନ   କରିଣ ଶ୍ରବଣ   କ୍ଷଣେ ରହିଲା କିଛି ନ କହି
ହେ ସୁଜନ ! ୧୨

ହେଲା ଭାବଶୂନ୍ୟ ରାଧା ମନ,   ମୁଖେ ସ୍ଫୁରିଲା ନାହିଁ ବଚନ,
ଶ୍ୟାମର କମଳ-   ବଦନେ ଅଚଳ   ହେଲା ଚଞ୍ଚଳ ମୀନନୟନ
ସେ ରାଧାର । ୧୩

କ୍ଷଣେ ମଉନେ ରହି କିଶୋରୀ   ଧୀରେ କହିଲେ କୋମଳ କରି,
"ସ୍ନେହ-ଗୋମୁଖରୁ* ଝରିଲା କି ଗୁରୁ   ମୃଦୁ ଶୀତଳ କାହ୍ନୁବାରି
ହେ ସୁଜନ ! ୧୪

ଏତେ କଠୋର ଛଳବଚନ   ନୋହେ ଉଚିତ ଜୀବନଧନ,
ହୃଏ କି ମଲ୍ଲିକା   ଦୁଖେ ତଳଳିକା   ଚଷବାରି କରଲେ ସେଚନ
ହେ ମୋହନ !" ୧୫

ପୁଣି କହେ ହସି ମନ୍ଦହାସ ,   ଯଥା ଦ୍ୱିତୀୟାଶଶୀ ପ୍ରକାଶ,
କପଟଅଗ୍ରର   ଚିରକାଳ ପାର   ତାର କଥା କେ କରେ ବିଶ୍ୱାସ
ହେ ମୋହନ ! ୧୬

ଦିନେ ହେଲ ଯମୁନାରେ ଦାସ ,   ଦିନେ ହେଲ କଳାଭୁତ ବେଶ,
ଦିନେ ଭଗାରୁଣୀ ଦିନେ ସେ ମାଳୁଣୀ ତୁମ୍ଭ କଥାରେ ନାହିଁ ବିଶ୍ୱାସ
ହେ ମୋହନ ! ୧୭

---

*ଗଙ୍ଗାର ଉତ୍ପତ୍ତିସ୍ଥାନ

ହେଲ କନ୍ଦୁଅ ଅପୂର୍ବ ଜୀବ, ଗୋପେ ଭ୍ରମିଲ କରି ଅଭବ ।
ନାମ ମାୟାଧର ଅଟଇ ଯାହାର କେ ତା କଥା ପ୍ରତ୍ୟୟ କରିବ
ହେ ମୋହନ ! ୧୮

ଶୁଣ କର କହ ବଂଶୀଧର , ଯଦି ସତ୍ୟ ଯିବ ମଧୁପୁର,
ଅଟେ ଇଷ୍ଟଦେବ ବଂଶୀ ପରି ତବ ବଂଶୀ ଛୁଇଁଣ ଶପଥ କର
ହେ ମୋହନ !” ୧୯

ଯଥା ପ୍ରଦୋଷେ ନୀଳକମଳ, ମ୍ଳାନବଦନେ ଯଶୋଦାବାଳ
କହିଲେ, “କିଛିତ ନ କରେଁ ରାଜୀବ-ନେଯି ! ବିଳମ୍ବ ହେଉଛି କାଳ
ଗୋ କିଶୋରି !” ୨୦

ଶ୍ୟାମ ବଚନ ଶ୍ରୀମତୀ ଶୁଣି, ଝାଟ* ପଡ଼ି ଲୋଟିଲେ ଧରଣୀ
ରମ୍ଭା ବାତ୍ୟାହତ ଯଥା ଭୂପତିତ କୋଳେ ଧଇଲେ ମୁରଲୀପାଣି
ହେ ସୁଜନ ! ୨୧

ନୀଳଜଳଦପଟଳେ ଯଥା ଶୋଭେ ଅଚଳା ଚପଳାଲତା,
କଷ୍ଟିପାଷାଣେ ବା ହେମରେଖା ଅଙ୍କା ତଥା ଶୋଭିଲେ କୁମୁଦଯୁତା
ହେ ସୁଜନ ! ୨୨

ଦେଖି ଦୂତୀ ହେଲ ସମାକୁଳ, ପାଶେ ପ୍ରବେଶି ଅତି ଚଞ୍ଚଳ
ବାସର ଅଞ୍ଚଳ ଭରଣି ସଚଳ ମୁଖେ ସିଞ୍ଚିଲ ଶୀତଳଜଳ
ହେ ସୁଜନ ! ୨୩

ଧୀରେ ଶୋକକଳୁଷିତସ୍ୱରେ ପ୍ଲାବି ନୟନ ନୟନ-ନୀରେ,
“ଶ୍ରୀମତି” “ଶ୍ରୀମତି” ଡାକି ଡାକି ଦୂତୀ କର-ପତର ତାଡ଼ିଲ ଶିରେ
ହେ ସୁଜନ ! ୨୪

ଶୋକାକୁଳ ହୋଇ ବଂଶୀଧର ଅଶ୍ରୁ ସିଞ୍ଚିଲେ ରାଧା ମୁଖର,
ଯଥା ନବଘନ କରଇ ମୋଚନ ସନ୍ତପତ ଶତଦଳେ ନୀର
ହେ ସୁଜନ ! ୨୫

---

* ଝଟିତର ଅପଭ୍ରଂଶ

ରାଧା ଶ୍ରୁତ ପାଶେ ବେଣୁପାଣି, ଧୀରେ ଉଚ୍ଚାର କୋମଳବାଣୀ,
ଡାକିଲେ "କିଶୋରି" "ରାସରସେଶ୍ୱରି" ପଢ଼ିଲେ କି ମନ୍ତ୍ର ସଞ୍ଜୀବନୀ
ହେ ସୁଜନ ! ୨୬

ପାଇ ଷଟପଦ ବ୍ରଜଚନ୍ଦ୍ରସ୍ୱର, ଧୀରେ ଗୃହିଁଲେ ନୟନ ଫେଡ଼ି,
କିବା ଅରବିନ୍ଦ ଫେଡ଼ି ନିଜ ମୁଦ ନେତ୍ର ମୋଦକୁ ଦେଲା ସଞ୍ଚାରି
ହେ ସୁଜନ ! ୨୭

ଦେଖି ନିଜକୁ କେଶବ କୋଳେ, ଗୃହିଁ ଦୂତୀଙ୍କ ଚେତନ ଡୋଳେ,
ହୋଇ ଲଜ୍ଜାବଶ ଉଉଭରେ ବାସ ରାଧା ସମ୍ଭାଳି ବସିଲ ତଳେ
ହେ ସୁଜନ ! ୨୮

ଶ୍ୟାମ ମଥୁରା ଗମନ କଥା, ଅସି ଘୋଟିଲା ମାନସେ ଯଥା,
ପ୍ରାବୃଟ ଜଳଧର ଘୋଟଇ ଅମ୍ବର ହେଇଁ ଅମାରଜନୀ ବଗଡା
ହେ ସୁଜନ ! ୨୯

ବ୍ରୀଡାବକ୍ରମ ରାଧା ବଦନ, କଲା ଧାରଣ ମ୍ଳାନବରଣ,
ଯଥା ନିଦାଘର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶଶଧର ଶୋଭେ ହେଲା ଅଧର କମ୍ପନ
ହେ ସୁଜନ ! ୩୦

ନୀର ନେତ୍ରୁଁ ବହୁ ଝରଝର, ଭିଜା ଗଣ୍ଡଦେଶ ଜରଜର,
ରୁଦ୍ଧ କଣ୍ଠଦେଶ ନ ହୁଏ ପ୍ରକାଶ ମୁଖୁଁ ପିକବଚନୀର ଗିର
ହେ ସୁଜନ ! ୩୧

ପିକକଣ୍ଠ ହୋଇଲା କର୍କଶ, ଶୋକ-ପ୍ରାବୃଟ ହେଇଁ ପ୍ରବେଶ,
ଅତି ପ୍ରୟାସରେ ଖଣ୍ଡବଚନରେ ଗଦଗଦେ ଭାଷିଲା ବାଳୀଶ
ହେ ସୁଜନ ! ୩୨

"ଗୋପ-ପଙ୍କଜବନ-ମିହିର ! କରି ଗୋପପୁର ଅନ୍ଧକାର,
ମଥୁରାଭୁବନ କରିବ ଗମନ ଦୟା ତଳେ କି ନାହିଁ ଚିତ୍ତର
ହେ ମୋହନ ! ୩୩

ନନ୍ଦ ଗୋପପୁର ଅଧିପତି, ରାଜକାର୍ଯ୍ୟମାନ ସେ ଜାଣନ୍ତି,
କି ଶଠେକପଣେ ନ ଯାଇ ଆପଣେ ମଧୁପୁରେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପେଷନ୍ତି
ହେ ମୋହନ ! ୩୪

ସରୋଜିନୀର ଆଶ୍ରୟ ବନ, ହେଉଁ ବାରବାରଣ ଭଗନ,
ବହିଯାଏ ପାଣି କମ୍ବାଳଶାୟିନୀ ନଳିନୀର କି ରହେ ଜୀବନ
ହେ ମୋହନ ! ୩୫

ନୋହେ ଅଧିନୀ ଶ୍ରୀପଦେ ଦୋଷୀ, ଅଧିନଙ୍କ କା'ଙ୍କରେ ନିବେଶି,
ହୋଇଅଛ ଅଜ ମଥୁରାକୁ ସଜ ଝୁରିବାକୁ ଦିବସ ନିଶି
ହେ ମୋହନ ! ୩୬

ନାରୀସ୍ୱଭାବ-ସୁଲଭ ଦୋଷ, କଲି ହୋଇଣ ସ୍ୱଭାବବଶ
ଥିଲି ଦମ୍ଭ ମନେ କ୍ଷମାଶୀଳଗୁଣେ ଅନୁପମ ଭବେ ପୀତବାସ
ହେ ମୋହନ ! ୩୭

ଦିନେ ଦିନେ ନିଜ ମୂଢ଼ପଣେ, କଷ୍ଟ ଦେଇଛୁ ସହିଣ ମାନେ
ନ କରିବ ମାନ ଥିବାଯାଏ ପ୍ରାଣ ମୋତେ ନ ଫିଙ୍ଗ ଦୁଃଖ-ଦହନେ
ହେ ମୋହନ ! ୩୮

ମୋର ଦୋଷମାନ ମନେ ଧରି, ଯଦି ଯାଉଛ କଂସନଗରୀ,
ଧରୁଛୁ ଚରଣ କର କ୍ଷମାଦାନ ହୃଦେ ଅଛ କ୍ଷମାସିନ୍ଧୁ ଭରି
ହେ ମୋହନ ! ୩୯

ଏକା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କରି ସମ୍ବଳ, ବ୍ରଜେ ସହିଲି ନିନ୍ଦା ବହୁଳ,
ନାହରେ ଗଞ୍ଜନା ଜଗତଲଞ୍ଛନା ସହି ପାଇଲି କି ପ୍ରତିଫଳ
ହେ ମୋହନ ! ୪୦

ଫନ୍ଦା ଫାନ୍ଦିଥିଲି ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ, ମନେ ଭାବିଥିଲି ମୁଁ ଦମ୍ଭକୁ,
ମୋତେ ବଂଶୀଧର ନ କରିବେ ଦୂର ବୃଥା ପାତିଲି ଫାନ୍ଦ-ଅମ୍ଭକୁ
ହେ ମୋହନ ! ୪୧

ଏହା ନ ଥିଲା ସ୍ୱପନେ ମନେ, ଶ୍ୟାମ ଶରଚ୍ଛେଦ ସନ୍ଦେଶ ଦାନେ,
ଗୁପ୍ତ ଭବଙ୍ଗାଭ କାହାର ଅସ୍ତ୍ର ଶରୁ ଘଟିଲ ବଧୂବଧାନେ
ହେ ମୋହନ ! ୪୨

ପ୍ରୀତି-ଲତିକା କରି ରୋପଣ , କଲ ପ୍ରେମ ସଲିଳ ସେଚନ,
ନବ-କଳିକାସ୍ତ ମୁକୁଳନାରମ୍ଭ ହେଉଁ ତାହାକୁ କଲ ଛେଦନ
ହେ ମୋହନ ! ୪୩

ତୁହେ କୁଟିଳା ନଣନ୍ଦ ମନ୍ଦ , ତୁମ୍ଭ ଲାଗି ତା ସଙ୍ଗେ ମୋ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ,
ତୁମ୍ଭ ଲାଗି ସିନା ସହେ ମୁଁ ଗଞ୍ଜନା ଦୁଃଖ ପାସୋରି ହୁଏଁ ଆନନ୍ଦ
ହେ ମୋହନ ! ୪୪

ସୁଧାଦଶୀ ରାହୁଗ୍ରହ ପରି , ମୋତେ କରେ ବଧୂ ଦୁରାଚାରୀ,
ଅମୃତ ଭୋଜନ କାଳରେ ଛେଦନ କରେ ଶିର କି ମନେ ବିଚାରି
ହେ ମୋହନ ! ୪୫

ଯଦି ଛାଡ଼ିଣ ଯିବ ମଥୁରା , ହେବ ସଦନ ଭୀଷଣ କାରା,
ହେବ ବୃନ୍ଦାବନ ମରୁର ସମାନ ହେବ ଯମୁନା ଗରଳ-ନୀରା
ହେ ମୋହନ ! ୪୬

କିଏ ଯମୁନା ତଟିନୀ କୂଳେ , ଛନ୍ଦେ ଉଭା ହୋଇ ନୀପମୂଳେ,
"କିଶୋରି" "କିଶୋରି" "ରାଧା" "ରାଧା" କରି, ବଂଶୀ ବଜାଇବ ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳେ
ହେ ମୋହନ ! ୪୭

କିଏ ବାଳା ଭିଖାରୁଣୀ ବେଶେ , ହୋଇ ବୀଣାପାଣି ଗୋପଦେଶେ,
କିଣି ବୀଣାପାଣି କରି ବୀଣାଧ୍ୱନି ଗାଇ ନାଚିବ ଗୋପୀଙ୍କ ପାଶେ
ହେ ମୋହନ ! ୪୮

କିଏ କପଟେ ହୋଇ ଧୀବର , ହେବ ଯମୁନାରେ କର୍ଣ୍ଣଧାର,
କରି ନାନାରଙ୍ଗ ଯମୁନାତରଙ୍ଗ ଗୋପୀଜନଙ୍କରେ କରିବ ପାର
ହେ ମୋହନ ! ୪୯

କିଏ କପଟେ ହେବ ସଙ୍ଗାସୀ, ଲକ୍ଷାରସେ ଅଙ୍ଗ ପରି କରି,
ଧରି ମୋ ଚରଣ କରିବ ରଞ୍ଜନ ନାନାବନ୍ଧେ ବାନ୍ଧିବ କବରୀ
ହେ ମୋହନ ! ୫୦

ଲଳିତ ଯମୁନାତଟିନୀ ତଟେ , କିଏ ଜଗିଣ ବସିବ ବାଟେ,
ଭାଙ୍ଗିଣ କଳସ ହେବ ହସ ହସ ଦେଲେ କର୍କଶ ଗାଳି ନିସ୍ୱଟେ
ହେ ମୋହନ ! ୫୧

ତାହା ଶ୍ରୀମୁଖ ଦର୍ଶନ ଆଶେ, ଲଜ୍ଜା ଭୟ ନ ରଖି ମାନସେ,
ନ ମାନିଣ ମନା ଯିବ ମୁଁ ଯମୁନା ଲଳିତ ଭ୍ରମିବ କାନନଦେଶେ
ହେ ମୋହନ ! ୫୨

ତାହାଠାରେ ମୁଁ କରିବ ମାନ , କିଏ ମୋଠାରେ ହୋଇଣ ଦୀନ,
ତେଜିଣ ଉନ୍ନତ କରିଣ ବିନତ ମୋର ମାନ କରିବ ଭଞ୍ଜନ
ହେ ମୋହନ ! ୫୩

ତାହା ବାମପାଶେ ଠିଆ ହୋଇ , ବେଣୁ ବଜାଇ ଶିଖିବ ମୁହିଁ,
କିଏ ଗୃଷ୍ଟ କରି କହିବ, "କିଶୋରି ତୁମ୍ଭେ ଆଜଠୁଁ ଶ୍ୟାମ ମୁଁ ରାଈ"
ହେ ମୋହନ ! ୫୪

ଭଲ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ, ଛାଡ଼ି ଲଜ୍ଜା ଭୟ କୁଳଧର୍ମ,
କରନ୍ତୁ ଅର୍ପଣ ମୋ ମନ ଜୀବନ ଜନମସ୍ୱେ ତୁମ୍ଭ ସୁଧାପ୍ରେମ
ହେ ମୋହନ ! ୫୫

ତେଜି ମୋ ମନ ପ୍ରାଣ ସଙ୍ଗରେ , ରଖି ପିଣ୍ଡ ମାତ୍ର ଗୋପପୁରେ,
ହେମନ୍ତ ମଥୁରା କରୁଛ ଯାତରା ପିଣ୍ଡ ଦାଉ ମଧ୍ୟ ତୁମ୍ଭ କରେ
ହେ ମୋହନ ! ୫୬

ତେଣେ ନିକର କରିବ ଗତ, ଯେଉଣେ ଯାଉଛ ତେଜି ମୋ ମତ,
ଦେଖିବ କେ ଜନ ରୋଧେ ମୋ ଗମନ ନାହିଁ କାହାରିକି ମୋର ଭୀତ
ହେ ମୋହନ ! ୫୭

କର ମୋହର ମନ ହରଣ,　　　　ଏବେ କରୁଅଛ ପଳାୟନ,
ମୋତେ ନନ୍ଦବଳା ନ ଭାଳ ଅବଳା, ବନେ କିଣାରେ କରେ ଭ୍ରମଣ
ହେ ମୋହନ ! ୫୮

ମୋତେ ଫେରାଇ ଦେଇ ମୋ ମନ,　　ସୁଖେ ମଥୁରା କର ଗମନ,
ରାଜପୁତ ହୋଇ କପାଇଁ ଗୋଇଲ ଦେଖ ଯାଉଛ ମୋ ନୀଚ ମନ
ହେ ମୋହନ ! ୫୯

ରାଧାବଚନେ ହସି ଶ୍ରୀହରି,　　　　ଧୀରେ କହନ୍ତି କମଳ କର,
"ସନ୍ତାପ ନ କର ମନେ ଯୋଷାବର ! ସଦାକାଳେ ମୁଁ ଅଟେ ତୁମ୍ଭର
ଗୋ କିଶୋରି ! ୬୦

ଛାଡ଼ି ମଞ୍ଜୁଳ ନିକୁଞ୍ଜବନ,　　　　ବନପ୍ରିୟ କି କରେ ଭ୍ରମଣ,
ଉଡ଼ପ୍ରମନ୍ଦଦେଶେ ଅଥବା ଆକାଶେ ରହେ ବାରି ତେଜିଣ କି ମୀନ
ଗୋ କିଶୋରି ! ୬୧

ମଧୁପୁରେ ରହି ଦିନ ଗୁରି,　　　　ବ୍ରଜଧାମକୁ ଆସିବି ଫେରି,
ତୁମ୍ଭଠାରେ ମୋର ମନ ସଦା ସ୍ଥିର ଲୋହଶଳାକା ଚୁମ୍ବକ ପରି
ଗୋ କିଶୋରି ! ୬୨

ଦେଖ କେହି ନୁହେ ନିଜାୟତ୍ତ,　　　ଅଟେ ବିଧାନାବଳୀ ଜଗତ,
ବିଧାନସ୍ରୋତରେ ଭାସି ଗତି କରେ ଏହି ଚରାଚର ଅବିରତ
ଗୋ କିଶୋରି !" ୬୩

ରାଧା କମଳନୟନୁଁ ବାରି,　　　ବାସେ ପୋଛି ଦେଇ ବଂଶୀଧାରୀ,
କନୟରେ ପୁଣ କହିଲେ ବଚନ "ଦିଅ ଆଜ୍ଞା ଯିବି ମଧୁପୁରୀ
ଗୋ ! କିଶୋରି !" ୬୪

ରାଧା କହିଲେ, "ଅଛୁ ମୋ ପ୍ରାଣ,　　ରହି ଦିନ ଗୁରି ଅବା ବାଣ,
ଆସିବ ସୁନ୍ଦର ! ଫେରି ଗୋପପୁର ବସି ଗଣିବି ଆସିବା ଦିନ
ମୁଁ କାତରେ !" ୬୫

ବେନି ରହିଲେ କ୍ଷଣେ ମଉନେ,   ବାଣୀ ନଇଲା ବେନି ବଦନେ,
ମାନ ଝରନ୍ତର   ନେତ୍ରୁଁ ନେତ୍ରନୀର   ଝରି ମିଶିଲା ବକ୍ଷଚନ୍ଦନେ
ହେ ସୁଜନେ ! ୬୭

ଯଥା କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ ବ୍ରତୀଜନ ,   ବ୍ରତପୂର୍ଣ୍ଣାହ୍ନେ କରେ ଭୋଜନ,
ବେନିଙ୍କ ନୟନ   କଲା ତଥା ପାନ   ବେନି ଅମୃତମୟ ଲପନ
ହେ ସୁଜନ ! ୬୮

ଯଥା ନୃଘାତୀ ଅପେକ୍ଷା କରେ,   ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ-ଦଣ୍ଡକୁ କାତରେ,
କଲକ ଅପେକ୍ଷା   ତଥା ପୀନବକ୍ଷା   ଶ୍ୟାମଗମନଭୀତା କୁନ୍ତରେ
ହେ ସୁଜନ ! ୬୯

ରାଧା ମୁଖ କରି ଧରଣୀକି,   କ୍ଷୀଣସ୍ୱରେ କହିଲେ ବାଣୀକି,
"ନ ନେଉଛ ଶ୍ୟାମ ମୋତେ କଂସଧାମ କାଲି ଯିବ ତହିଁ ଦଧି ବିକି
ହେ ମୋହନ !" ୭୦

ଅଳ୍ପ ହସିଣ କହିଲେ ହରି,   "ଅତି ଉତ୍ତମ ହେବ କିଶୋରି !
ଯେତେ ଦୁଗ୍ଧ ଦଧି ନେବ ରସନିଧି ! ନେବି ସକଳ ମୁଁ କିଣୁ କରି
ଗୋ କିଶୋରି !" ୭୧

ଦେଇ ରାଧାକୁ ସ୍ନେହାଲିଙ୍ଗନ,   ଦେଇ ସାଶ୍ରୁଗଣ୍ଡେ ଚୁମ୍ବଦାନ,
ସହି ମନକଷ୍ଟ   କଲେ ନିଜ ପୃଷ୍ଠ   ରାଧା ଅଙ୍ଗକୁ ବଂଶୀବଦନ
ହେ ସୁଜନ ! ୭୨

ହେଲେ ଶ୍ୟାମ କିଛି ଅଗ୍ରସର ,   ଧୀରେ ରହିଲା ଗୋପୀନାଗର,
ସ୍ୱପନ ସମାନ   ସବୁ ହେଲା ଜ୍ଞାନ   ନିଜ ଚିତ୍ତ ନ ହେଲା ଗୋଚର
ହେ ସୁଜନ ! ୭୩

ପୁଣି ହୋଇ କ୍ଷିପ୍ରଜନ ପରି,   ଶ୍ୟାମ ପଛେ ଧାଇଁଲେ କିଶୋରୀ,
ଶ୍ୟାମ ସ୍ତବେ ପୁଣ   ଖଞ୍ଜିଣ ବଦନ   କାନ୍ଦ କହିଲେ କୋମଳ ତର
ହେ ସୁଜନ ! ୭୪

"ମଧୁପୁରେ କି ଯିବ ନାଗର, କହ ପଚାରି ଶୁଣ ମୋହର,
ଛୁଇଁ ମୋର ମାଥ କର ହେ ଶପଥ ବଂଶୀ ଛୁଇଁଣ ଶପଥ କର
ହେ ମୋହନ !" ୭୫

ରାଧା ଗଣ୍ଡେ ନିଜ ଗଣ୍ଡ ଯୋଖି, ହରି କହିଲେ, "ଏନ୍ଦୁମୁଖି !
କରୁଛି ଶପଥ ହୋଇ ବେଣୁହସ୍ତ ଫେରି ଆସିବି ଉତ୍ସବ ଦେଖି
ଗୋ କିଶୋରି ! ୭୬

ପାଳେ ସଂସାର ବିଧିର ଆଜ୍ଞା, ବୃଥା ସିନା ମାନବ ପ୍ରତିଜ୍ଞା,
ବିଧାତାର ବଳ ସତତ ସଫଳ ତୁମ୍ଭେ ଅଟ ତ ପରମ ବିଜ୍ଞା
ଗୋ କିଶୋରି !" ୭୭

ଶ୍ୟାମ ବଚନେ ବିରହଭୀତା, ରାଧା ପଡ଼ିଲେ ଯେସନେ ଲତା,
ଯେବେ ପ୍ରଭଞ୍ଜନ ଅତି ବଳବାନ କରେ ତାକୁ ଶାଖୀବିରଚ୍ୟୁତା
ହେ ସୁଜନ ! ୭୮

ସଖୀମାନେ ଅତି ଶୋକାକୁଳେ, ତାକୁ ଟେକିଣ ଧରିଲେ କୋଳେ,
ସଧୀରେ ଚାଳନ କରିଣ ବ୍ୟଜନ ବାରି ସିଞ୍ଚିଲେ ମୁଖ-କମଳେ
ହେ ସୁଜନ ! ୭୯

ଯଥା ପ୍ରତିମାକୁ ଧରି ଜନେ, ଯାନ୍ତି ଘେନିଣ ଅର୍ଚ୍ଚନା ସ୍ଥାନେ,
ସଖୀମାନେ ଧୀରେ ତଥା ଶଯ୍ୟାଗାରେ ନେଲେ ରାଧାଙ୍କୁ ଅତି ଯତନେ
ହେ ସୁଜନ ! ୮୦

ରାଧା ପାଶରୁ ଘେନି ମେଲାଣି, ଧୀରେ ଉଠିଲେ ବେଣୁପାଣି,
ବରଜ ଧାମରେ ଭ୍ରମି ଘରେ ଘରେ ନେଲେ ବିଦାୟ ବିନୟ ଭଣି
ହେ ସୁଜନ ! ୮୧

ଦେଇ ତାହାକୁ ସ୍ନେହାଲିଙ୍ଗନ, କହି ତାହାକୁ ସୁଧାବଚନ,
ତାହାକୁ ଭକତି ଦେଖାଇ ଶ୍ରୀପତି ଫେରି ଗୃହକୁ କଲେ ଗମନ
ହେ ସୁଜନ ! ୮୨

ବ୍ରଜେ ଯେତେ ଯୁବତୀ ଯୁବକେ, ବୃଦ୍ଧା ବୃଦ୍ଧ ବାଳିକା ବାଳକେ,
ଶ୍ୟାମ ଗୁଣ ରୂପ ଧେନ କଲେ ଗଲ୍ପ ବସି ଗୃହେ ଦାଣ୍ଡେ ଥୋକେ ଥୋକେ
ହେ ସୁଜନ ! ୮୩

କେହୁ କହେ, "ନନ୍ଦ ମନ୍ଦ ଅତି, ଶିଳା-ହୃଦୟା ଯଶୋଦା ସତୀ,
ନୋହିଲେ କପାଇଁ ଦିଅନ୍ତେ ପଠାଇ ବାଳସୁତଙ୍କୁ କଂସର ଛତି
ହେ ପୌରେୟ !"୮୪

କେହୁ କହେ 'ଅଛି ଶ୍ୟାମ ମନ, କରିବାକୁ ମଥୁରା ଗମନ,
ନୋହିଲେ କପାଇଁ ତରତର ହୋଇ ମାଗି ବୁଲନ୍ତେ ମେଲଣିଦାନ
ହେ ପୌରେୟ !"୮୫

କେହୁ କହେ "ଅମ୍ଭ ପୀତବାସ, ନ କରନ୍ତୁ କଂସ ରାଜ୍ୟେ ବାସ,
ବ୍ରଜଅଧିପତି ନନ୍ଦ ତ ଅଛନ୍ତି ଅମ୍ଭ ନୃପତି ନୁହଇ କଂସ
ହେ ପୌରେୟ !" ୮୬

କେହୁ କହେ, "ଦେଇ ବହୁଧନ, ଗୁଳ ମୋହିବା ଅକ୍ରୂର ମନ,
ଶଙ୍ଖଧର ପର ରାଜକର୍ମଚାରୀ ତାଙ୍କୁ ଗଦ ମନ୍ଦ ବିନା ଧନ
ହେ ପୌରେୟ !" ୮୭

କେହୁ କହେ, "ଯମ ତ ଅକ୍ରୂର, ଘେନିଯିବ ଜୀବନ ଗୋପର,
ତା କର ଚରଣ କରିଣ ବନ୍ଧନ ଗୁଳ୍ ନିକ୍ଷେପିବା ଯମୁନାର
ହେ ପୌରେୟ !" ୮୮

କେହୁ କହେ, "ବଧିଲେ ଅକ୍ରୂରେ, ରହି ପାରିବ କି ଗୋପପୁରେ,
ସେ ଦାରୁଣ କଂସ ହୋଇ କ୍ରୋଧବଶ ବୁଡାଇବ ବ୍ରଜକୁ ସାଗରେ
ହେ ପୌରେୟ !" ୮୯

କେହୁ କହେ, "ରାଜା କଂସାସୁର, ଗୋପେ ପେଷିଲା ଯେତେ ଉଗର,
ସମସ୍ତେ ଶମନ ଭବନେ ଗମନ କଲେ କପାଁ ନ ଯିବ ଅକ୍ରୂର
ହେ ପୌରେୟ !" ୯୦

କେହୁ କହେ, "ଚାଲ ସର୍ବେ ମିଳି, କରି ଡଗର ସଙ୍ଗରେ କଳି,
ଗାଳି ଦେବା ଅଗ୍ରେ ପ୍ରହାରିବା ଛଟେ ଦେବା ମନେ ଅଛି ଯେତେ ଗାଳି
ହେ ପୌରେୟ !" ୯୧

କେହୁ କହେ, "କଂସ ଅଧ୍ୟାଗୃରେ, କାଏ ରହିବ ଗୋପନଗରେ,
ଛାଡ଼ିନ ଶ୍ୟାମଧନ ଚାଲ ପଳାୟନ କରି ଲୁଚି ରହିବା କାନ୍ତାରେ
ହେ ପୌରେୟ !" ୯୨

କେହୁ କହେ, "ଚାଲ ଯିବା ଦ୍ରୁତ, ବଳେ ଭାଙ୍ଗିବା ଅକ୍ରୂର ରଥ,
ଦେଖିବା ଅକ୍ରୂର କେସନ ପ୍ରକାର ନିବ ଘେନିଣ ବ୍ରଜେଶସୁତ
ହେ ପୌରେୟ !" ୯୩

କେହୁ କହେ, "ଚାଲ ସର୍ବଜନ, ଗୋପଦାଣ୍ଡେ କରିବା ଶୟନ,
କଂସାସୁର ଦୂତ ନ ପାଇଲେ ପଥ ରଥ ଚଳାଇ ନେବ କେସନ
ହେ ପୌରେୟ !" ୯୪

କେହୁ କହେ, "ବାଜିଣ ରଥାଙ୍ଗ, ଯାଉ ପଛେ ଭାଙ୍ଗି ଉତ୍ତମାଙ୍ଗ,
ନ ଛାଡ଼ିବା ପଥ ନ ଛାଡ଼ିବା ରଥ ଛାଡ଼ି ନ ଦେବା ଆମ୍ଭ ଶ୍ରୀରଙ୍ଗ
ହେ ପୌରେୟ !" ୯୫

କେହୁ କହେ, "କଂସକୁ କି ଭୀତ, ଶ୍ୟାମ ସଙ୍ଗରେ କରିବା ଗତ,
ଉପ୍ରଦ୍ରବ ଦେଖିବା ବ୍ରଜେ ଲେଉଟିବା କ୍ଷଣେ ନ ଛାଡ଼ିବା ଶ୍ୟାମ କତ
ହେ ପୌରେୟ !" ୯୬

ଏହିରୂପେ କରନ୍ତି ଚତ୍ବର, ବ୍ରଜନିବାସୀ ଜନନୀକର,
କାହା ନେତ୍ରଁ ନୀର ଝରେ ଝର ଝର କେହୁ ବସେ ମୁଣ୍ଡେ ଦେଇ କର
ହେ ସ୍ୱଜନ ! ୯୭

କେହୁ ଜାନୁରେ ମସ୍ତକ ରଖି, ଦୁଃଖେ ମୁଖ କରି ଅବନୀକି,
ବସେ ଧରାସନେ କେହୁ ବା ଅସନେ ଭୁଜଛନ୍ଦ ମଧ୍ୟେ ଜାନୁ ରଖି
ହେ ସ୍ୱଜନ ! ୯୮

କେହୁ ସ୍ୱହସ୍ତସ୍ତମ୍ଭେ ଭର ଦେଇ, ଉଭା ଚିତାର୍ପିତ ପରି ହୋଇ,
ବାମକରେ କେହୁ ବାମଗଣ୍ଡ ଦେଇ ବସେ କେହୁ ଅବା ଧରଣୀପୃଷ୍ଠି
ହେ ସୁଜନ ! ୯୯

ଗୋପଜନଙ୍କ ନୟନ ଯୁଗ୍ମ, ପରସ୍ପର ନିଜ ନିଜ ବୃତ୍ତ,
ହେଲେ ମନେ ଲୀନ ବ୍ରଜପୁର ଜନ ଗଲେ ପାସୋରି ଦୈନିକକୃତ
ହେ ସୁଜନ ! ୧୦୦

ଶ୍ୟାମ ଗମନକାଳ କ୍ରମଶ, ଧୀରେ ଅସି ହେଲା ପରବେଶ,
ଘୋର ଶୋକବାରି ଉତ୍ତାଳ ଲହରୀ କ୍ରମେ ପ୍ଲାବିଲା ଗୋକୁଳଦେଶ
ହେ ସୁଜନ ! ୧୦୧

କୃଷ୍ଣଚରିତେ ହୋଇ ହରଷ, କୃଷ୍ଣଚରିତରସିକେ ! ରସ,
ଭକତି ବଶରେ ଧ୍ୟାଇ ମାନସରେ ଚିନ୍ତାମଣିଚରଣ ସାରସ
ହେ ସୁଜନ ! ୧୦୨

ପଞ୍ଚମ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—ଭାମୋଦୀ *

କୃଷ୍ଣଙ୍କର ମଥୁରା ଯାତ୍ରା

ବିଗତା ହେଲା ନିଶା ଶୁଭ୍ରବରଣୀ ଉଷା ସୁବେଶା ହସିଲା ହରଷେ,
ଦେଖି ନିଜ ଅତୁଳ ଶୋଭାରାଶି ବିମଳ ବିପୁଳ ଦିଗ-ଆଦରଶେ
ହେ ବୁଧଜନ !

ପ୍ରାଚୀସୁନ୍ଦରୀ ହସି ରଙ୍ଗେ, ରଞ୍ଜିଲା ଉଷାକୁ ସୁରଙ୍ଗେ,
ଜାଗିଣ ନିଦ୍ରାଳସ ଭାଷ କଲେ ପ୍ରକାଶ ସୁବାସ-ଶାଖାରେ ବିହଙ୍ଗେ
ହେ ବୁଧଜନ ! ୧

---

* ଉଷବଶ୍ଳୋକ "କୃଷ୍ଣ କଂସନଗର ଯିବା ଶୁଣି ବାଳର" ସ୍ୱରେ

ଦୁଃଖୀମନେ ଯାମିନୀ ଦିବସଠାରୁ ଯେମନ ମେଲାଣି ଦେଲା କୋଳାକୋଳି
ଛାଡ଼ି ନଭବିହାର ପାଣ୍ଡୁର ଶଶଧର ସଙ୍ଗତେ ଯେମନ ତାରାବଳୀ
ହେ ବୁଧଜନ !
ଧୀରେ ଗମିଲା ଅସ୍ତଗିରି, କୁମୁଦିନୀକ ପ୍ରାଣବର,
ରହୁଁ ମୁଦ୍ରିତେ ଦୁଃଖେ ମିଳାଣି ଶିରୀମୁଖେ ବିମୁଖେ କାନ୍ଦିଲେ ଝଙ୍କାର
ହେ ବୁଧଜନ ! ୨

ବହିଲେ ଧୀରଧୀର ପ୍ରେମେ ବହୁପୀବାର ସମୀର ଧୀର ଅଲିଙ୍ଗନେ,
କୁସୁମ ପରିମଳ ସଞ୍ଚି ଦିଗ୍‌ମଣ୍ଡଳ ଅକୁଳ କଲା ଅଳିଗଣେ,
ହେ ବୁଧଜନେ !
ଚପଳ ଚପଳ ଚପଳ, ଝରିଲା ନୀହାର ଶିଶିର,
ମଧୁଗନ୍ଧେ ଅକୁଳ ଭ୍ରମିଲେ ଅଳିକୁଳ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଫୁଲ କାନନର,
ହେ ବୁଧଜନ ! ୩

ନବୀନ ଦିନନାଥ କଲା ହେମେ ରଞ୍ଜିତ ପର୍ବତ ତରୁ ଗୃହ ଶିର,
ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ନୟନ ରଖି ନଳିନୀ ହାସ୍ୟମୁଖୀ ନିରେଖି ଗଗନେ ମିହିର,
ହେ ବୁଧଜନ !
କୁସୁମକୁଳ ଅସ୍ୟ ତୋଳି, ସ୍ନିଗ୍ଧ ଶିଶିର ଅଙ୍ଗେ ବୋଳି,
ହୋଇଲେ ହସ ହସ ଦାନକର ସୁବାସ ଦୋଳାଇ ବାତେ ବୃନ୍ତ-ଦୋଳି
ହେ ବୁଧଜନ ! ୪

ଶର୍ବରୀସହଚରୀ ନିଦ୍ରା ବିଷାଦେ ଫେରି ଶର୍ବରୀ ସଙ୍ଗେ ଗଲା ଗୋପୁଁ,
ପରିହରି ଶୟନ ଉଠିଲେ ଗୋପଜନ ସେବନ କଲା ପରି ଅପୁ
ହେ ବୁଧଜନ !
ଅର୍ଦ୍ଧମୁଦ୍ରିତ ନୟନରେ, ପ୍ରବେଶ ନନ୍ଦ ସଦନରେ,
ବିଷାଦ-ଚ୍ଛାୟାମୁଖେ ଯେପନ୍ତେ ଦିବସ ମୁଖେ ଘନ ଖେ ଘୋଟିଣି ସଞ୍ଚରେ
ହେ ବୁଧଜନ ! ୫

ଯେତେକ ବୟସକ ବୃଦ୍ଧା ବାଳା ଯୁବକ ବାଳକ ବାଳିକା ସକଳେ,
ପ୍ରତିବେଶୀ ଯେତେକ ପ୍ରକାଶି ଗୁରୁଶୋକ ହୋଇଲେ ତୁଣ୍ଡ ନନ୍ଦଆଳେ
ହେ ବୁଧଜନ !
ନନ୍ଦ ସଦନବାସୀ ଜନ, ଉନ୍ନିଦ୍ରେ ତେଜିଲେ ଶୟନ,
ମାତାଙ୍କ ଚକ୍ରପାଣି ଡାକିଲେ ପିକଜିଣି 'ଜନନି !' ଉଠ ଗୋ ବହନ
ହେ ବୁଧଜନ ! ୬

ଉଠିଣ ଯଶୋମତୀ ତଷାଦେ ପ୍ରାତଃକୃତ ସମାପ୍ତି ସୁତଙ୍କର କଲେ,
ସର ନବଣୀ ଛେନା ଅଦ୍ୱ ସୁଖାଦ୍ୟ ନାନା ବସାଇ କୋଳେ ଭୁଞ୍ଜାଇଲେ
ହେ ବୁଧଜନ !
ସୁଢେଳିଲେ ଶାମଳ କୁନ୍ତଳ, ବାନ୍ଧିଲେ ଦେଇ ଗୁଞ୍ଜମାଳ,
ନାନାଜାତି କୁସୁମ କଳାପୀ ପୁଚ୍ଛ ଜାମ- ପତ୍ରରେ ନିର୍ମିଣିଲେ ଚୂଳ
ହେ ବୁଧଜନ ! ୭

କର୍ଣ୍ଣେ ଦେଲେ କୁଣ୍ଡଳ କିବା ଭାନୁ ମଣ୍ଡଳ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ନୀଳ ଗଗନରେ,
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ସିନ୍ଧୁଫଳ ଦେଲେ ନାସିକା ତଳ କଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦେଲେ ନୟନରେ
ହେ ବୁଧଜନ !
ଲଲାଟେ ଗୋରୋଚନା ଫୋଟା, ଚୂଳର ମୂଳେ ହେମଝୁମ୍ପା,
ନାସାରେ ସୁଚନ୍ଦନ ଶତା କଲେ ଲେଖନ କଣ୍ଠରେ ହାର ଜିଣି ଶମ୍ପା
ହେ ବୁଧଜନ ! ୮

ରତନମାଳା ହୃଦେ ଯେହ୍ନେ ଧନୁ ନୀରଦେ ଅଙ୍ଗଦେ ସୁବାହୁ ମଣ୍ଡିତ,
କଟୀତଟେ କିଙ୍କିଣୀ ପୀତାମ୍ବର କାଛେଣୀ ସ୍କନ୍ଧରେ ଉତ୍ତରୀୟ ପୀତ,
ହେ ବୁଧଜନ !
ହସ୍ତରେ ସୁଷମାନିଳୟ, ସୁରତ୍ନ ନିର୍ମିତ ବଳୟ,
ତାଳାଙ୍କୀ ପୀତବାସ ଏରୂପେ ହେଲେ ବେଶ ମୋହଣ ସକଳ ହୃଦୟ
ହେ ବୁଧଜନ ! ୯

ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଁ ବେଶ ହୋଇ ଅସେ ପ୍ରବେଶ କ୍ରମଶଃ ହେଲ ଶୁଭମସ୍ତୁ,
କରି ଘଟ ସ୍ଥାପିତ ସଧବା ଗୋପୀ ସାତ ଦ୍ରବତ ବସ୍ତୁର ସମସ୍ତ
ହେ ବୁଧଜନ !

ତାହାଙ୍କ ବନ୍ଦାଇଲେ ଅସି, ଅଶୀର୍ବଚନମାନ ଭାଷି,
ହେଲେ ଶୋକେ ବହ୍ୱଳ ବରଷି ଅଶ୍ରୁଜଳ ଚୁମ୍ବିଲେ ବେନା ମୃଗଶଶୀ
ହେ ବୁଧଜନ ! ୧୦

ଯଶୋଦା ଶୋକାକୁଳେ ଶ୍ୟାମଙ୍କୁ ଘେନି କୋଳେ ଅନଳେ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରି,
ହେଲେ ଉଭା ମଉନେ ବିଷାଦିତ ବଦନେ ନୟନେ ଝରି ଅଶ୍ରୁଧାର
ହେ ବୁଧଜନ !

ରାମଙ୍କୁ ନନ୍ଦ କୋଳେ ଘେନି, ବସନେ ପୋଛି ନେତ୍ରବେଣି,
କହିଲେ, "ଗୋ ମହର୍ଷି ! ଗମନକାଳ ଅସି ବିଗତ ପର ହୋଇଲାଣି
ଗୋ ପ୍ରିୟତମେ !" ୧୧

ଏମନ୍ତ କହି ନନ୍ଦ ପୁରତେ ମନ୍ଦ ମନ୍ଦ ଚଳିଲେ ହଳୀ କୋଳେ ଧରି,
ତା ପଛେ ଯଶୋମତୀ କୋଳେ କରି ଶ୍ରୀପତି ଗମିଲେ ଜୟ-ଗୀତ କରି
ହେ ବୁଧଜନ !

ଯଶୋଦା ପଛେ ଗୋପଜନେ, ଅଇଲେ ସଧୀର ଗମନେ,
କାନ୍ଦିଲେ ଯଶୋମତୀ କାନ୍ଦିଲେ ବ୍ରଜପତି ସକଳେ ମିଳିଲେ କ୍ରନ୍ଦନେ
ହେ ବୁଧଜନ ! ୧୨

ଯଶୋଦା ଗୋକୁଳେଶ ଅସି କଲେ ପ୍ରବେଶ ଅବାସ ସିଂହଦ୍ୱାର ପାଶେ,
ଅଶ୍ୱ ଯୋଚି ଅକ୍ରୂର ଅଣିଲା ରଥବର ସତ୍ୱର ମନର ହରଷେ,
ହେ ବୁଧଜନ !

ନନ୍ଦ କୋଳରୁ ସୀରପାଣି, ରଥରେ ବସାଇଲା ଅଣି,
ପୁଣି କଂସଉଗର ଯଶୋମତୀ ଛାମୁର ସଧୀରେ ପ୍ରକାଶିଲା ବାଣୀ
ହେ ବୁଧଜନ ! ୧୩

“କିପାଇଁ ବ୍ରଜରାଣି ! ଶ୍ୟାମକୁ କୋଳେ ଘେନି ଅବ ନୀଳପନେ ରହିଛ,
ଦେଇ ତାଙ୍କୁ ମେଲାଣି ରଥେ ବସାଅ ଅଟି କି ଘେନି ବିଳମ୍ବ କରୁଛ
ଗୋ ବ୍ରଜେଶ୍ୱରି !

ବ୍ରଜୁଁ ମଥୁରା ବହୁପଥ, କଂସ ଚାହିଁଣି ଥିବେ ପଥ,
ହେଲେ ଢାଳ ବିଗତ କୋପିବ ନୃପନାଥ ବିଅର୍ଥ ଘଟିବ ଅନର୍ଥ
ଗୋ ବ୍ରଜେଶ୍ୱରି !” ୧୪

ଶୁଣି ଉଗର ବାଣୀ କହିଲା ବ୍ରଜରାଣୀ, “ମେଲାଣି କାହ୍ନୁକୁ ନ ଦେବି,
କଂସର ନିମନ୍ତ୍ରଣ ପାଳିବେ ନନ୍ଦରାଣି ମୁଁ କିପାଁ କଂସକୁ ଡରିବି,
ହେ କଂସଦୂତ !

ମୋ ସୁତେ ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ବାଳକ, କଂସେ ତାଙ୍କର କି ସମ୍ପର୍କ,
କିପାଁ ମଥୁରାରୁ କରୁଛନ୍ତି ଅନ୍ୟାୟ ନ ଲୋଡ଼ି ଗୋପର ନାୟକ
ହେ କଂସଦୂତ !” ୧୫

ଯଶୋମତୀ ଆରତ ଦେଖିଣ କଂସଦୂତ ବିନୀତ ବଚନେ କହିଲା,
“ନ କର ମନେ ଭୟ ପେଷ ବେନି ତନୟ ସମସ୍ତ ଯିବାର ଗଢ଼ିଲା
ଗୋ ବ୍ରଜେଶ୍ୱରି !

ଗୁରୁଦାନକୁ ପଥ ଚାହିଁ, ଥାଅ ଏ ଗୋପପୁରେ ରହି,
ଦେଖି ଧନୁଯଜ୍ଞୋତ୍ସବ ଗୁରୁଦାନେ କେଶବ ଆସିବେ ଏ ସତ୍ୟ ଅଟଇ,
ଗୋ ବ୍ରଜେଶ୍ୱରି !” ୧୬

ଅକ୍ରୂର ଆଶ୍ୱାସନେ ଧଇର୍ଯ୍ୟ ଧରି ମନେ ମଜନେ ରଥପାଶେ ଆସି,
ପୋଛୁ ଶାଶ୍ରୁ ନୟନ ସମ୍ଭାଳିଣ ରୋଦନ ନନ୍ଦନ ରଥରେ ନିବେଶି,
ହେ ବୁଧଜନ !

ସମ୍ବୋଧି କହିଲ, “ରେ ରାମ ! ତୋଠାରୁ ଅଟ ଶିଶୁ ଶ୍ୟାମ,
ସେ ତ ଅଧୀର ଅଟ ନାହିଁ ତାହାର ଭୀତ ଦୁସ୍ତର ଅଟ କଂସ ଧାମ
ରେ ନୀଳାମ୍ବର ! ୧୭

ପ୍ରବାସେ ସାବଧାନ ହେବୁ ରେ ସଙ୍କର୍ଷଣ ଭୁଆଁଣ ନ କରିବୁ ଚଳି,
ଅସଂଖ୍ୟ ଦୁଷ୍ଟାସୁର ଅସଂଖ୍ୟ ନରବର କଂସର ଧାମେ ଛନ୍ତି ମିଳି
ରେ ନେଜନିଧି !

କରିବୁ ସଦା ଶିଷ୍ଟାଚାର, କହିବୁ ସଦା ମିଷ୍ଟ ଗିର,
ଅରେ ମୋ ଶେଖରଙ୍ଗ ନ ତେଜ ଭ୍ରାତା ସଙ୍ଗ କୁସଙ୍ଗ କରିବୁ ଅନ୍ତର
ରେ ନେଜନିଧି !" ୧୮

ଅଶ୍ରୁମୟ ଈକ୍ଷଣ ଅକ୍ରୂର ପ୍ରତି ପୁଣ ପ୍ରେରଣ କରି ନନ୍ଦରାଣୀ
ତା କର ଧରି କରେ ଅତି କରୁଣସ୍ୱରେ କାତରେ ପ୍ରକାଶିଲେ ବାଣୀ
ହେ ବୁଧଜନ !

"ଦୂତ ! ମୁଁ ଅଟଇଁ ଦୁଃଖିନୀ, ମୋ ଧନ କେବଳ ଏ ବେନି,
ତୁମ୍ଭେ ଅଟ ମହତ ତେଣୁ କରେଁ ଅର୍ପିତ ମୋ ବତ୍ସ ତୁମ୍ଭ କରେ ଆଣି
ହେ କଂସଦୂତ ! ୧୯

ଯିବା କାଳରେ ପଥେ ମୋର ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ରଥେ ପୂରତେ ଯତ୍ନେ ବସାଇବ,
କ୍ଷୁଧା ହେଲେ ଆହାର ତୃଷା ହୋଇଲେ ନୀର ଚତୁର କରି ତାଙ୍କୁ ଦେବ
ହେ କଂସଦୂତ !

କ୍ଷୁଧା ଯେ ନ ପାରନ୍ତି ସହି, ବଶେଷେ ଗଠୋଳ କହ୍ନାଇ
ଆହା ମୋ ବେଣୁପାଣି ତୋହର ମନ ଜାଣି ନବଣୀ କେ ଦେବ ଭୁଞ୍ଜାଇ
ରେ ନେଜନିଧି ! ୨୦

ନିଜ କରେ ଭୋଜନ ସ୍ୱକରେ ଆଚମନ ନନ୍ଦନ ମୋର ନ ଜାଣନ୍ତି,
ସ୍ନେହେ ବ୍ରଜନନ୍ଦନେ ତାଙ୍କୁ ଭୁଞ୍ଜାନ୍ତି ବନେ ସଦନେ ମୋ କୋଳେ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି,
ହେ କଂସଦୂତ !

ମଥୁରାପୁରେ ନାଗରସ୍ତ ହେବେ ମୋ ଅଜ୍ଞାନ ତନୟ
ମୋର ସୁତଙ୍କୁ ଯତ୍ନ କରିବ ଦୂତବର ମୁଁ ଶତ କହୁଛି ବିନୟ
ହେ କଂସଦୂତ !" ୨୧

ଅଜସ୍ର ନୀରଧାର ନନ୍ଦର ଶ୍ୱେତଶ୍ମଶ୍ରୁ ଧଉତ କରି ବକ୍ଷେ ଖସେ
ଅର୍ଦ୍ର କାଶକୁସୁମ ଝରଇ ଯଥା ଦ୍ରୁମ ସଘନ ଶରଦ ପ୍ରତ୍ୟୁଷେ
ହେ ବୁଧଜନ !
କଣ୍ଠେ ଗଦ୍‌ଦସ୍ୱରେ ବାଣୀ, କହିଲେ ଗୋପକୁଳମଣି,
ସୁତଙ୍କ ସୁଧାନନ ସ୍ନେହେ କରି ଚୁମ୍ବନ ରଖିଣ ଚିବୁକରେ ପାଣି
ହେ ବୁଧଜନ ! ୨୨

“ରେ ମୋ ପରମ ଜୀବ ବଳରାମ କେଶବ ଗୌରବ ବିଭବ ବିଗ୍ରହ
ଯେବେ ଅକ୍ରୂର ମତ ହୋଇ ଅତିବିନୀତ ସାକ୍ଷାତ କରି ଦଣ୍ଡଧାରୀ
ରେ ରାମ ଶ୍ୟାମ !
ଯେବେ ତ ଅଛ ଶିଶୁ ଅଟ, ରହିବ ଅକ୍ରୂର ନିକଟ
ଦୁରାଗ୍ରହ ଅସୁରେ ରୁଣ୍ଡ ମଥୁରାପୁରେ ଅଳ୍ପରେ ପାଡ଼ିବେ ସଙ୍କଟ
ରେ ରାମ ଶ୍ୟାମ !” ୨୩

ଏକାଳେ ଦାସ ଏକ ଆଣିଲା ଯେ ସୁପକ୍ୱ କଦଳ ରମ୍ଭା ଆଦି ଫଳ,
ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି କନକ- ପାତ୍ରେ ନାନା ପିଷ୍ଟକ କନକ-କୁମ୍ଭେ ସ୍ୱଚ୍ଛଜଳ
ହେ ବୁଧଜନ !
ଦାସର ହସ୍ତୁଁ ତାହା ଆଣି, ଥୋଇଲେ ରଥେ ନନ୍ଦରାଣୀ,
କହି,“କ୍ଷୁଧା ସମ୍ଭବ ହେଲେ ପଥେ ଏ ଦ୍ରବ୍ୟ ଭୁଞ୍ଜିବ ରାମ ବେନୁପାଣି
ରେ ନିଜ କରେ !” ୨୪

ଶ୍ୟାମ ଯିବା ସନ୍ଦେଶ ବ୍ୟାପିଲା ଗୋପଦେଶ କୁଳିଶ ସଞ୍ଚାର ସଦୃଶ,
ଗୋପ ଗୋପଯୁବତୀ ପାସୋରି ନିଜ ସ୍ଥିତି ଧାଇଁଲେ ହୋଇ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱଶ୍ୱାସ,
ହେ ବୁଧଜନ !
ଗୋପୀଙ୍କ ରାଜୀବ-ଚରଣ, ଭୁଲିଲା ବରଷ୍ଠା ଗମନ,
ତାହାଙ୍କ ଲଜ୍ଜାଭୟ ଦେଇଲା କି ବିଦାୟ ହୃଦୟୁ ଦେଶରୁ ବହନ,
ହେ ବୁଧଜନ ! ୨୫

କେହୁ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦରୀ   କାଖେ କଳସ ଧରି   କୁଣ୍ଡରୁ ସରି କରି ଗତ,
ମଣ୍ଡିଥିଲ ସରଣି   ଶ୍ୟାମ ପ୍ରୟାଣ ଶୁଣି   ସେପଣି କୁମ୍ଭ ରଖି ଛିଡ଼
ହେ ବୁଧଜନ !

ଗୁରୁ ନିତମ୍ବ ପୟୋଧରେ,   ନିନ୍ଦ ଧାଇଁଲ ଖରତରେ,
ଧାଇଁଲ କୁମ୍ଭ ଢେନ   କେହୁ ଚନ୍ଦ୍ରବଦନୀ   ଅବନୀ କମ୍ପାଇ ପାଦରେ
ହେ ବୁଧଜନ ! ୨୬

କେହୁ ଢେନ ଅଞ୍ଜନ ରଞ୍ଜୁଥିଲ ଖଞ୍ଜନ— ନୟନ ଅଗେ ବିମ୍ବ ରଖି,
ଶୁଣି ଶ୍ୟାମ ଗମନ   ହୋଇ ଉଦ୍ଭ୍ରାନ୍ତମନ   ଅଞ୍ଜନପାତ୍ରକୁ ଉପେକ୍ଷି,
ହେ ବୁଧଜନ !

ନ ସାରି ଅଞ୍ଜନ ରଞ୍ଜନ,   ଧାଇଁଲ ନନ୍ଦର ସଦନ,
କେହୁ ମାର୍ଜ୍ଜନୀକରୀ   ଗମନ କଲା ତ୍ୱରୀ   ପାସୋରି ମନ୍ଦିର ମାର୍ଜ୍ଜନ
ହେ ବୁଧଜନ ! ୨୭

କେହୁ ଖରେ ଧାବନ   କରୁଁ ହୋଇ ଉଦ୍ଭ୍ରାନ୍ତ   ବସନ ଖସିପଡ଼େ ତଳେ,
କେହୁ ନ କରି ଶେଷ   କେଶପାଶ ବିନ୍ୟାସ   ବିଶେଷ ମନର ଅକୁଳେ
ହେ ବୁଧଜନ !

ଧାଇଁଲ ଯଥା ସୌଦାମିନୀ,   କେଶଦଳ ସ୍ୱ କାଦମ୍ବିନୀ,
ଘନଶ୍ୟାମ ବିଳାସ   ଲୋଭଇ ଘନରସ   ହା ଭୂଷ ଘୋର ମନ୍ଦଧ୍ୱନି
ହେ ବୁଧଜନ ! ୨୮

କେ ଡାକେ, "ସଖି ଆସ ପେନ୍ଦି ଖଣ୍ଡେ ସୁବାସ ବିକଶିତ ବେଶେ କାର୍ଯ୍ୟ କିସ
ଏବେ ଭାଗ ସଦୃଶ   ହେବ ପିନ୍ଧିଲ ବାସ   ପ୍ରବାସ ଗଲେ ପୀତବାସ,
ଗୋ ପ୍ରାଣସହୃ !

ହେବଟି ଏ ବ୍ରଜ ଅନ୍ଧାର,   ଗଲେ ବ୍ରଜର ସୁଖାଧାର,
ଦାରୁଣ ନୃପବର   ଅଟେ ଯମ ବ୍ରଜର   ଅକ୍ରୂର କିଙ୍କର ଯେ ତାର
ଗୋ ପ୍ରାଣସହୃ !" ୨୯

କେ କହେ, "ଶୁଣ ଶୁଣ ଗଡ଼ି ଯାଉଛି କାଳ ଚଞ୍ଚଳ ଯଦି ଗୋ ନ ଯିବା,
ଶୁଣ ଯିବ ଅକ୍ରୁର ଘେନି ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ତାଙ୍କର ଭେଟ ନ ପାଇବା,
ଗୋ ପ୍ରାଣସହି !"

କେ ଡାକେ "ସଖି ରହ ରହ, ନ ପାରେଁ ଶୁଣି ତୋର ସହ,
ଏ ଅଟଇ ମନ୍ଦ ବାଟ କର ଗମନ ମଠ ନିକଟ ଅଛି ନନ୍ଦଗୃହ
ଗୋ ପ୍ରାଣସହି !" ୩୦

କେ ଘେନି ଶିଶୁ କୋଳେ ଧାଇଁ ମନ ବଳକେ କେ ଚଳେ ଶିଶୁକୁ ପକାଇ,
କାହାସ୍ତନ ଅଞ୍ଚଳ ଖସି ଲୋଟିଣ ତଳ ଯୁଗଳ ଚରଣ ଛନ୍ଦଇ
ହେ ବୁଧଜନ !
ଖସି ପଡ଼ିଲା ଅଳଙ୍କାରେ ଚଳେହେଁ କେହି ନ ଆଦରେ,
ବିଗଳିତ କବରୀ ପୁଷ୍ପେ ଲୋଟେ କାହାର ଉଦ୍ଧାର କୁସୁମ ନିକରେ
ହେ ବୁଧଜନ ! ୩୧

ଯେତେ ବ୍ରଜବାଳକ କରଣି ଡାକହାକ ଉତ୍ସୁକମନେ କରି ଗତି,
ଧାଇଁଲେ ଯୂଥେ ଯୂଥେ ରଖି କରି ପଶ୍ଚାତେ ଈଷିତେ ଯୁବକ ଯୁବତୀ
ହେ ବୁଧଜନେ !
. ଏରୂପେ ଗୋକୁଳ ନିବାସୀ, ମିଳିଲେ ନନ୍ଦଗୃହେ ଆସି,
ଠେଲାଠେଲି ନିବିଡ଼େ ହେଲେକ ଯିବା ବାଟେ ବିକଟେ 'ଉଠ' 'ଉଠ' ଭଣି
ହେ ବୁଧଜନ ! ୩୨

କେହି ଦେଖିବା ଆଶେ ଘନଜନତା ପାଶେ ମଞ୍ଚ ସନ୍ନିଧେ ଭ୍ରମଇ
ଉନ୍ନତଗ୍ରୀବ ହୋଇ ପ୍ରପଦେ ଭର ଦେଇ କେହି ବା ନେତ୍ର ବିସ୍ତାରଇ
ହେ ବୁଧଜନ !

କେହି ଆରୋହେ ଅଟ୍ଟ ଘରେ, ସୁଦୀର୍ଘ ପାଦପଶିଖରେ,
କେହି ଧରି ନିଃଶ୍ରେଣୀ ତ୍ୱରିତେ ଆଣି ଆରୋହେ ଅଟ୍ଟାଳିକାରେ
ହେ ବୁଧଜନ ! ୩୩

ମେଲାଣ ବ୍ରଜଜନ   ଶ୍ୟାମ ସୁଧାଳାପନ   ନୟନପଥେ କଲେ ପାନ,
ଅନ୍ୟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନେ ସେ ସୁଧାପ୍ରଲୋଭନେ ନୟନେ ଯାଇ କଲେ ସ୍ଥାନ
ହେ ବୁଧଜନେ !
ଏକାଳେ କଂସର ଚର,   ଧୀରେ ଚଳାଇ ରଥବର,
ହରଷମସୃଣରେ   ଜନଗହଳପଥେ   ଅକ୍ରୂରେ ଘେନିଣ ସଙ୍ଗରେ
ହେ ବୁଧଜନ ! ୩୪

କହି "ହା ବେଣୁପାଣି !" ମୂର୍ଚ୍ଛିତା ନନ୍ଦରାଣୀ, ଧରଣୀତଳେ ପଡ଼ିଲେଟି,
'ହା ରାମ' 'ହା ଗୋବିନ୍ଦ'   କହି କାନ୍ଦିଲେ ନନ୍ଦ   ବସିଣ ଯଶୋଦା ନିକଟି
ହେ ବୁଧଜନ !
କପାଳେ କରି କରାଘାତ,   କହି "ହା କି କଲି ବିଧାତଃ"
କାନ୍ଦିଲେ କୋଳାହଳେ ବ୍ରଜବାସୀ ସକଳେ ସକଳେ କରି ଅଶ୍ରୁପାତ
ହେ ବୁଧଜନେ ! ୩୫

ଥୋକେ ବରଜଜନ କରି କରି କ୍ରନ୍ଦନ ଯଶୋଦା ନନ୍ଦ କର ଧରି,
ଫେରିଲେ ଧୀରେ ଧୀରେ କହି ସାନ୍ତ୍ୱନା ଗିରି ନନ୍ଦର ବାସ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି
ହେ ବୁଧଜନ !
ଶ୍ରୀହୀନ ନନ୍ଦର ଭବନ,   ଯେସନ ନଳିନ କାନନ,
କମଳାନନ୍ଦକାରୀ   ତରଣିରେ ଅଭାବେ   ଯେ କାଳେ କରନ୍ତି ଗମନ
ହେ ବୁଧଜନ ! ୩୬

ଯେବେ କ୍ରୂର ନିଷାଦ ଶାବକେ ଧରି ବନ୍ଧି ଆନନ୍ଦେ ଗମେ ନିଜ ବାସେ,
ଶୋକେ ହୋଇ କାତର କରନ୍ତି ଆର୍ତ୍ତସ୍ୱର ବସିଣ ଶୂନ୍ୟନୀଡ଼ ପାଶେ
ହେ ବୁଧଜନେ !
ଯେସନେ କପୋତୀ କପୋତ,   ଶାବକ ଶୋକରେ ଶୋକାର୍ତ୍ତ,
ତେସନେ ଯଶୋମତୀ   ଗୋପାଳକୁଳପତି   କାନ୍ଦନ୍ତି ହୋଇଣ ଅରତ
ହେ ବୁଧଜନ ! ୩୭

ଅକସ୍ମାତେ ଅକାଳ   କଲା ଶବ୍ଦ ପ୍ରକାଶ   ନାଦିଲା ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ଗିରି,
ଚମକିଲେ ଗୋପପୁରୀ   ଗମ୍ଭୀର ଶବ୍ଦ କରି   ବର୍ଷିଲା ଶୂନ୍ୟ ରଙ୍ଗବାରି
ହେ ବୁଧଜନ !
ଦେଖି ଏମନ୍ତ ବୈପରୀତ୍ୟ,   ହେଲେକ ସକଳେ ଚକିତ,
ବୁଧେ କର ସ୍ମରଣ   ଚିନ୍ତା ମଣିଚରଣ   କରିଣ ଭକ୍ତିମନ୍ତ୍ର ଚିତ୍ତ
ହେ ଅବିରତେ । ୩୮

ଷଷ୍ଠ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—ଗୈରୁଷି *

ଗୋପୀଙ୍କର ଖେଦ

ଶୋକବିଷଣ୍ଣା ଗୋପିନୀ,   କୁହେଳୀରେ କି ନଳିନୀ,
କମଳଦଳ-ଲୋଚନେ ପୂରିତ ବାରି,
ବହନ୍ତ କୋମଳ କାୟ,   ବିନୟରେ ବିମ୍ବାଧରୀ,
ଧରି ରଥାଙ୍ଗ ଗଦ୍‌ଗଦେ ବାଣୀ ଉଚ୍ଚାରି,
"ବ୍ରଜବନ୍ଧୁ ! କଂସନଗରେ,
କେମନ୍ତେ ଯାଉଛ ଛାଡ଼ି ଗୋପୀନିକରେ । ୧

କି ଦୋଷେ ଅପରାଧିନୀ,   ଅମ୍ଭେ ବରଜକାମିନୀ,
କୃପାସିନ୍ଧୁ ! ଫିଙ୍ଗୁଅଛ ଶୋକସାଗରେ,
ନାହିଁ କି ଚିତ୍ତରେ ଦୟା,   ନାହିଁ କି ହେ ଭଲେ ମାୟା,
କହିବୁଁ ଏ ବିପତ୍ତି କାହା ଆଗରେ,
ବାରିନିଧି ବାରିବିହୀନ
ଧନେଶ ଅଲକାପତି ଅତୀବ ଦୀନ । ୨

* ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ "ବିକଳକୁ ଅଳିଙ୍ଗନ କରି ଜାହ୍ନବୀ ଶୋଭନ" ରାଗେ

ତୁମ୍ଭଙ୍କ କର ଜୀବକା, ହେଲ୍ ତୁମ୍ଭର ସେବକା,
ବିକା ଅମ୍ଭ ମନ ପ୍ରାଣ ତୁମ୍ଭ ଶ୍ରୀପଦେ ।
ଲଭଣ ତୁମ୍ଭଙ୍କ କରେ, ଭାଲିଲ୍ ଏ ତ୍ରିଲୋକରେ,
ଅମ୍ଭେ ଅତି ଭାଗ୍ୟବତୀ ଶ୍ୟାମସମ୍ପଦେ,
ତୁଚ୍ଛ କର କଳଙ୍କଭୀତ,
ରଖିଲ୍ ତୁମ୍ଭ ରାଜୀବ-ଚରଣେ ମତ । ୩

ଏକ ଦିନ ବ୍ରଜବନ୍ଧୁ, ଯିବ ତେଜି ବ୍ରଜବଧୂ,
ନ ଥିଲ୍ ଭାଳି ଏ କଥା କାଳେ ସ୍ୱପନେ,
ଅମ୍ଭଙ୍କ ବିଧାତା ବାମ, ତେଣୁ ବିନା ଘନଶ୍ୟାମ,
ଯାଉଅଛ କଂସଧାମ ନିର୍ଦ୍ଦୟମନେ,
ସୁକୋମଳହୃଦ ଏ ଥର,
ଅମ୍ଭ ଭାଗ୍ୟଦୋଷୁଁ କିବା ହେଲା ପଥର । ୪

କାହୁଁ ଏ ଦାରୁଣପଣ, ଶିଖିଲ ହେ ବ୍ରଜପ୍ରାଣ,
କେମନ୍ତେ ସ୍ନେହ ମମତା ଗଲ ପାଶୋର
ତେଜୁଅଛ ପିତା ମାତା, ତେଜୁଛ ବ୍ରଜବନିତା,
ତେଜୁଛ ଯମୁନା ବୃନ୍ଦାବନ କଣୋଷ୍ଠ,
ବିପକ୍ଷ ବିହପୀ ପ୍ରକାର,
ହେବୁଁଟି ତୁମ୍ଭ ବିରହେ ଗୋପିନୀବାର । ୫

ତେଜିବାକୁ ଗୋପବଧୂ, ଯଦି ମନେ ଥିଲ ବନ୍ଧୁ !
ଲଗାଇଲ୍ କିପାଁ ଏଡ଼େ ପ୍ରୀତି ବଢ଼ରେ ?
ଦେଇ କରେ ସୁଧାଙ୍କୁର, ନେଉଛ ପୁଣି ତା ହରି,
ଅବଶ୍ୟ ଜନ ପର ଭାଲ ସହଜେ ,
ତୁମ୍ଭେ ଅଟ ବିବେକମଣି,
ଅଯଶ ଅର୍ଜ କିପାଁ ମୁରଲୀପାଣି । ୬

ତୁମ୍ଭ ପ୍ରୀତି-ସୁଧା ଆଶେ, ଲୋଭ ନ ରହିଲୁଁ ବାସେ,
ଲଜ୍ଜା ଭୟ କୁଳ ମାନ ମୂଳ ନାଶିଲୁଁ,
ଦୂର ନାବେ ପାଦ ଦେଲୁ ଜନ ପର ଦଶା ହେଲୁ,
ନାବ ହରାଇଣ ଏବେ ଜଳେ ଭାସିଲୁଁ,
ପ୍ରୀତି-ଲତା କରି ରୋପଣ,
ଛେଦୁଛ ତାହା ଏହା କି ବିବେକପଣ ? ୭

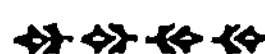
ଯେବେ ହନେ ଅଖଣ୍ଡଳ, ବର୍ଷିଲୁ ପ୍ରବଳ ଜଳ,
ରଖିଲ ବ୍ରଜମଣ୍ଡଳ ଟେକିଣ ଗିରି,
ଦେବାକୁ ଏଡ଼େ କଦନ, ଧରିଲ କି ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ,
ରଖିଲ ଜୀବନେ ଯେତେ ବ୍ରଜ ଅଧିବାସୀ,
ଲୁବ୍ଧ ବନ୍ଦୀ କାରାରେ ଯଥା,
ହୁଏ ଶିକପ୍ରିତି ନୃପାଦେଶେ ସର୍ବଥା । ୮

ତୁମ୍ଭ ବିନା ବୃନ୍ଦାବନ, ହୋଇବ ମରୁ ସମାନ,
ଶତକୋଶ ହେବଟି ଯମୁନାତଟିନୀ,
ହେବ ଗୃହ କାରାଗାର, ଭୂଷଣ ଭାର ପ୍ରକାର,
ଅସର ହେବ ଅମ୍ବର ଦିବା ଯାମିନୀ,
ମଳୟଜ ହେବ ଦହନ,
କୁସୁମଶୟନ ହେବ କଣ୍ଟକବନ । ୯

ହେବ କାଳ କାଳ ପରି, ଅହାର ଗରଳ ସରି,
ସରିଯିବ ବ୍ରଜପୁରୀ ସୁଖ ଉଲ୍ଲାସ,
ଶୂନ୍ୟ ହେବ ଦିଗଚୟ, ହେବ ବ୍ରଜ ତମୋମୟ,
ହେବ ରୂପ ଯଥା ହିମେ ପଦ୍ମପଲାଶ,
ସବୁ ସୁଖ ଦେଇଛ ସାରି,
କେମନ୍ତେ ବଞ୍ଚିବୁଁ ଅମ୍ଭେ ବରଜନାରୀ ।” ୧୦

ଗୋପୀଙ୍କି ପଦ୍ମନୟନ, କହନ୍ତି ସୁଧାବଚନ,
"ନ କର ଭାବନା ଅଗୋ ବ୍ରଜଲଲନା,
ଯାଉଛୁ ମୁଁ ମଧୁବନେ, ମାନସାକୁଳେ ବରଷେ,
ଧନୁଯ୍ରବ ଦେଖି କଂସେ କରି ବଦନା,
ଅସିବ ମୁଁ ଗୃହ ଦବସେ,
ନ କର କରକବନ୍ତୀ ଚନ୍ତା ମାନସେ । ୧୧
ତୁମ୍ଭର ବରହେ ଯଦ, ମୋ ଜୀବନ ରସନିଧି,
ବହ୍ନିବ ତେବେ ସାକ୍ଷାତ କରବ ଅସି,
ନତୁବା ତୁମ୍ଭ କହ୍ନାଇ ଅଜ ଏ ଜନମ ପାଇଁ,
ଦେନଇ ମେଲଣି ସିନା ପ୍ରୀତଲଲସି !
ପ୍ରତକୂଳବାତେ ଯେସନ,
ଚଳେ ବୋଡ଼ି ତେସନ ମୁଁ କରେ ଗମନ । ୧୨
ରଖିଛ ଯେଉଁ ପ୍ରମତ, ମୋହଠାରେ ପ୍ରିୟବତ !
ରଖ ସେ ମତ ଭକତ ପତଚରଣେ,
ହୃଦୟରେ ନତ ଅର୍ଚ୍ଚନା, ପତଙ୍କି ପଦ୍ମନୟନା,
କର ସୁଖ ପ୍ରୀତ ଦଅ ତାହାଙ୍କ ମନେ,
ପତଙ୍କି ମୋ ସ୍ୱରୂପେ ଭାବି,
କର ତାଙ୍କୁ ସଦା ସେବା ବରଜବାଳ ! ୧୩
ପତର ଅଜ୍ଞାକାରଣୀ, ପତର ତୋଷଦାୟିନୀ,
ଯେ କାମିନୀ ସେ ତ ଧନ୍ୟା ଅଟେ ଜଗତେ,
କର ନତ ପତପୂଜା, ସରଳପ୍ରେମେ ସୁଭୁଜା !
ମୋତେ ପୁଣି କର ଧ୍ୟାନ ମନେ ନରତେ,
ମୋର ପ୍ରୀତ କରବ ଲଭ,
ଲେଉଟ ସଦନେ ଛାଡ଼ି ବରସଭାବ ।" ୧୪
କେହୁ ଗୋପୀ ହର କର, କେହୁ ଚବୁକ ତାଙ୍କର,
ଧର ନୟନରୁ ମୁଞ୍ଚି ଅଶ୍ରୁ-ଅସାର,

ଶୋକଭଙ୍ଗ ସ୍ୱରେ ବାଣୀ, କହୁଲେ ରମଣୀମଣି,
"ନ କରିବ ବହୁଦିନ ବ୍ରଜ ଅନ୍ଧାର,
ତୁମ୍ଭ ବିନା ଗୋପୀଙ୍କ ଯାମ,
କୋଟିଯୁଗ ସମ ସିନା ହେବ ହେ ଶ୍ୟାମ !" ୧୫
ଶ୍ୟାମ ପାଶରୁ ବିଦାୟ, ଘେନିଲେ ଗୋପୀନିଚୟ,
କରି ଗତି ଅତି ମନ୍ଦ ମନ୍ଦ ବିରସେ,
ଜୀବନଠାରୁ ଅନ୍ତର, ହେଲା କି ଅତି ଦୂରର,
ଶରୀର ଲାବଣ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ନବବୟସେ,
ନେତ୍ରୁଁ ଘନେ ଝରିଲା ବାରି,
ଗୃହପଥ ବିପଥ ନ ପାରିଲେ ବାରି । ୧୬
ମାନସ ଅତି ବିକଳ, ଦୁର୍ବଳ ପାଦ ଅଚଳ,
ହେଉଁ ନୀପଚ୍ଛାୟାତଳେ ବସିଲେ ବାଳୀ,
ତାଙ୍କ ସାଶ୍ରୁନେତ୍ରଚୟ, ଶ୍ୟାମରଥେ ହେଲେ ଥୟ,
କୃଷ୍ଣ କଥା କେବଳ ସେ ହୋଇଲେ ଭାଳି,
ବୁଧେ ମଙ୍ଗ ଚକ୍ରେ ସରିତେ,
ଶ୍ରୀ ଚିନ୍ତାମଣିଚରଣ ଧ୍ୟାନର ଚିତ୍ତେ । ୧୭

ସପ୍ତମ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—ଚାମୋଦୀ *

ଗୋପ ବାଳକଙ୍କ ଖେଦ

ସଧୀରେ କଂସଦୂତ ଗୁଳା ନିଅନ୍ତେ ରଥ ତ୍ୱରିତ ଯେବେ ଗୋପସୁତେ,
ନୟନ ନୀର ଢାଳି ରଥପଥ ଓଗାଳି ଗାଳି ଦେଇଣ କଂସଦୂତେ,
ହେ ବୁଧଜନ !

* ଚକ୍ରକଲ୍ଲୋଳ "କୃଷ୍ଣ କଂସନଗର ଯିବା ଶୁଣି କାତର" ରାଗେ

ଧରିଲେ ରଥାଙ୍ଗ ରଥର, ଭଣି, "ରେ ନିଷ୍ଠୁର ଅକ୍ରୂର,
ନ ଦେବୁଁ ରଥ ଛାଡ଼ି ନ ଦେବୁଁ ପଥ ଛାଡ଼ି ବାହୁଡ଼ିଯାଅ ମଧୁପୁର
ହେ କଂସଦୂତ ! ୧

ମନେ ଅଛି କି କରି ସହଜେ ନେବ ଧରି ଗୋକୁଳରଖୁଆଳେଶ୍ୱରେ,
ଆମ୍ଭ ଏ ଅପଘନ ଯେତେ ଭାଳ ବହନ ଜୀବନ କରିବ ବଶ୍ୱରେ,
ହେ କଂସଦୂତ !
କହୁଛୁଁ ଯେଉଁ ହେ ବଚନ, ନ ନିଅ ନନ୍ଦର ନନ୍ଦନ,
ନୋହିଲେ ଏହି ଦଣ୍ଡ କରିବୁଁ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ଦଣ୍ଡରେ ପ୍ରହାରି ସ୍ୟନ୍ଦନ
ହେ କଂସଦୂତ !" ୨

ଅଳ୍ପ ହସି ତରଗ କହେ, "ନାହିଁ କି ଡର ତୁମ୍ଭର ରାଜା କଂସାସୁରେ,
ଜାଣିଲେ କଂସରାଣ ତୁମ୍ଭ ଏ ଦୁଷ୍ଟପଣ ତକ୍ଷଣ ଆସି ଗୋପପୁରେ·
ହେ ବ୍ରଜସୁତେ !
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଯେଉଁପରି ଧରି, ପୃଷ୍ଠରେ ବେତ୍ରାଘାତ କରି,
ଏବେ ମୋ ବୋଲ କରି ଲେଉଟି ଗୋପପୁରୀ ପାସୋରି ତୁମ୍ଭ ଗିରିଧାରୀ
ହେ ବ୍ରଜସୁତେ !" ୩

ଢାଳି ଶ୍ୟାମ ବଦନେ ନେତ୍ର ଗୋପନନ୍ଦନେ କହନ୍ତି, "ଭାଇ କାହ୍ନୁ ଅସ,
ଦେଖଣ ଶୂନ୍ୟରଥ ଧରୁ ମଥୁରା-ପଥ କ୍ରୁଦ୍ଧ ବାହୁଡ଼ି ସ୍ୱବାସ
ହେ ଭାଇ କାହ୍ନୁ !
ଅସ ଅମ୍ଭର ସ୍କନ୍ଧେ ବସ, ଅମ୍ଭର କି କରିବ କଂସ,
ତୁମ୍ଭେ ଥିଲେ ସମୀପେ ମଥୁରାପୁର ନୃପେ କପାଁ ବା ହେବ ଅମ୍ଭ ନାଶ
ହେ ଭାଇ କାହ୍ନୁ !" ୪

ଛଳ ଛଳ ନୟନ କରି ପଦସ୍ଖଳନେ ସଖାଙ୍କ କହନ୍ତି କୋମଳେ,
"ଦୂତ ନୁହଇ ଦୋଷୀ ତାହାଙ୍କୁ ଅଛି ପେଷି ପ୍ରତାପୀ କଂସ ଏ ମଣ୍ଡଳେ
ହେ ସଖାବୃନ୍ଦ !

ନ କର କଷ୍ଟ ଚିନ୍ତା ମନେ, ଆସିବ ଫେରି ଗୃହ ଧନେ,
ଆସିଛ ବନ୍ଧୁବାଟ ହେଉଛନ୍ତି ପାଦେ କଷ୍ଟ ଲେଉଟ ଏବେ ବୃନ୍ଦାବନେ
ହେ ସଖୀବୃନ୍ଦ !" ୫

ଯେତେ ଗୋପତନୟେ କର ଯୋଡ଼ି ବିନୟେ କହନ୍ତି ସଜଳନୟନେ,
"ତୁମ୍ଭର ବଂଶୀସ୍ୱନ ନ ଶୁଣି ବତ୍ସାଗଣ ତୃଣ ତ ନ ଚରିବେ ବନେ
ହେ ଭାଇ କାହ୍ନୁ !
ବନରେ ପାଇ ତାହା ସଙ୍ଗ, କ୍ରୀଡ଼ିବୁଁ କରି ନାନାରଙ୍ଗ,
ବନ୍ୟ ପତ୍ର କୁସୁମ ଆଣି ବିରଚି ଦାମ ସାଜିବୁଁ ତାହାର ଶ୍ୟାମାଙ୍ଗ
ହେ ଭାଇ କାହ୍ନୁ ! ୬

ବୋଲ କି ସୁଖେ ଆଜ ସଖାଗଣନେ ଛାଡ଼ି ଫେରିବୁଁ କହ୍ନାଇ ! ବିରଳେ,
କେମନ୍ତେ ରଖୁଥିଲେ ରହିବେ ନିଜ ଆଳେ ତେଜିଣ ରଖୁଥିଲ ସଙ୍ଗେ,
ହେ ଭାଇ କାହ୍ନୁ !
ଉତ୍ସବ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ, ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ସଙ୍ଗେ ନିଅ ଭାଇ,
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ବ୍ରଜେ ରଖି ଯିବ ହୋଇ ଏକାକୀ ଏହା କି ସୁନ୍ଦର ଦିଶଇ
ହେ ଭାଇ କାହ୍ନୁ ! ୭

ତାହାକୁ ରାଜା ସାଜି ହେବୁଁ ତା ଗଜ ବାଜୀ କାରଜୀ ମନ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତିହାରୀ,
ତାହାକୁ ଉପହାର ଦେବୁଁ ନବଣୀ ସର ପତ୍ରର ଫୁଲ୍ଲ ପତ୍ରବାରି,
ହେ ଭାଇ କାହ୍ନୁ !
ତେ ଆମ୍ଭ ମଧ୍ୟରେ ବିରାଜ, ପ୍ରେମେ ଭୁଞ୍ଜିବ ବନ୍ୟଭୋଜ,
ତାହାକୁ ଭୁଞ୍ଜାଇବୁଁ ତାହା ଉଚ୍ଛୁ ଭୁଞ୍ଜିବୁଁ କୌତୁକ ଶବଧ ସରଜ
ହେ ଭାଇ କାହ୍ନୁ ! ୮

ପତ୍ର ତାହାଳୀ ରଚି ତାହା ସଙ୍ଗରେ ନାଚି ଗାଇବୁଁ ଗୀତ ନାନାଛନ୍ଦେ,
କେଏ ହୋଇବ ସାଦୀ କେଏ ହେବ ନିଷାଦୀ ବସିଣ ବ୍ରଜବାଳ ସ୍କନ୍ଧେ
ହେ ଭାଇ କାହ୍ନୁ !

କାହାକୁ କଦମ୍ବର ଡ଼ାଳେ, ବାସର ସଞ୍ଜବନ ଜାଳେ,
ଦୋଳାସନେ ମଞ୍ଚାଇ ଶବଧ ଗୀତ ଗାଇ ହୋଇବେ ସୁଖୀ ବ୍ରଜବାଳେ
ହେ ଭାଇ କାହ୍ନୁ !" ୯

ଶ୍ୟାମ ପଦ୍ମଲୋଚନ-କୋଣେ ଦେଲା ଦର୍ଶନ ନୟନ-ବାରିଧାରା ବେନି,
ବଦନ ବଂଶୀଧାରୀ ପୋଛିଣ ନେଲବାରି କନକ ଉତ୍ତରୀୟ ଘେନି
ହେ ବୁଧଜନ !
କୋମଳେ କହିଲେ ବଚନ, "ବଞ୍ଚାଏ ଛେଳିବେ ଜୀବନ,
ଯଦି ହେ ଗୋପବାଳେ ମୋରସଙ୍ଗେ ସକଳେ କରିବ ମଥୁରା ଗମନ
ହେ ସଖାବୃନ୍ଦ ! ୧୦

ନ କର ଦୁଃଖ ମନେ ଲେଉଟ ବୃନ୍ଦାବନେ ବିଳମ୍ବ ହେଉଅଛି କାଳ,
ହେଉଥିବେ ଅକୁଳ କ୍ଷୁଧାରେ ବ୍ୟାକୁଳ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରାଣ ବ୍ରଜବାଳ
ହେ ସଖାବୃନ୍ଦ !
ନ ହେଲେ ବିଧି ପ୍ରତିକୂଳ, ଫେରି ମୁଁ ଆସିବି ଚଞ୍ଚଳ,
ମୋର ଅସିବାଯାଏ ହୋଇ ମୋର ପରାୟେ ସ୍ମରଣ କର ବ୍ୟାକୁଳ
ହେ ସଖାବୃନ୍ଦ !" ୧୧

ସେକାଳେ ଅନୁରାଗେ ଆସିଣ କୃଷ୍ଣ ଆଗେ ସସ୍ନେହେ ବ୍ରଜସୁତ ଏକ,
କହିଲା, "ବହୁଦୂର ବ୍ରଜରୁ ମଧୁପୁର ଉଚ୍ଚୁର ହେଲାଣି ଅଧିକ,
ହେ ଭାଇ କାହ୍ନୁ !
ଏ ଦୀର୍ଘପଥ ଯିବାବେଳେ, ହୋଇବ କଷ୍ଟ କ୍ଷୁଧାନଳେ,
ଆଣିଛୁ ସର ଅନ୍ନ ଷଡ଼ରସ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଭୋଜନ କର ନୀପମୂଳେ
ହେ ଭାଇ କାହ୍ନୁ !" ୧୨

ଧୀରେ ନନ୍ଦନନ୍ଦନ ରଥୁଁ ଅବରୋହଣ କରିଣ ତାଳାଙ୍କୀ ସହିତ,
ଗୋପ ବାଳକ ମେଳେ ଧୀରେ କଦମ୍ବ ମୂଳେ ହୋଇଲେ ଯାଇ ଉପନୀତ
ହେ ବୁଧଜନ !

ମିଳି ସକଳ ବ୍ରଜସୁତେ, ତାହାଙ୍କୁ ଭୁଞ୍ଜାଇଲେ ହସ୍ତେ,
ସାରଣ ଅଚମନ ବନମାଳା ରଚନ କରଣ ଦେଲେ ବେନି ଭ୍ରାତେ
ହେ ବୁଧଜନ ! ୧୩

ଭାସି ନୟନ ଜଳେ ମେଲଣି ବ୍ରଜବାଳେ ଧେନାଲେ ଦେଇ ଆଲିଙ୍ଗନ,
ପୁଣି ଶ୍ୟାମର କର ଧରି ବାଳନାଗର କହିଲେ କାତର ବଚନ
ହେ ବୁଧଜନ !

"ଗଲା ସକଳ ସୁଖ ସରି, ଅନ୍ଧାର ବରଜ ନଗରୀ,
ଶୂନ୍ୟ ଏ ବୃନ୍ଦାବନ ଜୀବନ ବିହୀନ ରତନ ପିଞ୍ଜରୀର ପରି
ହେ ଭାଇ କାହ୍ନୁ !" ୧୪

କହନ୍ତି ବଂଶୀଧର, "ମନେ ଚିନ୍ତା ନ କର ସତ୍ୱର ଆସିପାରେଁ ଫେରି,
ଧେନା ମୋର ବଚନ ସକଳେ ପ୍ରତିଦିନ ସ୍ମରଣ କରିବ କାକୁସ୍ତି
ହେ ସଖାବୃନ୍ଦ !

ମୋ ବିନା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁଃଖିନୀ, ହୋଇଅଛନ୍ତି ମୋ ଜନନୀ,
ତାହାଙ୍କୁ ମାତା ମାତା ନନ୍ଦଙ୍କୁ ପିତା ପିତା ଡାକିଣ ମାଗିବ ନବଣୀ
ହେ ସଖାବୃନ୍ଦ ! ୧୫

ମୋ ପରି ବେଶ ଧରି ବଂଶୀ ବଜାଇ କରି ତାଙ୍କର ଅଗରେ ନାଚିବ,
ଗୋପୀଙ୍କ ପାଶେ ଯାଇ ବିବିଧ ଗୀତ ଗାଇ ନାଚିଣ ନବନୀ ଯାଚିବ
ହେ ସଖାବୃନ୍ଦ !

ଠିଆ ହୋଇଣ ନୀପମୂଳେ, ତ୍ରିଭଙ୍ଗ ଛନ୍ଦେ ନଦୀକୂଳେ,
କରିବ ବଂଶୀନାଦ ତୋଳିବ କୋକନଦ ସନ୍ତରି କାଳିନ୍ଦୀର ଜଳେ
ହେ ସଖାବୃନ୍ଦ !" ୧୬

ପ୍ରବୋଧ କଥା କହି ବସିଲେ ରଥେ ଯାଇ ମୋହିଣ ବ୍ରଜବାଳ ମନ,
କଶାଘାତେ ତୁରଙ୍ଗେ ଗମିଲେ ବାୟୁବେଗେ ଧୂଳିରେ ଆଚ୍ଛାଦି ଗଗନ
ହେ ବୁଧଜନ !

ବ୍ରଜସୁନ୍ଦରୀ ବ୍ରଜବାଳେ, ଗୃହେଁ ରହିଲେ ସ୍ଥିର ଡୋଳେ,
ଶରୀର ସ୍ପନ୍ଦହୀନ ପୁତ୍ତଳିକା ଯେସନ ଜୀବନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତ ଅଶ୍ରୁଜଳେ
ହେ ବୁଧଜନ ! ୧୭

କ୍ରମେ କ୍ରମେ ସନ୍ଦ୍ୟନ ଅନ୍ତରମି ନୟନ ହୋଇଲା ଲୀନ ଦିଗ୍‌ବଳୟେ,
ବ୍ରଜବଧୂନିକର ଫେରିଲେ ଗୋପପୁର ଅବର ବରଜାଙ୍ଗନାୟେ
ହେ ବୁଧଜନ !
ଶୋକାଶ୍ରୁ ବରଷେ ନୟନ, ମୁଖରେ ନ ଆସେ ବଚନ,
ବ୍ରଜକୁ ମୁଖ କରି ଯିବାକୁ ବ୍ରଜେ ଫେରି କାହାନ୍ତି ନ ଚଳେ ଚରଣ
ହେ ବୁଧଜନ ! ୧୮

କାନ୍ଦିଲେ ବ୍ରଜବାଳେ ବସି କଦମ୍ବମୂଳେ ଅକୁଳେ ନିରାଶ୍ରୟ ପରି,
କାନ୍ଦିଲେ ବ୍ରଜନାରୀ କପାଳେ କର ମାରି ଝରାଇ ନୀରବାଶ୍ରୁଧାରି
ହେ ବୁଧଜନ !
କାନ୍ଦିଲେ ଶାଖାରେ ବିହଙ୍ଗେ, କାନନେ କାନ୍ଦିଲେ କୁରଙ୍ଗେ,
କଳକଳରେ ଯମୁନା କାନ୍ଦିଲା ଖିନ୍ନମନା କାନ୍ଦିଲେ କମଳରେ ଭୃଙ୍ଗେ
ହେ ବୁଧଜନ ! ୧୯

ମଳିନ ଦିଗଗଣ ମଳିନ ବୃନ୍ଦାବନ ହୋଇଲା ଝଟିକା ଧୂଳିରେ,
ନୀପ ତମାଳମାଳ ଶିଶିର-ଅଶ୍ରୁଜଳ ଢାଳିଲେ ନୀରବେ ଭୂମିରେ,
ହେ ବୁଧଜନ !
ଉତ୍ସବହୀନ ବ୍ରଜଧାମ, ବୃନ୍ଦାବନେ ବୃନ୍ଦାଳୟ ସମ,
ଗୋପରେ ଯେତେ ଜନ ଛାଡ଼ି ଅନ୍ୟ ବଚନ କେବଳ ଭଜିଲେ 'ହା ଶ୍ୟାମ'
ହେ ବୁଧଜନ ! ୨୦

କଂସଦୂତ ସଙ୍ଗରେ ମିଳି କଂସ ନଗରେ ଲୀଳା ରଙ୍ଗରେ ବେନି ଭାଇ,
ମଲ୍ଲ ମାହୁନ୍ତ ଆଦି ମତ୍ତମାତଙ୍ଗେ ବଧି ମିଳିଲେ ସଭାତଳେ ଯାଇ,
ହେ ବୁଧଜନ !

ତାହାଙ୍କୁ କଂସ ଦେଖି ହାସେ, ଗମନ କଲା ପ୍ରେତବାସେ,
ଚିନ୍ତାମଣି ଚରଣ କର ସଦା ସ୍ମରଣ ନ ହୋଇ ବନ୍ଧ ମୋହପାଶେ,
ହେ ବୁଧଜନ ! ୨୧

ଅଷ୍ଟମ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—କୌଶିକ *

ବିରହ ଦଶା

ଦେଖିଲା ଦୂତିକା ପ୍ରବେଶି ରାଧିକା-ଶୟନ ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟରେ,
ଶ୍ୟାମ ବିରହରେ ଶ୍ୟାମ ବିମୋହିନୀ ଲୋଟଇ ଧୈରିଶୟନରେ,
ତରୁ ଶାଖାରୁ, ନିପତିତା ଯଥା ବ୍ରତତୀ,
ହେଲା ଛନଛନ ଚିତ୍ତରେ ଚିନ୍ତାଇ ଘନଶ୍ୟାମ ଘନପୀରତି । ୧
ବସୁଧାଲିଙ୍ଗନେ କନକାଭିକାନ୍ତ ହୋଇଛି ଧୂଳିଧୂସରିତ,
ପଡ଼ି ଅସମ୍ଭାଳେ ଲୋଟେ ତଳେ ଗୃହୁ ଚିକୁରପାଶ ବିଗଳିତ,
କିବା ମର୍କତ-ରାଶି ଲୋଟଇ ଧରଣୀରେ,
କିଅବା ଶୈବାଳ ଶତଦଳ ସହ ଭାସଇ ସରସୀ ପାଣିରେ । ୨
ଶ୍ଳଥବନ୍ଧ ପୀନ କବରୀରୁ ଫୁଲ-ରାଶିପଡ଼ୁଛି ତଳେ ଖସି,
ଅଧର ଅର ପ୍ରହାରେ ଉଦ୍ଗାରି ଦଂଶ କି ରାହୁ ସୁଧାରାଶି,
ଲଜା ଅଦରେ, ବହୁଛି ଅଙ୍ଗରେ ବସନ,
କରେ ବିସର୍ଜନ ନଳିନନୟନ ଅଞ୍ଜନବନ ଘନଘନ । ୩
ପୋଛିହୋଇ ଲାଗିଅଛି ଏଣେତେଣେ ସୈମନ୍ତ ‡ କପାଳେ କପୋଳେ
ବାଳଭାନୁ ଅବା ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୋଇ ପଡ଼ି ରହିଛି ଶଶୀକୋଳେ,
ଅତି ମନ୍ଦିରେ, ମୁଖର କିଙ୍କିଣିହାରଟି,
ଧୀରେ ମନାକୁଳେ ପଡ଼ିଅଛି ତଳେ ଦେହହରଣ କ୍ଷୀଣକଟୀ । ୪

---

* ଉସକଣ୍ଠୋଲ "କର୍ଣ୍ଣ ମନଦେଇ ଶବ୍ଦାବଳୀ ହୋଇ" ରାଗେ । ‡ ସିନ୍ଦୂର

କଣ୍ଠୁ ଛୁଟି ତଳେ   ପଡ଼ିଛି ଛିଣ୍ଡି   ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ମୋତିଫଳହାର,
ତାରକାର ତତି   ଯେସନେ ହସନ୍ତି   ବିଭୂଷିତ କରି ଅମ୍ବର,
ସ୍ୱେଦ-ଉଦ୍‌ଗମ,   ବାଲେଙ୍କିତ ହେମଗାତ୍ରରେ,
ହିମବିନ୍ଦୁରାଶି   ସଞ୍ଚିତ ପ୍ରକାର   କନକ-ଲତିକା-ପତ୍ରରେ । ୫

ମଳୟଜ-ପତ୍ର-ଲେଖା ଉରଜରୁ   ଭୂମିରେ ଲାଗେ ବହ୍ନି ଜ୍ୱାଳ,
ମହାର ଚନ୍ଦନ-ମଣ୍ଡନ ସାଧନ   କରେ କି ବିରହଅନଳ,
ନାହିଁ ତାମ୍ବୂଳ-ରାଗ ସୁପକ୍ୱ ବିମ୍ବାଧରେ ।
ଧଉଳ ବନ୍ଧୁମନୋରମକାନ୍ତି   ଜିଣି ଅଧର ଶୋଭା କରେ । ୬

କ୍ଷଣକ୍ଷଣ କରି   ଲୋଚନ ମୁଦ୍ରିତ   ପୁଣିପୁଣି ତାହା ଫେଡ଼ଇ,
ପିକଭାଷୀ ଭାଷେ,   'ହା ବନ୍ଧୁ' 'ହା ବନ୍ଧୁ'   କରପତ୍ର ହଲେ ତାଡ଼ଇ,
କ୍ଷଣେ ମଉନେ,   ରହି ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ଇ,
କ୍ଷଣେ ଉଠି ବସି   ରହି ଚକିତ   ପୁଣି ଧରଣୀରେ ପଡ଼ଇ । ୭

କେତେବେଳେ ନୀଳଚେଳ ଅଞ୍ଚଳକୁ   ଆଣି ରଖେ ବକ୍ଷଦେଶରେ
କେତେବେଳେ ଶ୍ୟାମ   କମନୀୟରୂପ   ଧ୍ୟାନରେ ଦେଖଇ ପାଶରେ ।
ମୋଦ-କୌମୁଦୀ,   ସେକାଳେ ଢାଳେ ମୁଖଶଶୀ,
ସ୍ୱଭୁଜା ପ୍ରସାରେ   ଭୁଜ-ମୃଣାଳକୁ   ଅଲିଙ୍ଗନେ ହୋଇ ଲାଲସୀ । ୮

ଦୂତୀ ଶ୍ରୀମତୀର   ଏ ଦଶା ନିରେଖି   ମର୍ମିଣି ସମବେଦନାରେ,
କହିଲା କୋମଳେ, "କାହିଁ ପଡ଼ି ତଳେ   ରହିଛ କୁନ୍ଦରଦନା ରେ !
ନିଦ୍ରା ନ ହୁଏ,   ଦୁଗ୍ଧଫେନନିଭ-ଶୟନେ,
କନକ-ଶିରୀଷଦେହା କି ପରଶ ନ ହୁଏ ଦେହେଁ ଭୂଶୟନେ । ୯

ଶ୍ରୀବଦନେ ଫେରି   ଆସିବେ ମୁରାରି   ମଧୁପୁରୀରୁ ଯାହା ଦେଖି,
ଚିନ୍ତେ କରି କେଣ୍ଟ   ବ୍ରଜଧାମ-ନାଥ   ମୁରଲୀ ଫୁଙ୍କିଲେ ସୁମୁଖି !
ଟପାଡ଼ି ବିରହେ,   ସୁନାଦେହ ଚୂନା ନ କର,
ବିମ୍ବଓଷ୍ଠି ! ହେବେ କଷ୍ଟୀ ତୋ ଏ ଦଶା ଦେଖି ଟି ମୁରଲୀଅଧର । ୧୦

ନ ଥିଲେ ନୀରଦ-କେଶି ଗୋ ! ବିଚ୍ଛେଦ   ପ୍ରୀତି ନ ହୁଅନ୍ତା ମଧୁର,
ଅମାନିଶା ବିନା   ଏତେ ସମାଦର   ନ ହୁଅନ୍ତା ପୂର୍ଣ୍ଣବିଧୁର,
ହୁଏ ତାପିତ,   ତପନତାପେ ଯେଉଁ ଜନ,
ସେ ଜାଣଇ ସିନା କେମନ୍ତ ମଧୁର ଅଟେ ଶୀତଳଜଳପାନ ।” ୧୧

ଦୂତୀ ବାଣୀ ଶୁଣି   କୁମୁଦନନ୍ଦନୀ   ଚାହିଁ ଛଳଛଳ ନୟନେ,
କୁଣ୍ଠିତ ବୀଣା ବାଜେଣି ପରାୟେ କହିଲେ ଗଦ୍‌ଗଦ ବଚନେ,
“ବନ୍ଧୁ ଆସିବେ,   ଏ କଥା ନ ଆସେ ମନକୁ,
ରସିକା ଚତୁରା ବ୍ରଜପୁରନାରୀ ଛାଡ଼ିବେ କି ପ୍ରାଣଧନକୁ ।” ୧୨

“ନ କର ଭାବନା   କନକ-ବଦନା”   କହିଲା ପୁଣି ହସି ଦୂତୀ,
“ତୋର ପୋଷାପକ୍ଷୀ ନ ହେବ ତୋହର ଏଥିରେ କରୁଛୁ ତୁ ଭୀତି,
କଣ୍ଠ ଦିବସ,   ଗଡ଼ିଲଣି ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁର,
ମଧୁପୁର ଯାଇ ଅଣିବ ଭୁଲାଇ ଇଷିତେ ତୋର ପୋଷାକୀର । ୧୩

ମିଳନର ସୁଖ   ଦେବେ ପଦ୍ମମୁଖୀ   ଆସି ଅଚିରେ ମଧୁପୁରୁଁ,
ଅଶନ ବସନ   ଭୂଷଣରେ ସ୍ନେହ   କପାଁ ନ କରୁଛୁ ରମ୍ଭୋରୁ,
ତେଜ ଧରଣୀ,   ଉଠ ଯିବା ବନେ ସତ୍ୱର,
ମୋହିବାକୁ ବ୍ରଜମୋହନ ମନକୁ   ମଣ୍ଡିବା ନିକୁଞ୍ଜକୁଟୀର ।” ୧୪

ଆଶ୍ୱାସବଚନ   ଦୂତୀର ଶୁଣିଣ   ଉଠିଲା ଗୋପିନୀତିଲକ,
ବଦନ-ସରୋଜ   ଅଳ୍ପ ବିକଶିଲା   ଯଥା ପ୍ରାତେ ପଦ୍ମକୋରକ,
ଆସି ଲଳିତା,   ବିମୁକ୍ତ ବେଣୀକି ବାନ୍ଧିଲା,
ଅଙ୍ଗୁ ଧୂଳି ଝାଡ଼ି   କାଞ୍ଚୀହାର ଗୋଟି   କୃଶକଟୀରେ ପିନ୍ଧାଇଲା । ୧୫

ବିଶାଖା ଚଞ୍ଚଳ   ସୁଶୀତଳ ଜଳଝରିକ ରଖିଲା ଆଗରେ,
ଚିତ୍ରରେଖା ଧୋଇ ଦେଇ ରାଧା ମୁଖ ବାସେ ପୋଛୁ ଅନୁରାଗରେ,
ବସି ଗୁନ୍ଥିଲା,   ଛୁଞ୍ଚ ମୁକ୍ତାହାର ଯତନେ,
ଦୂତୀ ଢାଙ୍କିଦେଲା ବରାଙ୍ଗୀ ଚରମ କେକୀକଣ୍ଠ ନୀଳବସନେ । ୧୬

ଲଳିତା ଶଶାଖା   ବେନି ସଖୀସ୍କନ୍ଧେ   ବେନି ଭୁଜବଲ୍ଲୀ ନିବେଶି,
ଅଧୀର ସଧୀର   ଦୁର୍ବଳ ପଦ୍ମର   ସଞ୍ଚାର ଗମିଲା ସୁକେଶୀ,
ଯାଇ ବସିଲା,   ଦ୍ୱିରଦରଦ ପୀଠାସନେ,
ସୌରକରରେଖା ଅଭିଖ୍ୟାର § ଦେଖା ଯେହ୍ନେ ଘନେ ସାନ୍ଧ୍ୟଗଗନେ ।
ସୁବାସିତ ସ୍ନେହେ ବରବର୍ଣ୍ଣ ଗୋଳି ବୋଳିଲେ ବରବର୍ଣ୍ଣୀ ଅଙ୍ଗେ,
ସ୍ନାନ ସମାପନ   କରିଲେ ତପନତନୟା-ତୀରେ ନାନାରଙ୍ଗେ,
ହେମପିତୁଳା,   ସୁବର୍ଣ୍ଣକାର ଯେହ୍ନେ ଢାଳେ,
ସ୍ନାନାନ୍ତେ ଭୋଜନ କରାଇ ରାଧାଙ୍କୁ ଘେନି ମିଳିଲେ ଚନ୍ଦ୍ରଶାଳେ ।୧୮
ବେଶବିନ୍ୟାସରେ   ମଜ୍ଜିଲେ ସଖୀଏ   ଗୃହୁଁ ବଚନମାନ ଛନ୍ଦ,
ବରଚି ସୀମନ୍ତ   ନିର୍ମିଣିଲେ ବେଣୀ   ବସାଇ ମୁକ୍ତାଫଳ ଛନ୍ଦି,
ମୋଡ଼ି ବେଣୀକି,   ବାନ୍ଧିଲେ ପୀବର କବରୀ,
କାମ-କଳାପୀ ବା ଟେକିଲା କଳାପ କାମମୋହନ-ଘନ ସ୍ମରି ।୧୯
ମନୋରମ ନାନା   ସୁକୁସୁମଦାମ ଆଣି   ଖଞ୍ଜି ଦେଲେ ବେଣୀରେ,
କୁସୁମଶାୟକ   କୁସୁମ-ଶାୟକ   ଆଣି ରଖିଲା କି ତୂଣୀରେ,
କାମ-କୋଦଣ୍ଡ,   ସୁଠାମ ଭ୍ରୂଲତା ବେନି,
ଖଞ୍ଜନଗଞ୍ଜନ   ନୟନେ ଅଞ୍ଜନ   ରଞ୍ଜନ କି ଅବା ଶିଞ୍ଜିନୀ ।୨୦
ସୁନୀଳ କୁଟିଳ   କୁନ୍ତଳରେ ଦେଲେ   ମଣିମୟ ମଥାମଣିକି,
ନୀଳ-ଜଳଦଳ ¶ ଚଳୋର୍ମିମାଳାରେ   ରାଜେ ନିଶାମଣି ପୁଣି କି,
ଗୃହୁ ସୀମନ୍ତେ,   ମଣ୍ଡିଲେ ସୀମନ୍ତରାଗ *
ଚନ୍ଦ୍ରାଘାତେ ଅବା   ରୁଧିର ବହୁଛି   ହୋଇଛି ରାହୁ ବେନିଭାଗ ।୨୧
ରସିକା ନାସିକା   ଉପରେ ଚନ୍ଦନଗଢା ଭଲ୍ଲପତ୍ର ଆକାର,
ତାର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ବେନି   ଭ୍ରୂଲତା ମଧ୍ୟରେ   କସ୍ତୁରୀବିନ୍ଦୁ ଶୋଭାଧାର,
ସଖୀ ଲେଖିଲେ,   ଜିଣିବାକୁ ମନ୍ତ୍ରୀ ମଦନ,
ଜନକ ରଥରେ ରଖିଲେ କି କାମ-ଭଲ୍ଲ-ଚକ୍ର କରି ଯତନ ।୨୨

---

§ ଶୋଭାର ।   ¶ ସମୁଦ୍ର   * ସିନ୍ଦୂର ରାଗ

ଇନ୍ଦ୍ରରେଖା ନେଇ ଦେଖାଇଲା ଅଗେ ସଖିଗେ ଅଦାରଣବର,
କହିଲା, "ଦେଖ ଗୋ ମଦନ-ଢାଳିଛା ଶ୍ୟାମବଣକରପନ୍ତ୍ରର,
ଲେଖା ହୋଇଛୁ, ବିଶୁଦ୍ଧ ହାଟକପତ୍ରରେ,
ହସିଲା ଶ୍ରୀମତୀ ଶୋଭିଲା କି ମୋତିପଙ୍କତି ପ୍ରବାଳପାତ୍ରରେ । ୨୩

ନାସା ଶ୍ରୁତି ଶିର କଣ୍ଠ ବାହୁ ଉର ହସ୍ତ ପାଦ କଟୀ ଅଙ୍ଗୁଳି,
ବିବିଧ ଭୂଷଣେ ହେଲେ ଅତି ଶୋଭା କଟି ରସନାବଳି ବଳି,
ମଣି ନିର୍ମିତ, ଚନ୍ଦ୍ରହାର ଅତି ସୁନ୍ଦର,
ଗ୍ରନ୍ଥିଳ ତମ୍ବିନୀ ନିତମ୍ବ ବିମ୍ବରେ ଶୋଭେ କିବା ନଗେ ନିର୍ଝର । ୨୪

ବେଶ ସାରି ସଜ ହେଲେ ସଖୀ କୁଞ୍ଜବନ ଗମନ ପାଇଁ ମନେ,
ଗୋପିନୀତଳକେ ଘେନି କଉତୁକେ ଗମିଲେ ସଧୀରଗମନେ,
ଦେଖି ବରଠା, ନିଜକୁ ବଞ୍ଚିଲା ଭଲିଲା,
କନକନୂପୁର ମଧୁରନିକ୍ୱଣି କାହିଁ ରଣିରଣେ ମିଳିଲା । ୨୫

ସହ ସହଚରୀ ଶୋଭିଲା ସୁନ୍ଦରୀ ବୃନ୍ଦାବନେଶ୍ୱରୀ ମୋହିନୀ,
ଲାବଣ୍ୟ-ସରସୀ ଲହରୀରେ ଭାସି ଚଳେ କି ନବୀନା ନଳିନୀ,
ପାଦ ସଞ୍ଚାର, ମଣ୍ଡିଲା ମହୀକି ରାଗାବେ,
କରନ୍ତେ ମଧୁର ଝଙ୍କାର ଅଧୀର ମଞ୍ଜୀର-ମଧୁକ୍ରୀଡ଼-ଜାବେ । ୨୬

ଲୀଳାଗତି କରି କରି କରିଗତି ମିଳିଲେ ଯାଇ କୁଞ୍ଜବନେ,
କଲେ ବିଚରଣ ନବୀନପଲ୍ଲବ ନବୀନକୁସୁମ ଚୟନେ,
ମନ ଉଲ୍ଲାସେ, ମଣ୍ଡିବାକୁ କୁଞ୍ଜକୁଟୀର,
ହେଲା ଉଭା ନୀପମୂଳେ ବ୍ରଜଶୋଭା କୂଳେ ଯମୁନା ତଟିନୀର । ୨୭

କେ ସଖୀ ଅଣିଲା ରାଧାପାଶେ ତୋଳି ନବବିକଶିତ ଚମ୍ପକ,
କହିଲା ଅପରା ସଖୀ, "ଚମ୍ପା ପରା ନୁହେ କଳାଭୃଙ୍ଗବଶକ"
ହସି କୌତୁକେ, ପ୍ରଥମା କହିଲା ଉତ୍ତରେ,
"ଏ ନିଦ୍ଧାନ୍ତ ଭ୍ରାନ୍ତ ହୋଇଛୁ ରେ ସହୁ ଚମ୍ପାବରଣୀ ରାଧାଠାରେ" । ୨୮

କେହୁ ସହଚରୀ   ଗୃହାଙ୍ଗଣକୁ ଭିତର   ଅଣିଲ ତୋଳି ସର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ,
କହିଲ ସଖୀକି, "ଦେଖ ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ   ଅଟେ ତୋ ମିତଣୀ ସୁମୁଖି !
          ବନ୍ଧୁ ପାଶରୁ, ନ କରେ ଆନନ ଅନ୍ତର ।"
ତା ଶୁଣି ଅପର କହିଲ, "ନ ଜାଣେ ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ କାମମନ୍ତର ।" ୨୯

କେ ସଖୀ ଅଣିଲ   କାଳିନ୍ଦୀହ୍ରଦରୁ   ଚୟନ କରଣ ନଳିନୀ,
କହିଲ, "ସଖିକେ ! ତୋ ସମ ନଳିନୀ   ଅଟଇ ବନ୍ଧୁସୁହାଗିନୀ,
          ଭଳେ ବନ୍ଧୁକୁ, ନ ଦେଖି ହୁଅଇ ମଳିନୀ,"
ଅପର ସଖୀଏ ଭାଷିଲ, "କିନ୍ତୁ ଏ ନୁହେ ବନ୍ଧୁଠାରେ ମାନିନୀ ।" ୩୦

ହାସ୍ୟ କଉତୁକେ   ନବକଳଶସ୍ଥ   ସୁମନସରଣି ଆହର,
କୁଞ୍ଜକୁଟୀରରେ   ମିଳିଲେ ସଖୀଏ   ସଙ୍ଗେ ଶ୍ରୀମତୀ ଘେନି କର,
          କଲେ ପ୍ରକାଶ, ଯେ ଯାହା ଶିଳ୍ପଚତୁରତା,
ରଚିଲେ କୁସୁମେ   ବିବିଧ ପଦାର୍ଥ   ପରକାଶି ଶୋଭା ମାଧୁରୀ । ୩୧

ରଚେ ରମ୍ୟଦାମ   ବାମନେତ୍ରୀ ଶ୍ୟାମ   ବକ୍ଷ କଣ୍ଠ ଚୂଡ଼ା ମଣ୍ଡନେ,
କେହୁ ସହଚରୀ   ଦେଖି ହାସ୍ୟ କରି   କହେ ପରିହାସ ବଚନେ,
          "ଥାଳେ ଗରଳ,   କାଳିଆ ନାଗର ଦଂଶନ,
ତେବେ ତା ଦଂଶନ ଲଭେ କିପାଁ ଜନ କରନ୍ତି ବିବିଧ ଯତନ ।" ୩୨

ସଖୀଏ କହିଲ, "ଚାଲ ଶ୍ୟାମ ସଙ୍ଗେ   କୌତୁକ ଆଜି ଗୋ କରିବା,
କୁସୁମରେ ଗଢ଼ି   ପିତୁଳା ଗୋଟିଏ   କୁସୁମଶେଯେ ଶୁଆଇବା,
          ରାଧା ଆକାରେ,   କରିବା ତାହାର ଆକାର,
ଚମ୍ପକେ ରଚିବା ତାର ଅଙ୍ଗଯଷ୍ଟି ନୀଳୋତ୍ପଳେ ଭୁରୁ ଚିକୁର । ୩୩

ଶତଦଳଦଳେ   ରଚିବା ନୟନ   ରକ୍ତକୁମୁଦରେ ଅଧର
ଦେବା ନେଇ ପାଦ   କରପଦତଳେ   ସକଳଦଳର ପତର,
          ଚମ୍ପାକଳିରେ,   ନିର୍ମାଣିବା ତାର ଅଙ୍ଗୁଳି,
ମନ୍ଦହାସ କୁନ୍ଦଶୋଭିତ ଅଧର   ମଧ୍ୟରେ ଦେବା କୁନ୍ଦକଳି । ୩୪

ଶ୍ୟାମଙ୍କ ଆସିବା ବେଳ ଜାଣି ଆମ୍ଭେ ସକଳେ ଯିବା ଅପସରି,
ମାନ ଧରି ରହି ବ୍ୟଜନକୁ ନେଇ ଶଯ୍ୟା ପାଶେ ସଖୀ ପରି,
ଦ୍ୱାରେ ନିଷେଧି, ପଲଙ୍କ ନିକଟ ଗମନ,
ଦେବ ଦୂରେ ଛୁଡ଼ା ମୁଖ ଚାହିଁ ବାମ ହସ୍ତରୁ ପକାଇ ବ୍ୟଜନ ।୩୫

ଏହିରୂପେ ନାନା ହାସ୍ୟ ରଙ୍ଗ ଗଳ୍ପେ କାଟିଲେ ସଖୀଏ ସମୟ,
କ୍ରମେ କ୍ରମେ ସନ୍ଧ୍ୟା ହୋଇଲା ପ୍ରବେଶ ଭାନୁ ଅସ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ର ଉଦୟ,
ବନେ ପୂରିଲା, ବିହଙ୍ଗ କୁଳ-କୋଳାହଳ,
ହୋଇଲା ବରୁଣଦିଗ ସିନ୍ଦୂରିତ ବଳାରିତଦିଗ ଶ୍ୟାମଳ । ୩୬

ବୃନ୍ତାସନେ ବସି ମନ୍ଦମନ୍ଦ ହସି ମନ୍ଦସମୀରେ ଫୁଲକୁଳ,
ନାଚିଲେ ହରଷେ ଦାନି ଦଶଦିଶେ ନାନାସୁଖଦ ପରିମଳ,
ନଭ-କାନନେ, କ୍ରମେ ଫୁଟିଲେ ତାରାତତି,
ରକ୍ତିମବଦନା ଯମୁନା ହସିଲା ଲହରୀ ଛଳେ ପ୍ରେମେ ମାତି । ୩୭

ଆସିଲା ତମିସ୍ରା ଗ୍ରାସ କରି କରି ହାସମୟ ଦିଗନ୍ତଚୟ,
ବିଚ୍ଛେଦ-ଅନଳ ଜଳିଲା ପ୍ରବଳ ଦହି ବିରହୀର ହୃଦୟ,
ପିନ୍ଧି ଧବଳ, ଦୁକୂଳ ଯୁଗଳ ତଡ଼ିତ,
ଆସି ଦ୍ୱିଜରାଜ ବିରହ ହୁତାଶେ ଜାଳିଲା ମନୋଜ ଅଦ୍ଭୁତ । ୩୮

ଶ୍ୟାମ ପ୍ରତ୍ୟାଗମ ବାରତା ପଥିକୁ ଚାହିଁ ବସିଥିଲା କିଶୋରୀ,
ନ ପାଇ ବାରତା ହେଲା ଉତ୍‌କଣ୍ଠିତା ବହିଲା ନେତ୍ରୁଁ ଅଶ୍ରୁବାରି,
କାନ୍ଦି କହିଲା, "ସଖି ! ସବୁ ଆଶା ବିଫଳ,
ରହି ମଧୁପୁରୀ ମୋ କଥା ପାସୋରି ଗଲେଣି ଯଶୋଦାଦୁଲାଳ । ୩୯

ରଖି ମୋ ବଚନ ସଜନି ! ବହନ ଗମନ କର ନନ୍ଦପୁର,
ଆଣ ଗୋ ଉଦନ୍ତ ବ୍ରଜେ ଉପନୀତ ହେଲେଣି କି ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର,
କଷ୍ଟ ଦିବସ, ହେଲା ତ ଆଜି ଅବସାନ
କୁଞ୍ଜବିହାରୀଙ୍କ ଆସିବେ କୁଞ୍ଜକୁ ନ କର ନନ୍ଦଙ୍କୁ ବନ୍ଦନ ।" ୪୦

ଛଡ଼ିଲ ଗମନ ଦୂତିକା ବହନ କମ୍ପାଇ ଚରଣେ ଭୂତଳ,
ହେଲ ଅନମ୍ବର ମସ୍ତକେ ଅମ୍ବର ଖସିଲ ସ୍କନ୍ଧରୁ ଅଞ୍ଚଳ,
କୁଞ୍ଜକୁଟୀରେ, ବସିଲ ରାଧିକା ସଜନେ
କେବଳ କେଶବ ଭାବମାନ ଧ୍ୟାନ କଲ୍ଲ ସେ ବିଷଣ୍ଣବଦନେ । ୪୧

ବାଳା ଏଣୀନେତ୍ରୀ ଚାହିଁଲ୍ଲ ଯେଣିକି ଦେଖିଲ୍ଲ ନବଘନରୂପ,
ମନେ ଦେଲୁଁ ବେଳ ବିରହ-ଅନଳ ଜଳିଲ୍ଲ ଖରେ ଦପଦପ,
ଶୁଣେ ନାଗର, ମଞ୍ଜୀରରବ ତେଜି ଗୂଢ଼,
ହୁଏ ଉଲ୍ଲସିତା ଚାହେଁ ଠେକି ମଥା ଗମେ ଦ୍ୱାରପାଶେ ଝଟିତ । ୪୨

ପିକବାଣୀ ଶୁଣି ଅସି ବସେ ପୁଣି କହେ, "ଶୁଣ ଶୁଣ ସଜନି !
ନିକୁଞ୍ଜବହାରୀ ଉହୁ ଉହୁ କରି ବନେ କରନ୍ତି ବେଣୁଧ୍ୱନି,
ଅତି କୁଟିଳ, ଅଟେ ଗୋ ବୃନ୍ଦାବନ ପଥ,
ଯାଇ ତାଙ୍କୁ ଥିଲି ଅଣ ଗୋ ସଙ୍ଖୁଳି ହେଲେଣି ସେ ବା ପଥଭ୍ରାନ୍ତ ।

ଦେଖି ନଳିନୀକି ମଳିନବଦନୀ ନଳିନବଦନୀ କହଇ,
"ଅହା ବନ୍ଧୁ ବିନା କି ଘୋରଯାତନା ମୋ ପ୍ରାୟେ ସହୁ ପ୍ରାଣସହି !
କାଲ୍ଲି ପ୍ରଭାତେ, ହେବୁ ସୁଖୀ ପୁଣି ମିଳନେ,
ନାହିଁ ଆଶା ମମ, ନଳିନୀ ! ମୋ ସମ କିଏ ଅଭାଗୀ ତ୍ରିଭୁବନେ ?"୪୪

ଶରଦିନ୍ଦୁମୁଖୀ ଦେଖି ଚକ୍ରବାକୀ ବିରହାତୁର ନଦୀକୂଳେ,
କହେ, "ଦେଖ ସିନା ବନ୍ଧୁ ବିନା ଦୀନା ହୋଇ ଏ ବସିଛୁ ଅକୂଳେ,
ଅହା କି ଦୋଷ, ଦେଖି କରି ବୋଲ ସଜନି !
ରଥାଙ୍ଗ ମିଥୁନେ ବିରହ-ଦହନେ ଜାଳନ୍ତି କଠିନା ଯାମିନୀ । ୪୫

ଆସିଲେ ପ୍ରଭାତ ପୁଣି ପ୍ରାଣନାଥ ସାକ୍ଷାତ ପାଇ ଚକ୍ରବାକୀ,
ଚରିବ ହରଷେ ରହୁ ବନ୍ଧୁ ପାଶେ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସେ ପ୍ରେମଜ୍ୱାଳ ଡାକି,
ଏ ତ ନୁହଇ, ମୋ ପରାୟେ ହତଭାଗିନୀ,
ନାହିଁ ମୋର ଆଶା ପ୍ରେମସିନ୍ଧୁ-ଇନ୍ଦୁ ବାମରେ ହେବ ପ୍ରମୋଦିନୀ । ୪୬

କେତେ ସୁଭାଗିନୀ ଅଛେ କୁମୁଦିନୀ ହେଉଛି ପ୍ରେମେ ଢଳଢଳ
ସୁଧାକର ସୁଧା କର ପରଶରେ ହେଉଛି ଆନନ୍ଦେ ଚଞ୍ଚଳ,
ଦେଖି ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ, ହେଉଛି ପ୍ରେମେ ହସ ହସ ,
ମୁଁ ହତଭାଗିନୀ ହୋଇବି କି ପୁଣି ସୁଖିନୀ କୁମୁଦ ସଦୃଶ ।" ୪୭
ଆକାଶରେ ରାଇ ନୟନ ପକାଇ ଦେଖାଇ କହଇ , "ସଜନି !
ଦେଖ ଭାଗ୍ୟବତୀ ରୋହିଣୀ ପ୍ରଭୃତି ତାରକାପତି ସଙ୍ଗେ ଘେନି,
ପ୍ରେମେ ମାତିଣ ତୋଷଇ ତାରକାନାଥରେ
ତାରକେଶ ଲୀଳା ସତେ ନନ୍ଦଲାଲା ପ୍ରକାଶିବେ ପୁଣି ବ୍ରଜରେ ।" ୪୮
ପୁଣି ଚନ୍ଦ୍ରାଣୀ କସ ମନେ ଗୁଣି ପାଣିପାଦ ରଖି ବଦନେ,
ବସି ଧରାସନେ ସଜଳନୟନେ ରହିଲ ମୁହୂର୍ତ୍ତି ମଉନେ,
କୁଞ୍ଜପଥକୁ ପୁଣି ଚାହିଁ ଏକନୟନେ,
ସଜସରୋଜାକ୍ଷୀ ଅଧୀରେ ଅପେକ୍ଷା କଲ ଦୂତୀ ପ୍ରତ୍ୟାଗମନେ । ୪୯
କ୍ଷଣେ ବସେ କ୍ଷଣେ ଉଠେ କ୍ଷଣେ କରେ ଫୁଲଶଯ୍ୟାପାଶେ ଗମନ,
କ୍ଷଣେ ଶୟନକୁ ବିଶେଷ ସଜାଡ଼େ କ୍ଷଣେ ବଣ୍ଟିହ୍ବ ବ୍ୟଜନ,
କ୍ଷଣେ ମଶାରି ଉଠାଇ ପୁଣି ତା ଖସାଏ,
କୁଧେ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣିଚରଣ ସୁମରି ନିଭାପ ନ ଥିବ ମସାଏ । ୫୦

ନବମ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—କଲ୍ୟାଣଆହାରୀ *

ଯଶୋଦାଙ୍କର ବିଲାପ

ରାଧା ସହଚରୀ କୁଞ୍ଜରୁ ବାହାରି ପ୍ରବେଶି ନନ୍ଦର ସଦନେ,
ଆନନ୍ଦମୁଖର ନନ୍ଦରାଜାପୁର ଦେଖିଲ ରହିଛି ମଉନେ,
କେବଳ, ପ୍ରବଳ ହାହାକାର ରବ,
କୃପଣ ଧନେଶ ବ୍ୟାକୁଳ ଯାଦୃଶ ହରାଇ ବିପୁଳ ବିଭବ । ୧

* ରସକଲ୍ଲୋଳ "କୁସୁମ ସମ୍ପ ହୋଇଲା ହୃଦୟ" ସ୍ବରେ

ନ କରି ଚର୍ବଣ   ତୃଣ ଗାଭୀଗଣ   ନ ଥୁଅଇଁ ଶ୍ରବଣ ମସ୍ତକ,
ହୋଇଛନ୍ତି ଠିଆ   ଧୀରେ ନେତ୍ର ମୁଦ   ଅପାଙ୍ଗରୁ ବହେ ଲୋତକ,
ଦୋହନ,   କାଳ ହେବାରୁ ଅବସାନ,
ହମ୍ବାରବ କରି   କ୍ଷୁଧିତ ବାଛୁରି   ଅକୁଳେ କରନ୍ତି ରୋଦନ । ୨

ପରସ୍ପରଙ୍କାଳି   ଯେସନେ ପୁତ୍ତଳି   ଅଛନ୍ତି ବସି ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ,
ନାହିଁ କଥା ମୁଖେ   ମନ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୁଃଖେ   ବିଷାଦ ପୂରିଛି ବଦନେ,
ମନରୁ,   ପାସୋରି ଯାଇଛି ସକଳ,
'ହା ଶ୍ୟାମ' 'ହା ରାମ' 'ହା ନନ୍ଦ ଯଶୋଦା' ଘୋଷି ହେଉଛନ୍ତି କେବଳ । ୩

ଯେହ୍ନେ କୌମୁଦନୀ   ଶାରଦରଜନୀ   କାଦମ୍ବିନୀଜାଲେ ଅଛନ୍ନା,
ନନ୍ଦନ ବିରହେ   ନନ୍ଦରାଜା ଗୃହେ   ନନ୍ଦରାଣୀ ତେହ୍ନେ ମଳିନା,
ସତତ,   ଢାଳେ ଅଶ୍ରୁ ଧାର ନୟନ,
ସୁତଙ୍କର ଗୁଣ   ଗୁଣି ପୁଣ ପୁଣ   କାତରେ କରଇ ରୋଦନ । ୪

"ରେ କ୍ରୂର ଅକ୍ରୂର   ଘେନି ଗଲୁ ମୋର ବେନି ନେତ୍ରୁଁ ବେନି ପୁତ୍ତଳୀ,
କରଣ କପଟ   କନ୍ଦି ଗଲୁ ଶଠ !   ଆସିବେ ରାମ ବନମାଳୀ,
ବାହୁଡ଼ି,   କଂସ ନଗରୁ ଯାତ୍ରା ଦେଖି,
ମାସ ସ୍ଥିର ଦିନ   ଥୟ କରି ମନ   ରହିଥାଅ ପଥ ନିରେଖି । ୫

କଂସ ଗଲା ନାଶ   ରାମ ପୀତବାସ !   କିପାଇଁ ନ ଆସ ବାହୁଡ଼ି,
ଛେନା ଦୁଗ୍ଧ ଦଧି   ନବଣୀ ସରଦି   ହେଉଛି ବାସି ଭାଣ୍ଡେ ପଡ଼ି,
ବହନ,   ଆସ ଭୁଞ୍ଜାଇବି ନବଣୀ,
ନ ହୋଇବି ରାଗି   ନ ଦେବଇଁ ଗାଳି   ଆସ ମୋ ରାମ ବେଣୁପାଣି ! ୬

ବାନ୍ଧିଥିଲି ଦିନେ   ଯାମଳ-ଅର୍ଜ୍ଜୁନେ   କି ଅବା ସେ କଥା ସୁମରି,
ମନେ ବହି ରୋଷ   ଅରେ ପୀତବାସ !   ନ ଆସୁ ତେଣୁ ଏ ନଗରୀ,
ଅଧୀର,   ଅତି ହେଲି ତେଣୁ ବାନ୍ଧିଲି,
ବେହେଁ ଜୀବ ଥାଉଁ   ନ ବାନ୍ଧିବି ଆଉ   ଆସ ରେ ବଜାଇ ମୁରଲୀ । ୭

ଧନେ ପୀତବାସ ! ହୋଇ କ୍ରୀଡ଼ାବଶ କଲୁ ରେ ମୃତ୍ତିକା ଭକ୍ଷଣ,
କୁବୁଦ୍ଧିରେ ମୁହିଁ ମନେ କୋପ ବହି ବାସେ କଲି ତୋତେ ବନ୍ଧନ,
ପ୍ରହାର, ଯଷ୍ଟିରେ କଲି ମୁଁ ତୋ ଦେହେ,
ସେହି ଅଭିମାନେ କୋପ ବହି ମନେ ମୋତେ ଦହୁଛୁ କି ଏବେ ହେ ? ୮

ଦଧି ଦୁଗ୍ଧ ଭାଣ୍ଡ କଲୁ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ଧନେ ଗମ୍ଭିରୀରେ ପ୍ରବେଶି,
ମୁଁ ଦେଖିଲେ ଯାଇ ଗଲୁ ରେ ପଳାଇ ତହୁଁ ମୁଁ ଚଳିହୋଇ ରୋଷି,
ଲଗୁଡ଼, ଧରି ପଛେ ମୁଁ ଗୋଡ଼ାଇଲି,
କଦମ୍ବ ଶିଖରେ ଉଠି ତରତରେ ବସି ବଜାଇଲୁ ମୁରଲୀ । ୯

କହିଲୁ ରେ ନିଧି ! "ଭୁଞ୍ଜିଲି ମୁଁ ଦଧି ହୋଇଣ କ୍ଷୁଧାରେ ଆକୁଳ,
ନ ଯିବ ସମୀପେ ନ ରହିବ ରୋଷେ ଯଦି ମୋତେ ମାରି ଲୋଡ଼ିଲ,"
ସେ ଦୋଷ, ଥିଲୁ କି କାହ୍ନୁ ରଖି ମନେ,
ଦେବାକୁ ଦୁର୍ଦ୍ଦଣ୍ଡ ତୋତେ ସିନା ଦଣ୍ଡ ଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛିଲି ସ୍ୱମନେ । ୧୦

ଗୃହେ ବେଣୁପାଣି ! ନ ଭୁଞ୍ଜୁ ନବଣୀ ଗୋଳିଲେହେଁ ଖଣ୍ଡ ସଙ୍ଗରେ,
ଭ୍ରମି ଗୋପପୁରେ ପଶି ଘରେ ଘରେ ଦଧି ହରୁ ନାନାରଙ୍ଗରେ,
ଭାଣ୍ଡକୁ, ଭାଞ୍ଜୁ ଦଧିକି ଖାଇ ସାରି,
ଗୋପୀମାନେ ଚଳିହୋଇ ନାନା ଗାଳି ମୋଠାରେ କରନ୍ତି ଗୁହାରି । ୧୧

କେହି ଗୋପନାରୀ ଅତି ଭୟ କରି ତୋ ଦୁଷ୍ଟପଣକୁ ଶ୍ରୀଧର !
ଗୃହେ ଯେତେ ତାର ଥାଏ ଦଧି ସର କ୍ଷୁଦ୍ର କରପନେ ତୋହର,
ଢାଳିଲ, ଭାଣ୍ଡ-ରକ୍ଷା ପାଇଁ ମନରେ,
ତେବେହେଁ ତୋହର ନ ଚୂରଇ କର ପଳାଇ ଭାଣ୍ଡ ଘେନି କରେ । ୧୨

ଅସହ୍ୟ ଭର୍ତ୍ସନା ଗୋପୀଙ୍କର ସିନା ସହି ନ ପାରି ମୁହିଁ ଚଳି,
କେତେବେଳେ ମାରେଁ କେତେବେଳେ ଧରେଁ କେବେ ବା କୋପେ
ଦିଏଁ ଗାଳି,
ସେ ସବୁ, ରଖିଛୁ କି କାହ୍ନୁ ମନରେ,
ଅଉ ନ ମାରିବି ଅଉ ନ ଧରିବି ପ୍ରାଣ ଥାଉଁ ଅପଘନରେ । ୧୩

ତୋ ବିନା ରେ ଧନ ! ଶ୍ମଶାନ ସମାନ   ଭବନ ହେଲାଣି ମୋହର,
ନ ଦେଖି ତୋହର   ମୁଖ-କଳାକର   ନୟନ ହେଲାଣି ଅନ୍ଧାର;
ଅମଳ,   ନୀଳକମଳ ! ଆସି ଥରେ,
କହୁ 'ମାତ ! ମାତ ! ଦିଅ ନବନୀତ' ବସ ତୁ ମୋହର କୋଳରେ ।୧୪

ତୋର ପିତା ନନ୍ଦ   କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଅନ୍ଧ ହେଲେଣି ରେ ଅବଳଞ୍ଜଣ !
ନ ଚରନ୍ତି ତୃଣ   ଗାଭୀ ବତ୍ସାଗଣ   କରଣ ସଦା ହମ୍ବାରଡ଼ି,
ପ୍ରଭାତେ,   ବ୍ରଜବାଳଗଣ ଆସିଣ,
'ଭାଇ ଘନଶ୍ୟାମ'   'ଭାଇ ବଳରାମ'   କହି ଡାକନ୍ତି ପ୍ରତିଦିନ ।୧୫

ନେତ୍ର-ଅଭିରାମ   ଘନଶ୍ୟାମ ରାମ !   ଜୀବ ପରମ   ମୋ ଦେହର,
ବେଗ କର ଆସ   ହସି କୋଳେ ବସ   ଭୁଞ୍ଜାଇ ଦେବି କ୍ଷୀର ସର,
ବହୁତ,   ନବଣୀ ରଖିଛି ଭାଣ୍ଡରେ,
ଖଣ୍ଡରେ ମିଶାଇ ବାଣ୍ଟିଦେବି ମୁହିଁ   ଖାଇ ଖାଇ ନାଚ ଦାଣ୍ଡରେ ।"୧୬

ହେଲ ପରବେଶ   ନନ୍ଦରାଣୀ ପାଶ   ସେକାଳେ ଦୂତଚ୍ଛା ବହନ,
କହିଲ, "ଯଶୋଦେ ! କିପାଇଁ ବିଷାଦେ ଭୂଷୟନେ କର ରୋଦନ ?
ଆସିବେ,   ଫେରି ବ୍ରଜେ ନବ-ନୀରଦ,
ଧୈର୍ଯ୍ୟକୁ ଧର   ନ ହୁଅ କାତର   ଛାଡ଼ି ମନରୁ ଶୋକ ବିଷାଦ ।" ୧୭

"ଧୈର୍ଯ୍ୟ କେମନ୍ତେ   ଧରିବି ମୁଁ ଚିତ୍ତେ"   କହିଲ୍ଲ କାନ୍ଦି ନନ୍ଦରାଣୀ,
"ସଦନ ଅନ୍ଧାର   ମନ ଶୂନ୍ୟ ମୋର   ଯିବାରୁ ରାମ ବଂଶୀପାଣି,
ଦୂତ ଗୋ !   ମୋ ଗୃହମନ୍ଦିର ସେ ବେଳ,
ତାହାଙ୍କ ବଦନ   କରି ଦରଶନ   କାଟୁଥିଲି ଦିବା ରଜନୀ ।୧୮

ଭ୍ରମି ନାନାତୀର୍ଥ   କରି ନାନାବ୍ରତ   ସେବି ଶୁଭଦାନୀ ଭବାନୀ,
କରି କରି ନାନା ଦେବତ ଉପାସନା   କୋଳରେ ଲଭିଲି ସେ ରତନ,
ଦୂତ ଗୋ !   କାହା ପାଇଁ ଥିବ ଜୀବନ,
ବଧି କଂସ କରି   ଦେଇ ନେଲ ହରି   ଅଞ୍ଚଳରୁ ଗଣ୍ଠିରତନ ।୧୯

ନିଜ କର୍ମଫଳେ ମୁଁ ନ ଲଭିଲି କୋଳେ ରାମ ଶ୍ୟାମ ବେନି ଭାଇଙ୍କି,
ତାହାଙ୍କ ଲାଳନେ ତାହାଙ୍କ ପାଳନେ ଜୀବନ ମନ ଦେଲି ଟେକି,
ଦୂତ ଗୋ ! ଦେଖିଲେ ତାହାଙ୍କ ବଦନ,
ବାସବ ବିଭବ ବଇକୁଣ୍ଠ ଲାଭ ତୁଚ୍ଛ କରେ ସିନା ମୋ ମନ । ୨୦

ପ୍ରାତେ ଗୁଞ୍ଜମାଳ ଆଣି ତାହା ଚୂଳ ବାନ୍ଧିବି କେକୀପୁଚ୍ଛ ଦେଇ,
ପୀତ ବାସ ଆଣି ପିନ୍ଧାଇ କାଛେଣୀ ଖଣ୍ଡେ ନବନୀତ ଭୁଞ୍ଜାଇ,
ଦେଇଣ, ଶିଙ୍ଗା ପାଞ୍ଚଣି ବେଣୁ କରେ.
ବାଛୁରି ଚରାଇ କରିବା କାରଣ ତାହାକୁ ପେଷିବି କାନ୍ତାରେ । ୨୧

ସେ ଧରି ଅଞ୍ଚଳ କରିବ ଜଞ୍ଜାଳ, 'କାହିଁ ଦିଅ ସର-ଓଦନ,
ଯେବେ କ୍ଷୁଧା ପୁଣି ଲାଗିବ ଜନନି ! ବନରେ କରିବି ଭୋଜନ,'
ଘେନିଣ, ଗାଈ ବତ୍ସାବୃନ୍ଦ ସଙ୍ଗରେ,
ବଜାଇ ମୁରଲୀ ଡାକି 'କାଳି ଧଳି' ସେ ନାଚିବ ନାନାରଙ୍ଗରେ ।୨୨

ତାହା ଆଗମନ—ପଥ ନିରୀକ୍ଷଣେ କରିଣ ବସିବି ଅଗଣେ,
ଦଧି ଦୁଗ୍ଧ ସର ଛେନା ଖଣ୍ଡ କ୍ଷୀର ତାପାଇଁ ରଖିବି ଯତନେ,
ରଖିବି, ତାହା ମୁଖେ ନେତ୍ର ସତତ,
ତାହା ପ୍ରତ୍ୟାଗମ ଦେଖି କ୍ଷିପ୍ର ସମ ହେବି ମୁଁ ଆନନ୍ଦେ ଉନ୍ମତ୍ତ । ୨୩

ତାହା ବନମାଳ ଫେଡ଼ି ରଖି ତଳ ଅଙ୍ଗ ଧୂଳି ଝାଡ଼ି ଅଞ୍ଚଳେ,
ତାହାକୁ ଉଲ୍ଲାସେ ଦେନି ବକ୍ଷଦେଶେ ଚୁମ୍ବ ଦେବି ମୁଖ-କମଳେ,
ତାହାକୁ, ବସାଇ କୋଳରେ ଆଦରେ,
ଭୁଞ୍ଜାଇବି ସର ଛେନା ଦଧି କ୍ଷୀର ମିଶାଇ ଶର୍କରା ସଙ୍ଗରେ । ୨୪

ତାହା ପ୍ରତ୍ୟାଗତ କାଳ ହେଲେ ଗତ ମୋ ଚିତ୍ତ ଚିନ୍ତାରେ ବୁଡ଼ିବ,
କାହ୍ନୁ କାହ୍ନୁ କରି ତାହା ନାମ ଧରି ଗୋପଦାଣ୍ଡେ ଡାକ ପଡ଼ିବ,
ଏ ଘରେ, ସେ ଘରେ ତାହାକୁ ଲୋଡ଼ିବ,
ତଳା ତଳାତର-ଲପନ ତାହାର ନ ଦେଖି ଚିନ୍ତାରେ ବୁଡ଼ିବି । ୨୫

କୋଳରେ ବସାଇ   ପଞ୍ଚାଇ ପଞ୍ଚାଇ   ନାନାସ୍ୱରେ ଗୀତ ମୁଁ ଗାଇ,
ନିଶିରେ ସଧୀରେ   କରପଦ୍ମ ଶିରେ   ବୁଲି କାହ୍ନା ନିଦ୍ରା ଜନ୍ମାଇ,
କୁସୁମ-କୋମଳ ଶେଯେ ଶୁଆଇବ,
ତା ମୁଖେ ଚୁଚୁକେ ନିବେଶି ପୁଲକେ ସଧୀରେ ବ୍ୟଜନେ ବିଞ୍ଚିବ ।୨୬

କେଏ ନନ୍ଦସ୍କନ୍ଧେ   ବସିଣ ଆନନ୍ଦେ   ଦେଖି ନିଶାକର ଗଗନେ,
କହିବ "ଜନକ ! ଏହୁ କ୍ରୀଡ଼ନକ   ମୋର କରେ ଦିଅ ବହନେ,"
ଶୁଣିଲେ,   "ଚନ୍ଦମାମୁଁ ସେ ତ ତୋହର",
କେ କହିବ,"ମୋର ଚନ୍ଦମାଈଁ କାହିଁ କେତେ ମାମୁଁ ମାଈଁ ମୋହର ?"୨୭

କେଏ ବ୍ରଜଦେଶେ   ନଟବର ବେଶେ   ଭ୍ରମି ଭ୍ରମି ଦଧି ଯାଚିବ,
କେ ଭୁଞ୍ଜିବ ଦଧି   ଗୋପୀଙ୍କି ପ୍ରମୋଦି   ବିବିଧ ଭଙ୍ଗିରେ ନାଚିବ,
କାହାର,   ନାଟ ଦେଖି ଗୋପୀନିକର,
ବୋଲି ଥେଇ ଥେଇ କରତାଳି ଦେଇ ହସିବେ ଉଚ୍ଚେ ନରନିକର ।୨୮

କାଳିୟକୁ ଦଳି   କାଏ ପଦ୍ମ ତୋଳି   ବିତରିବ ଗୋପନଗରେ,
କେ ଏତେ ନିର୍ଭୟ   ଦଳିଣ କାଳିୟ   ନାଚିବ ତାହାର ଭୋଗରେ,
ବାସବ,   ସଙ୍ଗେ କେ ବିବାଦ କରିବ,
ସପ୍ତମ ବରଷେ   ଅଳପ ପ୍ରୟାସେ   ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ଗିରି ଧରିବ । ୨୯

ଦିନେ ଦାବାନଳ   ଏ ବ୍ରଜମଣ୍ଡଳ   ଘୋଟିଲା ଦୂତ କି ନ ଜାଣି,
ସହଜେ ଅନଳ   ନିଭାଇ ଚଞ୍ଚଳ   କଲା ସେ ଗୋପର ରକ୍ଷଣି,
କେ ଅବା,   ସଙ୍କଟରୁ ଗୋପ ତାରିବ,
ଗୋପର ଅନିଷ୍ଟ   ସବୁ କରି ନଷ୍ଟ   ଗୋପକୁ ନିର୍ଭୟ କରିବ । ୩୦

ଦୂତ ! ଅତି ସେନା   ମୁହିଁ ଭାଗ୍ୟହୀନା   ବିଧାତା ସଦା ମୋ ବିପକ୍ଷ,
ହୋଇଣ ପ୍ରସନ୍ନ   ଯୁଗଳ ନନ୍ଦନ   ଦେଲେ ଟିଗୋ ମୋତେ ବିରୂପାକ୍ଷ,
କୁଟିଳା,   ପୂତନା ହୋଇ ଉପସ୍ଥିତ,
କାହ୍ନୁ ପ୍ରାଣନାଶ କରିବାକୁ ବିଷ ଦେଲା ତାକୁ ସ୍ତନ୍ୟ ସହିତ । ୩୧

ଦୂତ ! ଦିନକରେ ଶକଟଚକରେ ମୋର ବଂଶୀଧର ପଡ଼ିଲା,
ମାତ୍ର ଶିବକୃପା କରିବାରୁ ଦୟା କାୟା ମୋ କାହ୍ନୁର ରହିଲା,
କେତେ ବା, କହିବ ଗୋଟି ଗୋଟି କରି,
ଯେତେ ଭଲୁକର ବିପଦୁଁ ଉଦ୍ଧାର ଲଭିଲା ମୋର ଗିରିଧାରୀ । ୬୨

ମୋ ବଂଶୀବଦନ ବନେ ଏକଦିନ ପଡ଼ିଲା ଅଜଗର ମୁଖେ,
ଦିନେ ଭୟାନକ ଅଦଭୁତ ବକ ଦାରିଲା ତାକୁ ତୀକ୍ଷ୍ଣନଖେ,
ଦିନେ ଗୋ ! ଷଣ୍ଢାଏ ତାକୁ ଆକ୍ରମିଲା,
ନିଜ ପୁଣ୍ୟଫଳେ ସେ ବିପଦକାଳେ ମୋ ନନ୍ଦନ ପ୍ରାଣ ରହିଲା । ୬୩

ସ୍ୱତୀକ୍ଷ୍ଣ ବିଷାଣେ ଏକ ବୃଷ ଦିନେ ପ୍ରହାର କଲା ଗୋ ତା ଦେହେଁ,
ମୋର ଯେତେ ମନା ସେ ନ କରି ଘେନା ବୃନ୍ଦାବନେ ଗଲା ତେବେହେଁ,
ତାହାକୁ, ପ୍ରଚଣ୍ଡ ବନ୍ୟ ଅଶ୍ୱ ଏକ,
ପ୍ରହାରିଲା ପାଦେ ମାତ୍ର ସେ ବିପଦେ କରୁଣା କଲେ ତ୍ରି-ଅମ୍ବକ । ୬୪

ତେବେହେଁ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ବିଧାତା ହୃଦୟ ତୃପ୍ତ ନ ହେଲା ଏତେ କରି,
ଘେନିଗଲା ପୁଣି ମୋ ନୟନମଣି କଂସାସୁର ମୋର ଭଗାରି,
ହରିଇ, ମୋର ସେ ଅମୂଲ୍ୟ ରତନ,
କେମନ୍ତେ ଧଇର୍ଯ୍ୟ ଧରିବି ଦୂତ ଗୋ ! କେମନ୍ତେ ଧରିବି ଜୀବନ । ୬୫

ପ୍ରଦୀପ ଆଲୋକେ କେତେ ଯେ ପୁଲକେ ଛାୟାକୁ ଗୃହେଁ ବେଣୁପାଣି,
ରାମ କର ଧରି ଥୋଇ ଥୋଇ କରି ନାଚେ ସେ କରି କେତେ ଠାଣି,
କିଙ୍କିଣି, ଶବଦେ ପୂରେ ମୋ ମନ୍ଦିର,
ହେବାରୁ ସଦନ ସେ ଶବଦ ହୀନ ମୋ ଶ୍ରୁତି ହେଲାଣି ବଧିର । ୬୬

ଯେବେ ବଂଶୀପାଣି ପିତବର ଜାଣି କହେ. 'ଦିଅ ସର ଜନନି !'
ମୋ ଶ୍ରୁତି ବିବରେ ସୁଧାଧାର ଝରେ ସ୍ୱର୍ଗ ଖସି ପଡ଼େ ଅବନୀ,
ସେକାଳେ, ସ୍ୱର୍ଗ ତୁଚ୍ଛ କରେ ମୋ ମନ,
କାହ୍ନୁ ଡାକ ପୁଣି 'ଜନନି' 'ଜନନି' ଶୁଣିବ କି ଥାଉଁ ଜୀବନ ? ୬୭

ଅକ୍ରୂର ବଚନ ହୋଇଲା ତ ଆନ ନଇଲା ତ ଫେର କହ୍ନାଇଁ,
ଯଥା ସାଧୁଜନ ସେ କହି ବଚନ ଦେଲା ମୋ ମନକୁ ଭୁଲାଇ,
ମୋ ସୁତେ, ଘେନିଗଲା ରଥେ ବସାଇ,
ଆଜ କେତେ ଦିନ ହେଲା ଅବସାନ ଫେରି ନ ଆସନ୍ତି କପାଇଁ ? ୩୮

କଂସ ନୃପବର ଗଲା ଯମପୁର ସବୁଲାଣି ଧନୁ-ଉତ୍ସବ,
ତେଣୁ ମୋ ସନ୍ଦେହ ହୁଏ ଅହରହ କିପାଁ ନ ଆସେ ମୋ କେଶବ,
ଶପଥ, ମୋ ସୁତଙ୍କୁ ଅବା ପଞ୍ଚିଛି,
ଗୋପପୁରକୁଁ ଗୂର ଯାଇ ମଧୁପୁର ଅଣୁ ସମାଗୂର ଯେ ଅଛି । ୩୯

ତା ରଥକୁ ଧରି ଟାଳି ନେବାପାଇଁ କହିଲି ବିନୟବଚନ,
'ହେ କଂସଭଗାରି ! ଯଥା ସ୍ନେହେଶ୍ବରି ହରୁଛ ଦୁଃଖିନୀ ଜୀବନ',
ଦୟା ତ, ନ ହେଲା କ୍ରୂର ଅକ୍ରୂରର,
ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ଶଠ କରିଣ କପଟ ନେଲା ମୋ ମୁରଲୀ-ଅଧର ।" ୪୦

ରାଧା ସହଚରୀ ନେତ୍ରୁଁ ପୋଛି ବାରି କହିଣ ପ୍ରବୋଧ ବଚନ,
ଶ୍ରୀମତୀର କଥା ପୁଣି କଲା ଗଥା ପରିହରି ନନ୍ଦ ସଦନ,
ସଧୀରେ, ପ୍ରବେଶିଲା କୁଞ୍ଜ ବନରେ,
ବିଷାଦେ ସଜଳ ବଦନମଣ୍ଡଳ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲତା ନାହିଁ ମନରେ । ୪୧

କେମନ୍ତ ବଚନେ ଶାନ୍ତି ରାଧା ମନେ ଜନମିବ ତାହା ଭାଳିଣ,
ମନ୍ଦ ମନ୍ଦ ଗତି କରି କରି ଦୂତୀ କୁଞ୍ଜବନପଥ ଲଙ୍ଘିଣ,
ସେ ହେଲା, କୁଞ୍ଜ କୁଟୀରରେ ପ୍ରବେଶ,
ଲୁଧେ ଚିନ୍ତାମଣି—ଚରଣ ସୁମରି ତରି ପଳାଇବ ପ୍ରେମକ୍ଲେଶ । ୪୨

ଦଶମ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—ରସକୋଇଲି *

ରାଧିକାର ବିଳାପ

ନନ୍ଦ ସଦନରୁ ଦୂତିକା ଫେରି, କୁଞ୍ଜ କୁଟୀରେ ଭେଟିଲା କିଶୋରୀ,
ନାହିଁ ବଳ ଅଙ୍ଗେ ରସିଛୁ ତଳି, ପଡ଼ିଛୁ କି ହେମଲତା ଝାଉଁଳି,
ନିଦାଘତପନ ତାପେ ଯେ,
ନବଣୀପୁତ୍ତଳି ଥୁଆ ବା ହୋଇଛୁ ପ୍ରବଳାନଳ ସମୀପେ ଯେ । ୧

ବାମକରପଦେ ଗଣ୍ଡ ନିବେଶି, ବସିଛୁ ମଳିନେ ଭ୍ରମରକେଶୀ,
ସନ୍ତାପ କାଳିମା ଖେଳେ ବଦନେ, ଗ୍ରାସେ କି ରାହୁ କୁମୁଦରଞ୍ଜନେ,
ମହୀକି କରି ନୟନ ଯେ,
ସଫରୀ ନୟନୁ ଝରେ ଅଶ୍ରୁବିନ୍ଦୁ ମୁକ୍ତା କି ଉଗାଳେ ମୀନ ଯେ । ୨

ବିରହ-ପିଞ୍ଜରେ ହୁଏ ଅଧୀର, ଛାଡ଼ି ନବବନ୍ଧ ମାନସ-କୀର,
ସ୍ୱେଦ ବିନ୍ଦୁ ବିନ୍ଦୁ ଗଳେ କପାଳେ, ସୁଧାବିନ୍ଦୁ କିବା ଚନ୍ଦ୍ର ମଣ୍ଡଳେ,
ଶ୍ୱାସ ବହେ ଘନ ଘନ ଯେ,
ଦକ୍ଷିଣଚରଣ ବୃଦ୍ଧ ଅଙ୍ଗୁଳିରେ ମହୀରେ କରେ ଲେଖନ ଯେ । ୩

ଅନ୍ୟକଥା କିଛୁ ନାହିଁ ମନରେ, ଦେଖେ ଘନଶ୍ୟାମ ରୂପ ଧ୍ୟାନରେ,
ନୀଳକାନ୍ତି ଜିଣି ନବ-ଜଳଦ, ରଙ୍ଗାଧର ଫୁଟନ୍ତ କୋକନଦ,
ନାସାତିଳ ଫୁଲ ଜିଣି ଯେ,
ନାସାତଳେ ଦୋଳେ ମୁକ୍ତା କିବା ଶୋଭେ ନଭେ ଭୃଗୁବଂଶ ମଣି ଯେ । ୪

ଗୁଞ୍ଜା କେକୀପୁଚ୍ଛେ ମଣ୍ଡିତ ଚୂଳ, କୁଟିଳ ଚଞ୍ଚଳ ନୀଳ-କୁନ୍ତଳ,
ଅଳକା-କଳା-ଧଳା-ଡୋଳା ଖେଳା, ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ବକ୍ଷେ ଗୁନ୍ଥୁ ବନମାଳା,
ରତ୍ନହାର ପୀତବାସ ଯେ,
ମୂରଲୀମଣ୍ଡିତ ସୁରଙ୍ଗ ଅଧରେ ସୁମନ୍ଦ ହାସ ପ୍ରକାଶ ଯେ । ୫

---

* ବୈଦେହୀଶବିଳାସ "ବିଭୂଷଣ ପୁଷ୍ପେ ଯା କାନ୍ତ ଜାଣ" ରାଗେ

ନୟନ ମୋହନ ବଙ୍କିମଚାଣି, ଚଞ୍ଚଳ ଚଉରଛ ଲେଳ ଗୃହାଣି,
ଭାଲଭୁଜଙ୍ଗିନୀ ଜିଣି ଭ୍ରୂଲତା, ମନୋରମ ଗୃଛୁ ଗଣ୍ଡସ୍ଥଳ ଶୋଭା,
ରମଣୀୟ କମ୍ବୁ ଗ୍ରୀବା ଯେ,
ଶ୍ରବଣମୂଳରେ ମକରକୁଣ୍ଡଳ ନଭେ କି ଦ୍ୟୁମଣି ଶୋଭା ଯେ । ୬

ଦୂତୀର ଚରଣ ନୂପୁରଧ୍ୱନି, ଦୂରୁଁ ଶୁଣି ଶ୍ୟାମ-ମନମୋହିନୀ,
ଭାଳିଲ କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଅସନ୍ତି ଶ୍ୟାମ, ଉଲ୍ଲାସେ ତା ହୃଦ ହେଲା ଉଦ୍ଦାମ,
ଦ୍ରବ ହେଲା କଳେବର ଯେ,
ସେକାଳେ ସର୍ବାଙ୍ଗେ ସଞ୍ଚାର ହେଲା କି ମୃଦୁସ୍ରୋତ ତାଣ୍ଡରର ଯେ ।୭

ଧରାସନୁ ବେଗେ ଉଠି ଶ୍ରୀମତୀ, ଦେଖିଲା ସମ୍ମୁଖରେ ଅସଇ ଦୂତୀ,
ତା ମୁଖେ ବିଷାଦ ହୋଇଛୁ ବୋଲି, ତେଣୁ ଅଶାଲତା ଗଲା ହାଉଳି,
ଯେସନେ ନବଅଙ୍କୁର ଯେ,
କ୍ରମେ କ୍ରମେ ହୁଏ ପତ୍ରଶୂନ୍ୟ ମ୍ଳାନ ନ ପାଇ ନୀରାଧେ ନୀର ଯେ ।୮

ବ୍ୟଗ୍ରନୟନରେ ଦୂତୀକି ଗୃହିଁ, ପୃଚ୍ଛିଲା କନକ-କମଳମୁହିଁ,
"କହ ଦୂତ କହ ବେଗେ ସନ୍ଦେଶ, ବାହୁଡ଼ିଲେଣି କି ମୋଜୀବନେଶ,
ମଥୁରାରୁ ଯାନା ଦେଖି ଗୋ,
କହ କେତେବେଳେ ଅସିବେ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ମୁଁ ବସେ ପଥ ନିରେଖି ଗୋ"।୯

ପୁଣି ପୃଚ୍ଛିଲା ସେ ହୋଇ ଅଧୀର, "କହ ଦୂତ ! ବାର୍ତ୍ତା ପ୍ରାଣନାଥର,
ବିରହଯାତନା ନ ପାରେଁ ସହି, ରଖ ପ୍ରାଣ ଶୁଭବାରତା ଦେଇ,
ବାରତା କହ ସତ୍ୱର ଗୋ,
ବିଷାଦମଳିନ ବଦନ ନିରେଖି ମୋ ମନ ହୁଏ କାତର ଗୋ ।୧୦

କହିଲା ଦୂତୀ, "କି କହିବି ରାଇ ! ନାହାନ୍ତି ଅସି ବ୍ରଜକୁ କହ୍ନାଇ,
ଦେଖିଲି ଯଶୋଦା ନନ୍ଦଭୂପାଳ, କାନ୍ଦନ୍ତି କାତରେ ତାଡ଼ି କପାଳ,
କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ନନ୍ଦ ଅବ ଗୋ,
ମହିକି ଅଣ୍ଡାଳି କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି କହି 'ହା ରାମ' 'ହା ମୋ ଗୋବିନ୍ଦ' ଗୋ ।୧୧

ହୋଇଛି ହତଶ୍ରୀ ନନ୍ଦସଦନ, ଯେସନେ ଶରୀର ଶୂନ୍ୟଜୀବନ,
ଧେନୁ ବତ୍ସଗଣ ନ ଯାଇ ବନେ, ଭ୍ରମନ୍ତି ଆହାର ବିନା ଅଙ୍ଗଣେ,
ନୀରବ ଆନନ୍ଦଧ୍ୱନି ଗୋ,
କପୋତୀ ପରାଏ ଝୁରି ହେଉଛନ୍ତି ଯଶୋଦା ଲୋଟି ଅବନୀ ଗୋ ।୧୨

ନ କର ଭାବନା କମଳବଦନି ! ଯେତେ କାଳ ଥିବ ପ୍ରାଣେ ଏ ଦୂତୀ,
ଦେଖିବି କେମନ୍ତେ ନନ୍ଦନନ୍ଦନ, ବ୍ରଜରେ ଲଗାଇ ଦୁଃଖ-ଦହନ,
ରହିବେ କଂସନଗରୀ ଗୋ,
ଦେଖିବି ମଥୁରାଧାମେ କେଉଁ ରମା ଦୂତୀଠାରୁ ସୁଚତୁରୀ ଗୋ ।”୧୩

ଦୂତୀ ବାଣୀ ଶୁଣି କହିଲେ ରାଧା, “ମୋଠାରେ ବନ୍ଧୁର ନାହିଁ ଶରଧା,
ନିଶ୍ଚୟ ମୋଠାରେ କଲେ କପଟ, ଗଲେ ମଧୁପୁର ବରଜ-ନଟ,
କରଣ ବରଜେ ଛନ୍ଦ ଗୋ,
ଶମନନିବାସେ କଂସ ଗଲା; କିପାଁ ନ ଆସୁଛନ୍ତି ଗୋବିନ୍ଦ ଗୋ ।”୧୪

ଏତିକି କହିଣ ଗୋପିନୀମଣି, ନୀରବେ ନେତ୍ରରୁ ଢାଳିଲା ପାଣି,
କଙ୍କଣ ନୂପୁର ଏ ବେନି ଛାଡ଼ି, ପକାଇଲା ଅନ୍ୟ ଭୂଷଣ ଫେଡ଼ି,
କହିଲା, “ନ ପାରେଁ ବହି ଗୋ,
ଏତେ ଅଳଙ୍କାର କିପାଇଁ ମୋହର ଦେହେଁ ଦେଲ ପ୍ରାଣସହି ଗୋ ।”୧୫

କଣ୍ଠ କବରୀର କୁସୁମଭୂଷା, ପକାଇଲା ଫେଡ଼ି ବରଜଯୋଷା,
କହିଲା, “ସଖି ! ଏ ଅଭାଗୀ ଲାଗି, କଲ ଭୂଷାହୀନା ଲତାସୁଭାଗୀ,
ଛାର ବନ୍ଧ ତରୁବର ଗୋ,
ମୁଁ ହତଭାଗିନୀ ବନ୍ଧୁବିରହିଣୀ କି କାର୍ଯ୍ୟ କୁସୁମେ ମୋର ଗୋ ?୧୬

ଆଜି କି ମୋ ଭାଗ୍ୟେ ଅଛୁ ସଜନି ! ହାର ମୁଁ ଗୁନ୍ଥିବି କୁସୁମ ଆଣି,
କରିବି ଭୂଷିତ କଣ୍ଠ କବରୀ, ଦେବି ବନ୍ଧୁ ଗଳେ ଆଦର କରି,
ବୃନ୍ଦାବନେ ନୀପମଳେ ଗୋ,
କୁସୁମ ପ୍ରବାଳେ ବିରଚି ମୁକୁଟ ପିନ୍ଧାଇବି ବାଙ୍କ ଚୂଳେ ଗୋ ।୧୭

ବନ୍ଧୁ ବାମକର ଅଙ୍କ କି ଧରି,   ଯମୁନାତଟିନୀ ତଟେ ବିହରି,
କରିବ ମୃଦୁମନ୍ଦ ସେବନ,   ବୋଲିବ ମାଳାଙ୍କେ ବିଧୁବଦନ,
ପୋଛୁ ସ୍ୱେଦବାରି ବାସେ ଗୋ,
ଭୁଞ୍ଜାଇ ବିଡିଆ ମିଶାଇବି ନିଜ ହାସ ବନ୍ଧୁ ମନ୍ଦହାସେ ଗୋ । ୧୮

ଦିନେ ଦିନେ ମଲ୍ଲି ବିଟପମାନେ, କି କଷ୍ଟ ଦେଲି ମୋ ପ୍ରାଣନାଥ ନେ,
ସେହି କଥାମାନ ଅବା ସୁମରି,   ନ ଆସନ୍ତି ବ୍ରଜଧାମକୁ ଫେରି,
ଯାଇ ଦୂତି ! ମଧୁପୁରୀ ଗୋ,
ମୋର ଅପରାଧ କ୍ଷମା କରାଇଣ ଭିଦନ୍ତି ଆଣି ବନ୍ଧୁରି ଗୋ ।"୧୯

କହୁଁ କହୁଁ ଖେଦ ଅତି ବଢ଼ିଲେ ଢଳିଣ ପଡ଼ିଲେ ରାଧା ଭୂତଳେ,
ଅବସନ୍ନ କମେ ହେଲା ଶରୀର,   ଝରିଲା ଅଙ୍ଗରୁ ଝର୍ଝର ନୀର,
ସଖୀମାନେ ମନାକୁଳେ ଯେ,
"କି ହେଲା ରାଧାର କି କଲୁ ବିଧାତା" କହିଣ କାନ୍ଦିଲେ ରୋଳେ ଯେ ।

ଅତି କ୍ଷୀଣସ୍ୱରେ ଭାଷିଲେ ରାଈ, "ବିଧି ଅନୁକୂଳ ମୋତେ ଗୋ ସହି !
ଏହିକ୍ଷଣି ଛାଡ଼ି ଯିବ ମୋ ପ୍ରାଣ,   ପାଇବି ବିରହକଷ୍ଟରୁ ତ୍ରାଣ,
କିନ୍ତୁ ସଖୀ ମୋ ଅନ୍ତରେ ଗୋ,
ନ ପାଇଲି ଦେଖା ଜୀବନଧନର ନ ପାଇବି ଏ ଜନମେ ଗୋ । ୨୧

ଦୟା କର ଏହି ଦୁଃଖିନୀ ଜନେ, ଲେଖ ଶ୍ୟାମ ନାମ ମୋ ଅଙ୍ଗଘନେ,
ଯତନେ ମୋ କର୍ଣ୍ଣେ କର କୀର୍ତ୍ତନ, ଶ୍ୟାମ ଶ୍ୟାମ ଶ୍ୟାମ ନନ୍ଦନନ୍ଦନ,
କାଷ୍ଠ କର ଅହରଣି ଗୋ,
ତହିଁରେ ମୋ ପିଣ୍ଡ ରଖି ସହଚରୀ ! ଲଗାଇ ଦେବ ଜ୍ୱଳନ ଗୋ । ୨୨

ମୋ ଦେହଭସ୍ମ ଘେନି ସହଚରି ! ବେଗ ହୋଇ ଯିବ ମଥୁରାପୁରୀ,
ଯେ ପଥେ ବନ୍ଧୁ କରନ୍ତି ଗମନ,   ବିଛାଇଦିବ ଭସ୍ମ କରି ଯତନ,
ବନ୍ଧୁ ଚରଣ-ସରୋଜେ ଗୋ,
ରେଣୁକଣା ହୋଇ ଲାଗିଣ ରହିବି ମିଶିଣ ଚରଣରଜେ ଗୋ । ୨୩

ଭେଟ ଯଦି ହେବ ବନ୍ଧୁ ସଙ୍ଗରେ, ଜଣାଇବ ତାଙ୍କ ପାଦପଦ୍ମରେ,
ତୁମ୍ଭ ଚରଦାସୀ ରାଧା ଅଭାଗୀ, ଘେନିଛି ବଦାସ୍ୟ ଜନମ ଲାଗି,
ମାଗିଛି ଭାବ ଶନାଥ ହେ,
ତାଙ୍କୁ ତଳେ ସ୍ଥାନ ମନ ମଧ୍ୟେ ଦାନ ବାରେ କରିବ ଶ୍ରୀପତି ହେ !''୨୪

କହିଲା ଦୂତି, "ନ ମାନିଲୁ ମନା, ମୋ କଥା ନ କଲୁ ଘେନା ସ୍ୱମନା,
ବଳାଇଲୁ ପରପ୍ରୀତିରେ ମତି, ତେଣୁ ସହୁ ସିନା ଏଡ଼େ ଦୁର୍ଗତି,
ପରପୀରତି ଅଚର ଗୋ,
ପର ପ୍ରୀତି ହିନା ଅଟଇ ନବୀନା ! ସକଳ ଗାର ପ୍ରଚାର ଗୋ । ୨୫

ପରପୁରୁଷେ ତ ଯଥା ଭ୍ରମର, ନାହିଁ ଏକ ଫୁଲେ ପ୍ରୀତି ତାଙ୍କର,
ନବ ନବ ଫୁଲ ଇଚ୍ଛନ୍ତି ନିତି, ନୁହେ ସ୍ଥିର ଶଠ ଲମ୍ପଟ ପ୍ରୀତି,
ଯେତେ ଲମ୍ପଟ ପୁରୁଷ ଗୋ,
ଅଳି ସୁଧାଭାଣ୍ଡ ଦେଇ କରେ କାଳି ଦିଅନ୍ତି ବିଷମ ବିଷ ଗୋ ।୨୬

ପଚ୍ଛିଲୁ ଶ୍ରୀମତି ! କଳଙ୍କ ଟୋକେ, ଶୁଣିଲୁ ତୋ ନିନ୍ଦା ଏ ଗୋପପାଡ଼େ,
ସହିଲୁ ଗୋଟରେ କେତେ ଗଞ୍ଜନା, ପରପ୍ରୀତି ପାଇଁ ସିନା ନବୀନା !
ଶେଷେ ଏହି ପ୍ରତିଫଳ ଗୋ,
କହୁଥିଲି ପରା ଛଣପୀରତିଆ ଅଟନ୍ତି ଯଶୋଦାବାଳ ଗୋ'' ।୨୭

ଦୂତିବାଣୀ ଶୁଣି କହିଲା ରାଈ, "ନାରଦ ମୁଖରୁ ମୁଁ ଶୁଣିଛଇଁ,
ଜଗତର ପତି ବ୍ରଜବିଳାସୀ, ଜନମେ ଜନମେ ମୁଁ ତାଙ୍କ ଦାସୀ,
ଦୂତି ! ମୁଁ ନୁହେଁ ଅସତୀ ଗୋ,
ଯେ ଜନ କୁଳଟା ବୋଲି ମୋତେ ଭାଳେ ସେ ଜନଟି ଭ୍ରାନ୍ତ ଅତି ଗୋ ।

ଯେ ଅଟନ୍ତି ବନ୍ଧୁ ଏ ଜଗତର, ନ ହୁଅନ୍ତି ତଳେ ତାହାଁ ଅନ୍ତର,
ଯା ଦୟା ପ୍ରତିଜୀବେ ନିରନ୍ତର, ସେ କି ଅଟନ୍ତି ଗୋ ପର ମୋହର,
ପରାପର ଯାର ନାହିଁ ଗୋ,
କେମନ୍ତେ କହୁଛ ମନରେ ତାହାଙ୍କ ପର ବୋଲି ପ୍ରାଣସହି ଗୋ ।୨୮

ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଯାର ଏକଧ୍ୟାନ, ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଯାର ଏକ ଜ୍ଞାନ,
ତାଙ୍କଠାରେ ଯାର ଏକାନ୍ତ ଭକ୍ତି, ଦୂତ ଗୋ ! ସେ ନାରୀ ଜଗତେ ସତୀ,
ବିଶ୍ୱପତି ପଦ୍ମନେତ୍ର ଗୋ,
ଗୃହେ ଯେତେ ପତି ସକଳେ ଅଟନ୍ତି ଜଗତପତି ଛାୟା ମାତ୍ର ଗୋ ।୭୦

ଦେବତାପୂଜକ ଜନ ଯେସନେ, ପ୍ରତିମାର ଛାୟା ଦେଖି ଦର୍ପଣେ,
ପ୍ରେମରେ କରନ୍ତି ତହିଁ ଅର୍ପଣ, ପବିତ୍ର କୁସୁମ ବାରି ଚନ୍ଦନ,
ଦେବତାର ପ୍ରୀତି ପାଇଁ ଗୋ,
ଦର୍ପଣେ ବିମ୍ବିତ ଦେବ ମୂରତିକି ପୂଜାକାଳେ ଥାନ୍ତି ଧ୍ୟାଇ ଗୋ । ୭୧

ଦୂତ ଗୋ ! ତେସନେ ଯେ ନାରୀ ସତୀ, ଲଭିବାକୁ ନିତ୍ୟପତିପିରତି,
ଗୃହେ ନିଜ ପତିପୂଜା କରନ୍ତି, ବନ୍ଧୁ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ସିନା ଗୋ ପତି,
ମୁଁ ପୂଜିଲି ସତ୍ୟପତି ଗୋ,
ବ୍ରଜପୁର ଜନ ଭ୍ରାନ୍ତିରେ ପଡ଼ିଣ ମୋତେ ବୋଲନ୍ତି ଅସତୀ ।ଗୋ ।୭୨

ଦିନେ ଦିନେ ଗର୍ବେ ହୋଇ ମଗନ, ଭୁଲିଲି ଶ୍ୟାମ ମୋ ପ୍ରେମ ଅଧୀନ,
ମୋ ସେହୁ ଗରବ ଖର୍ବିବା ପାଇଁ, ଗରବଗଞ୍ଜନ ବାନା କହ୍ନାଇ,
ମୋତେ ବା ଛଳେ ଅନ୍ତର ଗୋ,
ଧିକ ମୋ ଗରବ ଯା ପଦରାଜୀବ ଲୋଡ଼ନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କର ଗୋ ।" ୭୩

ସେ କାଳେ ସୁଚତୁରୀ ଇନ୍ଦୁରେଖା, ଧରି ଶ୍ୟାମବେଶ ଦେଲାକ ଦେଖା
ଶ୍ୟାମରୂପ ଯହୁଁ ପାଶେ ଦେଖିଲା, ମନ୍ଥାରୁ ସୁମୁଖୀ ଉଠି ବସିଲା,
ସମ୍ଭାଳି ବାସ ସତ୍ୱର ଯେ,
ଅବଗୁଣ୍ଠନରେ ଢାଙ୍କିଲା ସଲଜ୍ଜ ବଦନ-ରଜନୀକର ଯେ । ୭୪

ସଞ୍ଚରିଲା ରାଧା ଅଙ୍ଗରେ ବଳ, ହୃଦୟ-ସାଗର ହେଲା ଚଞ୍ଚଳ,
ମୁଖଚ୍ଛଦ ମଧ୍ୟେ ନେତ୍ର ପଚାଇ, ସେ ଛଦ୍ମବେଶକୁ ଚାହିଁଲେ ରାଇ,
ଜାଣିଣେ ଗୋପିନୀମଣି ଯେ,
କହିଲେ, "ସୁବର୍ଣ୍ଣକାର ନେତ୍ରେ ଜଣା ନ ହୁଏ କି କାଚ ମଣି ଯେ ।" ୭୫

କହିଲ ଦୂତୀକା, "ଏ କୁଞ୍ଜବନେ, ବିଳମ୍ବ ନ କର ଚନ୍ଦ୍ରବଦନେ ।
ଦେଖ ଦେଖ ଅଜ ଅଷ୍ଟମୀ ଶଶୀ, ଅସ୍ତଗିରିଶିରେ ରାଜଇ ହସି,
ଚାଲ ଗୋ ଯିବା ସଦନେ ଯେ,
ନ କର ଭାବନା କରକ-ରଦନା ଅଣିଦେବି ନବଘନେ ଯେ" । ୩୬

ଉତ୍ତରିଲ ରାଧା "ଶୁଣ ଗୋ ସହି, ! କି କରିବି ଶୂନ୍ୟସଦନେ ରହି ?
ପରିହରି ଏହି କୁଞ୍ଜକାନନ, ସଦନେ ଯିବାକୁ ନ ବଳେ ମନ,
ଚପଳା ଯଥା ମେଘରେ ଗୋ,
ବନ୍ଧୁ ଆଗମନ ଆଶା ପୁନଃପୁନଃ ନିରାଶା-ମେଘେ ସଞ୍ଚରେ ଗୋ ।୩୭

ନ ହୁଏ ପ୍ରତୀତ ସତେ ପାସୋରି, ଦେଲେଣି ମୋ କଥା ମୁରଲୀଧାରୀ,
ଥାନ୍ତା ଯଦି ମୋର କପୋତ ପକ୍ଷ, ଉଡ଼ି ଯାନ୍ତି କରି ମଥୁରା ଲକ୍ଷ,
ପଡ଼ନ୍ତି ବନ୍ଧୁ ଚରଣେ ଗୋ,
ସେ କରନ୍ତେ କ୍ଷମା ଦୋଷେ ତାଙ୍କ ସରି କିଏ ଅଛି କ୍ଷମାଗୁଣେ ଗୋ ।"୩୮

ଭୂଷିତା ଯୁବତୀ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବସନେ, ନଭଦେଶେ ଚନ୍ଦ୍ରେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱନୟନେ,
ଶ୍ୟାମଆଗମନପଥ ନିରେଖି, ଯାମିନୀ ଉନିଦ୍ରେ ନେଲ ସୁମୁଖୀ,
ହେଲା ଶେଷ ବିଭାବରୀ ଯେ,
ବିଷାଦେ ନିରାଶେ ଚଉଦିଗେ ଚାହିଁ କହିଲା ବ୍ରଜସୁନ୍ଦରୀ ଯେ । ୩୯

ନ ଥିବି କୁଞ୍ଜେ ନ ଯିବି ମନ୍ଦିରେ, ଝାସ ଦେବି ଆଜି ଯମୁନାନୀରେ,
କି ଫଳ ରଖି ଏ ଦଗ୍ଧଜୀବନ, ଜଳଇ ହୃଦୟେ ଦୁଃଖ-ଦହନ,
ପାଷାଣହୃଦୟ ଧରି ଗୋ,
ଗଲେ ମଧୁପୁର ମୁରଲୀଅଧର ଆଉ ନ ଆସିବେ ଫେରି ଗୋ ।" ୪୦

କହିଲ ଦୂତିକା ସେ କଥା ଶୁଣି, "ନ କର ରାଧିକେ ମନେ ଗ୍ଲାନି,
କାଲି ମୁଁ ମଥୁରା କରି ଗମନ, ବାନ୍ଧି ଅଣିଦେବି ନନ୍ଦନନ୍ଦନ,
କପାଇଁ ବପୁ ବିଷାଦେ ଗୋ,
ତୋ ଦୃଢ଼ ପୀରତି ଶୃଙ୍ଖଳେ ଲାଗି ରହିଅଛି ଶ୍ୟାମପାଦେ ଗୋ ।" ୪୧

ଦେଇ ଅଶ୍ୱାସନା ସଙ୍ଗିନୀ ଧୀରେ,   ନେଲେ ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କ ଯମୁନାତୀରେ,
ବିରହ-ଜ୍ୱଳନ ଜଳିଲ ଅତି,   ଲୋଟିଲେ ଧରଣୀତଳେ ଶ୍ରୀମତୀ,
ହେଲ ତନୁ ଜରଜର ଯେ,
ରାଧାଙ୍କୁ ସଖୀଏ ନେଇ ଶୁଆଇଲେ ଶେଯାଇ ପଦ୍ମଦଳର ଯେ । ୪୨
ଉଷୀର ଚନ୍ଦନ ରାଧାର ଗାତ୍ରେ,   ଲେପିଣ ବାନ୍ଧିଲେ କମଳପତ୍ରେ,
କନକପ୍ରତିମା ଶ୍ୟାମମୋହିନୀ,   ହେଲା କ୍ରମେ କ୍ରମେ ପାଣ୍ଡୁବରଣୀ,
ବୀଣାବାଣୀ ହେଲା କ୍ଷୀଣ ନେ,
ହେଲେ ସଖୀଚୟ ମନରେ ଅଥୟ ଶ୍ରୀମତୀ ଦଶା ଦେଖିଣ ଯେ । ୪୩
ବେଗେ ପଦ୍ମପତ୍ରେ ଅଣିଣ ନୀର,   ସିଞ୍ଚିଲେ ଦେହେଁ ହେମବରଣୀର,
ଶ୍ୟାମ ବିନା ପାରି ଅନ୍ତର ଜଳେ, ତାର ତାପ ଶାନ୍ତି ଲଭେ କି ଜଳେ ?
ଜଳରେ ଦ୍ୱିଗୁଣ ଜଳେ ଯେ,
ଶରତେ ଶିଶିର ପତନ ପ୍ରକାର ତପନତପ୍ତ କମଳେ ଯେ । ୪୪
ସଖୀମାନେ ଅତି ଦୁଃଖିତ ମନେ,   ରାଧାଙ୍କୁ ଶୁଶ୍ରୂଷା କଲେ ଯତନେ,
କରିବାକୁ ରାଧା ତାପ ଖଣ୍ଡନ, ନାନା ବିଧାନେ ସେ କଲେ ଯତନ,
ହୋଇଲା ଏ ଛାନ୍ଦ ଶେଷ ଯେ,
ବୁଧେ ! ଚିନ୍ତାମଣିଚରଣ ଭ୍ରମର ନ ରହୁବ ପାପ ଲେଶ ଯେ । ୪୫

ଏକାଦଶ ଛାନ୍ଦ

ଲଳିତ—ବୃତ୍ତ

ରାଧିକାର ଶୋକ

ବୃଥା ଯାପି ନିଶା କୁଞ୍ଜେ ଅତି ବିଷାଦେ ଶ୍ରୀମତୀ,
ଫୁଲଶେଯ ପାଶେ ବସି କାନ୍ଦି କହୁଲେ ଭାରତୀ । ୧
କିଣି ଅସି ଶେଷ ପରି ମନ୍ଦ ମନ୍ଦ ହସେ ଉଷା,
ହେଲାଣି ଶୀତଳ ନାସାମଣି ମ୍ଳାନ ଫୁଲଭୂଷା । ୨

କଣ୍ଠତଟେ ସିନ୍ଧୁଫଳହାର ଲାଗଇ ଶୀତଳ,
ଶୀତଳ ଶ୍ରବଣମୂଳ ଶୀତଳ ମଣିକୁଣ୍ଡଳ । ୩
ତାମ୍ବୂଳର ବୋଳ ସ୍ଥୂଳ ତକ୍ତ ଅଳପ ଅଳପ,
ପ୍ରଦୀପର ଶିଖା କ୍ଷୀଣ ଧୀରେ ହୁଏ ଦପଦପ । ୪
ନାସାଗ୍ର ଶୀତଳ ଅତି ଲଲାଟଦେଶ ଶୀତଳ,
ନୟନ ଅବଶ ଭଗ୍ନ ଅପାଙ୍ଗ ହୁଏ ସକଳ । ୫
ନିଦ୍ରା ପରଦର ପ୍ରାଚୀ ସୃଜି କଇରବଥକେ * ।
ତେଜି ତାହା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଷଜ ହେଉଛି ସଜ-ପଙ୍କଜେ । ୬
ଦେବେ ନଭେ ନିଦ୍ରା ତେଜି କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଗୋଟି ଗୋଟି,
ନିଭାଇଣ ଦେଉଛନ୍ତି ତାଙ୍କ ଅସଂଖ୍ୟ ଦୀପଟି । ୭
ନଳିନୀ ଜାଗିଣ ସରେ ହସେ କୁମୁଦୀ ପାଶର,
ତାହା ଦେଖି ଶଶୀ ଲାଜେ ଗୋଟାଇ ନେଉଛି କର । ୮
ଦେଖି ସଉତେ ଲେଭେ ଶଠବର ସମୀରଣ,
କୁସୁମକୁଳକୁ ମୋହି ଦଏ ଧୀର ଆଲିଙ୍ଗନ । ୯
ସରଳପ୍ରେମଭେ ମାତ୍ର ବାତପ୍ରେମଆଲିଙ୍ଗନେ,
ବୃନ୍ତରୁ ପଡ଼ନ୍ତି ତେଇଁ ସୁମନା ପ୍ରଫୁଲ୍ଲମନେ । ୧୦
କପଟୀ ସମୀର ତାଙ୍କୁ ତେଜୁଅଛି ସହଚର !
ତଳେ ଲୋଟୁଛନ୍ତି ହାଏ ସୁମନାଏ ରାଧା ପର । ୧୧
ଦେଖି ଲତାପ୍ରୀତି ମାଗେ ବନପ୍ରେ ଗୁଞ୍ଜର ଅଳି,
ମାନିନୀ ଲତିକା ତାକୁ ଠେଲିଦଏ ରୋଷେ ଚଳି । ୧୨
ନିରାଶ ମନରେ ଅଳି ଗଲେ ଫେରି ସହଚର !
ମାନିନୀ ଲତିକା ଦଶା ହେବ ରାଧା ଦଶା ପର । ୧୩
ଭଣିଦ୍ରେ ନେଲି ଯାମିନୀ ସଜନି ! କୁଞ୍ଜସଦନେ,
ନ ଆସିଲେ ପ୍ରାଣଧନ ଦାରୁଣ ହୋଇଣ ମନେ । ୧୪

---

* ପ୍ରଥମେ ଉଷାକାଳରେ ପୂର୍ବଦିଗ ଶୁଭ୍ର, ତତ୍ପରେ ରକ୍ତିମବର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ

ସେ ନୀଳ ଉତ୍ପଳକାନ୍ତି ଖେଳେ ନେତ୍ରେ ଧକା ନାଶି,
ସୁହାସ-ହସିତ-ମୁଖ-ଶଶୀ ଦଶେ ଦଶିଦଶି । ୧୫
ଗଲା ଦିନୁଁ ମୋ ନୟନ-ଗୃତକ-ନବ-ନୀରଦ,
ଶୁଣି ନାହିଁ ମୋର ଶ୍ରୁତି ଶ୍ରୁତ-ରଞ୍ଜନ ଶବଦ । ୧୬
ନୀଳକାନ୍ତ ବିନା ମୋର ନେତ୍ର କରେ ଉପବାସ,
ମୋର ନାସା ଘ୍ରାଣି ନାହିଁ ଘ୍ରାଣ-ପ୍ରୀତିକର ବାସ । ୧୭
ଲଗି ନାହିଁ ମୋ ଅଧରେ ରସନାସୁଖଦ ରସ,
ସ୍ପରଶି ନାହିଁ ମୋ ଅଙ୍ଗ ମୃଦୁ ଶୀତଳ ସ୍ପରଶ ।" ୧୮

ଦୂତୀର ଉକ୍ତି

"କପାଇଁ ଶ୍ରୀମତି ! କହୁ ବଚନ ବାତୁଳ ତୁଲ,
ଶ୍ୟାମ କି ଗୋ ! ଏ ଜଗତେ ସୁଖ କାରଣର ମୂଳ ? ୧୯
ଏ ନୀଳ ଉତ୍ପଳ ନଭ ଗ୍ରହ ତାରା ବମଣ୍ଡିତ,
ଏ ନୀଳ ନୀରଦମାଳ ବାସବଗୃପେ ଶୋଭିତ । ୨୦
ଏ ଶ୍ୟାମ ତମାଳମାଳ ନାନା ଲତାଜାଲଶୋଭା,
ଯାଙ୍କ ଶୋଭା ଦରଶନେ ତୋ ନେତ୍ର ନୋହେ କି ଲୋଭା ? ୨୧
ହଂସ କୋକିଳାଦି ସୁଧା-କଣ୍ଠ ବିହଙ୍ଗ କୂଜନ,
ନ ବାଜେ କି ତୋ ଶ୍ରୁତିରେ ନୁହେ କି ଶ୍ରୁତିରଞ୍ଜନ ? ୨୨
ଛଣାସୁଧାସରକଣା ପଣା ଦେଉଁ ବାରମ୍ବାର,
ତହିଁରେ କି ନ ହୁଅଇ ସୁଖ ତୋର ରସନାର ? ୨୩
ଚନ୍ଦନ କର୍ପୂର ବାଧୁଳିର ସୁଧୀର ସମୀର,
ଉଶୀର କୁସୁମଶେଯ ନ ତର୍ପେ କି ତୋ ଶରୀର ? ୨୪
ମାଳତି ଯୂଥିକା ଜାତି ଚମ୍ପା ମଲ୍ଲୀ ନାଗେଶ୍ୱର,
ପାଟଳୀ ନବମଲ୍ଲିକା ଗିରିମଲ୍ଲୀ କରବୀର । ୨୫
ଏ ଆଦି କୁସୁମ ଗନ୍ଧଭରେ ହୋଇ ପ୍ରପୀଡ଼ିତ,
ମନ୍ଦଗତି ଗନ୍ଧବହ କରେ ଦିଗ ଆମୋଦିତ । ୨୬

ସେ ଗନ୍ଧ କି ଲଗୁ ନାହିଁ ତୋ ନାସାରେ ବରହ୍ମଣି !
କପାଇଁ ଗୋ କହୁଅଛୁ ବାଣୀ ବାତୁଳାଣୀ ଜଣି ? ୨୭

ତୋ ବନ୍ଧୁର ତ ବନ୍ଧୁରହୃଦୟ ଅଟେ ସରଳେ !
ନ ଶୁଣି ମୋ ବାଣୀ ଅଣି ସେ ଫଣୀକି କଲ୍ଲ ଗଲେ ।" ୨୮

ଶ୍ରୀମତୀର ଉକ୍ତି

"ଏ ଅସୀମ ନୀଳନଭ ବନ୍ଧୁକାନ୍ତିଛାୟା ସେନା,
ମଧୁରଭାଷାରଧ୍ୱାନ ବନ୍ଧୁ ପ୍ରେମରସ ବନା । ୨୯

ମାର୍ଦ୍ଦବ ଲଭେ ମାର୍ଦ୍ଦବ ପାଇ ବନ୍ଧୁସ୍ପର୍ଶନ,
ବନ୍ଧୁ ପ୍ରେମମୟ ବାଣୀ କୃଜନେ ଦିଏ ଜୀବନ । ୩୦

ବନ୍ଧୁ ଘ୍ରାଣ ପ୍ରସାଦରୁ କୁସୁମ ବାସ ପ୍ରାପତ,
ପ୍ରକୃତି କି କରିପାରେ ମୋ ମନ ପ୍ରକୃତିଗତ ? ୩୧

ମୋ ମନ ମୋଠାରେ ଏବେ ନାହିଁ ଅଗୋ ସହଚରି !
ପ୍ରାଣଧନ ସଙ୍ଗତରେ ସେ ଅଛି ତ ଗତି କରି । ୩୨

ମୋର କର ଧର ସଖି ! ଫେରି ମୁଁ ଯିବି ସଦନେ,
କି ଫଳ ବିଳମ୍ବ କରି ଏ ଭୀଷଣ ବୃନ୍ଦାବନେ ? ୩୩

ଚାଲ ଗୋ ସଦନେ ଯିବା ଅବଶ ମୋର ଶରୀର,
ମୋର କର ଧର ସଖି ! କରି ଗତି ଧୀର ଧୀର । ୩୪

ଶ୍ରୀମତୀକି ଘେନି ଗଲେ ସଦନକୁ ସଖୀଗଣ,
ସୁମନ ! ମନରେ ଚିନ୍ତ ଶ୍ରୀଚିନ୍ତାମଣି ଚରଣ । ୩୫

ଦ୍ୱାଦଶ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—ଶଙ୍କରାଭରଣ *

ବ୍ରଜାଙ୍ଗନାମାନଙ୍କର ବିରହ

ବିରହକାତର ବ୍ରଜଯୁବତୀନିକର,
ଭ୍ରମନ୍ତି ବୃନ୍ଦାବନରେ ହୋଇ ବାର ବାର,
ମ୍ଳାନ ଭୂଷଣ ବସନ,
ରାହୁଗ୍ରସ୍ତ ଶଶୀ ସମ ସୁଧାଂଶୁବଦନ । ୧
କାହିଁ ଯାଉ କେଉଁ ପଥେ ନ ପାରନ୍ତି ଜାଣି,
ଗମନ କରନ୍ତି ଯଥା ଗମେ ବାତୁଳାଣୀ,
ପଶି ଏ କୁଞ୍ଜେ ସେ କୁଞ୍ଜେ,
ହୋଇଣ ଅଧୀର ଖୋଜୁଛନ୍ତି ବ୍ରଜରାଜେ । ୨
ନୟନରୁ ବହେ ବାରି ଅଙ୍ଗୁ ସ୍ୱେଦ ଗଳେ,
ସ୍କନ୍ଧରୁ ଅଞ୍ଚଳ ଖସି ଲୋଟେ ମହୀତଳେ,
ପାଦ-କ୍ଷତରୁ ଶୋଣିତ,
ବହି କୋମଳ-ଚରଣ କରଇ ରଞ୍ଜିତ । ୩
ଶୁଷ୍କ କଣ୍ଠ ଶୁଷ୍କ ତାଳୁ ରସନା ଅଧର,
ଉଡ଼େ ଏଣେ ତେଣେ ମୁକ୍ତକେଶ ଫରଫର,
ଲାଗି କଣ୍ଟକେ ବସନ,
ରକ୍ଷା ବନା ଫରଫର ହୁଏ ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ । ୪
କେ ତୃଷା ନିବାରେ ପଶି ଯମୁନାର ଜଳେ,
କେହୁ ବାମା ଫୁଟି ବସେ କଦମ୍ବର ତଳେ,
କେହି ବସନ-ଅଞ୍ଚଳ,
ସ୍ୱେଦ ବିନାଶନେ କରେ କରଇ ଚଞ୍ଚଳ । ୫

---

* ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ "ବାଳ ବାଳବାରେ ଯାହା ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଖେଦ" ରାଗେ

ଗୃହୁଁ ଛନ୍ତି ଏଣେ ତେଣେ ନିରତେ ନିରେଖି,
ଭାଳୁଛନ୍ତି ଶ୍ୟାମ ବୋଲି ଦୂରୁଁ ଗୁଳ୍ମ ଦେଖି,
ଯେଣେ ତ ଳନ୍ତି ନୟନ,
'ନବଘନ ରୂପ ତେଣେ କରନ୍ତି ଦର୍ଶନ । ୬

ତମାଳମାଳକୁ ଗୃହିଁ କେହୁ ବ୍ରଜବାଳୀ,
କହଇ, "ତମାଳଚ୍ଛିଦ୍ର ଅମ୍ଭ ବନମାଳୀ,
ଗୃଲ ଖୋଜିବା ଗୋ ତହିଁ,
ପଲ୍ଲବ-ଗହଳ ମଧ୍ୟେ ଥିବେ ବନ୍ଧୁ ରହି ।" ୭

କେହି କହେ, "କରଛନ୍ତି ଚୈବ ଅମ୍ଭ ଚିତ୍ତ,
ଲୁଚିଥିବେ ତମାଳବନରେ ସେ ଗୋ ମିତ !
ଅସ ଯିବା ଗୋ ସତ୍ୱରେ,
ସକଳେ ବେଢ଼ି ଧରିବା ଅମ୍ଭ ଚଉଗ୍ରେରେ ।" ୮

କେ କହେ, "ଅତି ହଠିଆ ଅମ୍ଭ ବ୍ରଜନାଥ,
ନ ଜାଣ କି ସଖି ! ସେ ଗୋ କଲେ ଯେତେ ହଠ,
ଅଜି କରନ୍ତି ବା ତାହି,
ହଠିଆ କହ୍ନାଇଁ ବଡ଼ କପଟୀ ଅଟଇ ।" ୯

ଦୂରେ ପିକବାଣୀ ଶୁଣି କେ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦରୀ,
ଚମକିଣି କହେ, "ଶୁଣ ଶୁଣ ସହଚରି !
ତେଣେ ବାଜଇ ମୁରଲୀ,
ଅସ ଅସ ବହନ ଗୋ ଯିବା ତହିଁ ଚଳି ।" ୧୦

କେ କହେ, "ଏ ହୋଇଥିଲେ ଶ୍ୟାମର ମୁରଲୀ,
ଡାକୁଥାନ୍ତା ମଧୁସ୍ୱରେ ରାଧା ରାଧା ବୋଲି,"
କେହି କହେ, "ଅଗୋ ସଖି !
କାନ୍ଦନ୍ତୁ ଶ୍ୟାମ ମୁରଲୀ ଶ୍ୟାମଙ୍କ ନ ଦେଖି ।" ୧୧

କେହୁ ଗ୍ରୀମା ବର ଦେଖି କଦମ୍ବେ କୋକିଳ,
କହେ, "ସଜନି ଗୋ ! ଏ ତ ଅଟେ ନନ୍ଦବାଳ,
ସେ ତ ମାୟାବୀଙ୍କ ଗୁରୁ,
କହୁଅଛି କଥା ପାସୋର ନ ଯାଏ ମନରୁ ।" ୧୨

କେହୁ କହେ, "ସହଚରି ! ଏ ଅଟଇ ପିକ,
ଶ୍ୟାମର ମୁରଲୀ ସଙ୍ଗେ ଦେଉଥିଲା ଡାକ,
ଏ ତ ସ୍ୱାଧୀନ ଖେଚର,
କି ସୁଖେ ରହୁଛି ନ ଯାଇଣ ମଧୁପୁର ?" ୧୩

ପିକେ ଲକ୍ଷ କରି କେହୁ ନିକ୍ଷେପେ ଉପଳ,
କହଇ, "ନ ମର ତୁ ରେ ପ୍ରକାଶୁଛୁ କଳ,
ଛାଡ଼ି ଗଲେ ନନ୍ଦବାଳ,
ଆମ୍ଭ ପରି ସିନା ଅଟେ ମନ୍ଦ ତୋ କପାଳ ।" ୧୪

କେହୁ କହେ, "ସଜନି ଗୋ ! କୋକିଳେ ନ ମାର,
ଆମ୍ଭ ପରି ଦୁଃଖ ଘଟିଅଛି ଭାଗ୍ୟେ ତାର,
ତାକୁ କରିଗେଣ ଗୃହ,
ଦେବା ତାର କରେ ଆମ୍ଭ ଦୁଃଖ-ସମାଗ୍ରହ ।" ୧୫

କେକୀ ନୃତ୍ୟ ଦେଖି କେହୁ ବୋଲଇ ବଚନ,
"ଦେଖ ଗୋ ସଜନି ! ଏ ତ ନନ୍ଦର ନନ୍ଦନ,
ଶିରେ ଚୂଳ କି ସୁନ୍ଦର,
ନାଚୁଛନ୍ତି ପ୍ରେମେ ଦେଖ ଗୋପିନୀନିକର ।" ୧୬

କେହୁ ଗୋପୀ କଳାପୀକି ଧରିବା ମାନସେ,
ଦ୍ରୁତପଦେ ଗମନ କରଇ ପ୍ରେମବଶେ,
ଶିଖୀବର ଗଲେ ଉଡ଼ି,
"ନ କର ହଠ" ଭାଷିଣ ଆସଇ ବାହୁଡ଼ି । ୧୭

କେ ଲତାକୁ ଚାହିଁ ବୋଲେ "ତୋ ପରି ବଲ୍ଲରି !
ଥିଲୁଁ ଦିନେ ଭାଗ୍ୟବତୀ ଅମ୍ଭେ ବ୍ରଜନାରୀ,
ଧରି ଅଙ୍ଗେ ସୁମନସ,
ହସୁଥିଲୁଁ ଶ୍ୟାମ ପାଶେ ଗେଲ ଗେଲ ହସ ।" ୧୮

କେ ବୋଲେ, "ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ବଳି ଲତା ଭାଗ୍ୟବତୀ,
ପାଦପ ସତତ ତାକୁ ରଖିଅଛି କତି,
ତଳେ ନ କରେ ଅନ୍ତର,
ଶ୍ୟାମ ସମ ଶଠ ତ ନୁହଇ ତରୁବର ।" ୧୯

କେ ବ୍ରଜଲଳନା ଭାଷେ ଦେଖିଣ ଭ୍ରମର,
"କେମନ୍ତ ଅସ୍ଥିର ପ୍ରୀତି ଦେଖ ଗୋ ଭୃଙ୍ଗର,"
ଶୁଣି କହେ କେ ରମ୍ଭୋରୁ,
"ଅଟନ୍ତି ଅମ୍ଭ ବନ୍ଧୁ ଷଟପଦଗୁରୁ ।" ୨୦

କେ ବାଳତମାଳଡାଳ କରପଦେ ଧରି,
କହେ ତମାଳକୁ, "ବନ୍ଧୋ ! ନ ଯା ମଧୁପୁରୀ,
ଅଜ ଛାଡ଼ି ତ ନ ଦେବ,
ପଣନ୍ତରେ ଚଣ୍ଡି ଦେଇ ପ୍ରହରୀ ମୁଁ ହେବ ।" ୨୧

କେ ବ୍ରଜରମଣୀ ହାର ଗୁନ୍ଥି ସୁମନସେ,
କଦମ୍ବ କାଣ୍ଡକୁ ଚାହିଁ କହଇ ହରଷେ,
"ବନ୍ଧୋ ! ଘେନ ଉପହାର,
ଅତି ଯତନେ ଅଧୀନ ଗୁନ୍ଥିଛି ଏ ହାର ।" ୨୨

କେହୁ ନବୀନ ପଲ୍ଲବେ ବିରଚି ଶୟନ,
ସହଚରୀ କର ଧରି ବୋଲଇ ବଚନ,
"ବନ୍ଧୋ ! ଶେଯେ ଆସି ବସ,
ଭୁଲିଲଣି ହୋଇଅଛ ଅଜ ନାରୀବେଶ ।" ୨୩

ଖୋଜି ଖୋଜି ଶ୍ୟାମଙ୍କୁ ନ ପାଇ ବୃନ୍ଦାବନେ,
ଫୁଟି ବସିଲେ ସୁନ୍ଦରୀ ଯମୁନା ପୁଳିନେ,
କିବା ପରିହରି ବନ,
ଜାଣୀଥିଏ ସଜଳ ବନେ ବନଜ-କାନନ । ୨୪

କେହି ଶ୍ୟାମରୂପ ଦେଖି କଳ୍ପନା-ନୟନେ,
ବେଗ ବେଗ ହୋଇ ପଶେ ଗହନ କାନନେ,
କହେ, "ସଖି ! ଆସ ଆସ,
ବର୍ହିଚନ୍ଦ୍ର ଲଟ ଏହି ବନେ ପୀତବାସ ।" ୨୫

କେ କାହାକୁ ପୁଚ୍ଛେ କହ କହ ସହଚରି !
"ଦେଖିଲ କି କୁଞ୍ଜବନେ ନିକୁଞ୍ଜବିହାରୀ ?"
କେ କହେ, "ହେଲୁ ବାଇ,
ସାଗରେ ହଜାଇ ମଣି ପୁଣି କି ତା ପାଇ ?" ୨୬

କେ କହେ, "ନଳିନୀବନ ପାଇଲେ ଭ୍ରମର,
ପଳାଶବନେ କି ରହେ ତାର ସମାଦର ?
କଂସ ନଗର ରମଣୀ,
ପରମରସିକା ପୁଣି ନାଗରୀଙ୍କ ମଣି ।" ୨୭

କେ କହେ, "କିପାଇଁ ଥିବ ଏହି ବୃନ୍ଦାବନ ?
ଯଦି ଫେରି ନ ଆସିଲେ ବ୍ରଜେ ପ୍ରାଣଧନ,
ଗୁଳ୍ମ ହୋଇ ଏକ ଏକ,
ଦହିବା ଅନଳେ କାଠି କଦମ୍ବ ଯେତେକ । ୨୮

କୁହୁ କୁହୁ କରି ଡାକେ ହଟିଆ କୋକିଳ,
ବଧିବା ତାହାର ପ୍ରାଣ ଅଣାଇ କେବଳ,
ନାଶି ଯମୁନା ସଲିଳ,
ଅଗ୍ନି ଯୋଗେ ମରାଇବା ବାସନ୍ତ ଅନିଳ । ୨୯

ଅନଳେ କୁସୁମବନ ଦେବା ଚାଲ ଜାଳି,
ସହଜେ ମରିବ ପୋଡ଼ି ତହିଁ ପୋଡ଼ା ଅଳି,
ନାହିଁ ନିଷାଦ କି ଗୋପେ ?
କହ କଳାପୀ ରହିଛୁ ଜୀବନେ କିରୂପେ ?'' ୩୦

ବିଷାଦ-ମଳିନ-ମୁଖ ବ୍ରଜଯୂଥେ ଦେଖି,
ବିନୟେ କର ପଦ୍ମରେ କେହି ଶଶିମୁଖୀ,
"ତୁମ୍ଭ ରଖୁଥିଲ ସତେ,
ଦେଖିଛ କି ରଖୁଥିଲେ ! ଆଜ ଏ ବିରହେ ?'' ୩୧

କେହି କହେ, "ଦେଖ ସଖି ! କେମନ୍ତ କଲ୍ଲୋଳେ,
ବେଗ ବେଗ ହୋଇ ଏ ଯମୁନା ନଦୀ ଚଳେ,
ବନ୍ଧୁ ଦରଶନ ଆଶେ,
ଚାଲ ଗୋ ବହିନ ଅମ୍ଭେ ଯିବା କଂସଦେଶେ ।'' ୩୨

ଏମନ୍ତେ ଦିବସ ହେଲା ତୃତୀୟ ପ୍ରହର,
କୋମଳରେ ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ ପ୍ରକାଶିଲା ଗିର,
ନେତ୍ରୁଁ ଅଶ୍ରୁ ଝରଝର,
ବହି ତିନ୍ତେ ବାସ, ତିନ୍ତେ ପୀନ ପୟୋଧର । ୩୩

"ବନ୍ଧୁ ବିନା କି ଫଳ ଗୋ ବୃନ୍ଦାବନେ ରହି,
ଉଠ ଚାଲ ସଦନକୁ ଯିବା ପ୍ରାଣସହି !
ଗୃହେ ଆସିଥିବେ ବନ୍ଧୁ,
ହେବା ସୁଖୀ ତହିଁ ଦେଖି ତାଙ୍କ ମୁଖ-ଇନ୍ଦୁ ।'' ୩୪

ବିଷାଦେ ଗୃହକୁ ଧୀରେ ଚଳିଲେ ଗୋପିନୀ,
ଚଳିଲ କିବା ଅବଳା ଲାବଣ୍ୟ ତଟିନୀ,
ଚିନ୍ତା-ମିଥୁନାଦ୍ୟକାଳେ,
ମିଳିବାକୁ ପ୍ରେମ-ସିନ୍ଧୁ ଆନନ୍ଦ-କଲ୍ଲୋଳେ । ୩୫

ଯାଉଁ ଯାଉଁ ପଥରେ କହିଲ କେହି ବାଳୀ,
"ଚାଲ ପୂଜିବା ଯମୁନାତଟେ ବନମାଳୀ,
        କି ଭାବିବା ଗୃହେ ଯାଇ,
ମନେ ସ୍ନେହ ଥିଲେ ପାଶେ ଆସିବେ କହ୍ନାଇଁ ।" ୩୬

ହେଉ ହେଉ କହି ଗୋପୀ ହୋଇଲେ ସମ୍ମତ,
ଯମୁନା ପୁଳିନେ ସର୍ବେ ହେଲେ ଉପଗତ,
        ଶ୍ୟାମ ପ୍ରତିରୂପ ଫୁଲେ,
ବ୍ରଜବଧୂମାନେ ଅତି ଯତ୍ନେ ରଚିଲେ । ୩୭

ନାନା ନବପଲ୍ଲବରେ ରଚି ଆସନ,
ନୀପମୂଳେ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି କଲେକ ସ୍ଥାପନ,
        କରି ସର୍ବେ ନମସ୍କାର,
ବୋଇଲେ, "ଗୋପୀଙ୍କି ଦୟା ନାହିଁ କି ତୁମ୍ଭର ?"୩୮

କେ ଗୋପୀ ଗଳାରେ ଦେଇ ସୁମନସଦାମ,
ବୋଇଲ, "କିପାଇଁ ବନ୍ଧୋ ! ହେଲ ମୋତେ ବାମ,
        ଏହି ମାତ୍ର ଭିକ୍ଷା ମୋର,
ଦାସୀ ଦୋଷୀ ହୋଇଲେହେଁ ନ କରିବ ଦୂର ।"୩୯

କେ ଗୋପୀ ପଲ୍ଲବ-ପାତେ ଆଣି ସ୍ୱଚ୍ଛନୀର,
ଆନନ୍ଦରେ ଧୋଇ ପ୍ରତିମୂରତି ପୟର,
        କହେ "ଦୂର କଂସଦେଶ,
ବନ୍ଧୁ ହେ ! କୋମଳପାଦେ ହୋଇଥିବ ତ୍ରାସ ।"୪୦

କେ ମଧୁର ପକ୍ୱଫଳ ବନରୁ ଆହାରି,
ପଦ-ପାତେ ରଖି କହେ, "ଭୁଞ୍ଜ ବଂଶୀଧାରି !
        ଅତି ଏ ଫଳ ମଧୁର,
ଚାଲ ଗୃହେ ଦେବ ଯେତେ ଅଛି ଦଧି ସର ।"୪୧

କେ କହେ, "ଗଲ କି ସବ ମଧୁପୁର ମଧୁ ?
ତେଣୁ ବୃନ୍ଦାବନେ ପୁଣି ଅସିଅଛ ବନ୍ଧୁ !
ଅତ କ୍ଷଣ-ପିରତଅ,
ଅଚନ୍ତ ଏ ଜଗତରେ ଯେତେକ କାଳିଅ ।"୪୨

କେହୁ କହେ, "ଗୃହବନ୍ଦନ କରିଥିଲ କଣ୍ଟ,
କିପାଇଁ ନଗଲ ଏତେକାଳ ଗୋପନଚ !
ହୋଇଲ କି ବାଚବଣୀ ?
ତୁମ୍ଭର ଶରଧା ବଢୋ ! ଏବେ ଗଲ ଜଣା ।"୪୩

କେ ବୋଇଲ, "ତେମନ୍ତ ନୁହଇ ପ୍ରାଣସହୁ !
ପ୍ରେମାଜୀର୍ଣ୍ଣ-ରୋଗେ ଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ସେହୁ,
କର ଅତ ପ୍ରୀତ ଭୋଗ,
ତୁଙ୍କୁ ଚଳେ ନାଶିବାକୁ ଉପବାସେ ରୋଗ ।"୪୪

କେ କହିଲ, "ଅତ ପାନ କଲ ପ୍ରୀତ-ମଧୁ,
ଅରୁଚ ହେବାରୁ ଗଲେ ତେଜି ବ୍ରଜବଧୂ,
ଏବେ ଅରୁଚ ଘୁଞ୍ଚୁଛ,
ମଧୁପୁରେ ତନ୍ଦ୍ରଢ଼ ବଟପୀ ବନ୍ଧୁ ଅଛୁ ।"୪୫

କେ କହିଲ, "ସଙ୍ଗାତ ! ହେଲ କି ଜ୍ଞାନହୀନା ?
ଏ ନୁହନ୍ତ ଶ୍ୟାମ ତାଙ୍କ ପ୍ରତରୂପ ବିନା,
ହେବାଯାଏ ତାଙ୍କ ଭେଟ,
ପୂଜିବା ଏ ମୂର୍ତ୍ତି ଯହିଁ ରାଜେ ବଂଶୀବଟ ।"୪୬

ଶ୍ୟାମ ପ୍ରତମୂର୍ତ୍ତି ଶିରେ ଟେକ ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ,
ସଜଳନୟନା ଗୋପୀ ଦେଲେ ହୁଳହୁଳି,
ମୂର୍ତ୍ତି ବଂଶୀବଟେ ରଖି,
କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ସଦନକୁ ଗଲେ ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖୀ । ୪୭

ବୁଧଜନେ ନ ଘେନ ହେ ରଚନାର ଦୋଷ,
ଭ୍ୟାଜ୍ୟ କି ଅଟଇ ମନ୍ଦପାତ୍ରସ୍ଥ ପୀୟୂଷ ?
କୃଷ୍ଣଲୀଳା ସୁଧାରସ,
ପିଅ ସ୍ମର ଚିନ୍ତାମଣି ଚରଣ-ତାମରସ । ୪୮

ତ୍ରୟୋଦଶ ଛାନ୍ଦ

ଗଡ଼ମାଳ ବୃତ୍ତ *

ଯଶୋଦା ଓ ଗୋପବାଳକମାନଙ୍କର ଶୋକ

ପ୍ରଭାତେ ବ୍ରଜକୁମାରେ,   ପ୍ରବେଶିଣ ନନ୍ଦଭୂପାଳ ଦ୍ୱାରେ ଯେ,
ମୃଦୁସ୍ୱରେ ଡାକିଲେ ବାହାରେ, ସୁଜନ ହେ ! ୧
"ଉଠ ଉଠ ଗୋ ଜନନି !   ପ୍ରଭାତ ପରି ହେଲାଣି ରଜନୀ ଗୋ,
ଦିଅ ଭୁଞ୍ଜିବୁଁ ସର ନବଣୀ,   ଜନନି ଗୋ ! ୨
ବେଗେ ବାନ୍ଧି ଦିଅ ଚୂଳ,   ଅଟେ ଅତିଦୂର ଯମୁନାକୂଳ ଗୋ,
ବଛା ହେଲେଣି କ୍ଷୁଧା-ଆକୁଳ,   ଜନନି ଗୋ !" ୩
ବ୍ରଜକୁମାରଙ୍କ ବାଣୀ,   ଚମକି ଶୁଣିଲେ ବରଜରାଣୀ ଯେ,
ବେଗେ ଉଠିଲେ ତେଜି ଧରଣୀ, ସୁଜନ ହେ ! ୪
ଦ୍ୱାର କରି ଉଦ୍‌ଘାଟନ, କହିଲେ, "ଆସ ମୋ ଅଞ୍ଚଳ-ଧନ ରେ !
ଦେଖା ତୋ କଳା-ଶଶୀ-ବଦନ, ମୋ କାହ୍ନୁରେ ! ୫
କାହ୍ନୁ କି ରେ ଏତେ ଦିନେ, ତୋ ଦୁଃଖିନୀ ମାତା ପଡ଼ିଲା ମନେ ରେ,
ଭୁଲେ ଥିଲୁ ତ କଂସଭୁବନେ, ମୋ କାହ୍ନୁରେ ! ୬
ଆସି ଦେଖ ରେ ଗୋବିନ୍ଦ ! କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ନନ୍ଦ ହେଲେଣି ଅନ୍ଧ ରେ,
ନ ଦେଖିଣ ତୋ ମୁଖାରବିନ୍ଦ,   ଗୋବିନ୍ଦ ରେ ! ୭

---

* ବିଦଗ୍ଧଚିନ୍ତାମଣି "ରାଧା ଧରି ଦୂତୀ କର" ଗୀତେ

ସଜ୍ଜ ଅଛୁ ଦଧିଭାଣ୍ଡ, ଛେଳଛୁ ମୁଁ ଏବେ ମନ୍ଥନଦଣ୍ଡ ରେ,
ମୋତେ ସ୍ୱପ୍ନ ଏବେ ଗୋପଦାଣ୍ଡ, ମୋ କାହ୍ନୁ ରେ ! ୮
କୋଳେ ଅସି ବାପ ଧନ ! ମୋ ନେତ୍ର-ପଟଳ କର ମୋଚନ ରେ,
ଅସ ତୋ ମୁଖେ ଦେବ ଚୁମ୍ବନ, ମୋ କାହ୍ନୁ ରେ ! ୯
ଅସ ମୋ ମୁରଲୀପାଣି, ଦଧି ମନ୍ଥି ଭୁଞ୍ଜାଇବ ନବଣୀ ରେ,
ତୋର ସୁଧା ବାଣୀ ଶୁଣି ଶୁଣି, ମୋ କାହ୍ନୁ ରେ ! ୧୦
ଯେ ଦିନୁ ଯାଇଛୁ ଛାଡ଼ି, ଶୂନ୍ୟ ସଦନେ ମୁଁ ରହୁଛି ପଡ଼ି ରେ,
ଯେହ୍ନେ ଅନ୍ଧ ହରାଇ ଲଉଡ଼ି, ମୋ କାହ୍ନୁ ରେ ! ୧୧
ଅସ ରେ ମୋ ବଳରାମ, ନ ଦେଖି ତୋ ମୁଖ ମୋ ବୁଦ୍ଧି ବାମ ରେ,
ମୋତେ କୋଟିଯୁଗ ଏବେ ଯାମ, ମୋ ରାମ ରେ ! ୧୨
ଶୁଣି ଯଶୋଦା ବଚନ, କାନ୍ଦଣା କହିଲେ ବାଳକଗଣ ଯେ,
"ଅସି ନାହାନ୍ତି ବ୍ରଜରଞ୍ଜନ, ଯଶୋଦେ ଗୋ ! ୧୩
ଯିବାବେଳେ କଂସଧାମ, ଦେଇଗଲେ ଆଜ୍ଞା ନୀରଦ-ଶ୍ୟାମ ଗୋ,
ତାଙ୍କ ବଦଳେ ଦାମ ସୁଦାମ, ଯଶୋଦେ ଗୋ ! ୧୪
ପ୍ରତ୍ୟହ ତୁମ୍ଭ ସଦନେ, ଅସିବା ନିମନ୍ତେ ନିଶାବସାନେ ଗୋ,
ଧେନୁ ଯିବାକୁ ବାଛୁର ବନେ, ଯଶୋଦେ ଗୋ ! ୧୫
ଅମ୍ଭେ ପାଳ ଶ୍ୟାମ ବାଣୀ, ତୁମ୍ଭ ସଦନକୁ ଅସିଛୁଁ ରାଣୀ ଗୋ !
ଯିବୁଁ ବନକୁ ଦିଅ ମେଲାଣି, ଯଶୋଦେ ଗୋ ! ୧୬
ଶୁଣି ତାହାଙ୍କ ବଚନ, ଭାଙ୍ଗିଲା ଯଶୋଦା ସୁଖ-ସ୍ୱପନ ଯେ,
ଧୀରେ କହିଲେ ପୋଛି ନୟନ, ସୁଜନ ହେ ! ୧୭
"ଅସ ରେ ବ୍ରଜନନ୍ଦନ ! ମୋ ନୀଳମଣିର ବୟଚନ୍ଦନ ରେ,
ଦେବ ନବଣୀ କର ଭୋଜନ, ବାଳକେ ହେ ! ୧୮
ଯଥେଚ୍ଛା ନବଣୀ ଖାଇ, ଆଜି ଗୋକୁଳରୁ ମଥୁରା ଯାଇ ରେ,
ଧେନୁ ଅସ ମୋ ପ୍ରାଣକହ୍ନାଇ, ବାଳକେ ହେ ! ୧୯

ଆସିଲେ ମୋର ଦୁଲାଳ,   ତାହା ସଙ୍ଗେ ଖେଳ କାଟିବ କାଳ ରେ,
ତାକୁ ପିନ୍ଧାଇବ ବନମାଳ,   ବାଳକେ ହେ ! ୨୦
ଦାରୁଣ କଂସ ସଦନେ,   ନିଗ୍ରହସ୍ତ ହୋଇ ମୋର ନନ୍ଦନେ ହେ,
ଥିବେ ଅଲୋଡ଼ା ଦ୍ରବ୍ୟ ଯେସନେ, ବାଳକେ ହେ ! ୨୧
କିଏ ଜାଣି ତାଙ୍କ ମନ,   ଦେଉଥିବ ତାଙ୍କୁ ପାନ ଭୋଜନ ହେ,
ଅବା କରୁଥିବେ ସେ ରୋଦନ,   ବାଳକେ ହେ ! ୨୨
କରି କାହାକୁ ଜଞ୍ଜାଳ,   ମୋ ଗୋପାଳ କାହ୍ନୁ ମୋ ରାମପାଳ ହେ,
ମାଗୁଥିବେ ସର ବେଳ ବେଳ,   ବାଳକେ ହେ ! ୨୩
କହନ୍ତି ଗୋପ-ନନ୍ଦନେ,   "ନ ହୁଅ କାତର ଅଧୀର ମନେ ଗୋ,
ଧେନୁ ଆସିବୁଁ ବଂଶୀବଦନେ, ଯଶୋଦେ ଗୋ !" ୨୪
ଦଧି ମନ୍ଥି ବେଗ କରି,   ନବଣୀ ଯଶୋଦା ଦେଲେ ଝଟରି ଯେ,
ନେଲେ ବାଳେ କର ପାତ କରି,   ସୁଜନ ହେ ! ୨୫
ବାଳକଙ୍କୁ ନନ୍ଦନାରୀ,   କହିଲେ, "ସତ୍ୱର ଭୋଜନ ସାରି ହେ,
ନାଚ ମୋ ଆଗେ କେଶବ ପରି,   ବାଳକେ ହେ !" ୨୬
ନବଣୀ କରି ଭୋଜନ,   ନାନା ତାନେ କରି ମୁରଲୀସ୍ୱନ ଯେ,
କଲେ ବାଳେ ନୃତ୍ୟ ବିରଚନ,   ସୁଜନେ ହେ ! ୨୭
ଧେନୁ ସଙ୍ଗେ ବତ୍ସାଗଣ,   ବିଷାଦେ ବ୍ରଜ ବାଳକଗଣ ଯେ,
ବୃନ୍ଦାବନେ କଲେ ବିଚରଣ,   ସୁଜନେ ହେ ! ୨୮
କେ କହେ, "ନାହାନ୍ତି ଶ୍ୟାମ," ଶୂନ୍ୟ ଲାଗୁଛି ଏ ବିପିନଧାମ ହେ,
ବୃନ୍ଦାବନ-ଶୋଭା ରାମ ଶ୍ୟାମ,   ସୁହୃଦେ ହେ ! ୨୯
ପାଷାଣ-ହୃଦୟ ଧରି,   ତେଜିଲେ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ମୁରଲୀଧାରୀ ହେ,
କରି ଗଲେ ମଥୁରାକୁ ଦୂରି,   ସୁହୃଦେ ହେ ! ୩୦
କିଏ ଅନ୍ନ ଭିକ୍ଷା କରି,   ବିନାଶିବ କ୍ଷୁଧାନଳ ଆମ୍ଭରି ହେ,
ତୃଷା ନାଶିବ ଦେଇଣ ବାରି,   ସୁହୃଦେ ହେ ! ୩୧
କେ ନାଶି ଧେନୁକାସୁର,   କଂସ ତାଳବନ କରିବ ଜୁର ହେ,
ଦେବ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଫଳ ମଧୁର,   ସୁହୃଦେ ହେ ! ୩୨

କା ଲାଗି କରି ଯତନ,   ଅଣିବା ପିଷ୍ଟକ ଅନ୍ନ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ହେ,
  କାହା ସଙ୍ଗେ କରିବା ଭୋଜନ,   ସୁହୃଦେ ହେ । ୩୩
କାହା ସଙ୍ଗେ ବନେ ଖେଳି, ଚରଚିବା ବନେ ଭୋଜନ କେଳି ହେ,
  ହେବା ଛିଅଖୋଇ ସୁଖେ ମିଳି,   ସୁହୃଦେ ହେ । ୩୪
ବନ୍ୟ କୁସୁମ ଆହରି,   କାହାକୁ କୁସୁମେ ମଣ୍ଡିତ କରି ହେ,
  ସୁଖେ ନାଚିବା କା କର ଧରି,   ସୁହୃଦେ ହେ ! ୩୫
କା ସଙ୍ଗେ ହ୍ରଦେ ସନ୍ତରି, ଅଣିବା କମଳ ଚୟନ କରି ହେ,
  ବ୍ରଜେ ଭ୍ରମିବା ପଦ୍ମ ଛତରି,   ସୁହୃଦେ ହେ ! ୩୬
ଛାଡ଼ି ଗଲେ ବନମାଳୀ,   କାହା ସଙ୍ଗେ ନୀପବନରେ ମେଳି ହେ,
  ଏବେ ପଞ୍ଚାଇ ହୋଇବା ଦୋଳି,   ସୁହୃଦେ ହେ ! ୩୭
ଥାନ୍ତା କି ସେ ଅଜଗର, ନାଶିଲେ ଯାହାକୁ ମୁରଲୀଧର ହେ,
  ନାଶ କରନ୍ତା ଦୁଃଖୀ ଅମ୍ଭର,   ସୁହୃଦେ ହେ ! ୩୮
ପକ୍ୱଫଳ ଚୁଖି ଚୁଖି,   ଭୁଞ୍ଜିବାକୁ ଦେବା କାହାକୁ ଡାକି ହେ,
  କାହା ସଙ୍ଗରେ ରହିବା ଲଖି,   ସୁହୃଦେ ହେ ! ୩୯
କେତେ ସଙ୍କଟ-ବଦନେ, ପଡ଼ିଲୁଁ କାହ୍ନୁ ରଖିଲେ ଜୀବନେ ହେ,
  ଆଜି ଉଦ୍ଧାରିବାକୁ ଏ ବନେ,   ସୁହୃଦେ ହେ !” ୪୦
କେ କହେ, “ଗୋଟିଏ ବକ, ଅସୁଁ ଦିନେ ଗ୍ରାସେ ବ୍ରଜବାଳକ ହେ,
  ହେଲେ ଘନଶ୍ୟାମ ତା ଅନ୍ତକ,   ସୁହୃଦେ ହେ ! ୪୧
ନାହିଁ କି ମନେ କାହାର, ରଖିଲେ ଅମ୍ଭଙ୍କୁ ମୁରଲୀଧାରୀ ହେ,
  ଷଣ୍ଢ ଅଘ କେଶୀକି ସଂହାରି,   ସୁହୃଦେ ହେ !” ୪୨
କେହୁ କହେ, “ଚାଲ ଯିବା, ଶୂନ୍ୟ ବୃନ୍ଦାବନେ କିପାଇଁ ଥିବା ହେ ?
  କଂସ ଧାମେ ଶ୍ୟାମକୁ ଦେଖିବା,   ସୁହୃଦେ ହେ!” ୪୩
କେ ବସି କଦମ୍ବ ଡାଳେ,   କେହୁ ବସି ଅବା ତମାଳ ମାଳେ ଯେ,
  ଶୋକେ ବୁଡ଼ିଲେ ବ୍ରଜବାଳେ,   ସୁଜନେ ହେ ! ୪୪
ଜସ୍ରବଣହୀନ ମନେ,   ବଛା ଧେନୁ ସଙ୍ଗେ ଗଲେ ସଦନେ ଯେ,
  ଦିବା ଶେଷରେ ଗୋପନନ୍ଦନେ,   ସୁଜନେ ହେ ! ୪୫

ଏହିରୂପେ ବ୍ରଜବାଳ, ପ୍ରତ୍ୟହ ବନରେ କାଟିଲେ କାଳ ଯେ,
ସଦା ସୁମରି ନନ୍ଦଦୁଲାଳ, ସୁଜନେ ହେ ! ୪୬
ଅନନ୍ଦରେ ବୁଧଗଣ ! କେଶବ ଚରିତ କର ଶ୍ରବଣ ହେ,
ସ୍ମରି ଶ୍ରୀ ଚିନ୍ତାମଣି ଚରଣ, ସୁଜନେ ହେ ! ୪୭

ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଛାନ୍ଦ

ପୂରବୀ ବୃତ୍ତ

ଯଶୋଦାର ଶୋକ

ଶ୍ୟାମ ବିରହରେ ଉନ୍ମତ୍ତ ହୋଇ ବ୍ରଜବାସୀ,
ଉମିର ଦୁର୍ବେଶ ଦେଖି ନନ୍ଦଙ୍କୁ କହିଲେ ବାଣୀ । ୧
"ଗୋଧନ ବାହୁଡ଼ା ବେଳ ଗଡ଼ିଲାଣି ହେ ଭୂପାଳ !
କପାଇଁ ନ ଆସେ ଫେରି ବନରୁ ମୋର ଦୁଲାଳ ? ୨
ଆଜ ପ୍ରଭାତରେ ବଚ୍ଛା ଧେନୁ ଗୋପବାଳ ସଙ୍ଗେ,
ଗଲା ବନେ ବନମାଳୀ ବେଣୁତାନେ ନାଚି ରଙ୍ଗେ । ୩
ଉମିବି ଗ୍ରାସେ ଗହଳ-ଶ୍ୟାମଳ-ତମାଳବନ,
ପଥ ଭୁଲି ବିପଥେ ବା ଭ୍ରମଇ ମୋ ନବଘନ । ୪
ଭୟ ପାଇ କାନ୍ଦୁଥିବ ବନେ ମୋର ପୀତବାସ,
ଧରୁଛି ଚରଣ ନନ୍ଦ ! ତାକୁ ଖୋଜି ଦେନି ଆସ । ୫
ଦଧି ଚୋରି କରିବାରୁ ଗୋପୀ ବା ଅଛନ୍ତି ବାନ୍ଧି,
ମାଗୁଥିବ ମୁକତି ସେ ବିନୟରେ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି । ୬
ବାନ୍ଧନ୍ତି କଟିନା ଗୋପୀ ତା କୋମଳ କର ଜାନୁ,
ଯାତନା ନ ସହି ପାରି କେତେ କାନ୍ଦେ ମୋର କାହ୍ନୁ । ୭
ମଧୁର ଅସର ସର କ୍ଷୀର ଅଛି ଘରେ ମୋର,
କପାଁ ସେ ଗୋପଙ୍କଠାରେ ହୁଏ ଶଠ-ଦଧିଚୋର ?" ୮

କହେ ନନ୍ଦ, "କପାଁ ରାଣି ! ବୋଲୁଛ ମୋତେ ଭୂପାଳ ?
ଗଲା ମୋ ରାଜସମ୍ପଦ ଭାଙ୍ଗି ଦେଇ ମୋ କପାଳ । ୯
ଜଟି ମୁଁ ନ ପାରେଁ ଅଜ ନାହିଁ ଜ୍ୟୋତି ମୋ ନୟନେ,
କେମନ୍ତେ ମୁଁ ଭ୍ରମିବି ଗୋ ! ତମୋମୟ ବୃନ୍ଦାବନେ ?" ୧୦
ଯଶୋଦା ନନ୍ଦର ବାଣୀ ଶୁଣି ସଦନ୍ ବାହାରି,
ଭ୍ରମିଲେ ଗୋପ ଦାଣ୍ଡରେ, 'କାହିଁ ମୋ କାହ୍ନୁ' ପଚାରି ।୧୧
ଏଣେ ତେଣେ ଗୋପପୁରେ ତଟିନୀ ତଟେ ସଞ୍ଚରି,
ଡାକନ୍ତି ସେ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ କାହ୍ନୁ କାହ୍ନୁ କାହ୍ନୁ କରି । ୧୨
ଦେଖି ରାଣୀ ବଚ୍ଛାସହ ବରଜ-ନନ୍ଦନଗଣ,
ଧାଇଁଲେ ସେ ଉଚ୍ଚେ ଡାକି, "ଆସ ରେ ମୋ ନବଘନ !"୧୩
କହିଲେ, "ବଳମ୍ବ ଏତେ କପାଁ କହ ନେତ୍ରମଣି !
ଆସ ବେଗେ ଭାଇ ଭୁଞ୍ଜ ଅଣିଛି ସର ନବଣୀ ।" ୧୪
କହିଲେ ବ୍ରଜବାଳକେ ଯଶୋଦାର ମୁଖ ଚାହିଁ,
"ମଧୁପୁରରୁ ତ ଫେରି ଅସି ନାହାନ୍ତି କହ୍ନାଇଁ ।" ୧୫
କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ନନ୍ଦରାଣୀ କହିଲେ, "ରେ ନବଘନ !
ନ କହ କପଟ ବାଣୀ କର ନବଣୀ ଭୋଜନ ।"୧୬
ବ୍ରଜ ବାଳକ ସଙ୍ଗରେ ଯଶୋଦା ଫେରିଲେ ବାସେ,
ତାଙ୍କ ସମ୍ବାଦରେ କେବେ କାନ୍ଦ କେବେ ଅଟ୍ଟହାସେ । ୧୭
ଯଶୋଦାଙ୍କୁ ଗୃହେ ରଖି ଗଲେ ବ୍ରଜ-ବାଳଗଣ,
ଶ୍ରୀ ଚିନ୍ତାମଣି ଚରଣ ବୁଧେ ! ଚିନ୍ତ ଅନୁକ୍ଷଣ । ୧୮

ପଞ୍ଚଦଶ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—କେଦାର ଚକ୍ରକେଳି ବୃତ୍ତ *

ସଖୀମାନଙ୍କର ରାଧାଜୀବନ ରକ୍ଷାର୍ଥ ଉପାୟ ଚିନ୍ତା

ଦୂତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଦୁର୍ଗତି ଦେଖିଣ । କହେ ସମୀପେ ତାଙ୍କ ସଖୀଗଣ ।
"ମୋର ମନରେ ହେଉଛି ବିଶ୍ୱାସ । ଶ୍ୟାମ ବିରହେ ରାଧା ଯିବ ନାଶ ।
ଦିନୁ ଦିନୁ ତା କାନ୍ତି ହେମମୟୀ । ଘନ ପାଣ୍ଡୁରତା କରେ ଆଶ୍ରୟି ।
କାନ୍ଦେ ସଦା କର ମାରି କପାଳେ । ଦେହ ହୁଏ ପରିଣତ କଙ୍କାଳେ ।
ଅଶ୍ରୁ ନୟନୁ ନ ଝରଏ ନୀର । ଚାହେଁ ଶୂନ୍ୟରେ ଦୃଷ୍ଟି କରି ସ୍ଥିର ।୫
କ୍ଷଣେ ଶୀତରେ କମ୍ପେ ତା ଶରୀର । କ୍ଷଣେ ଉତ୍ତାପେ ହୁଅଇ ଅଧୀର ।
କ୍ଷଣେ ନ ଶୁଣେ ଯଥା ସେ ବଧିର । କ୍ଷଣେ ଭାଷଇ କ୍ଷିପ୍ତ ପରି ଗିର ।
ବିଷ ମଣଇ ଅଶନ ବସନ । ଶେଯ ତେଜି କରେ ଧରାଶୟନ ।
କ୍ଷଣ କ୍ଷଣ ସେ କରଇ ବିଳାପ । କ୍ଷଣ କ୍ଷଣ କରେ ପୁଣି ପ୍ରଳାପ ।
ମୃଦୁ ପବନ କୁସୁମ ଚନ୍ଦନ । ବିଧୁକିରଣ ଉଶୀର ଲେପନ ।୧୦
ହରି ନ ପାରେ ତାର ଦେହ ତାପ । ବୃଥା ସିନା ଆମ୍ଭ ଯତ୍ନ କଳାପ ।
ବାହ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗେ କିସ ହେବ କହ । ଜଳେ ତା ମନେ ଶ୍ୟାମର ବିରହ ।
ରଖିବାକୁ ଆଜ ରାଧା ଜୀବନ । ସଖି ! ଉପାୟ କର ଉଦ୍ଭାବନ ।।"
ଦୂତୀ ବଚନ ଶୁଣି ସଖୀମାନେ । କ୍ଷଣେ ମଉନେ ରହିଲେ ସେ ସ୍ଥାନେ ।
ଦୁଃଖେ ଲଳିତା କହିଲା ବଚନ । ଶୁଣ ମୋ କଥା ସର୍ବେ ଦେଇ ମନ ।୧୫
"ନବଘନ-ଶ୍ୟାମ ବିନା ରାଧାର । ମୋତେ ନ ଦିଶେ ଆନ ପ୍ରତିକାର ।
ଦୂତି ! ଅଟ ଗୋ ପରମ ଚତୁରୀ । ଆଜ ବେଗ କରି ଯାଅ ମଥୁରୀ ।
ଛଳେ ଅଥବା ବଳେ କଉଶଳେ । ଘେନି ଆସ ତାଙ୍କୁ ବ୍ରଜମଣ୍ଡଳେ ।।"

---

* ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ "ବୋଲେ ସୁଗ୍ରୀବେ ସମ ଶ୍ଳେଷସ୍ୱରା" ସ୍ୱରେ

ଦୂତୀ କହେ,"ମୁଁ ଶ୍ୟାମକୁ ସହଜେ । ଘେନି ଆସି ପାରିଲିଁ ଗୋ ବରଜେ ॥
ଯାଇଅଛି କି ସଜନି ପାସୋରି । ଛେଡ଼େ ଅଚ୍ୟୁତ ମୋ ନନ୍ଦକିଶୋର ।୨୦
ଯଥା ନିଷାଦୀ ଅଙ୍କୁଶେ କୁଞ୍ଜରେ । ରହିଲେ ରହିଛି ମୁଁ ତାଙ୍କୁ କୁଞ୍ଜରେ ॥
କିନ୍ତୁ ଶ୍ରୀମତୀ ଅନୁମତି ବିନା । ମଧୁପୁରକୁ ମୁଁ ନ ଯାଏଁ ସିନା ॥
ଆଜି ଯିବାକୁ କଂସରାଜା ଦେଶ । ଚାହିଁ ଘେନିବା ଶ୍ରୀମତୀ ଆଦେଶ ॥"
ଦୂତୀ ବଚନେ ହୋଇଣ ନିଶ୍ଚିତ । ଗଲେ ରାଧା ପାଶେ ସର୍ବେ ତ୍ୱରିତ ॥
ଯହିଁ କମଳଦଳ ଶୟନରେ । ରାଧା ଶୋଇଛନ୍ତି ବିରହ କାତରେ ।୨୫
ଯଥା ଦିବସ ବିନାଶ ସମୟେ । ବିଭ୍ରବସ୍ତ୍ର ବିଭ୍ରା ପଦ୍ମିନୀଚୟେ ॥
ଶୋକ କରୁଣ-କଣ୍ଠେ ଡାକେ ଦୂତୀ । "ଉଠ ଶ୍ୟାମଗତ-ପ୍ରାଣା-ଶ୍ରୀମତି !"
'ଶ୍ୟାମ' ଶବଦ କି ସୁଧା ସେଚନ । ରାଧା ଶ୍ରବଣେ ହୋଇଲା ପତନ ॥
ରାଧା ଚାହିଁଲେ ଫେଡ଼ିଣ ନୟନ । ସହଚରୀଙ୍କ ଦେଖିଣ ବଦନ ॥
କ୍ଷୀଣସ୍ୱରେ ସେ କହିଲେ ତକ୍ଷଣ । "ଆସିଲେଣି ବ୍ରଜେ କି ପ୍ରାଣଧନ ?"୩୦
ଦୂତୀ କହଇ, "ଯିବ ତାଙ୍କୁ ଆଣି । ଦିଅ ଶ୍ୟାମବିମୋହିନି ! ମେଲାଣି ॥"
ରାଧା କହେ, "ସ୍ନେହ ଥିଲେ ଦୂତିକେ ! ବନ୍ଧୁ ଆସିବେ ତ ମୋର ଅନ୍ତିକେ ॥
ସଖି ଯାଅନା ଯାଅନା ମଥୁରା । ହୋଇ ମୋ ଜୀବନ ପାଇଁ ଆତୁରା ॥
ବ୍ରଜେ ନ ଆସିବେ ନନ୍ଦତନୟ । ସାର ହେବ ଅପମାନ ନିଶ୍ଚୟ ॥"
ଦୂତୀ କହେ, "ଆଜ୍ଞା ଦିଅ ଶ୍ରୀମତି ! ବାନ୍ଧି ଆଣିବି ଯଶୋଦା ସନ୍ତତି ।୩୫
ରାଧେ ଶକତି ଅଛି ମୋର ଦେଖି । ନେଲି ଶ୍ୟାମଠୁଁ ଦାସପତ୍ର ଲେଖି ॥
ଆଜି ସେ ପତ୍ରବଳେ ରାଧାଦାସେ । ବାନ୍ଧି ଆଣିଣ ଦେବି ରାଧା ପାଶେ ॥"
ରାଧା କହିଲେ,"ନ ମାନି ମୋ ମନା । ଯଦି ଯିବାକୁ କରୁଛ ବାସନା ॥
ତାଙ୍କୁ ବିନୟେ କହିଣ କୋମଳେ । ଘେନି ଆସ ବେଗେ ବ୍ରଜମଣ୍ଡଳେ ॥
କଡ଼ା ଛନ୍ଦା ଶୁଣି ଭୟ ପାଇବେ । କଡ଼ା ଭୟେ ବା ଫେରି ନ ଆସିବେ ।୪୦
ଦେଖେ ଥର ବନ୍ଧନର କଦନ । ବ୍ରଜେ ସହିଛନ୍ତି ମୋ ପ୍ରାଣଧନ ॥
ଦିନେ ଅର୍ଜ୍ଜୁନବୃକ୍ଷେ ବ୍ରଜେଶ୍ୱରୀ । ତାଙ୍କୁ ବନ୍ଧନ କଲେ କ୍ରୋଧ କରି ॥
ଖାଇବାରୁ ଚୋରି କରି ନବଣୀ । ତାଙ୍କୁ ବାନ୍ଧିଲେ ବରଜରମଣୀ ॥
ଯାଉ ପଛକେ ମୋ ତୁଚ୍ଛ ଜୀବନ । ସଖି ! ନ କର ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ବନ୍ଧନ ॥

ତାଙ୍କ ପାଇଁ ସେନା ମୋର ଜୀବନ । ତାଙ୍କୁ ମୋ ପାଇଁ ନ କର ବନ୍ଦନ ।"୪୫
ଦୂତୀ କହିଲା, "ନ ହେବ ସେ କଥା । କର ନ ପାରିବି ଏଡ଼େ ହୀନତା ।
ଯେ ଗୋ ମୋ ପାଶେ କରିଛି ସେବନ । କର ମୋ କରେ କର ସଂସ୍ଥାପନ ।
ଯେ ଗୋ ମୋତେ ଯେମନ୍ତ ହୀନଜନ । କେତେ କହିଛି ବିନୟ ବଚନ ।
ଯାକୁ ବାରମ୍ବାର କେଳି କୁଞ୍ଜରେ । ଲୋଟାଇଲି ତୋ ପାଦ ସରୋଜରେ ।
ତାକୁ କହିବା ବିନୟ ବଚନ । ମୋର ନ ହୋଇବ ଥାଉଁ ଜୀବନ ।"୫୦
ରାଧା କହେ, "ଇଷ୍ଟକାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନେ । ବିଜ୍ଞଜନ ନ ଡରେ ଅପମାନେ ।
ଧିକ ମୋ ମାନେ ମୋର ଗଳାହାର । କରିଛନ୍ତି କି ନୀଚତା ସ୍ୱୀକାର ।
ଦନେ ଦନେ ମୁଁ କରି ଗୃହ ମାନ । କେତେ କଷ୍ଟ ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ କଲି ଦାନ ।
ପାଇ କରେ ଯା ନ କଲି ଯତନ । ପାଦେ ଫିଙ୍ଗିଲି ଅମୂଲ୍ୟ ରତନ ।
ତେଜି ଗଲେ ବନ୍ଧୁ ବ୍ରଜଭୁବନ । ହୋଇଛନ୍ତି ଦେଖିବାକୁ ସ୍ୱପନ ।୫୫
ନ ପୁଚ୍ଛିଲେ ସେ ମୋହର ବାରତା । ତାଙ୍କୁ ନ କହିବ କିଛି ମୋ କଥା ।"
ଶୁଣି ଦୂତୀ କହେ, "ଅଗୋ ରମ୍ଭୋରୁ ! କପଟୀ ଶ୍ୟାମଙ୍କୁ ଏତେ ଦୟା କରୁ ?
ଯାର ହୃଦୟ ପାଷାଣେ ନିର୍ମିତ । ତାକୁ ଦୟା ତ ନୁହଇ ଉଚିତ ।
ଯେଉଁ ଦାସ ଦାସତ୍ୱ ନିଜେ ତେଜେ । ଦଣ୍ଡଯୋଗ୍ୟ ନିକର ଅଟେ ସେ ଯେ ।
ବୋଲ ଶଠ ଦୟାହୀନ ତସ୍କରେ । କିଏ ଜଗତେ ସ୍ନେହ ଦୟା କରେ ?"୬୦
ଶୁଣି କହନ୍ତି କୁସୁମ ନନ୍ଦନୀ । "ନିନ୍ଦା ନ କର ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ସଜନି !
ଦୟାଗୁଣରେ କିଏ ତାଙ୍କ ସର । ମୁହିଁ କାରଣ କଷ୍ଟର ମୋହର ।
ତାଙ୍କୁ ଦେଇଛି ବହୁ ଅପମାନ । ସେହି ଦୋଷକୁ ଏ ଦଣ୍ଡ ବିଧାନ ।
ମୋର ପ୍ରଭୁ ସେ ମୁଁ ତାଙ୍କ କିଙ୍କରୀ । ହେଲେ ସ୍ନେହେ ସେ ମୋର ଦାସପରି ।
ସେବି ନହନ୍ତି ମୋର ପ୍ରାଣଧନ । ତାଙ୍କ ଇଚ୍ଛାରେ ଯାଚିଦେଲି ମନ ।୬୫
ରହି ସଜ ହୋଇ ଅଜ ନିଶାରେ । ଇଚ୍ଛା ଥିଲେ ଯାଅ କାଲି ଉଷାରେ ।"
ଦୂତୀ କହଇ, "ଉପହାର କିସ । ପଠାଇବ ବନ୍ଧୁ ପାଶେ ବାଳୀଶ ?"
ତାହା ଶୁଣି ସନ୍ତାପେ ବୋଲେ ରାଇ । "ଉପହାର ଦେବାକୁ କିଛି ନାହିଁ ।
'ମୋର' ବୋଲି କହିବ ସଜନି ରେ ! ନାହିଁ ଏମନ୍ତ କିଛି ଅବନୀରେ ।
ମନ ଜୀବନ ଦେହ ଧନ ମାନ । ସବୁ ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ କରିଅଛି ଦାନ । ୭୦

ସେ ତ ଅତ୍ୟନ୍ତ ତନପୁରେ ସାର । ସେହୁ ତାହାଙ୍କୁ ଯୋଗ୍ୟ ଉପହାର ॥
ସଖି ! ମୁଁ ସବୁ କରି ବିସର୍ଜ୍ଜନ । ପାଇଥିଲି ଏକ ନୀଳରତନ ॥
ଏବେ ସେ ମହାରତନେ ହରାଇ । ହେଲି ନିପୁରେ ଅଭାଗିନୀ ମୁହିଁ ॥
ପୁଣି ପାଇବି ମୋର ସେ ରତନେ । 'ନାହିଁ ତିଳେହେଁ ଆଶା ମୋର ମନେ ॥"
କହି ଏତକ କାନ୍ଦିଲେ ଶ୍ରୀମତୀ । ବସି ନୀରବେ ମୁଖୀ କରି ଯିତ ।୭୫।
ତାଙ୍କଠାରୁ ଦୂତୀ ନେଲା ମେଲାଣି । କହି ମଧୁର ଆଶ୍ୱାସନା ବାଣୀ ॥
ଦିବା ନିଶି ବୁଧେ କରି ସ୍ମରଣ । ଗଡ଼େ ପ୍ରଭୁ ଚିନ୍ତାମଣି ଚରଣ ।୭୬।

ଷୋଡ଼ଶ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—କୁମ୍ଭକାମୋଦୀ ବୃତ୍ତ *

ବୃନ୍ଦାର ମଥୁରା ଗମନ

ମଧୁପୁର ଯାତ୍ରା କଲା ବୃନ୍ଦେନେତ୍ରା ଦୂତିକା ଚତୁରା,
ଶ୍ୟାମର ପ୍ରବାସ ନାଶ ପାଇଁ ଶାଣେ ରସନା-ଚତୁରା । ୧
ଲଳିତା ବିଶାଖା କେତୁ ଦୂର ସଙ୍ଗେ କଲେକ ଗମନ,
ଦୂତୀକି ମେଲାଣି ଦେଇଣ ଭାଷିଲେ ଶୁଭଦ ବଚନ । ୨
"ଶିବ-ଜାୟା ଦୟା କରି ବିଦେଶରେ ଦେଉନ୍ତୁ କୁଶଳ,
ଶ୍ୟାମଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ଘେନି ଫେରି ଆସ ବରଜ ମଣ୍ଡଳ ।" ୩
ହସି ଦୂତୀ କହେ, "ଦୁଃଖ-ଝଞ୍ଜାବାତ ମଥୁରା ଗଗନେ
ବହୁଲେ ଉଡ଼ି କି ନ ଆସିବେ ନବ-ଘନ ଏ ଭୁବନେ ?" ୪
ଚାଲି ଧୀରି ଧୀରି ଦିବା ଶେଷେ ଦୂତୀ ହୋଇଲା ପ୍ରବେଶ,
ଯହିଁ ରମ୍ୟହର୍ମ୍ୟେ ଛନ୍ତି ମଧୁପୁର ନବୀନ ନରେଶ । ୫
ଭିତର-ଗମନ ରୋଧି ଦ୍ୱାରବାନ କହିଲା ସତ୍ୱରେ,
"ଅଭାଗୀ ଲଳନା ! ଅନୁମତି ବିନା ପ୍ରବେଶ ଭିତରେ । ୬

* ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ "ବିକାଶ ନାସା ଶ୍ରବଣ ସୂର୍ପଣଖା" ରାଗେ

କାହିଁ ତୋ ନିବାସ   ତୋର ନାମ କିସ   କିପାଇଁ ଅଗତା ?
କହ ତ୍ୱରା   ନରବରଙ୍କ ଛାମୁରେ   ଦେବି ମୁଁ ବାରତା ।" ୭
"ରାଧା ବ୍ରଜେଶ୍ୱରୀ   ଦୂତୀ ମୁଁ ତାଙ୍କର   ବ୍ରଜେ ନିବାସ,
ନାମ ମୋର ବୃନ୍ଦା,"   କହେ ଦୂତୀ କରି   ସାହସ ପ୍ରକାଶ । ୮
"ବ୍ରଜଧାମ ତେଜି   ଅତି କଷ୍ଟେ ଆଜି   ଈଶ୍ୱରୀ ଆଦେଶେ,
ତାଙ୍କ କ୍ରୀତଦାସେ   ଧରିନେବା ପାଇଁ   ଆସିଛି ଏ ଦେଶେ । ୯
ହୃଦୟ-ରତନ-ମୂଲ୍ୟ ଦାନେ ତାଙ୍କୁ   କିଣିଲେ ଶ୍ରୀମତୀ,
ସେ ଏବେ ପଳାଇ   ଆସି କରିଛନ୍ତି   ଏ ଦେଶେ ବସତି । ୧୦
ତୋର ନରରାଜା   ଛାମୁରେ କହ ଯା   ମୋର ଏ ବଚନ,
ନ ଲୋଡ଼ଇଁ ଅନ୍ୟ   କିଛି, ମାତ୍ର ଲୋଡ଼େଁ   ସେ ଦାସ ବନ୍ଧନ ।" ୧୧
ଦୂତୀର ବଚନ   ଶୁଣି ଦ୍ୱାରବାନ   ସତ୍ୱର ଚଳିଲା,
କହିବାକୁ ବାର୍ତ୍ତା   ବିଶେଷି ନରେଶ   ଛାମୁରେ ମିଳିଲା । ୧୨
ଦ୍ୱାସ୍ଥ କଥା ଶୁଣି   ବେଣୁପାଣି କଲେ   ବଚନ ପ୍ରକଟ,
"ଅହେ ଦ୍ୱାସ୍ଥ ! ଯାଇ   ଶୀଘ୍ରଗତି ଦୂତୀ   ଆଣ ମୋ ନିକଟ ।" ୧୩
ଶ୍ୟାମ ମନ୍ଦ ମନ୍ଦ   ହସିଲେ ଦୂତୀକି   ଦୂରରୁ ନିରେଖି,
ତାହା କର ଧରି   ବସାଇଲେ ନେଇ   ଆସନ ଉପେକ୍ଷି । ୧୪
ବରଜ-ବାସୀଙ୍କ   କୁଶଳ ଦୂତୀକି   ପୁଚ୍ଛିଲେ ଶ୍ରୀପତି,
"କହ ଦୂତି ! ଶୁଭେ   ଛନ୍ତି ଟିକି ନନ୍ଦ   ଯଶୋଦା ଶ୍ରୀମତୀ ? ୧୫
ଛନ୍ତି ଟିକି ଶୁଭେ   ବରଜ-ବାଳକେ   ବରଜ-ରମଣୀ,
ଏବେ ମୋତେ ଚିତ୍ତେ   ରଖିଛନ୍ତି ଟିକି   କନକ-ବରଣୀ ? ୧୬
କହ ଗୋ ସୁବାଣି !   ସବୁ ତ ମଙ୍ଗଳ   ଗୋପାଳବୃନ୍ଦର,
ମଙ୍ଗଳ ତ ବତ୍ସା   ସୁରଭିଗଣର   କହ ଗୋ ସତ୍ୱର ? ୧୭
ବୃନ୍ଦାବନ ଶୋଭା   ନେତ୍ରମନଲୋଭା   ଖେଳେ ମୋ ନୟନେ,
ନ ପାରିବି ବ୍ରଜ   ଭୁଲି ମୁଁ ଯାବତ   ରହିବି ଜୀବନେ । ୧୮
ସୁତମାଳମାଳ   ନିବଡ଼ ପଲ୍ଲବ   ମର୍କତଗଞ୍ଜନ,
ତହିଁ ହେମ ରକ୍ତ   ଶ୍ୱେତ ଲତାଜାଲ   ନୟନରଞ୍ଜନ । ୧୯

ବୃନ୍ଦାବନ-ଶୋଭାସାର କୁସୁମିତ କଦମ୍ବ ନିକର,
ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ ବିବିଧ ବିହଙ୍ଗ—ସମୂହ ସୁସ୍ୱର । ୨୦
ଭ୍ରମର-ଗୁଞ୍ଜନ-ମଧୁରିତ ସ୍ନିଗ୍ଧ ଲତିକାମଣ୍ଡପ,
ନେତ୍ର-ପ୍ରୀତିକର ଫୁଲ୍ଲ-ପତ୍ର-ଶୋଭ ବିବିଧ ପାଦପ । ୨୧
ଯମୁନା-ତରଙ୍ଗ-ଶୀତଳ-ସୁଗନ୍ଧୀ ମୃଦୁଳ ସମୀର,
ମୃଗଯୂଥ-ଲୀଳାସ୍ଥିତ ସୁହରିତ ପ୍ରାନ୍ତର ରୁଚିର । ୨୨
ସୁଧାମୟ ଫଳଭରେ ଅବନତ ପାଦପ ମୂଳରେ,
ଲତା-ଗୁଳ୍ମ-ଶୋଭ ନିକୁଞ୍ଜ କୁଟୀର ଯମୁନା କୂଳରେ । ୨୩
ମରାଳ-ମାଳିନୀ ପଙ୍କଜ-ଶୋଭିନୀ ସୁରମ୍ୟ-ପୁଳିନା,
ମୃଦୁଳ-ନୀଳ-ବୀଚିମାଳ-ଭରସା ତଟିନୀ ଯମୁନା ।" ୨୪
ଭାଷିଲ ଦୂତିକା, "ଅହେ ବ୍ରଜ-ପଦ୍ମ-କାନନ-ଭାସ୍କର !
ନ ପାରେ ବର୍ଣ୍ଣିନା କରି ମୋ ରସନା ଦୁର୍ଗତି ବ୍ରଜର । ୨୫
ବରଜଧାମର ଅନୁପମ ଶୋଭା ନୟନ-ରଞ୍ଜନ,
ଏବେ ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗେ ଅସିଅଛି ଶ୍ୟାମ ! ମଥୁରା ଭୁବନ । ୨୬
କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି ତୁମ୍ଭ ବିନା ଦବା ନିଶି ଯଶୋଦା ଦୁଃଖିନୀ,
ହୋଇଣ ଅଧୀରା ଯେସନେ ମଣିକି ହରାଇ ଫଣିନୀ । ୨୭
କେବେ ବାତୁଳାଣୀ ପରି ସେ ଭ୍ରମନ୍ତି ଏ ଦାଣ୍ଡେ ସେ ଦାଣ୍ଡେ,
ଧୋଇ ନିଜକରେ କ୍ଷୀର ସର ଦଧି ପୂରାଇ ସୁଭାଣ୍ଡେ । ୨୮
'କାହିଁ କାହ୍ନୁ' କହି କେବେ କାନ୍ଦ କେବେ ମଉନେ ବସନ୍ତି,
'ରେ ପ୍ରାଣପ୍ରତିମା ! କୋଳେ ଅସ' କହି କେବେ ସେ ହସନ୍ତି । ୨୯
କେବେ କ୍ଷୀରଅନ୍ନ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ମୁରଲୀ ଛନ୍ଦାଦ ଲଉଡ଼ି,
'ଶ୍ୟାମ ଏହୁକ୍ଷଣି ବନେ ଯିବ' କହି ରଖନ୍ତି ସଜାଡ଼ି । ୩୦
କେବେ ବା କଦମ୍ବ ବନରେ କେବେ ବା ଯମୁନା ତଟରେ,
ଶ୍ୟାମ ରାମ କରି ଡାକନ୍ତି କାନ୍ଦଣି ସୁଦୀର୍ଘ କଣ୍ଠରେ । ୩୧
ବସିଲ ଠାବରୁ ଉଠି ନ ପାରନ୍ତି ବରଜଭୂପାଳ,
ସଦା ଅଧୋମୁଖେ କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି କରେ ପ୍ରହାରି କପାଳ । ୩୨

ଏବେ ତ ଶାରଦ   ପଦ୍ମବନ ପରି   ଗୋପିନୀମଣ୍ଡଳ,
ନିରାଶ୍ରୟ ଦୀନ   ପରି ଏବେ ବ୍ରଜ-କୁମାର ସକଳ । ୩୩
ରାଧିକାର ଦଶା   କିସ ମୁଁ କହିବି   ରାଧିକାରଞ୍ଜନ !
ହେଉଅଛି ସନ୍ଦେହ   ଥିବ କି ନ ଥିବ   ରାଧିକା ଜୀବନ । ୩୪
ନିଦାଘରେ କ୍ଷୀଣ   ଜଳବେଣୀ ଯଥା   ସୈକତଶୟନେ,
ଶତପତ୍ର ପତ୍ର   ଶୟନେ ପଡ଼ିଛି   ରାଧିକା ତେସନେ । ୩୫
ସନ୍ନିପାତ ରୋଗୀ   ପରି କ୍ଷଣକ୍ଷଣ   ହୁଏ ସେ ଅଚେତ,
କ୍ଷଣକେ କରଇ   ପ୍ରଳାପ କ୍ଷଣକେ   ହୁଅଇ ସଚେତ । ୩୬
ବିଶେଷି କିସ ମୁଁ   କହିବି ଶ୍ୟାମ ହେ !   ସତ୍ୱର ଗମନେ,
ତାର ପିଣ୍ଡେ ପ୍ରାଣ   ଥାଉଁ ବାରେ ତାକୁ   ଦେଖ ହେ ନୟନେ । ୩୭
ତୁମ୍ଭ ବିନା ବ୍ରଜ   ହୁଏ ଛାରଖାର   ହେ ବ୍ରଜମୋହନ !
ତୁମ୍ଭ ସ୍ନେହଗତପ୍ରାଣା ରାଧିକାର   ନିଭୁଛି ଜୀବନ । ୩୮
ବୃନ୍ଦାବନ ରମ୍ୟ   ଶୋଭାକୁ ହରାଇ   ହୋଇଛି ଅନ୍ଧାର,
ବସନ୍ତେ ପ୍ରୋଷିତ-ଭର୍ତ୍ତୃକା ସୁସାଧ୍ୱୀ   ଯୁବତୀ ପ୍ରକାର । ୩୯
ବ୍ରଜରାଜ ! ଆଜ   ସଜ ହୁଅ ବ୍ରଜେ   ଗମିବା କାରଣ,
ରାଜବେଶ ଛାଡ଼ି   ରଖୁଆଳ ବେଶ   କର ହେ ଧାରଣ । ୪୦
ତୁମ୍ଭର ଏ ବେଶ   ଦେଖି ବ୍ରଜଧାମେ   ପଳାଇ ତରାସେ,
ଭୀରୁ ବ୍ରଜଭୀରୁ   ଭୀରୁ ବ୍ରଜବାଳ   ଲୁଚିବେ ନିବାସେ । ୪୧
କେକୀପୁଚ୍ଛେ ଚୂଡ଼ା   ବାନ୍ଧ ଅଙ୍ଗେ ତେଜି   ରତନଶୀର୍ଷକ,
ଛାଡ଼ି ରାଜଦଣ୍ଡ   ଧର କରେ ତୁମ୍ଭ   ମୁରଲୀ ଖଣ୍ଡିକ । ୪୨
ଗୁନ୍ଥି ବନମାଳ   କର ବିଲମ୍ବିତ   ହୃଦୟଦେଶରେ,
ଯେମନ ସଯତନେ   ସଜାଡ଼ି କାଛେଣୀ   ହେମାଭ ବାସରେ ।" ୪୩
ଦୂତୀ ବାଣୀ ଶୁଣି   ଦେବ ଚକ୍ରପାଣି   କରନ୍ତି ବିଚାର,
ଅହୋ ମୋ ବିଚ୍ଛେଦେ   ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ଗୋକୁଳେ   କଦନ ଅପାର । ୪୪
ପ୍ରେମ ଭକ୍ତି ସ୍ନେହବଶେ ଫେରି ବ୍ରଜେ   କଲେ ମୁଁ ଗମନ,
କରି ନ ପାରିବି   ଜଗତର ଶାନ୍ତିସ୍ଥାପନ ସାଧନ । ୪୫

ସାଧିବାକୁ ଲୀଳାରଙ୍ଗେ ଦୁଷ୍ଟ ନାଶ ଶିଷ୍ଟର ପାଳନ,
ଧରିଅଛୁ ନିଜ ଇଚ୍ଛାରେ ଏ ପୁରେ ମାନବ ଜୀବନ । ୪୬
ଛଳେ ଭଲେ ପଡ଼ି ହେଳାଇ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଯେ ଜନ ପାମର,
ଦୁଷ୍ଟ ରାଜନ୍ୟ ରାକ୍ଷସ-ଭାରେ ଧରା ହୋଇଛୁ କାତର । ୪୭
କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ମହାଯଜ୍ଞେ ତାଙ୍କ ପ୍ରାଣ ଆହୁତି କରିବ,
ଏ ମହା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ତେଜିଣ କେମନ୍ତେ ବ୍ରଜକୁ ଫେରିବ ! ୪୮
କପଟେ କର୍କଶ ଭାବକୁ ପ୍ରକାଶ ଯଦି ନ କରିବ,
ବ୍ରଜଧାମ ପ୍ରେମଭକ୍ତି ସ୍ନେହଜାଲ କାଟି ନ ପାରିବ । ୪୯
କିଛୁ କାଳ ଅନ୍ତେ ବ୍ରଜବାସିଙ୍କି ସମୀପେ ଆଣିବ,
ସୁଭଦ୍ରା ପାର୍ଥଙ୍କୁ ପରିଣୟେ ବାନ୍ଧି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧିବ । ୫୦
ଏମନ୍ତ ଭାଳିଣ ପଙ୍କଜ-ନୟନ ବୋଇଲେ ବଚନେ,
"ଦୂତି ! ବ୍ରଜଧାମେ ବାହୁଡ଼ି ଯିବାକୁ ନ ବଳେ ମୋ ମନ । ୫୧
ବ୍ରଜେ ବହୁକଷ୍ଟ ଦେଇଛନ୍ତି ମୋତେ ରାଧିକା ସୁନ୍ଦରୀ,
ସେ ସବୁ ସୁମରି ହୃଦୟ ମୋହର ହେଉଛୁ ବିଦାରି । ୫୨
ଯେତେ ଅପମାନ ସହିଛୁ ମୁଁ କୁଞ୍ଜେ ଦୂତି ! କି ନ ଜାଣ ?
ନ ଯାଏ ମନରୁ ରାଧାର ଭ୍ରୂକୁଟୀ ବଚନ-ଦୁର୍ବାଣ । ୫୩
ତୁମ୍ଭ କଟୁବାଣୀ ଭୁଲି ନାହିଁ ମୋର ଏ ବେନି ଶ୍ରବଣ,
ମୋର କର ଭୁଲି ନାହିଁ ଗୋ ଦୂତିକେ ! ରାଧିକା ଚରଣ । ୫୪
ପୁଣି କଷ୍ଟେ ପଡ଼ି ମରିବାକୁ ମୋତେ ନ କର ଜଞ୍ଜାଳ,
ଆଉ ମୁଁ ବ୍ରଜକୁ ନ ଯିବି ଅବନୀ ଗଲେ ପାତାଳ । ୫୫
ପୂର୍ବ ପରି ତୁମ୍ଭ କର ଧରି ପୁଣି କରୁଛୁ ବିନୟ,
ଯାଅ ଫେରି ବ୍ରଜେ ମୁଁ ଫେରି ନ ଯିବି କହୁଛୁ ନିଶ୍ଚୟ ।" ୫୬
କହେ ଦୂତୀ, "ଯଦି ନ ଫେରିବ ବ୍ରଜେ ବିନୟ ବଚନେ,
ରାଧାର ଆଦେଶେ ବାନ୍ଧି ନେବି ଯିବି କଠିନ ବନ୍ଧନେ । ୫୭
କ୍ଷୀର ସର ଦଧି ଚୋରି କରି ଶ୍ୟାମ ଯେତେ ତ ଖାଇଲ,
ରାଧିକାର ମନ ଚୋରି କରି ଶେଷେ ପଳାଇ ଆଇଲ ।" ୫୮

ଦୂତୀର ବଚନେ   ମନ୍ଦ ମନ୍ଦ ହସି   କହନ୍ତି କେଶବ,
"କିପାଁ ଅବଗୁରେ   ଢାଳୁଛ ମୋ ଶିରେ   ଦୂଷଣ ସୁରବ ? ୫୯
ମୁହିଁ କି ଏକାକୀ   ଚୋର ହୋଇଥିଲି   କଳଙ୍କେ ନ ଡର,
ନନ୍ଦ ବଂଶୀ ଚୋର   ହୋଇଥିଲେ   ପରା ତୁମ୍ଭର ଈଶ୍ୱରୀ ? ୬୦
ମୁଁ ବ୍ରଜେ ବିବିଧ   ବନ୍ଧନ ସହୁଛି   କି ପ୍ରୀତି ବନ୍ଧନେ,
ରକ୍ତ ଚନ୍ଦନକୁ   କହୁଛ ବୋଲଣ   ଭାଳଇ ମୁଁ ମନେ । ୬୧
ରାଧା ପାଇଁ ମୁହିଁ   ଲଭିଛୁ ଗୋପରେ   କଳଙ୍କ ଅପାର,
ସେ ମୋତେ ପ୍ରେମ-ବନ୍ଧନେ ବାନ୍ଧି ମାନେ କଳେକ ପ୍ରହାର ।"୬୨
ଲଜ୍ଜା କ୍ରୋଧ ଖେଦେ   ଜର ଜର ଦୂତୀ   ବୋଲଇ ବଚନ,
"ପ୍ରେମବତୀ ମାନ   କି ମଧୁର ଜାଣେ   ରସିକ ସେ ଜନ । ୬୩
ସରୋଜିନୀ ମଧୁପାନ   ସ୍ୱାଦ ସିନା   ଜାଣଇ ଭ୍ରମର,
କାହୁଁ ସେ ଜାଣିବ   ଶାଳ୍ମଳୀ କୁସୁମେ   ଯାହାର ଆଦର ? ୬୪
କୁବୁଜାସୁନ୍ଦରୀ   ଯା ମନକୁ ହରେ   ତା କରେ ଶ୍ରୀମତୀ
ଭ୍ରାନ୍ତିରେ ପଡ଼ିଣ ସମର୍ପିଲ ମନ ଛି ! ଛି ! କି ଦୁର୍ଗତି । ୬୫
କି ସୁଖ-ମିଳନ   ହୋଇଛନ୍ତି ତ୍ରିଭଙ୍ଗ   ପାଇଛ ତ୍ରିଭଙ୍ଗୀ,
ବଙ୍କା ଯୋଗ୍ୟା ବାଙ୍କୀ   ଅଯୋଗ୍ୟା କିଶୋରୀ   ତ୍ରିଭୁଜା ଶୁଭାଙ୍ଗୀ ।୬୬
ଶ୍ୟାମ ହେ ! କୁଜରେ   ଏତେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଭାବ   ଥିଲା ତ ନ ଜାଣି,
ଜାଣିଥିଲେ ରାଧା   ପୃଷ୍ଠେ ହେମକୁଜ   ଥାନ୍ତୁ ହେ କାମିଣି । ୬୭
ରମଣୀଘାତକ   ବାଲ୍ୟରୁ ହୋଇଛ   ନାଶିଛ ପୂତନା,
ଏବେ ବ୍ରଜବଧୂ   ରାଧା ବିନାଶରେ   କରିଛ ବାସନା । ୬୮
ଯଦି ରାଧା ପାଇଁ   ହୋଇଥିଲ ଶ୍ୟାମ   ଗୋକୁଳେ କଳଙ୍କୀ,
ଏବେ ସେ କଳଙ୍କ   ଧୋଇଛ ଯଶରେ   କୁଜକୁ ସଲଖି । ୬୯
କିଏ କାହା ପାଇଁ   ଲଭିଛି କଳଙ୍କ   ଭାଳ ହେ ମନରେ,
କିଏ ବଜାଇଲା   ମୋହନମୁରଲୀ   କା ନାମ ବନରେ ? ୭୦
ଥିଲ ରଖିଆଳ   ହୋଇଛ ଭୂପାଳ   କଂସର ଭୁବନେ,
ବସ୍ତ୍ରା ଚକ୍ଷା ବୃନ୍ଦାବନ   ଅଉ ମନେ   ପଡ଼ିବ କେସନେ ? ୭୧

ଶିଷ୍ୟ ପରି ସିନା ଶିରେ ଘେନୁଥିଲ ଦୂତୀର ବଚନ,
ଯେତେବେ ବତ୍ସାଗଣ ଘେନି କରୁଥିଲ ବନରେ ଭ୍ରମଣ । ୭୨
ରାଧାବନ୍ଧୁ ଏବେ କୁବୁଜୀର ବନ୍ଧୁ ଛି ! ଛି ! ଛି ! କି ଲଜ୍ଜା,
ଯମୁନାଜଳରେ ମଜ୍ଜି ମରିବାକୁ ଇଚ୍ଛଇ ମୁଁ ଆଜ । ୭୩
ରାଧିକାର ମନା ନ ମାନି ମୁଁ ସିନା ମଥୁରା ଆସିଲି,
ସୁଭାଗ୍ୟ ମୋହର କୁବ୍ଜାଙ୍କ ଶ୍ୟାମର ବାମରେ ଦେଖିଲି । ୭୪
ରାଧାକୁ ଦେଇଛ ପାସୋରି ଏଥିରେ ନାହିଁ ମୋ ବିସ୍ମୟ,
ମଣ୍ଡୂକ ପ୍ରାବୃଟ ପାଇଲେ ଲୋଡ଼େ କି ବସନ୍ତ ସମୟ ? ୭୫
ବୃଦ୍ଧ ପିତା ମାତାଠାରେ କେମନ୍ତେ ହେ ହୋଇଲ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ?
ଉହୁ ! କି କଠିନ ପାଷାଣ ସମାନ ତୁମ୍ଭର ହୃଦୟ । ୭୬
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନେବାକୁ ଆସି ନାହିଁ ଶ୍ୟାମ ଦେଖି ମୁଁ ଆସିଛି,
କେବଳ ବ୍ରଜପାଇଁ ବ୍ରଜେ ଯିବାକୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଭାଷିଛି । ୭୭
ଘେନି ତୁ ମେଲାଣି ରହିଥାଅ ସୁଖେ ଭୂପାଳାସନରେ,
ଭ୍ରମେ ସୁଦ୍ଧା ଶ୍ୟାମପ୍ରାଣା ରାଧିକାକୁ ନ କର ମନରେ ।”୭୮
ଅଶ୍ରୁଧାର ମୁଞ୍ଚି ନିରାଶ-ହୃଦୟେ ଫେରିଲା ଦୂତିକା,
ବୁଧେ ଚିନ୍ତାମଣି ଚରଣ ସ୍ମରଣ କର ହେ ଜୀବକା । ୭୯

ସପ୍ତଦଶ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—ବରାଡ଼ି ଅଷାଢ଼ଶୁକ୍ଳବାଣୀ *

ନନ୍ଦ ଓ ବ୍ରଜବାଳକମାନଙ୍କର ମଥୁରା ଗମନ

ଦିନେ ଯଶୋଦା ନନ୍ଦକୁ ଅନାଇଁ, କାନ୍ଦି କହିଲା,“ହେ ଗୋକୁଳସାଇଁ !
ବହୁ ଦିନରୁ ମଧୁପୁର ଯାଇ, ବ୍ରଜେ ଲେଉଟି ନ ଆସେ କିପାଇଁ,
ମୋ ପ୍ରାଣ କହ୍ନାଇ, ତା କଥା କି ତୁମ୍ଭ ମନରେ ନାହିଁ ? ୧

---

* ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ “ବଟକ ବପିଥିଲା ଧ୍ରୁବ ଛାୟାରେ” ରାଗ

ମଧୁପୁରେ ଦୁଷ୍ଟ ରଜକାକର, ଅଜ୍ଞାନ ଶିଶୁ ମୋ ବେନି କୁମର,
ରଜମାନଙ୍କର ନାହିଁ ବିବେକ, ତେଣୁ ଶଙ୍କା ମନେ ହୁଏ ଅନେକ,
ନେବାକୁ ବିପଦ, ଫେରି ନ ଆସେ ବା ନବନୀରଦ । ୨

କାଲି ନିଶିରେ ଦେଖିଛି ସ୍ୱପନ, ଧରି ଅଞ୍ଚଳ ମୋ ନୀଳରତନ,
କାଙ୍ଗାଳ ଭଳି ମାଗେ ସର-ଅନ୍ନ, ଶୁଖି ଯାଇଛି ତା ଚନ୍ଦ୍ରବଦନ,
ହୋଇଛି ମଳିନ, ତା ଅଙ୍ଗ ନବୀନ ନୀଳ-ନଳିନ । ୩

ଆଜି ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର କର ଗମନ, ଯହୁଁ ଅଛନ୍ତି ମୋ ଅଞ୍ଚଳଧନ,
ନ ଦେଖି ତାଙ୍କ ଶଶାଙ୍କ-ବଦନ, ହେଲାଣି ଭାର ମୋତେ ଏ ଜୀବନ,
ବିଳମ୍ବ ନ କର, ଘେନି ଆସ ମୋ ଶ୍ୟାମ ବଂଶୀଧର ।"୪

ଯଶୋଦା ବଚନେ କହଇ ନନ୍ଦ, "ପ୍ରିୟେ ! ମୋ ସଙ୍ଗେ ବୃଥା କର ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ,
ଶ୍ୟାମ ହୋଇଛି ମଥୁରାନୃପତି, ଆସିବାକୁ ବ୍ରଜେ ନାହିଁ ତା ମତି,
ନୋହିଲେ କିପାଇଁ, ମଧୁନଗରୁ ଫେରି ଆସୁ ନାହିଁ ? ୫

କଂସ ତ ଗଲାଣି ଶମନଦେଶ, ହୋଇଲାଣି ତ ରଙ୍ଗସଭା ଶେଷ,
ଥିଲେ କଂସଠାରେ ଯେତେ ଅସୁରେ, ସେ ଗଲେଣି ତ ପଳାଇ ସ୍ୱପୁରେ,
କାହୁଁ ଅଛି ସିନା, ଶ୍ୟାମ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ନ କରେ ଭାବନା" । ୬

ଶୁଣି ନନ୍ଦଙ୍କୁ ବୋଲେ ଯଶୋମତୀ, "ନାହିଁ ତୁମ୍ଭର ସ୍ନେହ କାହ୍ନୁ ପ୍ରତି,
ଆଜି ଜାଣିଲି ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ମନ, ସିନା କପଟେ କରୁଛ ରୋଦନ,
ପିତା ହୃଦ ନହି, ଏତେକାଳ କି ଥାନ୍ତି ଗୃହେ ରହି ? ୭

ଥିଲେ ତୁମ୍ଭର ସ୍ନେହ ମୋର ଶ୍ୟାମେ, ଅବଶ୍ୟ ଯାଇଥାନ୍ତ କଂସଧାମେ,
ସେ ବା ଖାଇବାକୁ ସର ନବଣୀ, ତାକୁ ପ୍ରମାଦ ପର ମନେ ଗଣି,
ଦୁଷ୍ଟ କଂସମୁଖେ, ଫିଙ୍ଗି ଦେଇ ଏବେ ରହିଛ ସୁଖେ ।"୮

ନନ୍ଦଶ୍ରୁତିରେ ଯଶୋଦା ବଚନ, ବାଜିଲା ଯେସନେ ଅହି ଦଂଶନ,
ନନ୍ଦ କହିଲା, "ନ କର ହିଙ୍ଗାସ, ଆଜି ମୁଁ ଯିବି ଆଣି ପୀତବାସ,
ମଥୁରା ଭୁବନେ, ପ୍ରବୃତ୍ତ ତ୍ୱର ହୁଅ ଆୟୋଜନେ । ୯

ଥିଲେ ବ୍ରଜପୁର କହ୍ନାଇ ମନେ, ସେ କି ଥାଆନ୍ତା ମଥୁରାଭୁବନେ ?
ଯିବ ମୁଁ କଷ୍ଟ ଲଭିଣ ଅପାର, ଯିବା ଆସିବା ମାତ୍ର ହେବ ସାର,
ଅପମାନ ପାଇ, ବାହୁଡ଼ି ଆସିବି ମଥୁରା ଯାଇ ।”୧୦

ନନ୍ଦମହିଷୀ ଅତି ତରତରେ, ଆଣି ସଜାଡ଼ି ରଖିଲ ଭାଣ୍ଡରେ,
ସରବ ଗୋଜାତ ଖାଦ୍ୟ ଯେତେକ, ଅମୃତମୟ ବିବିଧ ପିଷ୍ଟକ,
ଆନନ୍ଦିତ ମନେ, ହରଷ ଛଟା ନ ଧରେ ବଦନେ । ୧୧

ଧରି ଶ୍ୱେତଶ୍ମଶ୍ରୁ ଯଥା ତୁଷାର, ଧୃତଦଣ୍ଡରେ ରଖି ଦେହଭାର,
ଗୋପ ଦାଣ୍ଡରେ ବରଜଭୂପତି, ଧୀରେ ମଥୁରାପୁରେ କଲେ ଗତି,
ନାନା ଉପହାର, ଘେନି ସଙ୍ଗେ ଗଲେ ବ୍ରଜକୁମାର । ୧୨

କେହୁ କ୍ଷୀର କେହୁ ସର-ଓଦନ, କେହୁ ନବନୀତ ଅନ୍ନ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ,
କେହୁ ପିଷ୍ଟକ କେହୁ ଫୁଲହାର, କେହୁ ବନ୍ୟଫଳ ନାନା ପ୍ରକାର,
କେହୁ ସୁପକାର, କେହୁ ଯମୁନାର ଶୀତଳନୀର । ୧୩

କେ କହେ ଶ୍ୟାମକୁ ଦେବି ଭୁଞ୍ଜାଇ, କେ କହେ ନାଚିବି ବଂଶୀରେ ଗାଇ
କେ କହେ ନାଚିବି ଧେନୁଣୀ ସ୍ୱରେ, କେ କହେ ଗାଇବି ନୂପୁର ଛନ୍ଦେ,
ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାର, କରନ୍ତି ବାଳକେ ପଥେ ବିହାର । ୧୪

କେହୁ ଧାଇଁ ଗାଲତୁରୀ ବଜାଇ, କେହୁ ଧରେ ମୃଗଶିଶୁକୁ ଯାଇ,
କେହୁ ଶିଖୀ ନାଚ ଦେଖି ନାଚଇ, କେହୁ କୁରଙ୍ଗଯୂଥକୁ କହଇ,
“ଆମ୍ଭ ସଙ୍ଗେ ଆସ, ଆଣିବା ବ୍ରଜେ ଆମ୍ଭ ପୀତବାସ ।” ୧୫

ଆନନ୍ଦେ ନାନା କଉତୁକ କରି, ଯାଇ ପ୍ରବେଶିଲେ କଂସନଗରୀ,
ସିଂହଦ୍ୱାରରେ ହୋଇଁ ଉପନୀତ, ନରରାଜା ପାଶେ ଯାଇ ତ୍ୱରିତ,
କହେ ଦ୍ୱାରପାଳ, ‘ଗୋପରୁ ଆଗତ ଗୋପଭୂପାଳ ।’ ୧୬

ନନ୍ଦାଗତ ଶୁଣି ଦ୍ୱାରୀ ବଚନ, ଧାଇଁ ଦ୍ୱାରକୁ ଆସିଲେ ନନ୍ଦନ,
ନନ୍ଦକୁ ଆନନ୍ଦେ କଲେ ବନ୍ଦନ, ସଖାମାନଙ୍କୁ ଦେଲେ ଆଲିଙ୍ଗନ,
ରାଜବେଶ ଦେଖି, କେ ଭୀତ କେ ବା ରହିଲେ ନିରେଖି । ୧୭

ମୃତ ଦରଶନେ ନନ୍ଦ ନୟନ, ସୁଖାଶ୍ରୁ ଝର୍ଝର ଜଳ ମୋଚନ,
ଶ୍ୟାମକୁ ନନ୍ଦ ଘେନିଣ କୋଳରେ, ଚୁମ୍ବ ଦେଲ ମୁଖେ ସୁଖଭୋଳରେ,
ଭୃକ୍ତ ହେଲ ନେନ, ଢାଳ ପଢେ଼ କି ଗାଢେ ସୁଧାପାନ । ୧୮
କହିଲ ନନ୍ଦ, "ବରଜ ଅଧାର, କହ କି ରୂପରେ ମୋ ଗିରିଧାର !
ତୃଷ୍ଟ ଜନକ ଜନନୀ ପାସୋର, ରହିଛ ଏତେକାଳ କଂସପୁର,
ଶୁଖିଛି ବଦନ, ଅହା କେ ପ୍ରବାସେ କରେ ଯତନ ? ୧୯
ଏରୂପ ଦେଖିଲେ ତୋର ଜନନୀ, ନିକର ଶିର ପିଟିବେ ଅବନୀ,
କାହାପାଇଁ ମୋର ଏତେ ଗୋଧନ, କାହାପାଇଁ ମୋର ଅତୁଳ ଧନ ?"
କହି ଶୋକାନନ୍ଦେ, କାନ୍ଦେ ନନ୍ଦ କୋଳେ ଘେନି ଗୋବନ୍ଦେ ।୨୦
କହିଲେ ଗୋପସୁତେ ମନାକୁଳେ, "କି ଅଭାବ ଭାଇ ! ତବ ଗୋକୁଳେ ?
ଅଛି ବହୁତ ଦୁଗ୍ଧ ନବନୀତ, କିଙ୍କର ଅମ୍ଭେମାନେ ଅଗଣିତ,
ବୃନ୍ଦାବନ ଧାମ, ଧରେ ନାନା ଫଳ ପତ୍ର କୁସୁମ । ୨୧
ଯମୁନା ଶୀତଳ-ବିମଳ-ନୀର, ଚିର ବସନ୍ତ ସମୀରେ ଅଧୀର,
ମଣ୍ଡିବାକୁ ତବ ଚୂଡ଼ା କଳାପୀ, ଅସଂଖ୍ୟ ଅଛନ୍ତି କାନନ ବ୍ୟାପି,
ହଂସ ପିକକୁଳ, ତରପି ଶୁଣନ୍ତି ରବନ୍ତ ମଞ୍ଜୁଳ । ୨୨
କାହିଁ ଭାଇ ତବ ମୋହନଚୂଡ଼ା, ଗଲୁ ନାହିଁ ତ ଏହି ବେଶଗୁଡ଼ା,
ନାହିଁ ପୀତ ଧଟୀ ପୀତ କାଛେଣୀ, ନାହିଁ ଶିଖୀପୁଚ୍ଛ ସୁଗୁନ୍ଥବେଣୀ,"
ଏମନ୍ତ ବହୁତ, ପ୍ରକାଶିଲେ ଖେଦ ବରଜସୁତ । ୨୩
କେ କହେ,"ଏବା ମୁଁ ମନେ କରୁଛି, ବେଶେ ମାଥୁରଙ୍କ * ନାହିଁ ସୁରୁଚି,
ଦେଖ ଏହି ବେଶ କେମନ୍ତ ହୀନ, ଶ୍ୟାମଶୋଭାକୁ କରୁଛି ମଳିନ,
ଚାଲ ବ୍ରଜେଶ୍ବର, ବଶ୍ଲେ କେ ଜାଣେ ଶ୍ୟାମ ବେଶ କର ।" ୨୪
କେ କହେ, "ଦେଖ ଦେଖ ରାଜା ଭାଇ । ଅଣିଅଛି ସର ପନେ ଧୋଉଇ,"
କେ କହେ, "ଅଣିଛି ମିଷ୍ଟ ପନୀର", କେ କହେ, "ଅଣିଛି ଯମୁନାନୀର,"
କେହି କରକର, ହସେ ଶ୍ୟାମ ମୁଖେ ଦେଇଣ ସର । ୨୫

---

* ମଥୁରାପୁର ନିବାସୀ

ସୁରମ୍ୟ ମନ୍ଦିରେ ନନ୍ଦନୃପତି, ରହିଲେ ସହ ଗୋପାଳ ସନ୍ତତି,
ମିଳାଣି ତହିଁ ବନ୍ଧୁ ପରସ୍ପରେ, ତୋଷିଲେ ତାଙ୍କୁ ନାନା ଉପଚାରେ,
ନିଶା ଅବସାନେ, ମିଳିଲେ ସର୍ବେ କେଶବ ଯେ ସ୍ଥାନେ । ୨୬

ସମାଦରେ ତାଙ୍କୁ ପାଶେ ବସାଇ, ମଧୁର ବଚନେ କମଳାସାଇଁ,
ପଚାରିଲେ ବ୍ରଜଧାମ କୁଶଳ, "କହ ତାତ ! ବ୍ରଜବାର୍ତ୍ତା ସକଳ,
ହୁଏ ଉତ୍କଣ୍ଠିତ, ଶୁଣିବାକୁ ବ୍ରଜବାର୍ତ୍ତା ମୋ ଚିତ୍ତ ।" ୨୭

ନନ୍ଦ କହେ, "ବ୍ରଜେ ନାହିଁ କୁଶଳ, ବ୍ରଜେ କଲ୍ଲୋଳେ ଖେଳେ ଶୋକଜଳ,
ତୋର ଜନନୀ ଅଶନ ଶୟନ, ଛାଡ଼ି ନିରତେ କରନ୍ତି ରୋଦନ,
ଅରେ ପୀତବାସ ! ଏବେ ଶଶାନ ସମ ମୋ ନିବାସ । ୨୮

ବତ୍ସ ଧେନୁ ତେଜିଲେଣି ଚରଣ, ଗୋପବୃନ୍ଦ ତେଜିଲେଣି ଦୋହନ,
ଗୃହ ବ୍ୟାପାରେ ଗୋପୀ ଉଦାସିନୀ, ନେତ୍ରୁ ଅଶ୍ରୁ ଝରେ ଦିବା ଯାମିନୀ,
ଦେଖି ବାଳଗଣେ, ଚର୍ବିତ ଅକାଳ-ଜରା ଚର୍ବଣେ । ୨୯

ବିପିନେ ଖଗ ମୃଗ ବିଷାଦିତ, ଭୃଙ୍ଗ ରୋଦନେ ବନ ଝଙ୍କାରିତ,
କାନ୍ଦେ ଯମୁନା କଳକଳ କରି, ବ୍ରଜର ଆନନ୍ଦ-ଗୀତଲହରୀ,
ହୋଇଲାଣି ଲୀନ, ଉଠଇ ମାତ୍ର ହାହାକାର ଧ୍ୱନି । ୩୦

ଦେଖିବାପାଇଁ ତୋ ଚନ୍ଦ୍ରବଦନେ, ଯଶୋଦା ସିନା ଅଛନ୍ତି ଜୀବନେ,
ତୋ ବିନା ତାଙ୍କ ଅନ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ, ଅଛନ୍ତି ତୋ ଯିବା ପଥ ସେ ଚାହିଁ,
ଅରେ ନବଘନ ! ଚାଲ ତୁହି ଫେରି ବ୍ରଜଭୁବନ ।" ୩୧

କହି ଏମନ୍ତ ଶୋକେ ଗୋପବର, ଢାଳିଲା ନେତ୍ରୁ ନୀର ଝରଝର,
କେଶବ ଚାହିଁ ଜନକ ବଦନ, କହିଲେ ଧୀରେ କଠିନ ବଚନ,
"ବ୍ରଜକୁ ଗମନ, କରିବା ପାଇଁ ନ ବଳେ ମୋ ମନ । ୩୨

ଯଶୋଦା ହୃଦୟ ଅଟେ ପଥର, ମୋଠାରୁ ବଡ଼ ତାଙ୍କୁ ଦଧି ସର,
କ୍ଷୁଧାରେ ଆକୁଳ ହୋଇ ମୁଁ ଯାଇ, କାକୁତି ନବଣୀ ଦଧି ଲୁଚାଇ,
କଲେକ ଭୋଜନ, କ୍ରୋଧରେ ମୋତେ କରନ୍ତି ବନ୍ଧନ । ୩୩

ବାନ୍ଧିଣ ପିଠନ୍ତି ଦାଅନ୍ତି ଗାଳି, ଅକୁଳେ ମୁଁ କେତେ ପାଡ଼େଁ ବୋବାଳି,
ବନେ ମୁଁ କ୍ଷୁଧାରେ ହୋଇ ପୀଡ଼ିତ, ଆଣି ଖାଇଲି ମୃତ୍ତିକା କଷ୍ଟିତ,
ଅପରାଧ ବିନା, ମୋତେ ସେ ପିଟିଲେ ହୋଇ କଠିନା । ୩୪

ଗୋପିନୀମାନଙ୍କ ନାହିଁ ବିଚାର, ସହୁଛି କେତେ ତାଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାର,
କ୍ଷୁଧିତ ହୋଇଣ ଗୋପନଗରେ, ଯଦି ମୁଁ ଦଧି ସର ଚୋର କରେଁ,
ଦିଅନ୍ତି ନାନା ଗାଳି, ନିର୍ଦ୍ଦୟ-ହୃଦୟା ବ୍ରଜ-ବାଳୀ । ୩୫

ବ୍ରଜବାସିଙ୍କ ନାନା ଅତ୍ୟାଚାର, ହୋଇଛି ମୋ ମନେ ପାଷାଣଗାର,
ମୋ ନାମେ ନିନ୍ଦା ଆଣି ନାନାରୂପେ, ପଟିଲେ କଳଙ୍କ-ନାଗରୀ ଗୋପେ,
ଏବେ ବେଦପତି, ତହିଁରୁ ଦେଇଅଛନ୍ତି ମୁକତି । ୩୬

ଅଛି ଗୋପାଳ-ନନ୍ଦନର କଥା, ସ୍ମରିଲେ ମନରେ ଉପୁଜେ ବ୍ୟଥା,
ନ କର ମୋ ଅପରାଧ ବିଚାର, କେତେ ଅଣ୍ଟେ ମୋତେ କଲ ପ୍ରହାର,
ଧୂଳିମୁଷ୍ଟି ଧରି, ବାନ୍ଧେ ହୃଦୟ ସେ କଥା ସୁମରି । ୩୭

ତୋଳି ପକ୍ୱଫଳ ବାଳକଜଣେ, ପ୍ରଥମେ ତାହା କରି ଆସ୍ୱାଦନ,
ଦାଅନ୍ତି ମୋ କରେ ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଫଳ, କ୍ଷୁଧାରେ ମୁଁ ତାହା କରେଁ କବଳ
ମୋତେ ତୁଚ୍ଛଜ୍ଞାନ, ମନେ କରନ୍ତି ଗୋପାଳନନ୍ଦନ । ୩୮

ହେ ପିତଃ ! ଏହି ସର୍ବ ଅତ୍ୟାଚାର, ଶୁଣି ନ କଲ ତାର ପ୍ରତିକାର,
ଗୃହେ ତୁମ୍ଭର କି ନ ଥିଲା ଧନ, ମୁଁ ନିତି ବନେ ରଖିଲି ଗୋଧନ,
ଚରାଇ ଗୋଧନେ, କେତେ ବିପଦେ ମୁଁ ପଡ଼ିଲି ବନେ ।” ୩୯

ତାଳି ହଖୋଟଣି ମୁଖେ ନୟନ, ପୁଣି କେଶବ କହିଲେ ବଚନ,
“ବ୍ରଜଲୀଳା ମୋର ହୋଇଛି ଶେଷ, ଅଉ ନ ଯିବି ଫେରି ଗୋପଦେଶ,
ହୋଇଛି ଭୂପତି, ରଖୁଆଳପଣେ ନ ବଳେ ମତି । ୪୦

ଏଠାରେ ଲଭିଛି ସଖା ଅନେକ, ଲଭିଛି ଜନନୀ ପୁଣି ଜନକ,
ଭୁଲି ମୁଁ ଗଲିଣି କାନନକ୍ରୀଡ଼ା, ଯିବାକୁ ବ୍ରଜକୁ ଉପୁଜେ ବ୍ରୀଡ଼ା,
ନନ୍ଦଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ, ଫେରି ଯାଅ ସଖା ଗୋପ ନଗରେ ।” ୪୧

ତାଙ୍କ ଶ୍ରୁତିରେ କେଶବ ବଚନ, ପଶିଲା ଯେସନେ ବଜ୍ରପତନ,
ମୂର୍ଚ୍ଛିଣ ମାରବାଣ୍ ଝରଝର, ଧରି କୃଷ୍ଣ ନନ୍ଦଗ୍ରୀବାର କର,
ବ୍ୟଥିତହୃଦୟେ, ବାହୁଡ଼ିଲେ ବ୍ରଜେ ଗୋପତନୟେ । ୪୨
ମେଲଣି କାଳେ କହେ ନନ୍ଦ ବାଣୀ, "ମୋ ମନେ ଥିଲା ରେ ମୂରଲୀପାଣି !
ଦେଖି ଦେଖି ତୋର ଶଶୀବଦନ, ଅନ୍ତମରେ ମୁଦିବାକୁ ନୟନ,
ଦେଇ ରାଜପଦ, ଦେଇ ତୋତେ ଗୃହ ଧନ ସମ୍ପଦ । ୪୩
ସେ ଆଶା ସବୁ ଏବେ ତ ବିଫଳ, ବିଧି ଇଚ୍ଛାରେ ଘଟଇ ସକଳ,
ମୋତେ ଏକା ଦେଖି ତୋର ଜନନୀ, ଭଜିବେ କାଗ୍ରଶମନେ ଅବନୀ,"
କହିଣ କାତରେ, କାନ୍ଦି ନନ୍ଦ ଗଲେ ଗୋପନଗରେ । ୪୪
ଯଥା ମଧୁକର ବସି ପଙ୍କଜେ, ଦୋଷ ବରଜି ମଧୁପାନେ ମଜେ,
ତଥା କୃଷ୍ଣକଥା-ମଧୁ ପାନରେ, ଗୀତ ଦୋଷ ବର୍ଜି ବଦାନ୍ୟନରେ,
ଆନନ୍ଦରେ ମଜି, ସ୍ମରି ଚିନ୍ତାମଣି ଚରଣ-ଅବ୍ଜ । ୪୫

ଅଷ୍ଟାଦଶ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—କନଡ଼ା *

କୃଷ୍ଣଙ୍କର ଚିନ୍ତା ଓ ମଥୁରା ଦୂତ ପ୍ରେରଣ

ନନ୍ଦଙ୍କୁ ମେଲଣି ଦେଇ ଚକ୍ରପାଣି ଭାଳନ୍ତି ମାନସ ଅକୁଳେ ।
ଆହା କି କଷ୍ଟ ମୋ ବିନା ଗୋକୁଳେ । ମୋ ଭାବପିପାସୀ ବରଜ-
ବାସୀ ହୃଦୟେ ଶୋକ ଉଛୁଳେ, ମୁଁ କି କଲି । କେଡ଼େ ସନ୍ତାନ-
ବତ୍ସଳା ଯଶୋଦା । ଥାନ୍ତି ମଗ୍ନ ସେ ମୋ ଭାବେ ସର୍ବଦା । ତାଙ୍କୁ
ବଳି କିଏ ଅଛି ସ୍ନେହମୟୀ ନନ୍ଦନ-ଆନନ୍ଦ ପ୍ରଦା, ଏ ଜଗତେ । ୧ ।
ନୟନୁ ତାଙ୍କର ହେଲେ ମୁଁ ଅନ୍ତର ସବୁ ହୁଏ ତାଙ୍କୁ ଗରଳ ।
ଗୃହେ ଥାନ୍ତି ମୋ ପଥକୁ କେବଳ । ଅଶନ ଶୟନ ମୋ ବେଶ ରଚନ

* ରସକଲ୍ଲୋଳ "କେଶବ ଅଂଶରେ ବସି ମାନସରେ" ରାଗେ

ଥିଲି ଜୀବନ୍ତ ସକଳ ଯେ । ତାଙ୍କର । ମନ୍ଥୁଁ ମନ୍ଥୁଁ ନବନୀତ ସ୍ତନରେ । ତାହା ଦେଉଥାନ୍ତି ମୋର ମୁଖରେ । ଡାକନ୍ତି ଅଦରେ, "ଅସ ଭୁଞ୍ଜାଇବ ଅସ ମୋ ନବଣୀରଙ୍କ ରେ । ବୋଲନ୍ତି ।" ୨

କରାଇ ଭୋଜନ ମୋ ବେଶ-ସାଧନ ଅଣିଣ ପ୍ରାତେ ନନ୍ଦରାଣୀ । ମୋତେ ମଣ୍ଡନ୍ତି କରି ନାନା ଠାଣି । ସୁଖ-ସିନ୍ଧୁ ତାଙ୍କ ହୃଦୟେ ଉଚ୍ଛୁଳେ ଶୁଣି କରି ବାଲ୍ୟ ବାଣୀ ଯେ । ମୋହର । ରାମ କରକୁ ଧରି ନାନା ଭଙ୍ଗେ । ଯେବେ ନାଚେ ମୁଁ ଯଶୋଦାଙ୍କ ଆଗେ । ହସ ହସ ହୋଇ କରତାଳି ଦେଇ ମୋ ବଦନ ଅନୁରାଗେ ସେ । ଚୁମ୍ବନ୍ତି ।

ଗୋପୀଙ୍କ ପାଶରେ ହସି ହରଷରେ କରନ୍ତି ମୋ ଲୀଳା ବର୍ଣ୍ଣନ । ଯଦି ସେକାଳେ କରେ ମୁଁ ନର୍ତ୍ତନ । କହନ୍ତି ତାହାଙ୍କୁ 'ଦେଖ ମୋ ନଟକୁ' ଟାଉଣ ଦେଇ ନୟନ ଯେ । ଯଶୋଦା । ସ୍ନେହେ ଡାକନ୍ତି ଦେଇ ନାନା ନାମ । ଦୁଃଖୀସଙ୍ଗଲି ନୀଳପଦ୍ମଦାମ । ନଟବର କଳାଶଶୀ ନୀଳରତ୍ନ ନୟନ ପିତୁଳା ଶ୍ୟାମ ସେ । ଯଶୋଦା । ୪

ଆହା କି ମଧୁର ପ୍ରେମର ଭଣ୍ଡାର ଗୋପିକା ସରଳ ପ୍ରେମିକା । ମୋର ପ୍ରୀତି-ବନ-ମୀନ ରାଧିକା । ପାସୋରି ସକଳ ସଂସାର ଜଞ୍ଜାଳ ମୋ ପ୍ରେମ କଳେ ଜୀବନ୍ତ ସେ । ଗୋପୀଏ । ମୋତେ କରଣି ଜାପ ତପ ଜ୍ଞାନ । ତେଜି ସମାଜ ଲଜ୍ଜା କୁଳ ମାନ । ସର୍ବାଣା ବରଜ୍ଞ ମୋ ପ୍ରେମରେ ମଜ୍ଜି ମଣିଲେ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ (୧) ସମାନ ସେ । ଗୋପୀଏ । ୫

ସରଳ ହୃଦୟ ବ୍ରଜବାଳଚୟ ସରଳସଖ୍ୟର ମୂରତି । ଅନୁପମ ତାଙ୍କ ସଖ୍ୟଭକତି । ମୋ ସଙ୍ଗ ଆହାର ମୋ ସଙ୍ଗ ବିହାର ହୁଅଇ ସ୍ୱର୍ଗସମ୍ପତ୍ତି ଯେ । ତାହାଙ୍କୁ । ମୋତେ ଭୁଞ୍ଜାନ୍ତି କରନ୍ତି ଭୋଜନ । ବନ୍ୟଭୋଜକୁ ନ ଭୁଲେ ମୋ ମନ । ବେଢ଼େ ଶ୍ରଦ୍ଧାସଙ୍ଗ ମଣ୍ଡନ୍ତି ମୋ ଦେହ ଅଣିଣ ବନ୍ୟ ସୁମନ ଯେ । ସେମାନେ । ୬

---

(୧) ସୁଖ ଓ ଦୁଃଖ ।

ଶମଳ ବାତ୍ସଲ୍ୟ ଶମଳ ପୀରତି ଶମଳ ସୌହୃଦଅଙ୍କର । ହୁଏ ମୋ ଶରଦେ ବ୍ରଜ କାତର । ଦାରୁଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ କାରଣ କଲି ମୁଁ ଛାତି ପଥର ଯେ । ଶଖିରେ । ଝୁରୁଛନ୍ତି ମୋ ଯଶୋଦା ଜନନୀ । ଝୁରୁ ଅଛନ୍ତି ରାଧା ଚନ୍ଦ୍ରାନନୀ । ଝୁରନ୍ତି ନିରତେ ବ୍ରଜବାଳ ହେତେ ମୋ ବିନା ଦିବା ରଜନୀ ସେ । ଶଖାହେ । ୭

କରୁଣା-ସାଗର ଯଶୋଦାକୁମର ପୁଣି ମନେ କଲେ ବିଗ୍ଭର । ଦେବ ସାନ୍ତ୍ୱନା ବ୍ରଜେ ପେଷି ଗ୍ଭର । ନୋହିଲେ ନିଷ୍ଟୟ ବ୍ରଜବାସୀଙ୍କୁ ଭୁଞ୍ଜିବେ କଷ୍ଟ ଅପାର ଯେ । ଶରଦେ । ଚିନ୍ତି ଏମନ୍ତ କେଶବ ମନରେ । ଧୀରେ କହିଲେ ଡକାଇ ଉଦ୍ଧବେ । "ପ୍ରବଳ ଯାତନା ସହନ୍ତି ମୋ ବିନା ବରଜବାସୀ ସରବେ ହେ । ଉଦ୍ଧବ । ୮

ଗମନ ସତ୍ୱର ବ୍ରଜଧାମେ କରି ଦେବାକୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ବରଜେ । ଯଥା ଅରୁଣ ମୋଦଇ ପଙ୍କଜେ । ମଧୁର କୋମଳ ଚତୁର ବଚନେ ନିଭିବ କୃତ ସହଜେ ହେ । ଉଦ୍ଧବ । ଯାଇ ପ୍ରଥମେ ନନ୍ଦଙ୍କ ସଦନେ । ତୋଷି ଯଶୋଦା ନନ୍ଦଙ୍କୁ ବଚନେ । ଯମୁନା ପୁଳିନେ ଗୋପୀଙ୍କି ଭେଟିବ କାନନେ ଗୋପନନ୍ଦନେ ହେ । ଉଦ୍ଧବ । ୯

କହିବ ଅଶ୍ୱାସି ବରଜବାସୀଙ୍କି ବିନୟ କୋମଳ ବଚନେ । କହିବାକୁ ଧଇର୍ଯ୍ୟ ଧରି ମନେ । ଗଲେ କିଛିକାଳ ପାଇବେ ମୋ ମେଳ ହୋଇବେ ସୁଖୀ ମିଳନେ ଯେ । ସେମାନେ । ପୁଣି କହିବ ତାହାଙ୍କୁ ବୁଝାଇ । ତାଙ୍କୁ ରଖିଛି ମନେ ଗଣ୍ଠି ଦେଇ । ବଧିର ବଧାନେ ମଥୁରାଭୁବନେ ରହିଛି ବ୍ରଜେ ନ ଯାଇ ହେ । କହିବ ।" ୧୦

କେଶବଚରଣ କରେଣ ବନ୍ଦନ ଉଦ୍ଧବ ସତ୍ୱର ଗମନେ । ଯାଇ ମିଳିଲି ନନ୍ଦର ସଦନେ । ବନ୍ଦଣି ପୟର ଯଶୋଦା ନନ୍ଦର କହିଲି ମୃଦୁବଚନେ ସେ । ବିନୟେ । "ମୋତେ ଅଛନ୍ତି ପେଷି ବଂଶୀଧର । ନେଇ ଯିବାକୁ ବାରତା ବ୍ରଜର । ଦିଅ ସମାଗ୍ଭର ଯେ ଅଛି ତୁମ୍ଭଙ୍କ ବ୍ରଜଁ ମୁଁ ଯିବ ସତ୍ୱର ହେ । ବ୍ରଜେଶ ।" ୧୧

ଉଦ୍ଧବର ବାଣୀ ବ୍ରଜପତି ଶୁଣି କହିଲେ ଗଦ୍‌ଗଦ ବଚନେ । ବାରି ଉଚ୍ଛୁଳି ଉଠିଲା ନୟନେ । "ଅଛି କି କୁଶଳ ଅଛୁ ଏ ବ୍ରଜର ହରାଇଣ ନବଘନେ ହେ । ଉଦ୍ଧବ ! ବ୍ରଜ କୁଶଳ ଶ୍ରୀରଙ୍ଗ ସଙ୍ଗରେ । ଗଲି ଯାଇଛି ମଥୁରାନଗରେ । ହେଲାଛନ୍ତି ଝୁରି ବ୍ରଜ ନର ନାରୀ ଝୁରି ତ ଦିନ ନ ସରେ ହେ । ଉଦ୍ଧବ ! ୧୨

ହୃଦୟ ପଥର କରି ବଂଶୀଧର ରହିଛନ୍ତି ମଥୁରାଭୁବନେ । ଏହା ନ ଥିଲି ଭାଲି ମୁଁ ସ୍ୱପନେ । ଶ୍ୟାମଚନ୍ଦ୍ର ବିନା ଘୋର ତମ ସିନା ଘୋଟିଛି ବ୍ରଜ-ଗଗନେ ହେ । ଉଦ୍ଧବ ! ହେଲେ ପଙ୍କଜ-ନିଧି ଅପହୃତ । ବୁଡ଼େ ଜଳରେ ମୃଣାଳ ଯେମନ୍ତ । ଦୁଃଖିନୀ ଯଶୋଦା ବୁଡ଼ିଛନ୍ତି ସଦା ଶୋକ-ସଲିଳେ ତେମନ୍ତ ହେ । ଉଦ୍ଧବ ! ୧୩

ଯେସନ୍ତେ ପରଭୃତ ବାୟସପାଳିତ ସମରଥ ହେଲେ ଉଡ୍ଡୀନେ । ତେଜି ଯାନ୍ତି ସେ ପଳାଏ ବିପିନେ । ହୋଇ ସ୍ନେହବଶ ବୃଥାରେ ବାୟସ ଲୋଡ଼େ ତାକୁ ପ୍ରତିଦିନେ ହେ । ଉଦ୍ଧବ ! ବୃଥା ଗଲି ମୁଁ କଂସସଦନକୁ । ବ୍ରଜେ ଅଣି ମୋର ନବଘନକୁ । ଅତି କଷ୍ଟେ ପଣ୍ଡ ଅସିଲି ବାହୁଡ଼ି ଲଭିଣ ଅପମାନକୁ ହେ । ଉଦ୍ଧବ ! ୧୪

ଯାଇଛି ତ ସବୁ ମୋର ରାଜଶିରୀ ସରିଛି ମୋ ରାଜସମ୍ପଦ । ଗଲା ଯେ ଦିନୁ ମୋ ନବ-ନୀରଦ । ସେହି ମୋର ମାନ ଧନ ଗଉରବ ସେହି ମୋର ରାଜପଦ ହେ । ଉଦ୍ଧବ ! ଏବେ ମରୁଭୂମି ମୋର ସଦନ । ସ୍ଥାଣୁ ସମ ଏବେ ମୋର ଜୀବନ । ସ୍ୱପ୍ନେ ଜାଗରଣେ ନାଚେ ମୋ ନୟନେ ମୋ କଳାଶଶି-ବଦନ ହେ । ଉଦ୍ଧବ !" ୧୫

ବରଜମହିଷୀ ଯୋଗେନ୍ଦ୍ରୀରେ ଭାସି କହିଲେ କରୁଣ ବଚନ । "କିପାଁ ଫେରି ନ ଅସେ ମୋ ରତନ । ମୋ ଦୋଷ ସୁମରି ମୋତେ ପର କରି ସେ ଅଛୁ କଂସଭୁବନେ ହେ । ଉଦ୍ଧବ ! ଶ୍ୟାମ ଅଗ୍ରଜାକୁ ଭାଳି ମୋ ଚିତ୍ତ । ହୁଏ ସହସ୍ରଗୁଣେ ସନ୍ତାପିତ । କ୍ଷତାଂଶ୍ରତରେ ହୁଏ ଯେ ପ୍ରକାରେ ଲବଣକଣା ପତିତ ହେ । ଉଦ୍ଧବ ! ୧୬

ସୁତଙ୍କୁ ଶାସନ କରିବା କାରଣ କାହାର ନ ବଳେ ମାନସ । ଶଷ ରୋଗିକି ବୈଦ୍ୟ ଦିଏ ଶଷ । ସୁତର ବଳିଷ୍ଠ ଅଟଇ ସେ ନାସ୍ତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଯେ ସ୍ନେହବଶ ହେ । ଉଦ୍ଧବ ! କୋଳେ ପାଇବାକୁ କଳାନିଧିକି । କେତେ ଯତ୍ନେ ମନାଇଲି ବିଧିକି । କୃମୟନେ ମୁଁ କି ମାରିଛି ଧରିଛି ମୋର ସେ ତପସିଦ୍ଧିକି ହେ । ଉଦ୍ଧବ ! ୧୭

ଶୈଶବସୁଲଭ ଦୋଷରୁ କେଶବ ଦଧି ଦୁଗ୍ଧଭାଣ୍ଡ ଭାଞ୍ଜଇ । ତେଣୁ ବାତ୍ସେ ଗୋପମୂର୍ତ୍ତି ମୁଁ ବାନ୍ଧେ । କେବେ ଦିଏଁ ଗାଳି ଦୁଏଁ କେବେ ଚଳି ତାହାକୁ ଭୟ ଦେଖାଇ ହେ । ଉଦ୍ଧବ ! କାହାପାଇଁ ମୋ ଧେନୁ ଅଗଣିତ । ଦଧି ଗୋରସ ଛେନା ନବନୀତ । ନବଣୀ-ଖିଅକୁ ତାହା ମୁଁ ନ ଦେଇ କା ପାଇଁ କରେଁ ସଞ୍ଚିତ ହେ । କହିବ ।

କାହ୍ନୁକୁ ଉଦ୍ଧବ ବୁଝାଇ କହିବ ଦେଖିବାକୁ ତାର ବଦନ । ପିଣ୍ଡେ ରହିଛି ମୋ ପୋଡ଼ା ଜୀବନ । ତା ଶଶିଲପନ ବିନା କିଛି ଅନ୍ୟ ନ ଲୋଡ଼େ ମୋର ନୟନ ହେ । କହିବ । ତାକୁ ଦେଖି ଦେଖି କୋଳେ ବସାଇ । ଦେଉଁ ଦେଉଁ ତାକୁ ସର ଭୁଞ୍ଜାଇ । ତା ମୁଖ ଚୁମ୍ବନ କରି ମୋ ଜୀବନ ଯାଉ ତାର ଲୀଳା ଗାଇ ହେ । କହିବ । ୧୯ ।

ଯେବେଁ ମୋ ଗୋପାଳ ମଣ୍ଡିଲା ମୋ କୋଳ ତେବେଁ ବଢ଼େ ଅଶାବ୍ରତତୀ । ଶ୍ୟାମ ସାଧିବ ମୋର ପ୍ରେତକୃତ । ଶ୍ୟାମଧନ ବିନା ମୁଁ ସହିବ କିନା ଶମନପୁରେ ଦୁର୍ଗତି ହେ । କହିବ । ଜଳେ ଅନ୍ତରେ ପ୍ରବଳ ବାସନା । ପୁତ୍ରବଧୂ ଶରଦିନ୍ଦୁ-ବଦନା । ଶୋଭିବ ମୋ ବାସେ ଯଥା ନହାସୁସେ ଶୋଭେ ବିଧୁ ସଙ୍ଗେ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ହେ । କହିବ । ୨୦

ଯେ ଦିନୁ ମଥୁରା ଗଲା ନେଇ ତାରା ଗୋଧନ ନ ଯାଇ କାନନେ । ତୃଣ ନ ଭକ୍ଷି ଭ୍ରମନ୍ତି ଅଙ୍ଗଣେ । ନ ଶୁଣି ଶ୍ୟାମର ବେଣୁ-ସୁଧାସ୍ୱର ନ ଦେଖି ତାକୁ ନୟନେ ହେ । କହିବ । ନାହିଁ ଗୋଷ୍ଠରେ ସୁରଭି ଦୋହନ । ନାହିଁ ସଦନରେ ଦଧିମନ୍ଥନ । ନ

ମୃଏ ପ୍ରକଟ ଗୋପଦାଣ୍ଡେ ନାଟ ନାହିଁ ବନେ ବଂଶୀସ୍ୱନ ହେ । ଉଦ୍ଧବ । ୨୧

ଅତ ଅଭାଗିନୀ ଜନମ-ଦୁଃଖିନୀ ମୁଁ ସିନା ଅଟଇଁ ଗୋକୁଳେ । ଲଭି ନୀଳ-କମଳକୁ ମୁଁ କୋଳେ । ପୁରପୁର ଭୋଗ କରି ମନ୍ ତ୍ୟାଗ ନେଲ୍ ଧନ ସୁଖଭୋଲେ ହେ । ଉଦ୍ଧବ ! ଯଥା କୃଷ୍ଣପକ୍ଷ ଅଦ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତରେ । ଗାଢ଼ ତମିର ଅଧିପତ୍ୟ କରେ । ତଥା ମୋ ଜୀବନ ହୋଇ ଶ୍ୟାମହୀନ ହେଉଛି ଶେଷ ଶୋକରେ ହେ । ଉଦ୍ଧବ । ୨୨

ତା ଶଶି-ବଦନ କରେ ସ୍ନେହାଧୀନ ପାଷାଣ ମନକୁ ସହଜେ । ଦେଖି ମାଥୁରେ ତା ମୁଖ-ପଙ୍କଜେ । ଛଳ-ଜାଲ ଫେଣ୍ଡି ନ ଦାଅନ୍ତି ଛଡ଼ି ମୋ ଧନକୁ ଏ ବରଜେ ମୁଁ । ଭାଳୁଛି । ଅତ କପଟୀ ମଧୁପୁର ଜନ । ଅଟେ ଅଜ୍ଞାନ ଶିଶୁ ମୋ ନନ୍ଦନ । କଂସର ଭଗିନୀ ହୋଇ ତା ଜନନୀ ଭୁଲଏ ତାହାର ମନ ମୁଁ । ଶୁଣିଲି ।" ୨୩

ମୃଦୁସ୍ୱରେ ଭାଷି କହିଲା ଅଶ୍ୱାସି ଗୋକୁଳେଶ୍ୱରୀକି ଉଦ୍ଧବ । ହେଉଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶୋକେ ସେ ନୀରବ । "ରହ କନ୍ଦୁଳନ ସ୍ଥିର କରି ମନ ଦର୍ଶନ ଦେବେ କେଶବ ଗୋ । ମହିଷି ! ମଧୁନଗରେ ଛନ୍ତି ବଧୂବଶେ । ସଦା ଭାଳନ୍ତି ବ୍ରଜକୁ ମାନସେ । ନବଧୃତ କୀର ପରିସ୍ନେ ଅଧୀର ହୁଅନ୍ତି କଂସ ନିବାସେ ସେ । ଶଷାଦେ ।" ୨୪

ନାନାମତେ ବାଣୀ କୃଷ୍ଣ ଦୂତ ଭଣି ଦେଇଣ ତାଙ୍କୁ ଅଶ୍ୱାସନ । କଲ ଯମୁନା ପୁଲିନେ ଗମନ । ନୀପମୂଳଦେଶେ ନଦୀଘାଟ ପାଶେ ମଉନେ କଲ ଶୟନ ସେ । ଭୂମିରେ । ଜଷେ କୁମ୍ଭ ଧେନ ମଣ୍ଡି ମେଦନୀ । ଯୂଥ ଯୂଥ ହୋଇ ବ୍ରଜକାମିନୀ । ଶୋକମୟୀ ବେଶେ ବରସ-ମାନସେ ଅସିଲେ କଗ୍ରୀ-ଗାମିନୀ ସେ । ଘାଟକୁ । ୨୫

ବଦନ ପାଣ୍ଡୁର ରୁକ୍ଷ ସୂଚିକୁରଦଳ ଦୋଳେ ପୃଷ୍ଠ ଅଂଶରେ । ଶୂନ୍ୟ ଅର୍ଦ୍ଧୋଦ୍ଧୂଳଲଟ ପାଶରେ । ହୋଇଣ ଚଞ୍ଚଳ କୁଟିଳ କୁନ୍ତଳ ମୃଦୁଳ ବାୟୁ ବଶରେ ସେ । ଶୋଭଇ । ଅଛି ବିରଳ ଭୂଷଣ ଅଙ୍ଗରେ ।

ନେତ୍ର ପ୍ଲାବିତ ଅଶ୍ରୁ-ତରଙ୍ଗରେ । କମଳ ପତ୍ରାନ୍ତେ ନୀର ଯେମନ୍ତେ ଅଶ୍ରୁବିନ୍ଦୁ ଅପାଙ୍ଗରେ ଯେ । ଶୋଭଇ ! ୨୬

ବିଷାଦେ ମଳିନ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳବରଣ ଯେସନେ ଉଷା ଶୁଭ୍ରାଙ୍ଗିନୀ । ହୁଏ ଘନାବଳୀ ଯୋଗେ ମଳିନୀ । ନାଗବଲ୍ଲୀ ରାଗ-ସୁହାସତରଙ୍ଗ-ଶୂନ୍ୟ ଅଧରୋଷ୍ଠ ବେନି ଯେ । ତାଙ୍କର । ଅଙ୍ଗେ ଗଣ୍ଡଶିରା ଦିଏ ଦର୍ଶନ । କଣ୍ଠ ଅଶ୍ରୁ ଗନ୍ଧେ କରେ ସଦନ । ଓଷ୍ଠ ପାଦ କର ପ୍ରରଙ୍ଗ-କାନ୍ତିକ କରନ୍ତି ଗୈର ନୟନ ଯେ । ତାଙ୍କର । ୨୭

ଚିନ୍ତାକୁଳ ମନେ ଧରଣୀ ଲଘନେ ସଧୀରେ ଗୁଳନ୍ତି ପୟର । ଯଥା ପଙ୍କିଳ ପଥରେ କୁଞ୍ଜର । ଗମନପ୍ରୟାସ କରେ ବାଣୀ ହ୍ରାସ ଶ୍ୱାସକୁ କରଇ ଖର ଯେ । ତାଙ୍କର । କେହୁ ମନ୍ଦନେ କରନ୍ତି ଗମନ । କେହୁ କୃଷ୍ଣକଥା କରେ କଥନ । କେ କହେ 'ହୁଁ' ବାଣୀ, କୀଚକ କେ ଶୁଣି ପକାଏ ବନେ ନୟନ ଯେ । ଯତନେ । ୨୮

ବ୍ରଜବାଳୀଚୟ ନେବାପାଇଁ ପୟ ନଦୀଘାଟେ ହେଲେ ମିଳିତ । ହେଲା ନେତ୍ର ଦୂତଠାରେ ପତିତ । କୋମଳହୃଦୟା'ମନେ ବହି ଦୟା ଭାଷିଲା କେହୁ ଯୋଷିତ ଯେ । "ଦେଖ ଗୋ । ଅହୋ ଗୋଟିଏ ଅନାଥ-ପ୍ରବାସୀ । ନୀପ ମୂଳରେ ଶୋଇଅଛି ଅଛି । କାହିଁ ତାର ଧାମ କିସ ତାର ନାମ କପାଁ ଭ୍ରମେ ଦୁଃଖେ ଭାସି ଗୋ । ସଙ୍ଗାତ !" ୨୯

ଦୂତ ଉଠିବସି ଅମୃତ ବରଷି କହିଲା ବିନୟ ବଚନ । "କୃଷ୍ଣ-ବାର୍ତ୍ତା ମୁଁ କରଇ ବହନ । ମଥୁରା ମୋ ଧାମ ଉଦ୍ଧବ ମୋ ନାମ ଅସିଛି ବ୍ରଜଭୁବନ ଗୋ । ଗୋପୀଏ ! କୃଷ୍ଣ ଗଲା ଦିନୁ ମଧୁଭୁବନ । ହୁଏ ବ୍ୟଥିତ ସଦା ତାଙ୍କ ମନ । ବ୍ରଜେ ସବୁବେଳେ ତାଙ୍କ ମନ ଖେଳେ ମେରୁରେ ଭାନୁ ଯେସନ ଗୋ । ଗୋପୀଏ ।" ୩୦

ଉଦ୍ଧବର ବାଣୀ ଗୋକୁଳ ତରୁଣୀ ଶ୍ରୁତିରେ ହୋଇଲା ପତନ । ବାୟୁ ମେଘଘୋଷ କରି ବହନ । ଘୋର ପିପାସିନୀ ଗୃତକ-କାମିନୀ ସମୀପେ ଅଣେ ଯେସନ ହେ । ସୁଜନ ! ଅଙ୍ଗେ ଘୋଟିଲାଣି ବେଗେ

ପୁଲକ । ଯଥା ପ୍ରାବୃଟେ କଦମ୍ବକୋରକ । ବୃଦ୍ଧକୁ ସାଦରେ ବସାଇ ପାଶରେ ପୃଚ୍ଛିଲେ ନାଗ୍ରଡଳକ ଯେ । ବାରତା । ୩୧

ବ୍ୟଗ୍ରମାନସରେ ପ୍ରଳାନଦେଶରେ ଗୋପୀଏ ପୃଚ୍ଛିଲେ କୁଶଳ । ତାଙ୍କ ଶୁଦ୍ଧ ମନ ହେଲା ଚଞ୍ଚଳ । ପିପାସିତ ଜନ ହୁଅଇ ଯେସନ ଦେଖି ପାଶେ ଶୀତଜଳ ହେ । ସୁଜନ । ଛାନ୍ଦ ଦ୍ୱାତ୍ରିଂଶ ପଦରେ ପୂରଣ । ବୁଧେ ! କୃଷ୍ଣ କଥା କର ଶ୍ରବଣ । ନାରଦେ କାରଣ ଚିତ୍ତରେ ସ୍ମରଣ ଶ୍ରୀ ଚିନ୍ତାମଣି ଚରଣ ହେ । ସଦୃଷ ! ୩୨

ଊନବିଂଶ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—କୌଶିକ *

ଗୋପୀମାନଙ୍କର ଉଦ୍ଧବ ସହିତ କଥୋପକଥନ

"କଣେକିଣ ତହ ଅହେ ବାର୍ତ୍ତାବହ ! କୁଶଳ ରାମ ଶ୍ୟାମଙ୍କର,
ଅମ୍ଭ କଥାମାନ ସତେ କି ସ୍ମରଣ କରନ୍ତି ଯଶୋଦା କୁମର,
ଛଡ଼ା କୁସୁମେ, କେ ଜନ କରଇ ଆଦର,
କରନ୍ତୁ ଅମ୍ଭଙ୍କୁ ସେ ପଛକେ ପର କହ ତ କୁଶଳ ତାଙ୍କର । ୧
ତବ ନବରଙ୍ଗୀ ନିପୁର ସୁଭଗୀ ସୁଧନ୍ୟା କୁବୁଜା ସୁନ୍ଦରୀ,
ମଥୁରାମଣ୍ଡଳେ ଛନ୍ତି ଠିକ ଭଲେ ଶ୍ୟାମ ସଙ୍ଗେ ସୁଖେ ବିହରି,
ଶୁଭେ ଛନ୍ତି ତ, ମଧୁପୁର ମନ୍ତ୍ରୀ ଅକ୍ରୂର,
ତାଙ୍କ ଯୋଗୁଁ ସିନା ଅମ୍ଭ ଏ ଯାତନା ଦୁଃଖରେ ଜଳୁଛୁ ଏ ପୁର ।"୨
ବରଜରମଣୀ ଖେଦ-ଈର୍ଷା ବାଣୀ ଶୁଣିଣ ଭାଷିଲା ଉଦ୍ଧବ,
"ଏବେ ଅହରହ ବରଜ-ବିରହ-ଦହନେ ଜଳନ୍ତି କେଶବ,
କିସ କହିବି, ଗୋପୀ ଗୋ ତାଙ୍କର ଯାତନା,
ସେ ମ୍ଲାନିଲେଣି ତ କୁସୁମ କସୁରି ହୋଇଛନ୍ତି ସଦା ଉନ୍ମନା । ୩

* ରସକଲ୍ଲୋଳ "କର୍ଣ୍ଣ ମନ ଦେଇ ଶୁଣିବାକୁ ହୋଇ" ରାଗେ

ମନ ଦୁଃଖଭାରେ ନ ବସି ସଭାରେ ଶରନେ କରନ୍ତି ଆସନ,
ଯେବେ ବା କ୍ୱଚିତ ହୁଅଇ ମୁଦ୍ରିତ ତାଙ୍କର ପଙ୍କଜ-ନୟନ,
ନିଶି ଶେଷରେ, ଯଦି ନିଦ୍ରା ହୁଏ ଅଳପ,
ବ୍ରଜେ ଥିଲାପରି ବଚନ ଉଚ୍ଚାରି ସ୍ୱପନେ କରନ୍ତି ପ୍ରଳାପ ।” ୪

ସୁଧାଂଶୁ-ବଦନୀ ବରଜରମଣୀ କହିଲେ, “ନ ହୁଏ ପରତେ,
ବ୍ରଜ-ସିନ୍ଧୁ-ମଣି ମଧୁପୁରେ ବସି ସୁମରନ୍ତି ବ୍ରଜ ନିରତେ,
କପଟୀ ନ ହେବେ, ଶ୍ୟାମଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ସମାନ,
ସାଗର ଅକୂଳ ଦେଖି ନିଶାକର ଆସେ କି ତେଜିଣ ଗଗନ ? ୫

ବ୍ରଜେ ନାନା ଭାବ ପ୍ରକାଶି କେଶବ ଶବ ପରି ବ୍ରଜ ତ୍ୟଜି,
ଗଲେ ଛାଡ଼ି ବନ୍ଧୁ ହୋଇ କୃପାସିନ୍ଧୁ କଲେ ଗୋପିନୀଙ୍କି ଅଭାଗୀ,
ସୁଧା-ବୃକ୍ଷରୁ, ଫଳିଲା ବିଷମୟ ଫଳ,
କାହାଠାରେ ଦୋଷ କହିବୁଁ ନିବେଶ ଆମ୍ଭ ଭାଗ୍ୟଦୋଷ କେବଳ । ୬

ଆମ୍ଭେ ବ୍ରଜନାରୀ ତାଙ୍କୁ ଦାସୀ ପରି ବାଲ୍ୟ କାଳରୁ ସେବିଲୁଁ,
ଏବେ ମଧୁପୁର ହୋଇଲା ତାଙ୍କର ଶେଷେ ଆମ୍ଭେ କେହି ନୋହିଲୁଁ,
ଯଥା ମକ୍ଷିକା, ଅତି ଯତ୍ନେ ମଧୁ ସଞ୍ଚଇ,
ତା ମୁଖେ ଦହନ ଦେଇ ଅନ୍ୟ ତାକୁ ମଧୁରୁ ବଞ୍ଚିତ କରଇ । ୭

ଆମ୍ଭେ ବ୍ରଜନାରୀ ନ ଜାଣୁଁ ଚାତୁରୀ ନ ଜାଣୁଁ କପଟ ଆଚାର,
ଶ୍ୟାମ-ପ୍ରେମେ ମଜ୍ଜି ନ ପାରିଲୁଁ ବୁଝି ତାହାଙ୍କ ଛଦ୍ମ ବ୍ୟବହାର,
ମୀନ ପାଇଣ, ସୁମଧୁର ଖାଦ୍ୟ ଯେସନ,
ଦିଏ ତାହା ଗ୍ରାସି ସତ୍ୱର ବଡ଼ଶୀ ଆକର୍ଷି ଘେନେ ତା ଜୀବନ । ୮

କାଳିଆ ନେତେକ ଅତି ଅବିବେକ ନାହିଁ ଦୟା ମାୟା ତାଙ୍କର,
ଯେଉଁ ଫୁଲେ ନେହ ସ୍ଥିର ରହେ କହ କପଟୀ କାଳିଆ ଭୃଙ୍ଗର,
କଳା କୋକିଳ, ହୋଇଲେ ସମର୍ଥ ଉଡ୍ଡୀନେ,
କାକନୀଡ଼ ଛାଡ଼ି ଯାଏ ତ ସେ ଉଡ଼ି ବସନ୍ତ ସଙ୍ଗେ ଯେ ଶପିନେ । ୯

ଜନ ଉପହାସେ ତର ଶିରଦେଶେ ରଖିଅଛୁଁ ସେନା କୁନ୍ତଳ,
ଖଦିର କସ୍ତୁରୀ ଅଛୁଁ ପରିହରି ନ ରଞ୍ଜୁ ନୟନେ କଜ୍ଜ୍ୱଳ,
ନୀଳ ବସନ, ନ କରୁଁ ପରିଧାନ ଏବେ,
ଶ୍ୟାମଙ୍କୁ କହିବ କାଳିଆ ସରିବ ଅଛୁ ଅବିଶ୍ୱାସୀ ଏ ଭବେ । ୧୦

ଯିବାକୁ ପାସୋରି ଯତ୍ନ କରି କରି ରହୁଛୁଁ ପାସୋରି ନ ପାରି,
ଅମ୍ଭର ତହିଁ ତ ନାହିଁ ହେ ଅପ୍ରୁତ ଅମ୍ଭ ମନ ଅମ୍ଭ ଉଗାରି,
ମନ ସଙ୍ଗରେ, ମେଳିଛନ୍ତି ଶ୍ରୁତି ନୟନ,
ସ୍ୱପ୍ନ ଜାଗରଣେ ଦେଖୁଁ ଶ୍ୟାମରୂପ ଶୁଣୁଁ ତାଙ୍କ ବଂଶୀନିସ୍ୱନ । ୧୧

ମହତପୁରୁଷ ବୋଲି ତାଙ୍କ ବଶ ହୋଇ ମଲୁଁ ବୃଥା ଆଶାରେ,
ଯଥା ତୃଷାକୁଳଜନ ସିନ୍ଧୁକୂଳ ପାଇଣ ମରେ ପିପାସାରେ,
ଅବା ଯେସନେ, କରି ବଟମୂଳ ଆଶ୍ରୟ,
ଘୋର କ୍ଷୁଧାନଳ ନ ହୁଏ ଶୀତଳ ହୁଅଇ ହତାଶ ହୃଦୟ । ୧୨

ବଚିନେ ବ୍ରତତୀ ସୁମନସବତୀ ଛନ୍ଦେ କର-କଣ୍ଟ ଆଦରେ,
ପୁଷ୍ପଫଳ ଶେଷେ ଲଭି କରଇ ସେ ହୋଇ ଛିନ୍ନ କାଷ୍ଠ-କରରେ,
ହେଲୁଁ ତେସନ, ଅମ୍ଭେ ଗୋପପୁର ଯୁବତୀ,
ତାହାଙ୍କ ଚରଣ ଆଶ୍ରୟ କରଣି ଲଭିଅଛୁଁ ଏହି ଦୁର୍ଗତି । ୧୩

ଅମ୍ଭେ ବ୍ରଜାଙ୍ଗନା ତୁଚ୍ଛ ନାରୀ ସିନା ଜୀବିକା ଗୋରସ ବିକ୍ରୟ,
ଅମ୍ଭଙ୍କୁ କେମନ୍ତେ ଚିତୋଇବେ ଚିତ୍ତେ ରାଜା ହୋଇ ନନ୍ଦତନୟ,
ନାହିଁ ସ୍ମରଣ, ଗୋରକ୍ଷଣ ବୃନ୍ଦାବନରେ,
ସେ ଗଲେଣି ଭୁଲି ପାଞ୍ଚଣି ମୁରଲୀ ନାହିଁ ଗୈରିକଦ୍ୟା ମନରେ । ୧୪

ଯେବେ ରାଧା ଲାଗି ଗୋପପୁରେ ଯୋଗୀ-ବେଶେ କରୁଥିଲେ ଭ୍ରମଣି,
ସେବାସ୍ତ୍ରୀର ବେଶେ ଆସି ଲାକ୍ଷାରସେ ରଞ୍ଜୁଥିଲେ ରାଧା ଚରଣି,
ଏବେ ସେ କାଳ, ଯାଇଛି ତାଙ୍କର ଉଦ୍ଧବ !
କିପାଁ ବାସ ରୈବ କିପାଁ ଉତ୍କଣ୍ଠିତ ମନରେ କରିବେ କେଶବ । ୧୫

ଏବେ ତ ଦୁରନ୍ତ ବସନ୍ତ ଏକାନ୍ତ ପ୍ରାଣାନ୍ତକ ବଢ ହୋଇଛି,
ମୃଦୁଳ ଅନିଳ ପ୍ରବଳ ଗରଳ ଅନଳ ଗୁଣକୁ ବହୁଛି,
ତାଙ୍କୁ କହିବ, କଙ୍କଣ ହେଲଣି ଅଙ୍ଗଦ,
ହେଲଣି ଯମୁନା ଶତକୋଶ ସିନା ନୟନ ଶାରଦ-ନୀରଦ । ୧୬
ହେଲଣି ଉଦ୍ଭବ ! ପିକବର ରବ ଅମ୍ଭଙ୍କୁ ଅଶନି ଗର୍ଜ୍ଜନ,
ଶମନ ସମାନ ନୀପତରୁମାନ କରୁଛନ୍ତି ଭୟ ସୃଜନ,
ତାଙ୍କୁ କହିବ, ଚନ୍ଦନ ହେଲଣି ଦହନ,
ହୋଇଲଣି ଭାର ବାସ ଅଲଙ୍କାର ହୋଇଲଣି ଭାର ଜୀବନ । ୧୭
ଏବେ ଅଳିବୃନ୍ଦ ପ୍ରଚୁର ମରନ୍ଦ ପାନେ ହୋଇଛନ୍ତି ମଗନ,
ନାନା ଫୁଲବଣି ଝୁରଇ ବଇଣି କେହି ନ କରନ୍ତି ଚୟନ,
ତାଙ୍କୁ କହିବ, କମଳଦଳ କଣଲଯୁ,
ସରିଲଣି ବ୍ରଜେ ଦୁର୍ମୂଲ୍ୟ ହୁଏ ଯେ ଉଶୀର ଚନ୍ଦନ ବଳୟ । ୧୮
ବ୍ରଜେଶ ତନୟ ଲଭି ଭଲ କୁଜ-ଯୋଗ (୧) ଫଳ ମଧୁନଗରେ,
ହୋଇଣ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ବ୍ରଜବାଳୀଚୟ ନ ରଖିଲେ ଆଉ ମନରେ,
ତାଙ୍କୁ କହିବ, କୁଜା(୨) ନାମ ନାହିଁ ଗୋପରେ,
କୁଜରେ ତାଙ୍କର ଏଡ଼େ ସମାଦର ଭଲ ନ ଥିଲ ତ ମନରେ । ୧୯
ମଣ୍ଡନ ସାଧନ ଯେତେ ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ହୋଇଛି ସୁଲଭ ଗୋପରେ,
ଏବେ ଗୋପୀଙ୍କର ନାହିଁ ସମାଦାର ଗୃହ ବଉ ସୁତ ରୂପରେ,
ତାଙ୍କୁ କହିବ, ଛାଡ଼ିଣ ସକଳ ଭରସା,
ତାଙ୍କର ଚରଣ କରିଣ ଶରଣ ଶେଷରେ ଲଭିଲୁ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ।୨୦
କହିବାକୁ 'ମୋର' ଜଗତ ମଝାର ନାହିଁ ଅନ୍ୟ କେହି ଅମ୍ଭର,
ହୋଇ ଗୋପୀନାଥ ସେ କରୁଛନ୍ତି ତ ଅନାଥ ଗୋପିମାନଙ୍କର,
ତାଙ୍କୁ କହିବ, ଭସାଇଣ ଦେଲେ ଅଗ୍ରିତେ,
କେତେ ତାଙ୍କ ଯଶ କେତେ ବା ପୌରୁଷ ପ୍ରକାଶ ହୋଇବ ଜଗତେ ॥

---

(୧) ଭଲ କୁଜ-ଯୋଗ —ମଙ୍ଗଳ ମଙ୍ଗଳଯୋଗ ଅର୍ଥାତ୍ ଶୁଭଯୋଗ
(୨) ମଙ୍ଗଳ

ଦେଖି ଜଳଗଣ ହରଷେ ପିପାସୀ ପାଣି-ବାସ ପାଶେ ପ୍ରବେଶେ,
ମାବ ହୁଏ ସାର କଲ୍ଲୋଳ-ପ୍ରହାର ପିପାସା ବଢ଼ଇ ବିଶେଷେ,
ସେହି ପ୍ରମାନ, ଦୟାରେ ତ ନନ୍ଦକୁମର,
ଭୁଲିଲଣି ଏବେ ତେଣୁ ତାଙ୍କୁ ସର୍ବେ କହନ୍ତି ଦୟାର ସାଗର । ୨୨
ଯେ ଜନ ମହତ ନ ହୁଏ ବିସ୍ମୃତ ପୂର୍ବକଥା ଲଭି ଉନ୍ନତ,
ତା ମହତ୍ୱ ଗୁଣ ବଢ଼ି ଉଠେ ପୁଣ ବଢ଼ିଣ ଉଠଇ ତା ନତ,
ଦେଖ ଉଦ୍ଧବ ! ବୃକ୍ଷତରୁ ଯେତେ ବଢ଼ଇ,
ତାର ଶାଖାମାନ ତେତେ ଛାୟାଦାନ ଦେଇ କ୍ରମେ ଝୁଲି ପଡ଼ଇ ।୨୩
ତେଜିଣ କମଳ ବନ୍ଧୁ ଯାଏ ଜଳ କମଳ ନ ତେଜେ ଜଳକୁ,
ଗଜେ ଉତ୍ପାତ ଛାଡ଼ିଣ ବ୍ରତତୀ ଶଣୀ ତେଜେ ତାର କୂଳକୁ,
ଖଡଗନ୍ଦଳର, ସବୁ ଶୋଭା ସିନା ମଧ୍ୟରେ,
ଯଦ ଗଳାହାର ହେବ ବିଷଧର କାହାର ଅସ୍ପୃଷ୍ଟ ତହିଁରେ ।” ୨୪
ବ୍ରଜସୁନ୍ଦରୀ ଅଶ୍ରୁ ମୁଞ୍ଚି କରି କହୁଁ କହୁଁ ହେଲେ ନୀରବ,
ଦେଖି ତାଙ୍କ ଶୋକ ହୋଇଣ ଉତ୍ସୁକ ସଦୟ-ହୃଦୟ ଉଦ୍ଧବ,
ଧୀରେ କହିଲ, ଶୁଣ ମୋର ଧ୍ରୁବ ବଚନ,
“କିଛି କାଳ ପରେ ଭସିବ ସୁଖରେ ଲଭିଣି ଯଶୋଦା-ନନ୍ଦନ ।”୨୫
ଦେଇ ଆଶ୍ୱାସନା ଗୋପିଙ୍କି ଯମୁନା-ତଟ ପରହରି ଉଦ୍ଧବ,
ଚନ୍ଦ୍ରସେଣାପୁର ଗମିଲ ସତ୍ୱର ଚିତ୍ତରେ ସୁମରି କେଶବ,
ଦ୍ୱାରଦେଶରେ, ଦେଖି କୁଟିଳାକୁ (୩) ନୟନେ,
ରାଧା ଦରଶନ ପାଇଁ ନିବେଦନ କଲ୍ଲ ସେ ବିନୟବଚନେ । ୨୬
“କେଉଁଠାରେ ବାସ ନାମ ତୋର କିସ ପୁଚ୍ଛିଲ୍ଲ କୁଟିଳା କର୍କଶେ,
କିପାଇଁ ଅସିଛୁ କିପାଇଁ ବା ଇଚ୍ଛୁ ରାଧା ଦରଶନ ମାନସେ ?”
ଶୁଣି ତା ବାଣୀ, କୋମଳେ କହିଲ ଉଦ୍ଧବ,
“ରାଧା ସମାଗୁର ନେବା ପାଇଁ ଗୁର କରିଛନ୍ତି ମୋତେ କେଶବ ।”୨୭

---

(୩) ରାଧାର ନଣନ୍ଦ

ସେ ଯମଘଞ୍ଜଡ଼ା୪ ପରଧରବୁଡ଼ା୫ ଧର୍ମଛଡ଼ା୬ ଗୋବଶଟଳା୭
ନାହିଁ ଲଜ୍ଜା ତାର ପଠାଇଛୁ ଗୁରୁ ଶଙ୍ଖ ଯା ପାନ ସେ ନ କଲା,
ପୁଣି ହାଟ କି, ବସାଇବ ଗୋପନଗରେ,"
କହୁଣ ଏତିକ ଜନନୀ କତକ ଧାଇଁଲ କୁଟିଳା ବେଗରେ । ୨୮
ପୁଣି ଦ୍ୱାରଦେଶେ ଅସି ଅତ ବେଗେ କୁଟିଳା କମ୍ପାଇ ଆନନ,
ଘୂର୍ଣ୍ଣାଇଣ ନେତ୍ର ଗୃହି କରପତ୍ର କହିଲ ସକ୍ରୋଧ ବଚନ,
"ଗୁରୁ ! ନ ହେବ, ନ ହେବ ତୋ କାର୍ଯ୍ୟ ସଫଳ,
ରାଧା କଳଙ୍କିନୀ ଲମ୍ପଟ ଅବନୀ ତା ଅଙ୍ଗରେ ନାହିଁ କୁଶଳ । ୨୯
ହୋଇ ନିର୍ବାସିତ ନନ୍ଦରାଜସୁତ ତେବେହେଁ ସ୍ୱଭାବ ନ ଛାଡ଼େ,
ଗଲେହେଁ ଶ୍ମଶାନ ଯଥା ମନ୍ଦଜନ ପ୍ରମାଦ ଜନପଦେ ପାଡ଼େ,
ରାଧା ପାସୋର, ନ ଯାଉଛି ତାର ମନରୁ,
ଧନ୍ୟ ରାଜା କଂସ ଚିନ୍ତା ଗୋପଦେଶ କଲ ସର୍ବନାଶୀ ଭୟରୁ ।୩୦
ସେ ବାଙ୍କଚୂଳିଆ ଅଟେ କୁହୁକିଆ ଜାଣେ ସେ ମୋହନ ମନ୍ତ୍ର,
ବିଧାତା ଜାଣଇ କି ମନ୍ତ୍ରରେ ସେହି ମୋହିଲ ବ୍ରଜ ନିରନ୍ତର,
ଶୁଣି ତା ବେଣୁ, ନ ରହନ୍ତି ଘରେ ଗୋପିନୀ,
ଜାଙ୍ଗଳିକ ଗୀତ ଶୁଣିଣି ଯେମନ୍ତ ତେଜନ୍ତି ବିବର ଭୋଗିନୀ । ୩୧
ମୁଁ ଭାଳୁଛି ମନେ ନନ୍ଦର ସଦନେ ହୋଇଛି ଅଜର୯ ଜନମ,
ଆସି ଚୋପଦେଶ କଲ ସେ ବିନାଶ ଗୋପୀଙ୍କ ଧରମ କରମ୧୦
ନନ୍ଦନନ୍ଦନ, ଅଟଇ ସଂସାରବିନାଶୀ୧୧
ତାର ଦର୍ଶନେ ନ ଚଢ଼ି ମୋହନେ କେ ନ ହୁଏ ଗୃହ-ଉଦାସୀ ।୩୨

---

(୪) ଭୂରୂପ ବା ଯମ ଭୟ ନିବାରକ । (୫) ମନ୍ଦଲୋକ ବା କାମକ୍ରୋଧାଦି ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କର ଉଚ୍ଛେଦକ । (୬) ପାପୀ ବା ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମାଦି ଧର୍ମ ନାହିଁ ଯାହାର । (୭) ଗୋକୁଳଘରକାଙ୍କ ଲମ୍ପଟ ବା ମଙ୍ଗଳ ଓ ଶୋଭା ବର୍ଦ୍ଧନ ଦ୍ୱାରା ଉତ୍ପାଟକ । (୮) ମନବ୍ୟକ୍ତି ବା ମୁକ୍ତିଦାତା । (୯) ଈଶ ବା ଭଗବାନ । (୧୦) ହୋମ ଯାଗାଦି କାର୍ଯ୍ୟ । (୧୧) ଯେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଅମଙ୍ଗଳ କରେ ବା ଯେ ସଂସାରରୁ ମୁକ୍ତିଦିଏ ।

ମୁଁ ଅତି ସିହାଣୀ ତେଣୁ ସେନା ରହିଅଛୁ ତାକୁ ଗୋପ ନଗରେ,
ତା ମନ୍ତ୍ର ସକଳ ହୁଏଟି ବିଫଳ ପଡ଼ିଲେ କୁଟିଳା ଆଗରେ,
କେତେ ରଙ୍ଗ ସେ, କରଅଛୁ ଏହି ଗୃହରେ,
କୁଟିଳା କି ପୁଣି ତାର ଚୋର ବାଣୀ ଶୁଣିଣ ପଡ଼ିବ ମୋହରେ ? ୩୩
ସେ ନନ୍ଦତନୁଜ ଅଟଇ ନିର୍ଲ୍ଲଜ ସତେ କି ବିଗତୀ୧୨ କୁକୁର୧୩,
ଯେତେ କଲେ ମନା ବଳେ ହେଁ ଭର୍ତ୍ସନା ନ ଛାଡ଼େ ଗୃହକୁ ଅମ୍ଭର,
ସେ ତ ସତତ, କୁକଥା୧୪ କରଇ ମନରେ,
ଯେ ତାର ବନ୍ଧୁଙ୍କେ କହେ ପଦେ ଅଧେ ତା ନାକ୧୫ ନାଶ ଇଚ୍ଛା କରଇ ।

ମାୟାମୟୀ୧୬ ରାଈ ସେ ମାୟାବୀ୧୭ ପାଇଁ ସହୁଅଛୁ ଯେତେ ଲାଞ୍ଛନା
ତାକୁ ଭାଳି ଭାଳି ଦେହ କରି କାଳି ହୋଇଲଣି ଅର୍ଦ୍ଧଜୀବନା,
ତାର ଶକତ, ନାହିଁ କହିବାକୁ ବଚନ,
ଦରଶନ ତାର ନ ଘଟିବ ଚୋର ଫେରି ଦେଶେ କର ଗମନ । ୩୪
ସେ ଖେଚର-ଗୁରୁ୧୮ ଯିବାରୁ ଏ ପୁରୁଁ ପଡ଼ିଛି ଏ ଭୂମି ଶୀତଳ,
ନାହିଁ ବାସରେ ଚୋର ନାହିଁ ଦଧିରେ ଚୋର ନାହିଁ ଗୋପେ ଚୋର ଚହଳ,
କରେ ସେ କେତେ, ମୁଖଭଙ୍ଗୀ ମୋର ଆଗରେ,
ତାର ଲଜ୍ଜା ନାହିଁ ଯେତେ କରେ ଟାହି ଯେତେ ଗାଳି ଦଏଁ ରାଗରେ ।”

ଦୂତ ଇନ୍ଦୁରେଖା ସେ କାଳରେ ଦେଖା ଦେଇ କୁଟିଳାକୁ ଭାଷିଲେ,
ଅଟେ ସଦା ଚୋର ଶାସ୍ତ୍ରର ବଚୋର ସମୀପକୁ ଚୋର ଆସିଲେ,
ଯେମା ! କିପାଇଁ, ବୃଥା ଶଙ୍କା କର ମନରେ,
ବଳହୀନା ରାଈ ଯିବ କି ପଳାଇ ଚୋର ସଙ୍ଗେ ମଧୁନଗରେ ? ୩୫
ଉଦ୍ଧବକୁ ଘେନି ସଙ୍ଗେ ସଖୀ ବେନି ଅନ୍ତଃପୁରେ କଲେ ଗମନ,

---

(୧୨) ମାର୍ଜାର ବା ଗରୁଡ଼ର ପ୍ରଭୁ । (୧୩) ଶ୍ୱାନ ବା ଜଗତର ଆଧାର । (୧୪) ମନ୍ଦକଥା ବା ସଂସାରର କଥା । (୧୫) ନାସିକା ବା ସ୍ୱର୍ଗ । (୧୬) କୁହୁଳସ୍ୱଭାବା ବା ପ୍ରକୃତିରୂପିଣୀ । (୧୭) କୁହୁଳସ୍ୱଭାବ ବା ମାୟାଧର । (୧୮) ମନ୍ଦସ୍ୱଭାବ ବଶିଷ୍ଠ ବା ଗରୁଡ଼ ପତି ।

ହୋଇଲେ ପ୍ରବେଶ ଯହିଁ ଗୋପିନୀଗଣ ଧରାତଳେ କରେ ଶୟନ,
ରଖି ମସ୍ତକ, କୃଶବାହୁ-ଉପାଧାନରେ,
ମୁଦ୍ରିତ ନୟନ କୋଣେ ବିସର୍ଜନ କରଇ ଅଶ୍ରୁ ସଘନରେ । ୩୫
ରାଧା ବେନି ସଖି ରାଧା ଦଶା ଦେଖି ସାଶ୍ରୁନୟନରେ ଭାଷିଲେ,
"ଅଟେ କି କଠିନ ଘନଶ୍ୟାମ ମନ ବାରେ ବ୍ରଜକୁ ନ ଆସିଲେ,
ତାଙ୍କ ବିରହେ, ଘଟିବ ରାଧାର ମରଣ,"
ଗୀତ ହେଲା ଶେଷ ଚିତ୍ତେ ସୁମନସ ଭଜ ଚିନ୍ତାମଣି ଚରଣ । ୩୯

ତ୍ରିଂଶ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—ସାରଙ୍ଗ *

ରାଧା ସହିତ ଉଦ୍ଧବର ସାକ୍ଷାତ

ରାଧା ମୁଖ ଚାହିଁ ଦୂତୀ କହିଲା କୋମଳେ,
"କେତେ କାନ୍ଦୁଅଛ ଅହା ପଡ଼ିଣ ଭୂତଳେ,
ଉଠ ଶ୍ୟାମ ବିମୋହିନୀ !
ଉଠ ଉଠ ଅଶ୍ରୁମୟୀ ହେଲଣି ଅବନୀ । ୧

କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଝୁରି ଝୁରି ହୋଇଲଣି ସାରା,
କେବେ ବନ୍ଧ ଶୁଖାଇବ ଏ ନୟନଧାରା,
ଉଠ ନୋହି ଶୋକାକୁଳା,
କୃଷ୍ଣ ପେଷିଛନ୍ତି ଦୂତ କର ଗୋ ସଙ୍ଗୁଳା ।" ୨
ଫେଡ଼ିଲା ନୟନ ରାଧା ଦୂତୀର ବଚନେ,
ଜାଗିଲା କି ପଦ୍ମ ବେନି ଉଷା ସମ୍ବୋଧନେ,
ଦେଖି ଉଦ୍ଧବକୁ ପାଶେ,
ଶିର କଲା ନତ ବସି ମୁଖ ଢାଙ୍କି ବାସେ । ୩

---

* ବଦଳୁ ଚିନ୍ତାମଣି "ଦୁଗ୍ଧ କର ଧର ଦର ବୋଇଲେ ଯଶୋଦା" ରାଗେ

ରାଧାର ଇଙ୍ଗିତ ପାଇ ଦ୍ରୁତ ସଖୀମାନେ,
ତୋଷିଲେ କେଶବ ଦୂତେ ସମାଦର ଦାନେ,
ଅଣି ଚର୍ବିତ ଅଶନ,
ତାମ୍ବୂଳ-ବଟିକା-ପୂର୍ଣ୍ଣ ପାନକୁ ବନ୍ଦନ । ୪

ଦୂତାଗମ ଦେଖି କ୍ଷଣେ ଶୋକ ଅପସାର,
ମଧୁରେ ପୁଚ୍ଛିଲେ ରାଧା ପୋଛୁ ନେତ୍ରବାର,
"ଶୁଭେ ଛନ୍ତି ଟିକି ଶ୍ୟାମ ?
ହେଉଛନ୍ତି ତ ସୁଖକର ତାଙ୍କୁ ମଧୁଧାମ ? ୫

କୃଶତା ତ ଲଭିନାହିଁ ନୀଳ କଳେବର ?
ମିଳେ ତ ପ୍ରଚୁର ମଧୁପୁରେ ଦଧି ସର ?
କରେ ମୁରଲୀ ଅଛି ତ ?
ଚନ୍ଦନ କସ୍ତୁରୀ ଫୁଲ ମଣ୍ଡି ହୁଅନ୍ତି ତ ?" ୬

ଉଦ୍ଧବ କହିଲେ ଶୁଣି, "ବ୍ରଜବଧୂ-ବର !
ବ୍ୟାକୁଳ ସତତ ଯଥା ହୁଅଇ ଭ୍ରମର,
ପଦ୍ମବନକୁ ହରାଇ,
ବ୍ରଜ ବିନା ତଥା ସିନା ବ୍ରଜର କହ୍ନାଇ । ୭

ଭୋଗ୍ୟବସ୍ତୁମାନ ଏବେ ତାହାଙ୍କୁ ଗରଳ,
ବ୍ରଜକଥାମାନ ସେ ତ ଭାଳନ୍ତି କେବଳ,
ବ୍ରଜଧାମ ସମାଚାର,
ତାଙ୍କୁ ହେବ ସିନା ଯଥା ମରୁକୁ ଆସାର ।" ୮

ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ପ୍ରସନ୍ନ କ୍ରମେ ହେଲା ରାଧା ମୁଖ,
ଅରୁଣକରକୁ ପାଇ ଦିନେଶ ମୟୂଖ,
ଯଥା ଉଷାର ବଦନ,
ତମିର କାଳିମା ତେଜି ହୁଏ ଶୋଭାବନ । ୯

ସୁଧାକରବିମ୍ବୁଁ ଯଥା ଝରନ୍ତ କିରଣ,
ପ୍ରକାଶିଲେ ରାଧା ତଥା କରୁଣ ବଚନ,
"ଦୂତ ! ମରୁଅଛୁଁ ଝୁରି,
ବଂଶୀଧର ଗଲ ଦିନୁ ଛାଡ଼ି ଗୋପପୁରୀ । ୧୦

ନଦୀତୀରେ ଶିବ ପୂଜି ମନାଇ ମାନସେ,
ପାଇଥିଲୁଁ ତାଙ୍କୁ କରେ ସଉଭାଗ୍ୟବଶେ,
ଏବେ ହେଉଛୁଁ ଅକୁଳ,
ଫଳିଅଛି ଦୂତ ! ଅମ୍ଭ ଖଣ୍ଡତପ ଫଳ । ୧୧

ଶ୍ୟାମ ମହାଧନେ ଧନୀ ଥିଲୁଁ ଏକ ଦିନ,
ହରାଇ ସେ ଧନ ଏବେ ହୋଇଅଛୁଁ ଦୀନ,
ଭଲ ଚିରଦରିଦ୍ରତା,
ଧନୀଙ୍କ ଅସହ୍ୟ ସିନା ଭୀଷଣ ଦୀନତା । ୧୨

ଶ୍ୟାମପ୍ରେମ-ପିପାସାରେ ହୋଇଣ ଅକୁଳ,
ସରଳ-ହୃଦୟବଶେ ବ୍ରଜବଧୂକୁଳ,
ତେଜି ଲଜ୍ଜା ଭୟ କୁଳ,
ତାଙ୍କ ଦାସୀ ହେବା ପାଇଁ ହେଲୁଁ ତ ବାତୁଳ । ୧୩

ଅମ୍ଭେ ଅଟୁଁ ଗୋପନାରୀ ନ ଜାଣୁ କପଟ,
ସେବିଲୁଁ ସରଳମନେ ବ୍ରଜଧାମନଟ,
ଶଠ ଷଟପଦାଗ୍ରୁର,
ପ୍ରକାଶି ତେଜିଲେ ସେ ତ ଗୋପବଧୂବାର । ୧୪

ଦୟାଳୁ ଅଶ୍ରୁ କେବେ ତେଜେ କି ଅଗ୍ନିତେ,
ଦୟାସିନ୍ଧୁ ଗଲେ ଛାଡ଼ି ଶିଳାମୟ ଚିତେ,
କିସ ଅବହେଳା ଅପୂର୍ବ,
ଯଦି ତସ୍ମି କରେ ତାଙ୍କୁ ଦ୍ରୁତ-ସ୍ରୋତ-ଗତି । ୧୫

ସୌମ୍ୟତାର ତେଜ ନଶେ ଗମେ କି ସିତାଂଶୁ ?
ତେଜି କି ଚପଳା ଘନ ପଳାଏ ଆକାଶୁଁ ?
ତେଜ ପ୍ରଭା ପ୍ରଭାକର,
ଗଗନ-ଅଙ୍ଗଣୁଁ ତେବେ ହୁଏ କି ଅନ୍ତର ? ୧୬

କସ୍ତ ଶିରେ ଯାଙ୍କେ ଫୁଲ ପଡ଼ିଲେ ସୁମନା,
ତାଙ୍କୁ ଘେନି କସ୍ତ ବନେ ଭ୍ରମୁଥାଏ ସିନା,
ଶ୍ୟାମ କେଉଁ ଦୋଷ ଦେଖି,
ଏକା ସେବକାଙ୍କୁ ଦୂତ ! ଗଲେ ଯେ ଉପେକ୍ଷି । ୧୭

ସ୍ୱଭାବେ ପୁରୁଷଜାତ କଠିନ ହୃଦୟ,
ଦେଖି ଏକାଶଇ ଭାନୁ ପଦ୍ମ-ବାସ ପୟ,
ତାଙ୍କୁ ଲୋଟାଏ କର୍ଦ୍ଦମେ,
ତେବେହେଁ ତ ହାସ୍ୟମୁଖୀ ପଦ୍ମ ଦିନାଗମେ । ୧୮

ତୃଷିତା ଚାତକୀ ମୁଖେ ଦିଏ ସ୍ୱଚ୍ଛ ଘନ,
ବାରି ସହ ଢାଳିଦିଏ ବଜ୍ର ଦହନ,
ଦୂତ ! ଅମ୍ଭଙ୍କୁ ସେପରି,
କଲେ ସିନା ନବଘନ ଦୟା ପରିହରି । ୧୯

ଶ୍ୟାମ-ପ୍ରୀତ ଲଭି ଲୋକେ ତେଜିଲୁଁ ସକଳ,
ତାଙ୍କ ପାଦପଦ୍ମ କଲୁଁ ଜୀବନସମ୍ବଳ,
ଏହା ନ ଥିଲୁଁ ତ ଜାଣି,
ଦାରୁଣ-ହୃଦୟ ଦିନେ ହେବେ ବେଣୁପାଣି । ୨୦

କପଟରେ କଣ୍ଠ ଦେଇ ଗଲେ ଦିନ ଗୁରୁ,
ଏତେ ସବୁ କରିବାକୁ ଥିଲେ କି ବଗୁରୁ,
ହେଲ ବାରିନିଧି ପରି,
ବନ୍ଧୁ ସୁଧାମୟ-ହୃଦ ଗରଳ ଉଗାରି । ୨୧

ଦାସୀ ଯେଣୁ ଦୋଷୀ ତେଣୁ ବନ୍ଧୁ କ୍ଷମାସିନ୍ଧୁ,
ମାଗୁଛି ଅପରାଧିନୀ କ୍ଷମା ଏକ ବିନ୍ଦୁ,
ବନ୍ଧୁ ରାଜୀବ-ଚରଣ,
ଭବ ଜାଲ ନୂପୁର କି ନ କରେ ବନ୍ଧନ । ୨୨
ଜୀବନ-ଅଲୋକ ମୋର ଶେଷ ପରି ଅସି,
ଦେଖି ନ ପାରିବି ବନ୍ଧୁ ମୁଖ-ପୂର୍ଣ୍ଣଶଶି,"
ରାଧା କହୁଣି ଏତିକି,
କାନ୍ଦିଲେ ନୀରବେ ଲଭି ବିଗତସ୍ମୃତି କି । ୨୩
କାନ୍ଦିଲେ ଅକୂଳେ ରାଧା କାନ୍ଦିଲେ ନୀରବେ,
ସମ ବେଦନାରେ ମଜ୍ଜି ସହଚରୀ ସର୍ବେ,
ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇ,
ରାଧା ନେତ୍ର ବାସେ ପୋଛି କହିଲେ ବୁଝାଇ । ୨୪
"ନ ହୁଅ ଅଧୀର ରାଧେ !" କହିଲେ ଉଦ୍ଧବ,
"ଧର ଧୈର୍ଯ୍ୟ ପୁଣି ତୁମ୍ଭେ ଲଭିବ କେଶବ,
ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ ମୋର ବାଣୀ,"
ବିବିଧ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେଇ ଦେଲେ ମେଲାଣି । ୨୫
ରାଧାଶୋକ ଦୃଢ଼-ଗନ୍ଧବହ ପରିହରି,
ଗଲେ ବୃନ୍ଦାବନଧାମେ ସଧୀରେ ସଞ୍ଚରି,
ବୁଧେ ! କୃଷ୍ଣରସେ ମଜ୍ଜି,
ଭଜ ଚିନ୍ତା ଚିନ୍ତାମଣି ଚରଣ-ପଙ୍କଜ । ୨୬

ଏକତ୍ରିଂଶ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—ବସନ୍ତ

ଉଦ୍ଧବ ସହିତ ବ୍ରଜବାଳକମାନଙ୍କର ସାକ୍ଷାତ

ଉଦ୍ଧବ ସଧୀରେ ଗତ କଲେ ବୃନ୍ଦାବନେ,
ଯହିଁ ଧେନୁ ରଖିଥିଲେ ବରଜନନ୍ଦନେ । ୧

ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୟରେ ଦେଖି ସେମାନେ କହିବେ,
'ଅସେ ଧରି ନେବ' କହି ପଳାଇଲେ ସର୍ବେ । ୨
କେହି କହେ, "ଏ ତ ଅସେ କଂସର ଡଗର,
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ସେ ଧରି ନେବ ମଥୁରା ନଗର ।" ୩
କେହି କହେ, "କଂସାସୁର ଗଲାଣି ତ ନାଶ,
ମଧୁପୁରେ ରାଜା ଏବେ ଆମ୍ଭ ପୀତବାସ ।" ୪
କେହି କହେ, "ଏବେ କାହ୍ନୁ ନୁହନ୍ତି ଆମ୍ଭର,
ମଧୁପୁରେ ଦେଖିଛ ତ ତାଙ୍କ ବ୍ୟବହାର । ୫
ବସି ସିଂହାସନେ ସେ ତ ଗଲେଣି ବଦଳି,
ଅବିଶ୍ୱାସୀ ଜଗତରେ ରାଜାଙ୍କୁ କେ ବଳି ?" ୬
କେହି କହେ, "କିପାଁ ଜନେ ପାଇଲେ ଉନ୍ନତି,
ସ୍ୱ ଉପରିଙ୍କୁ ପୂର୍ବ କଥା ପୋଛୁଣି ଦିଅନ୍ତି ?" ୭
ଉତ୍ତରେ କେ କହେ, "ଗିରି ତଳେ ଅବରୋହଣ,
ଶୈଳପାଦ-ପାଦପରେ ପଡ଼େ କି ନୟନ ? ୮
ହୁଅଇ ଘୂର୍ଣ୍ଣିତ ଶିର ଚକ୍ଷୁ ହୁଏ ବୁଜି,
ଗତାଗତ ବର୍ତ୍ତମାନ ନ ପାରନ୍ତି ବୁଝି ।" ୯
କେହି କହେ, "ଏ କା ଅସେ ମାୟାବୀ ଅସୁର,
କେ ରକ୍ଷା କରିବ ଶ୍ୟାମ ଛନ୍ତି ମଧୁପୁର ? ୧୦
ଶ୍ୟାମ ବିନା ଆଜି କିଏ କରିବ ଉଦ୍ଧାର,
ନାନା ବିପଦରୁ ଏବେ ବ୍ରଜବାଳବାର ।" ୧୧
କେ କହେ, "ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ନେଲେ ମଧୁପୁରେ ଧରି,
ହେବା ସୁଖୀ ତହିଁ ଶ୍ୟାମ ମୁଖ ଦେଖି କରି । ୧୨
ରଖିବେ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଶ୍ୟାମ ଯଦି କାରାଗାରେ,
ଭୁଞ୍ଜିବା ଅଧିକ ସୁଖ ରହିଣ ସେଠାରେ ।" ୧୩
କୁହା କୁହି ଏହିପରି ହେଉଁ ବ୍ରଜବାଳେ,
ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ ଡାକ ଦେଲା ଅକ୍ରୂର ସେକାଳେ । ୧୪

"ଭୟ ନାହିଁ, ରହ ରହ, କମ୍ପା କର ଭୟ ?"
ତାହା ଶୁଣି ସ୍ଥିର ହେଲେ ବାଳକନିଚୟ । ୧୫
ଧୀରେ ଧୀରେ ଭୟେ ଭୟେ ଗୋପସୁତେ ଆସି,
'ନିକଟେ ଯିବାକୁ ଭୟ ମାଡୁଅଛି' ଭାଷି । ୧୬
ଉଦ୍ଧବ ଆଶ୍ୱାସେ ହେଲେ ଧୀରେ ଅଗ୍ରସର,
ପୁଣି ସନ୍ଦେହରେ ଗଲେ ପଳାଇ ସତ୍ୱର । ୧୭
କେ କହେ, "ମାୟାବୀ ରକ୍ଷେ ଅଟନ୍ତି ଚତୁର,
ଅଛି ମନେ ଯାହା କଲା ପ୍ରଲମ୍ବ ଅସୁର ।" ୧୮
ଉଦ୍ଧବ ଡାକିଲେ ପୁଣି, "ନ କର ହେ ଭୟ,
ଶୁଣ ମୋର କଥା ବାରେ ମନ କରି ଥୟ ।" ୧୯
ଉଦ୍ଧବ ବଚନେ ପୁଣି ବ୍ରଜବାଳମାନ,
କହିଲେ, "ପକାଅ ତୁମ୍ଭ ପିତା ମାତା ଆନ । ୨୦
ଧରି ତ ନ ନେବ ଅମ୍ଭେ ଗଲେ ତୁମ୍ଭ ପାଶ,
କେ ରଖିବ ନାହାନ୍ତି ତ ପାଶେ ପୀତବାସ ।" ୨୧
ଉଦ୍ଧବ ଶପଥ କରି ଦେବାରୁ ଆଶ୍ୱାସ,
ବାଳକେ ଆସିଲେ ପାଶେ ନ କରିଣ ତ୍ରାସ । ୨୨
ଛିଡ଼ା ହେଲେ ଦୂର ପାଶେ ଭୟ ରଖି ଚିତ୍ତେ,
ବୋଇଲେ, "ଆସିଛ କିପାଁ ବୋଲ ହେ ତ୍ୱରିତେ । ୨୩
କହ ବେଗେ ବିଳମ୍ବ ନ କରି ଏଠାରେ,
ଏଣେ ତେଣେ ଧେନୁଗଣ ପଶିବେ କାନ୍ତାରେ ।" ୨୪
କହିଲେ ଉଦ୍ଧବ, "ଅଜି ତୁମ୍ଭ ସମାଚାର,
ନେବା ପାଇଁ ମଧୁପୁରୁଁ ଆସିଛି ମୁଁ ଚର । ୨୫
ତୁମ୍ଭ ରଖୁଆଳ ରଜା ଛନ୍ତି ମୋତେ ପେଷି,
ଦିଅ ବାର୍ତ୍ତା ମୋ କଥାରେ ମାନସ ନିବେଶି ।" ୨୬
ବାଳକଗଣଙ୍କୁ ଏହା କହନ୍ତେ ଉଦ୍ଧବ,
ପାଇଲେ କି ଗୋପସୁତେ ବାସବ ବିଭବ । ୨୭

ଉଦ୍ଧବ ମୁଖକୁ ଚାହିଁ ବରଜନନ୍ଦନେ,
ପୁଚ୍ଛିଲେ କୁଶଳବାର୍ତ୍ତା କୋମଳ ବଚନେ । ୨୮
"ତୁମ୍ଭ କହ କହ ଦୂତ ! ଛନ୍ତି ତ କୁଶଳେ,
ରଖୁଥିଲ ରାଜା କାହ୍ନୁ ମଥୁରାମଣ୍ଡଳେ ? ୨୯
ନାହାନ୍ତି ତ ମଧୁପୁରେ ପ୍ରଭୂତ ଗୋଧନ,
ଅମ୍ଭ ରାଜା ଛାଡ଼ିଥିବେ ଗୋରସ ଭୋଜନ । ୩୦
ନାହିଁ ମଧୁପୁରେ ଦୂତ ! ସୁରମ୍ୟ ବିପିନ,
ତାଙ୍କ ବକ୍ଷ ହୋଇଥିବ ବନମାଳାହୀନ । ୩୧
ଶୂନ୍ୟ ଏବେ ବୃନ୍ଦାବନ ଶୂନ୍ୟ ବ୍ରଜଧାମ,
ଶୂନ୍ୟ ସିନା ଶୂନ୍ୟ ଏବେ ହରାଇଣ ଶ୍ୟାମ । ୩୨
ବିନୟ କରୁଛୁଁ ଦୂତ ! ଶ୍ୟାମଙ୍କୁ କହିବ,
ଉତ୍ସବମୁଖର ବ୍ରଜ ହୋଇଛି ନୀରବ । ୩୩
ନୀରବ କାହାଳୀ ରବ ନୀରବ ମୁରଲୀ,
ନୀପମୂଳ ଶୂନ୍ୟ ନଦୀତଟ ଭ୍ରମସ୍ଥଳୀ । ୩୪
ରାମ ଶ୍ୟାମ ବିନା ତମ ପୂରେ ବୃନ୍ଦାବନେ,
ରବି ଶଶୀ ବିନା ନଭପ୍ରଦେଶ ଯେସନେ ।" ୩୫
ଏକାଳେ ଉଦ୍ଧବ ଦୈବେ ପ୍ରକାଶନ୍ତେ ହାଇ,
ଭୟରେ ବରଜ ଯୁଥେ ଗଲେକ ପଳାଇ । ୩୬
କେ କହିଲ, "ସୁହୃଦ ହେ ! ବେଗେ ଆସ ଆସ,
ଏ ତ ବସ୍ତ୍ରାରଭ ତୁଣ୍ଡେ କରିବଟି ଗ୍ରାସ । ୩୭
ଅଘ ଭାଇ ପର ମନେ ଏ ହୁଏ ପ୍ରତୀତ,
ଅମ୍ଭ ବର୍ତ୍ତମାନକୁ ଏ କରିବ ଅତୀତ । ୩୮
ପଳାଇ ବରଜବାଳେ ଲୁଚିଲେ କାନନେ,
ବାହୁଡ଼ିଲ ବୃନ୍ଦାବନୁଁ ଦୂତ ଭଗ୍ନ ମନେ । ୩୯
କେଶବ ଚରିତ ଅଟେ ସୁଧାମୟ ରସ,
ବୁଧେ ! ଚିନ୍ତ ଚିନ୍ତାମଣି ଚରଣ-ସାରସ । ୪୦

ଦ୍ୱାବିଂଶ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ— କାଳୀ *

ରାଧାଙ୍କର ସ୍ୱପ୍ନରେ କୃଷ୍ଣ ଦର୍ଶନ ଓ ଶୋକ

ମଧ୍ୟାହ୍ନ କାଳେ ନ ରହି ଆଳେ ତମାଳମାଳେ ଅସି,
ଧନେ ମଞ୍ଜନେ କି ଭାଳେ ମନେ ରାଧିକା ଶଶି-ହାସୀ । ୧
ହୋଇଛି ଜଳ ଅତନୀଶୋଭ ଧର ତମାଳ-ଡାଳ,
ଘୋର ତମିରେ ଶୋଭୁ କି କରେ ଶଶାଙ୍କ କର-ଜାଳ । ୨
ନୟନ ରମେ ଲୋଟି ଚରମେ ଗୁଛି କୁନ୍ତଳଦଳ,
ପଡ଼େ କି ଖସି ବାଟ ପ୍ରକାଶି ଯମୁନା ନଦୀଜଳ । ୩
କଛି ଚିକୁର ତରଙ୍ଗି ଜର ଚଳେ ସମୀର ମେଳେ,
କି ଅବା ନୀଳ ଜଳୋର୍ମିମାଳ ଗିରି ବୁଡ଼ାଇ ଖେଳେ । ୪
ମୁଖ ମଳିନ ବାସି-ନଳିନ ଯେହ୍ନେ ଯମୁନା ଜଳେ,
ନୟନ-ନୀର ଯଥା ଶିଶିର-ବିନ୍ଦୁ ନିକର ଗଳେ । ୫
ପାଦ ଅଙ୍ଗୁଳେ ଲେଖଇ ତଳେ କୁଞ୍ଚିତ ନଡ ମଥା,
ବିରହାନଳେ ତା ରୂପ ଝୁଲେ ହେମ ଅନଳେ ଯଥା । ୬
ନ ପାଇ ବାସେ ତାଙ୍କୁ ବିରସେ ଖୋଜି ଖୋଜିଣ ଅଳୀ,
ହେଲେ ପ୍ରବେଶ ଯହିଁ ଅବେଶ କରଇ ବ୍ରଜବାଳୀ । ୭
ଅଳୀଙ୍କି ଦେଖି ପଦ୍ମେନ୍ଦୁମୁଖୀ ଦୁଃଖିତସ୍ୱରେ ଭାଷେ,
"ଅଜ କି ସହି ! ଦେଖିବି ନାହିଁ ପୀତବାସଙ୍କୁ ପାଶେ । ୮
ମଧୁର ହସି ମୋ ପୁରେ ଅସି ମୋ ପାଶେ ବସି ଶେଯେ,
ମୋ ଉରେ ଉର ଦେଇ ମୋ କର ଧରି ଧରରେ ସେ ଯେ ।" ୯
କହିଲେ ଧୀରେ, "ରସନିଧିରେ ! ହୋଇଛି ମଧ୍ୟ ଦିବା,
ଅସ ତମାଳ-ମାଳ ଶୀତଳ ଅନିଳ ନିଷେବିବା ।" ୧୦

---

* ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ "ବିଜୟୀ ଶ୍ରୀର ବିଜୟ କର" ରାଗେ (୧) ସମ୍ବୃଦ୍ଧିଳଦଶ

ମୁଁ ତାଙ୍କ କର ଧରି ସତ୍ୱର ଅସିଲି ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ,
ଗଲେ ସେ କାହିଁ ମୁଁ ପାଉ ନାହିଁ ଲୁଚିଛନ୍ତି ବା ରଙ୍ଗେ । ୧୧
ମୁଁ ମାନସରେ ନିଶି ବାସରେ ଚିନ୍ତିଲି ତାଙ୍କୁ ସିନା,
କଟିଲ କାଳ ଏବେ ମୋ କାଳ ଯଶୋଦାବାଳ ବିନା ।" ୧୨
କହେ କେ ଅଳୀ, "ସତତ ଭାଳି କାଳି-ଗଞ୍ଜନେ ମନେ,
ଅରେ ନବୀନା ! ତାହାଙ୍କୁ ସିନା ଦେଖିଛୁ ତୁ ସ୍ୱପନେ ।" ୧୩
ନାୟୀ ରତନ ଅଳୀ ବଚନ ଶୁଣିଣ କହେ ବାଣୀ,
"ନ ହୁଏ ପ୍ରତେ ସ୍ୱପନେ ସତେ ଦେଖିଲି ବେଣୁପାଣି । ୧୪
ସଖି ! ଯେବେ ସେ ଥିଲେ ମୋ ପାଶେ ଏ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଋତୁଗଣ,
ଦେବା ସର୍ବସ୍ୱ ସେବକୀ ପରି ସେବିଲେ ମୋ ଚରଣ । ୧୫
ଋତୁ ସକଳେ ଅସି ତ ଗଲେ ପ୍ରାଣେଶ ନ ଅସିଲେ,
ସାବିତ୍ରୀପତି ମୋର ଦୁର୍ଗତି ଲେଖିଛନ୍ତି ବା ଶିଳେ ।" ୧୬

ବଙ୍ଗଳାଶ୍ରୀ *

"ହେଲା ବିଷମୟ ବିଷମ ସମୟ ଗ୍ରୀଷମ ଅବନୀତଳେ,
ହେଲା ଦିନକର କର ଖରତର ଶର କି ସିକ୍ତ ଗରଳେ । ୧୭
ମଲ୍ଲିକା ରଙ୍ଗେ ଖେଳିଲା ତରଙ୍ଗେ କରି ପିପାସିଙ୍କି ଭ୍ରାନ୍ତି,
ସଖୀଗଣ ଧରି ଧୂଳିଖେଳ କରି ବହିଲା ପ୍ରଚଣ୍ଡ ବାତ । ୧୮
ଦଶେ କଣ୍ଟକମୟ-ବାସେ ଶୋଭାମୟ ପାଦପ ବଲ୍ଲୀସଞ୍ଚୟ,
ହସିଲେ ହରଷେ ରସି ପ୍ରେମରସେ ଦଶେ କାର ଶୋଭାମୟ । ୧୯
ସୁରଙ୍ଗ କୋମଳ ଦଳେ ସୁଶୀତଳ ମଞ୍ଜୁଳ କୁଞ୍ଜସଦନେ,
ସୁମରଣ ଶିବା ବନ୍ଧୁର ଅସିବା ପଥ ରଖିଲି ନୟନେ । ୨୦
ଦେନି ମଳୟଜ ଘନସାରରଜ ସିଞ୍ଚିଣ ବାରିଜ-ଶେଯେ,
ସୁରଭିଅମ୍ବର କୁସୁମ ନିକର ବୋଲି ବଧୂ ଚନ୍ଦନେ ଯେ । ୨୧

---

* ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ "ବୋଇଲେ ସୀତା ସିତାଂଶୁମୁଖୀ" ସ୍ୱରେ

ରଚିଲି ବ୍ୟଜନ ଗୃହଦୁଆ ତୋରଣ ମଲ୍ଲିକା ଚମ୍ପକମାଳେ,
ସୁଗନ୍ଧି ଉଶୀର ସୁଶୀତଳ ନୀର ସେବିଥିଲି ମଧ୍ୟାହ୍ନ କାଳେ । ୨୨
ଝେଢେ ଚଲି ମନେ ଯମୁନା ପୁଳିନେ ସାୟାହ୍ନେ ଶୀଳା ଅସତନ,
ବନ୍ଧୁ ପାଶେ ବସି ପ୍ରେମଭରେ ହସି ରସିବ ବାତ ସେବନେ । ୨୩
ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଅସିଛରି ଗଲା ପୁଣି ଫେରି ନ ଅହିଲେ ପ୍ରାଣଧନ,
ଆସିବେ ନାହିଁ କି ବନ୍ଧୁ କହ ସଖି ! ନିରବେ ଝୁରୁଛି ମନ । ୨୪
ମୋର ଅସ୍ତମିତ ନୋହିଲା ତ ମିତ ! ପ୍ରଚଣ୍ଡ ବିରହ-ଭାନୁ,
ମସ୍ତିଚଢା ଦୃଶ ବନ୍ଧୁମିଳନାଶ ନାଶ ନୋହୁଛି ମୋ ମନୁ । ୨୫
ଆସିଥିଲା ଦୂତ ସେ କହି ଗଲା ତ "ଲଭିବ ଶ୍ୟାମଙ୍କୁ ପୁଣି,"
ନ ଯାଏ ଜୀବନ ନ ସରଇ ଦିନ ସେ କଥାକୁ ଗୁଣି ଗୁଣି । ୨୬
ଅଉ କି ଚନ୍ଦନ-ଉତ୍ସବେ ମଗନ ହେବ ପୁଣି ବନ୍ଧୁ ସଙ୍ଗେ,
ଚନ୍ଦନରେ ଭରି ହେମ ପିଚକାରୀ ମାରିବ ସେ ନୀଳଅଙ୍ଗେ ।" ୨୭

କଲହଂସ କେଦାର *

"ହୁଅନ୍ତେ ସହଚରି ! ନିଦାଘ ଗତ,
ଆସି ବରଷା କାଳ ହେଲା ଅଗତ ଗୋ ।
କାଦମ୍ବିନୀ ବକାଳୀମାଳିନୀ ଭୀମା,
ଗର୍ଜି ଘୋଟିଲା ନଭ ଛୁଡ଼ାଇ ସୀମା ଗୋ । ୨୮

ଚଡ଼ିଲା ନିରନ୍ତର ଆସାର ବାରି,
ଦିବା ଯାମିନୀ ଭେଦ ନୋହିଲା ବାରି ଗୋ ।
ଘନକୋଳେ ହସିଲା ସଉଦାମିନୀ,
ସେ ନୋହେ ଅମ୍ଭ ପରି ହତ ଭାଗିନୀ ଗୋ । ୨୯

ବାରିବାରଣ ଭାଙ୍ଗି ସରିତକୂଳ,
ଗଢିଲେ ବନ୍ଧୁ ପାଶେ ଲଙ୍ଘିଣ କୂଳ ଗୋ ।

---

* ରସକଲ୍ଲୋଳ "କୁଞ୍ଜକୁଟୀରେ ଫୁଲ ଶେଯ ଉପରେ" ରାଗେ

ସମାଜ-ବାରଣ ତ ଅଲଙ୍ଘ୍ୟ ଅଛି,
ତେଣୁ ସିନା ମୀନା ଏ ଗୋପଯୁବତୀ ଗୋ । ୩୦
ଆଳାପିଲେ କଳାପୀକଳାପ ଷଡ୍ଜ,
ଧୈବତ ଆଳାପିଲେ ମଣ୍ଡୂକବ୍ରଜ ଗୋ ।
ପିକ ପଞ୍ଚମତାନ ହୋଇଲା ତୁନି,
ସାଧୁ ଶୁଣିଲେ ଯଥା ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ବାଣୀ ଗୋ । ୩୧
କଦମ୍ବକଦମ୍ବରେ ମନ ଆକୁଳି,
ଫୁଟିଲେ ଫୁଲ କିବା ହେମବାଟୁଳୀ ଗୋ ।
କାମ ସର୍ଜ୍ଜିଲି ପାଞ୍ଚ ଗୋପିନୀ ନାଶ,
ପାଶରେ ନ ଥିବାରୁ ହେମାଙ୍ଗବାସ ଗୋ । ୩୨
ଘନ କଲା କି ରଙ୍ଗ ମୋ ସଙ୍ଗେ ସହି !
ସେ ଅସେ ବକ୍ଷେ ବନମାଳାଏ ବହି ଗୋ ।
ମୁଁ ତାକୁ ଶ୍ୟାମ ଭ୍ରମେ ପରଶେ ସଖି !
ଗୃହେ ନିରେଖି ଦଣ୍ଡେ ପଡ଼ ଚମକି ଗୋ । ୩୩
କାହୁଁ ପାଇବ ଘନ ନିଭଙ୍ଗଠାଣି,
କାହୁଁ ପାଇବ ସୁଧାମୟ ଗୃହାଣି ଗୋ ?
କଳାପରେ ମଣ୍ଡିଲେ ଶ୍ରୀଧରପାକ,
କଳାପୀ ଶୋଭା ଧରି ପାରେ କି କାକ ଗୋ ? ୩୪
ପ୍ରାବୃଟ ରସରସଂ ମଦନ ଘୁମର,
କଦମ୍ବ ଡାଳେ ଦୋଳାସନକୁ ଧର ଗୋ ।
କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ମୁଁ ହେଲି ଧୈର୍ଯ୍ୟବିହୀନ,
କାନ୍ଦିଲେ ମୀନଟି କି ସରେ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ଗୋ ? ୩୫
ନେନ୍ତେ ଅସି ଗଲା ବରଷାକାଳ,
ନ ଅସିଲେ ବ୍ରଜେ ଯଶୋଦାବାଳ ଗୋ ।

---

(୧) ଝୁଲଣ ଯାତ୍ରା

ବ୍ରଜ କି ତାଙ୍କ ମନୁ ଗଲା ପାସୋରି,
କିପାଁ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ହେଲେ ନନ୍ଦ କିଶୋର ଗୋ । ୩୬
କ୍ଷଣ କ୍ଷଣରେ କ୍ଷଣପ୍ରଭା ଯେସନ,
ବିନାଶି ତମ କରେ ତମ ବର୍ଦ୍ଧନ ଗୋ ।
ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁ ଅସିବା ଆଶା ତେସନେ,
କ୍ଷଣେ ଜଳି ନିରାଶା ବଢ଼ାଏ ମନେ ଗୋ ।" ୩୭

ମଙ୍ଗଳ *

"ଋତୁଅନ୍ତେ ଅତି ବିରଳ ଘନକାଳ ଶେଷ,
ରୁଚିର ଶରଦକାଳ ହେଲା ପରବେଶ । ୩୮
ଅତି ରମଣୀୟ ଶୋଭା ଧରିଲା ପ୍ରକୃତି,
ଚଣ୍ଡୀବେଶ ଛାଡ଼ି ଶିବା ହେଲେ କି ପାର୍ବତୀ ? ୩୯
ତାରାପତି ତାରାତତି ଭାତି ନଭସ୍ଥଳେ,
ଢାଳିଲେ କର-ଅସାର ନିଶାରେ ଭୂତଳେ । ୪୦
ଫୁଟିଲେ ଶାରଦ ଫୁଲ୍ଲ ରମ୍ୟ ବନସ୍ଥଳେ,
କୁମୁଦ ରାଜୀବରାଜି ରାଜିଲେ ଜଳେ । ୪୧
ଯେସନ ଚନ୍ଦନ ରଞ୍ଜେ ନୀଳ-କଳେବର,
କେବେ କେବେ ନଭେ ମେଘଖଣ୍ଡ ଶୋଭାକର । ୪୨
ଅତି ଦାନେ ରିକ୍ତକର ଦାନଶୀଳ ପରି,
ଅଳ୍ପ ବରଷିଲା ଘନ ମନ୍ଦ ଧ୍ୱନି କରି । ୪୩
ନୟନେ କେଦାରରାଜି ଢାଳନ୍ତି ଅମୀୟ,
ଶ୍ୟାମଳ ଶସ୍ୟାବଳୀରେ ହୋଇଲେ ରମଣୀୟ । ୪୪
ଯମୁନାତଟ କାନନେ ଶାରଦଲତିକା,
ନବୀନ ପଲ୍ଲବମୟୀ ହେଲେ ଉତ୍କଳିକା । ୪୫

---

* ଲାବଣ୍ୟବତୀ "ଏଥୁଅନନ୍ତରେ ଯେ ଯାମିନୀ ହେଲା ଶେଷ ' ସ୍ୱରେ

ଖେଳିଲେ ମତ୍ତ ମରାଳେ ଯମୁନା ବେଣୀରେ,
ଧ୍ୱାଉଳୀପଙ୍କ୍ତି କି ଘଟେକ ଧରଣୀବେଣୀରେ । ୪୬
ଶାରଦୀୟ ଶୋଭା ଧର ରମ୍ୟ ବୃନ୍ଦାବନ,
ଶାରଦୀୟ ରସଭାବ କଲା ଉଦ୍ଦୀପନ । ୪୭
ରାସରସ-ରସିକର ବନା ସହଚର !
ସେ ଭାବ ଫୁଟି ଉଠିଲା ବନେ ଫୁଲ ପର । ୪୮
ତାଙ୍କ ଅଗମନ ପଥ ମୁଁ ରହିଲି ଗୃହିଁ,
ମଧୁର ଶରତ କାଳୁ ରହିଲା ତ ନାହିଁ ।"୪୯

କୁମ୍ଭ କାମୋଦୀ *

"ହେମନ୍ତ କାଳ ଅସି ହେଲା ପ୍ରବେଶ ଶରଦେ ବଗଦେ,
ଅରଣ୍ୟ-ଶସ୍ୟନେ ପ୍ରକାଶିଲା ଜାଡ଼ ଖେଡ଼ି ଏ ଜଗତେ । ୫୦
ଜଳ ଅନଳରୁ ଛାଡ଼ିଲା ଅଦର ବଢ଼ିଲା ଅନଳେ,
ବନ୍ଧୂପ୍ରୀତବ୍ରତ ଶିକ୍ଷା କଲେ ଅବା ମହୀରେ ସକଳେ । ୫୧
ରବିର ବରଦେ ଜଗତର ଛାଡ଼ିଲା ନିଶ୍ୱାସ ଅକୁଳେ,
ବନ୍ଧୁ ବନା ଯଥା ମୁଁ ହତଭାଗିନୀ ଅକୁଳା ଗୋକୁଳେ । ୫୨
ଜାଳିଲା ତପନଂ ହେମନ୍ତ-ଦହନ ପଙ୍କଜ-କାନନେ,
ଦହୁଛନ୍ତି ଯଥା ବନ୍ଧୁ ଗୋପିନୀଙ୍କି ବିରହ-ଦହନେ । ୫୩
ପୁଣି ଖେଳରାଜ ଅଣିଣି ପ୍ରାବୃଟ ତୋଷିବ ନଳିନୀ,
ଗୋପୀନାଥ ସତେ ନ ହୁଏ ପରତେ ତୋଷିବେ ଗୋପିନୀ । ୫୪
ଅସିଣି ହେମନ୍ତ ହେଲା ପୁଣି ଗତ ନଇଲେ କିଶୋର,
ନିଷ୍ଠୁର ବରଜ କଥା ତାଙ୍କ ମନୁ ଗଲା କି ପାସୋର ।"୫୫

---

* ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ "ବିନାଶ ନାସା ଶ୍ରବଣ ସୂର୍ପଣଖା" ରାଗେ
(୧) ସୂର୍ଯ୍ୟ ବିଦୁମାନଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣା ଅଛନ୍ତି ।

ମୁଖାସ୍ତ *

"ହେମନ୍ତ ଅନ୍ତେ ଶିଶିର, ପ୍ରଚାର ତୁଷାର-ତୀର,
କଲା ଜୀବଙ୍କୁ ଅଧୀର ସେ, ଭେଦି ଶରୀର । ସଜନି ଗୋ । ୫୬

ଶୀତଭୟେ ଛନଛନ, ଛାଡ଼ି ଦୀର୍ଘ ନଭଃସ୍ଥନ,
ଦକ୍ଷିଣପଥେ ତପନ ସେ, କଲେ ଗମନ । ସଜନି ଗୋ । ୫୭

ସୁଦୀର୍ଘା ହୋଇ ଯାମିନୀ, ତୋଷିଲା କାନ୍ତ-ସଙ୍ଗିନୀ,
ବଢ଼ାଇଲା ବିରହିଣୀ ସେ, କର ଦୁଃଖିନୀ । ସଜନି ଗୋ । ୫୮

କୋମଳ-ହୃଦୟା ଉଷା, ଦେଖି ଦୁଃଖେ ବ୍ରଜଯୋଷା,
ଝଟିକା-ବିଷାଦ-ଦୃଶା ସେ, ଅମ୍ବୁ ସଦୃଶା । ସେ ହେଲା ଗୋ । ୫୯

ସମବେଦନାକୁ ସିନା, ପରଦୁଃଖ ଯତ୍ନେ ଚହ୍ନା,
ଲଳନା ମନ ବେଦନା ସେ, ଜାଣେ ଲଳନା । ସଜନି ଗୋ । ୬୦

ବିରହବତୀ ବିଶେଷ, ସହିଲେ ବିରହକ୍ଲେଶ,
ଯିବାରୁ ଛାଡ଼ି ବିଦେଶ ସେ, ପ୍ରିୟେ ଜୀବେଶ । ସଜନି ଗୋ । ୬୧

ଶ୍ୟାମ ବିନା ବୃନ୍ଦାବନ, ଯଥା ବ୍ରଜଧାମ ଜନ,
ହୀନ ଭୂଷଣ ବସନ ସେ, କଲା ଧାରଣ । ସଜନି ଗୋ । ୬୨

ଶୀତ ପୀଡ଼ା ହିରୁବାର, ବୋଲଏ ସେ ବଳିଆର,
ପୁଂସବର୍ଗେ ଅଧିକାର ସେ, ନାହିଁ କି ତାର । ସଜନି ଗୋ । ୬୩

ବ୍ରଜବାଳୀ ପରକାର, ହେଲା ଦଶା ପଙ୍କଜାର,
କେଶବ ବିନା ଅସାର ସେ, ଅଟେ ସଂସାର । ସଜନି ଗୋ । ୬୪

ଅସି ଗଲା ଶୀତ ମାସ, ବସନ୍ତ ହେଲା ପ୍ରକାଶ,
ନ ଅସିଲେ ପୀତବାସ ସେ, କଲେ ନିରାଶ । ସଜନି ଗୋ ।" ୬୫

---

* ବ, କ, "ଚଲେ ଯାଇ ଅବଲୋକ" ସ୍ୱରେ

ଗୈରୀ *

"ଏକାନ୍ତ କାନ୍ତ ଦୁରନ୍ତ   ସୁଚେତନ କୃତାନ୍ତ ବନ୍ତ,
ବସନ୍ତ କୃତାନ୍ତବତ ଅଗତ ମିତ !
ପରିମଳ ସମାକୁଳ,   ଅଳିକୁଳରେ ସଙ୍କୁଳ,
କୁସୁମକୁଳ ମୁକୁଳ ହେଲା ଅମିତ,
ସୁଧୀର ସୁଧୀର ସୁଧୀର,
ବହୁ ଦହିଲା ବିରହୀ କରି ଅଧୀର । ୬୬
ଜମ୍ବୀର ରସାଳ ଶାଳ   ବକୁଳାଦି ପିଅଶାଳ—
ଦଳେ ମଞ୍ଜୁଳେ ରଞ୍ଜିଲେ ନିକୁଞ୍ଜବନ,
ଏ ମଧୁକରନିକର   ମଧୁରିଲେ ଫୁଲ୍ଲକର,
କରି ଉଦ୍ଗାର ମଧୁର ଝଙ୍କାରସ୍ୱନ,
କୋମଳେ ଡାକିଲେ ଦୟୂଳେ
କାମୁକ କୋକିଳକୁଳ କଲେକି ଛଳ । ୬୭
ଶରତ ହେମନ୍ତ ଶୀତ   ବରଷା ଗ୍ରୀଷ୍ମ ମିଳିତ,
ଘୃତ ମଧୁ ଦଧି ଗୁଡ଼ ଛୀର ଯେସନେ,
ସ୍ୱଦର୍ପେ ଦର୍ପକ ସଖା   ଷିତିତଳେ ଦେଲା ଦେଖା,
ଗଲା ପୁଣି ଋତୁଙ୍କି ଜାଳି ଜ୍ୱଳନେ,
ନ ଆସିଲେ ନନ୍ଦକୁମର,
କଲେ ଘାତ ଏଥର ଅଥର୨ ପଥର । ୬୮
ଆଜ କି ଗୋ ସହଚରି !   ବନ୍ଧୁ ସଙ୍ଗରେ ଚର୍ଚ୍ଚରୀ,
ଖେଳିବ ମୁଁ ପିଚକାରି ଭରି ସୁରଙ୍ଗେ,
ପାଇ ମଧୁ-ଋସରସେ   ଉଲ୍ଲାସେ କୌତୁକବଶେ,
ପୁଣି ଆଣି ଦେବ ଫଗୁ ବନ୍ଧୁର ଅଙ୍ଗେ,

---

* ବୈ, ବ, "ବଉଲକୁ ଅଲଙ୍ଗନ" ବାଗେ
(୧) ପକ୍ଷୀ ବିଶେଷ । (୨) ଅକମ୍ପ ।

ତାଙ୍କୁ ବେଢ଼ି ଗୋପିନୀଗଣ,
ପିଚକାରୀ ଫଗୁ ଧରି କରିବେ ରଣ । ୬୯
ପ୍ରବାଳ-କୁସୁମ-ବତୀ   ସୁଦ୍ୟୁତିମତୀ ବ୍ରତତୀ,
ରତ୍ନପଟ୍ଟ ମୋଦେ ମାତି ଅତି ଉଲ୍ଲାସେ,
ତରୁ ଅଙ୍ଗେ ଅନୁରାଗେ,   ତାଳି ନିଜାଙ୍ଗ ସୁହାଗେ,
ହସିବ ଯମୁନା-ନୀର-ଦର୍ପଣ ପାଶେ,
ମୁଁ ଅଭାଗୀ ପୁଳିନ ଧାମେ,
ପୁଣି ବସି ହସିବି କି ବନ୍ଧୁର ବାମେ ?" ୭୦

(ମଙ୍ଗଳଗୁଜ୍ଜରୀ) *

ସଖୀ ଶ୍ରୀମତୀ ମତିର ବିନୋଦ ପାଇଁ,
ଘେନି ତାଙ୍କୁ ଫୁଲବନେ ମିଳିଲେ ଯାଇ । ୭୧
କରୁଥିଲେ ହରି ଅସ୍ତଗିରି ଗମନ,
କରୁଥିଲି ତମ ବହିର୍ଗମନେ ମନ । ୭୨
ଫୁଲ୍ଲକୁଳ ମୁଖେ ବୋଳି ରଙ୍ଗମୟୂଖ,
ନାଚୁଥିଲେ ମନ୍ଦେ ହସି ପ୍ରକାଶି ସୁଖ । ୭୩
ଦେଖି ଦିବା ଶେଷ ପରଚର ଗୋପନେ,
ହେଲା ବାତ ରତ ଫୁଲଗନ୍ଧ ହରଣେ । ୭୪
ପ୍ରତିବେଶୀ ପକ୍ଷୀ ଆସି ପ୍ରକାଶି କଳ,
ଚେଁର ଚେଁର ଡାକ ଉଚେ କଲେ ଚହଳ । ୭୫
ମରମର ଶବ୍ଦେ ତରୁ ଭର୍ତ୍ସିଲେ ବାତେ,
କମ୍ପିଲେ ତା କଦାଚାର ଦେଖି ସାକ୍ଷାତେ । ୭୬
ଧାଇଁଲେ ଅକୁଳେ ଅଳି ହୁଙ୍କାର କରି,
ବିଷାଦରେ ଗନ୍ଧହର ପଥାନୁସରି । ୭୭

---

* କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୁନ୍ଦରୀ, "ଅସାରସ ଘନକାଳ ହୋଇ ଉଦୟ" ସ୍ୱରେ

ପଳାଇ ନ ପାରି ବାତ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୟେ,
ଗଲା ଗନ୍ଧ-ଧନସହ ଯମୁନାଶୟେ । ୭୮
ଦ୍ୱିତଗଦ୍ଧେ ଭାଗ ପାଇ ରବିନନ୍ଦନୀ,
ଆନନ୍ଦେ ନାଚିଲା କରି କଲ୍ଲୋଳଧ୍ୱନି । ୭୯
ସଙ୍ଗିନୀ ସଙ୍ଗେ ରଙ୍ଗିନୀ ରାଧାସୁନ୍ଦରୀ,
ତୋଳିଲେ ଏକାଳେ ଫୁଲ ଅଞ୍ଜଳ ଭରି । ୮୦
ମାଳତୀରେ ନେଇ ଡାଳି କେ ବାମାବର,
କହିଲା, "ଏହାକୁ ଛାଡ଼ି ଗଲା ଭ୍ରମର । ୮୧
ଏ ତେବେହେଁ ହସୁଅଛି ଆନନ୍ଦଭରେ,
ରଖିଛି ମିଳନ ଆଶା କାଲି ପ୍ରାତରେ ।" ୮୨
ସଖୀ ବାଣୀ ଶୁଣି ରାଧା ନିଜ ଅଙ୍ଗୁଳି,
ପଦ୍ମଅଡ଼େ ବଢ଼ାଇଲା କିଛି ନ ବୋଲି । ୮୩
ଅଦ୍ଭୁତ-କୁସୁମେ ପୁଣି ମନେ କି ଭାଳି,
ଫିଙ୍ଗିଦେଲା ଅବନୀରେ ବରଜବାଳୀ । ୮୪
ଅକୁଳେ କାନ୍ଦିଲା ମୁଖେ ଦେଇ ବସନ,
କହିଲା, "କୁସୁମେ,ସଖି ! କି ପ୍ରୟୋଜନ ? ୮୫
କେତେ ଦାମ ଗୁନ୍ଥିଛି ମୁଁ ଏହି କାନନେ,
ବନ୍ଧୁ ରମଣୀୟ ଚୂଡ଼ା ବକ୍ଷମଣ୍ଡନେ ।" ୮୬

ବିହାଗ

ପୁଣି ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ ବିଳାପି ଶ୍ରୀମତୀ କହିଲେ ହୋଇ କାତର ଯେ,
"ବ୍ରଜ ବ୍ରଜଭାବ ପଛକୁ ପକାଇ ଛାଡ଼ିଗଲେ ବଂଶୀଧର ଗୋ,
ସହଚରି ! ୮୭
ଏ ବ୍ରଜଧାମରେ ଅଛି ତ ସକଳ ଅଛି ଏ ଅଭାଗୀ ରାଇ ଗୋ,
ବ୍ରଜର ଆଉ କି ସେହି ଶୋଭା ଅଛି ଯିବାରୁ ପ୍ରାଣକହ୍ନାଇ ଗୋ,
ସହଚରି ! ୮୮

ଏହି ଅଛି ସେହି ରମ୍ୟ ବୃନ୍ଦାବନ ଏ ସେହି ଯମୁନାକୂଳ ଗୋ,
ଏ ସେହି ଶୀତଳ ଲତିକା-ମଣ୍ଡପ ଏ ସେହି କଦମ୍ବମୂଳ ଗୋ,
ସହଚରି ! ୮୯

ଏହି ସେହି ଶିଳାସନ ନୀପମୂଳେ ଏ ସେହି ତମାଳମାଳ ଗୋ,
ଅହା କାହିଁ ଅଉ ଏହାଙ୍କ ସେ ଶୋଭା ନ ଥିବାରୁ ନନ୍ଦବାଳ ଗୋ,
ସହଚରି ! ୯୦

ସେ ବାଙ୍କଚୂଳିଆ କଦମ୍ବମୂଳିଆ ଯମୁନାକୂଳିଆ ବିନା ଗୋ,
ଶୋଭାର ଆକର ଏ ବ୍ରଜନଗର ଅଟ ହତଶିରୀ ସିନା ଗୋ,
ସହଚରି ! ୯୧

ଏ ସେହି କୋକିଳକୁଳର କାକଳି ଏ ସେହି ଅଳିଗୁଞ୍ଜନ ଗୋ,
ବନ୍ଧୁ ବିନା ନାହିଁ ଏହାଙ୍କର ସେହି ମାଧୁରୀ ଶ୍ରୁତିରଞ୍ଜନ ଗୋ,
ସହଚରି ! ୯୨

ଯମୁନା-ସଲିଳ-ଶୀକର-ଶୀତଳ ଏ ସେହି ମୃଦୁଳ ବାତ ଗୋ,
ବନ୍ଧୁ ବିନା ଏବେ ଦେହକୁ ଦହୁଛି ଯେସନେ ଦହନ-ପାତ ଗୋ,
ସହଚରି ! ୯୩

ଏହି ସେହି ଶଶୀ ରଜେ ସୁଖେ ହସି ବରଷି କିରଣରାଶି ଗୋ,
ଏହି ସେହି ଫୁଲ୍ଲକୁଳ ତଳ ତଳ ପ୍ରେମେ କୌମୁଦୀରେ ଭାସି ଗୋ,
ସହଚରି ! ୯୪

ନାହିଁ ତ ଏହାଙ୍କ ସେହି ରମ୍ୟ ଛବି ନାହିଁ ସେହି ସୁମାଧୁରୀ ଗୋ,
ବରଜଭୁବନ ଶୋଭାର ଜୀବନ ଯିବାରୁ ମଥୁରାପୁରୀ ଗୋ,
ସହଚରି ! ୯୫

ଏ ସେହି ମଧୁରନାଦିନୀ ଯମୁନା ଏ ସେହି ଧୀରତରଙ୍ଗ ଗୋ,
ଏହି ସେହି ଜୀର୍ଣ୍ଣ-ତରଣୀ ରହିଛି ଏହି ସେହି ଭଗ୍ନମଙ୍ଗ ଗୋ,
ସହଚରି ! ୯୬

ପାଷାଣହୃଦୟ ଧର ଛାଡ଼ି ଗଲେ ଅମ୍ଭର ସେହୁ କାଣ୍ଡାରୀ ଗୋ,
କର ନାନାରଙ୍ଗ ଯମୁନା ତରଙ୍ଗ କେ ଏବେ କରବ ପାରି ଗୋ ?
ସହଚରି ! ୯୭

ଏହୁ ସେହୁ ନୀପ ଯହିଁ ଅମ୍ଭ ବାସ ଚୋରାଇ କଲେ ବନ୍ଧନ ଗୋ,
ଯହିଁ ବନ୍ଧୁ ହୋଇଥିଲେ ଭୂତବେଶ ଏ ସେହୁ ତମାଲବନ ଗୋ,
ସହଚରି ! ୯୮

ଏ ସବୁ କପାଇଁ ନ ଯାଇ ରହୁଛି ଯଦି ଗଲେ ପ୍ରାଣଧନ ଗୋ,
ପ୍ରାଣଧନ ମୋତେ ପାସୋରି ଦେବାରୁ ପାସୋରି ଦେଲା ଶମନ ଗୋ,
ସହଚରି ! ୯୯

ଛାଡ଼ି ଜୀବତେଣ ଗଲେ କଂସଦେଶ ପରିହରି ଦୟା ମାୟା ଗୋ,
କି ଅଶେ ରହୁଛି ଏ ପୋଡ଼ା-ଜୀବନ କି ସୁଖେ ରହୁଛି କାୟା ଗୋ,
ସହଚରି ! ୧୦୦

କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଗୋଧା ବସିଲେ ମଜନେ ଭୂତଳେ ପୁତ୍ତଳି ପରି ଯେ,
ଜପସ୍ତିତ ଫଳ ଦେଖି ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଖେଳିଗଲେ ସହଚରୀ ଯେ,
ସଦନକୁ । ୧୦୧

ଶମନ-ଭବନ-କଦନ-ଖଣ୍ଡନ ନାମ ଜପ ଅନୁକ୍ଷଣ ହେ,
ମତ୍ତ ଭକ୍ତି-ରସେ ଧ୍ୟାୟିଣ ମାନସେ ଶ୍ରୀଚିନ୍ତାମଣି ଚରଣ ହେ,
ବୁଧଜନ ! ୧୦୨

ତ୍ରୟୋତ୍ରିଂଶ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—ଚନ୍ଦ୍ରାକୌଶିକ *

ଜରାସନ୍ଧ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ

ମଥୁରେଶ ନାଶ ସନ୍ଦେଶ ପ୍ରବେଶ ହେଲା ମଗଧେଶ ପାଶେ,
ମଗଧର ପତି ଚମକି ତଡ଼ିତ ବସ୍ତ୍ରପ୍ରୁ ବଚନ ଭାଷେ,
"ରେ ଦୂତ !
କହୁ ବାତୁଳ ପରାୟେ ତୁ ତ, ତୋତେ ଲାଗିଛି ବା ବ୍ରହ୍ମଭୂତ । ୧

* ବୈ, ବ, "ବୁଝି ବୁଧ ଯୁଦ୍ଧ ନ ପାଇଲା ଜଳ" ରାଗେ

ଯକ୍ଷ ନାଗ ଦେବ   ଦାନବ ମାନବ   କମ୍ପିତ ଯା ଭୁଜବଳେ,
ଯାହା ପାଦଭରେ   ବସୁନ୍ଧରା ଥରେ   ଯାହା କରେ ମେରୁ ଟଳେ,
ରେ ଦୂତ !
ତାକୁ ବିନାଶିଲା ନନ୍ଦସୁତ,   ଏ ବାର୍ତ୍ତା କି ତୋ ମନ ସମ୍ଭୂତ ? ୨

ଯଦି ମଦ୍ୟପାୟୀ   ନୋହୁ ଦୂତ ! ତୁହି   କହ ସତ୍ୟ କରି କହ,
କେମନ୍ତେ ମଣ୍ଡ କ   ଅଦ୍ଭୁତବୃତ୍ତାନ୍ତ   ହେଲା ଲାଗୁଛି ସନ୍ଦେହ,
ରେ ଦୂତ !
ମିଥ୍ୟା କହିଲେ ଖଡ୍‌ଗରେ ଦ୍ରୁତ, ହେବ ତୋର ଶିର ଗ୍ରୀବାଚ୍ୟୁତ ।" ୩

ଉତ୍ତରିଲା ଦୂତ,   "ଶୁଣ ରକ୍ଷନାଥ !   କହୁଛି ମୁଁ ସତ୍ୟବାଣୀ,
ଅସମ୍ଭବ ବିଧି   ଇଚ୍ଛାରେ ସମ୍ଭବେ   ବିଧି ଇଚ୍ଛା ନୋହେ ଜାଣି,
ହେ ବିଭୁ !
ଜଳବିନ୍ଦୁ ହୁଏ ଅଶନିଭୁଂ,   ପଡେ ଗହଳ ଉପଳ ଦିବୁଁ । ୪

ନନ୍ଦ ବେନି ବାଳ   ଯେସନ୍ତେ ମହାକାଳ   ପ୍ରବେଶି ମଧୁମଣ୍ଡଳେ,
ମୁଷ୍ଟିକ ଚାଣୁରେ   ଭୀଷଣ କୁଞ୍ଜରେ   ବିନାଶିଲେ ବାହୁବଳେ,
ସେ ହେଲେ,
ତହୁଁ ସଭାତଳେ ଯାଇ ହେଲେ, କାଳ ବିକାଳ କି ଏକମେଳେ । ୫

କଂସର ନୟନ   ହୁଅନ୍ତେ ପତନ   ସେ ବେନି ଭାଇ ବଦନେ,
ଭୟେ ମହାବୀର   ତେଜିଲେ ଶରୀର   ବସି ଜଗତ-ଅସନେ,
ହେ ଶୁଣ,
ଖସି ପଡ଼ିଲେ ଭୂମିରେ ପୁଣି,   ବାତେ ଉଡ଼ି ପଡ଼େ ଯେସନ୍ତେ ତୃଣ । ୬

ଯେସନେ ବିଦ୍ୟୁତ   ହୋଇ ନିପତିତ   ଆକର୍ଷି ଘେନେ ଜୀବନ,
କ୍ଷୁଦ୍ର ଗୋପବାଳେ   ଅସି ସଭାତଳେ   କଂସକୁ କଲେ ତେସନ,
ହେ ଶୁଣ,
ଧରଛନ୍ତି କି ଅଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଗୁଣ,   ନାଶ କାର୍ଯ୍ୟେ କେ ଏଡ଼େ ନିପୁଣ ?" ୭

---

(୧) ଯହିଁରୁ ବଜ୍ର ଜନ୍ମେ

ମଗଧର ପତି   କ୍ରୋଧଶୋକେ ଅତି   ଜର୍ଜ୍ଜରି ଯାମାତା ନାଶେ,
ଛାଡ଼ଲ ଅପାର   ତାଳ ନେଇଁ ଧାର   ମୁଖ ରଖି ପିଣ୍ଡାବାସେ,
ସେ କରେ,
ଘନେ ପ୍ରହାରଣ କପାଳରେ,   ଦେଲେ ଅଶ୍ୱାସ ସଚିବବରେ । ୮

ରଦନେ ରଦନ   କରଣ ଘର୍ଷଣ   ଗର୍ଜ୍ଜି କହେ ଜରାସନ୍ଧ,
"କଂସାରଜୀବନ   କରିବ ଚର୍ବ୍ବଣ   ଏ ମୋର ମୁଖ୍ୟ ନିର୍ବନ୍ଧ,
ହେ ତାତ,
ଅଶ୍ରୁ ପେଷିବ ଅନ୍ତକଠାରୁ,   ସିନ୍ଧୁଜଳେ ଦେବ ଯାଦବାଙ୍କୁ । ୯

ମଥୁରାଭୁବନ   କରଣ ଖନନ   ନିକ୍ଷେପିବ ସିନ୍ଧୁଜଳେ,
ପାପୀ ଉଗ୍ରସେନ   ମାଂସକୁ କାଟିଣ   ହବ କରଣ ଅନଳେ,
ମୋ ପଣ,
କରି ତା ରକ୍ତେ ତୃଷା ତର୍ପଣ,   ତାର ଅସ୍ଥି କରବି ଚର୍ବ୍ବଣ । ୧୦

ଯଦୁକୁଳ-ରକ୍ତ-ସ୍ରୋତ ମୁଁ ନିଶ୍ଚିତ   ବୁହାଇବ କରବାଳେ,
ଦେଖିବ ଯାଦବେ   କେ ରକ୍ଷା କରବେ   ସ୍ୱର୍ଗ ଅବନୀ ପାତାଳେ,
ମୁଁ ଅଜ,
ଯିବ ବୈରି ନିର୍ଯାତନେ ସାଜ,   ଘେନି ପଦ୍ମ ରଥ ଗଜ ବାଜୀ । ୧୧

ଅଜ ବୈରତୃଷା   ନାଶିବାକୁ ଆଶା   ଅସ୍ପୃତ ଶୋଣିତପାନେ,
ଯାମାତା-ବିନାଶ   ଶୋକ ଯିବ ନାଶ   ତାଙ୍କୁ ପ୍ରତିଶୋଧ ଦାନେ,
ମୁଁ କରି,
ତାଙ୍କ ନାରୀଙ୍କି ମୋ କନ୍ୟା ପରି,   ତାଙ୍କ ବସତି ପ୍ରେତନଗରୀ । ୧୨

ସାଜ ସେନା ସାଜ   ଅବିଳମ୍ବେ ସାଜ   ଅହେ ରକ୍ଷକୁଳବୀରେ,
ନନ୍ଦର ସୁତଙ୍କୁ   ଅଥବା ନିଜକୁ   ନ ରଖିବ ଏ ମହୀରେ,
ହେ ବୀରେ !
ଅଗ୍ରତଳ୍ପ ଯେ ବସୁ ତ-ନୀରେ,   ଦବ ବୁଡ଼ାଇ ଧନ୍ୟ ମହୀରେ ।" ୧୩

ପାଇ ନୃପାଦେଶ ଘୋର ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ ନାଦିଲା ସମରଶୃଙ୍ଗ,
"ସାଜ ସାଜ ସାଜ ଅବିଲମ୍ବେ ସାଜ ସାଜ ସେନା ଚତୁରଙ୍ଗ,"
ସେ ନାଦେ,
ବୀରେ ସଜ ହେଲେ ବୀରୋନ୍ମାଦେ, ଯେସନ୍ତେ ସିଂହ ମତ୍ତ ରକ୍ତସ୍ୱାଦେ । ୧୪
ଧାଇଁଲେ ପଦାତି ହୋଇ ପନ୍ତି ପନ୍ତି ଧରି ବର୍ମ ଚର୍ମ ଅସି,
ପୃଷ୍ଠେ ଶରାସନ ଶର ଏକମନ କୁନ୍ତ କଟିଦେଶେ କଷି;
ସେ ଧରି,
ଶିରେ ଶିରସ୍ତ୍ରାଣ ଦୃଢ଼ କରି, ରୂପେ କୃତାନ୍ତ କିଙ୍କର ପରି । ୧୫
ଗର୍ଜନ ସେହ୍ଲାରି[1] ସଇନ୍ଧବ ସାରି ଅଶ୍ୱ ନାନା ବାଜୀରାଜି,
ବଙ୍କ ଗ୍ରୀବା ଧରି ନୃତ୍ୟ କରି କରି ଆସିଲେ ସମରେ ସାଜି,
ସେ ଯାନ,
କରିବେ କି ଦୂରତ୍ୱକୁ ଧ୍ୟାନ, ଖୁରଘାତେ ମାର୍ଗ କମ୍ପମାନ । ୧୬
ଖଣ୍ଡଶୈଳ ପରି ଯୂଥ ଯୂଥ କରି ଆସିଲେ ସମରବେଶେ,
ରଥାଙ୍ଗ ଘର୍ଘର ଘୋଷିଲା ଗମ୍ଭୀରଘନ ଯଥା ନଭୋଦେଶେ,
ହେ ଧୀର !
ନାଦି ସମରବାଦ୍ୟ ଗମ୍ଭୀର, କଲା ଦିଗଚକ୍ରକୁ ଅଧୀର । ୧୭
ମଟଧନରେଣ ଧରି ବୀରବେଶ ମିଳିଲା ବାହିନୀ ସଙ୍ଗେ,
ଶୋଭେ ଯଥା ମଣି ଗରଳୋଗ୍ର ଫଣୀ-ରମଣୀ ଉତ୍ତମଅଙ୍ଗେ,
ସେ ବୀର,
ରତ୍ନ ଶିରସ୍ତ୍ରାଣେ ମଣ୍ଡି ଶିର, ଧରି ଉଗ୍ରତେଜ କି ମିହିର । ୧୮
ଭାସ୍ୱର ଶୀର୍ଷକ ଭାସ୍ୱର କଞ୍ଚୁକ ଭାସ୍ୱର ନାନା ଆୟୁଧ,
ଶୋଭିଲା ତା ଅଙ୍ଗେ ରଥକରେ ରଙ୍ଗେ ଦୃଷ୍ଟିପଥ କରି ରୋଧ,
ହେ ବୁଧେ !
ଦେଖି ଜରାସନ୍ଧକୁ ସନ୍ନିଧେ, କଲେ ଜୟଶବ୍ଦ ଯେତେ ଯୋଧେ । ୧୯

---

(୧) ସେହ୍ଲାର-ଶ୍ୱେତବର୍ଣ୍ଣ ଅଶ୍ୱବିଶେଷ

ଚଳିଲା ବାହିନୀ ଧରିଲା ଅବନୀ ବରଷାଗଗନ ଛବି,
ମତ୍ତଦନ୍ତୀଦଳ ଜଳଦ ପଟଳ ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର ତହିଁ ପବି,
ହେ ତହିଁ,
ଅସ୍ତ୍ର ଝଲକ ଚପଳା ହୋଇ, ରଥଘୋଷ ବୃଂହଣ ମନ୍ଦ୍ରହିଁ । ୨୦

ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ସେହାର ବାର ବାର ଯେହ୍ନେ ବଳକ୍ଷ ବଳାକାପନ୍ତି,
ଧୀରେ କଳନାଦ କରଣ ବାରିଦ-ପଟଳ ତଳେ ଶୋଭନ୍ତି,
ଯେ ମାତି,
କେତୁ ଗୃଧ୍ରକଚୟ ଉଡ଼ନ୍ତି, 'ପଥ' 'ପଥ' ନିସ୍ୱନ କରନ୍ତି । ୨୧

ରଷ ପତାକିନୀ କମ୍ପାଇ ମେଦିନୀ ପ୍ରବେଶ ମଥୁରା ପାଶେ,
ଏହି ସମାଚାର ପରଚର ଚର କଲେ ଧାଇଁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଶ୍ୱାସେ,
ସେ ବାସେ,
ବେଗେ ଯାଦବେ କୃଷ୍ଣ ଆଦେଶେ, ଯୁଦ୍ଧେ ବାହାରିଲେ ବୀରବେଶେ । ୨୨

ନଗର ପ୍ରାନ୍ତର ସମରଲହରୀ ଖେଳିଲା ଅତି ପ୍ରବଳେ,
ବାଦନ ଶବଦ ରଣଶୃଙ୍ଗ ନାଦ ଦାରିଲା ନଭକୁ ବଳେ,
ସେ ବେଳେ,
ପତାକିନୀ ହେଲେ ସମ୍ମୁଖୀନୀ, ଭେଟା ଭେଟି କି ତାଡ଼ିତବେଣୀ । ୨୩

ବେନି ସେନା କେବେ ପ୍ରବଳ ଅରବେ ପ୍ରସାରିତ ଅକୁଣ୍ଠିତ,
କେବେ ସ୍ତମ୍ଭାକାରେ କେବେ ଚକ୍ରାକାରେ କେବେ ସୂଚୀ ପରି ସ୍ଥିତ,
ସେ କେବେ,
ଯଥା କାଳବାଡ଼ି ମହାର୍ଣ୍ଣବେ, କେବେ ଭାଗ ଭାଗ ଠାବେ ଠାବେ । ୨୪

ସମର ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ ଦନ୍ତୀଗଣ ଯେହ୍ନେ ଚଳ ଅଚଳ-ପ୍ରାକାର,
ନଭେ ପକ୍ଷୀପନ୍ତି ପରସ୍ପରେ ଚଳନ୍ତି ପ୍ରଖର ତୁରଙ୍ଗବାର,
ସେ ଧୀରେ,
ଶବାଚ୍ଛାଦିତ ରଣଭୂମିରେ, ଯେହ୍ନେ ନିଷାଦୀ ସାଦୀ ବଧିରେ । ୨୫

ଅଯୂଥ ଝଂଝଣ   କୁଞ୍ଜର ବୃଂହଣ   ବୀର ଭୈରବହୁଙ୍କାର,
ବାଜୀ ହ୍ରେଷାସ୍ୱର   ରଥର ଘର୍ଘର   ପ୍ରବଳ ଧନୁଷ୍ଟଙ୍କାର,
ସେ ସ୍ଥଳେ,
ବାୟୁ ଗଣିଙ୍କ ଅଥୟ କଲେ,   ଦୟା କ୍ଷମା ତହୁଁ ବେଗେ ଗଲେ । ୨୬

ଅରାତିଙ୍କି ଲକ୍ଷ୍ୟ   କରି ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ   ଯୋଦ୍ଧା ଧନୁଷ୍ପାଣି ହୋଇ,
ଝର ଝର ଝର   ଶବଦନ୍ତି ହୁଙ୍କାରି   ବାଣ ଆକର୍ଣ୍ଣ ପୂରାଇ,
ସ୍ୱ ରଦେ,
ଦୃଢ଼େ ଦଂଶି ନିଜ ରଦଚ୍ଛଦେ,   ହୋନ୍ତି ଅଗ୍ରସର ପଦେ ପଦେ । ୨୭

ଆଚ୍ଛାଦି ଅସଂଖ୍ୟ   ଶରେ ଅନ୍ତରୀକ୍ଷ   ଯଥା ଗରୁତ୍ମାନ ଅନ୍ଧ,
ଭ୍ରମିଲ ଜିଘାଂସା   ସହ ପ୍ରତିହିଂସା   ରଣେ ଯୋଦ୍ଧାମୂର୍ତ୍ତି ଗ୍ରନ୍ଥ,
କେ ବୀର,
ପଡ଼େ ଭୂମିରେ ହରାଇ ଶିର,   ପାଡ଼େ କେ ଅରି ଅଙ୍ଗ ମଥିର । ୨୮

ଯୋଦ୍ଧାମାନଙ୍କର   ମୁଖ ବର୍ମ ଚର୍ମ   ଅସି ରଞ୍ଜିତ ଶୋଣିତେ,
ସମର ବ୍ୟାଜେ କି   ଫଗୁ ଖେଳୁଛନ୍ତି   ବସନ୍ତେ ଅଗ୍ରହ ଚିତ୍ତେ,
ଦ୍ୱି କର,
ରକ୍ତ ପୋଛୁ ନ ଲଭନ୍ତି ତର,   ଶିରୁଁ ଝରେ ତୁଣ୍ଡେ ରକ୍ତଝର । ୨୯

ନିଜ ରକ୍ତପାନେ   ନାଶନ୍ତି ସେମାନେ   ନିଜ ପ୍ରବଳ ପିପାସା,
ନିଜ ହୃତ୍କୁଣ୍ଡୀରେ   ଗୁଳି ଜିହ୍ୱା ଖେଳେ   ଭାଳି କେବଳ ଜିଘାଂସା,
ସେ ସ୍ଥାନେ,
ମଗ୍ନ ବୈରୀ ମର୍ମସ୍ଥଳ ଧ୍ୟାନେ,   ଚିତ୍ତ ମାତ୍ର ପ୍ରତିଶୋଧ ଦାନେ । ୩୦

ଉଠେ ବୀରନାଦ   ଉଠେ ଆର୍ତ୍ତନାଦ   କେହି କାହାକୁ ନ ଭାଳେ,
ଅରାତି ଅଙ୍ଗକୁ   ଝାମ୍ପି ପଡ଼ୁଛନ୍ତି   ଆୟୁଧ ଗୁଳି କରାଳେ,
ସେ ରଣେ,
ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି କବନ୍ଧଗଣେ,   ଶବଗଣ ଦଳିତ ଚରଣେ । ୩୧

ଏରୂପେ ଉଠିଲ ବେନି ବଳେ ମହାସମର ଘାତ ବଘାତ,
ଭୀଷଣ ବାରିଧି ସଙ୍ଗରେ ଶବାଦୀ ହେଲା କି ପ୍ରଚଣ୍ଡ ବାତ,
ଯେ ସାଦୀ,
ହୁଏ ସାଦୀ ସଙ୍ଗରେ ବବାଦୀ, ଯୁଟନ୍ତି ନିଷାଦୀ ସଙ୍ଗେ ନିଷାଦୀ । ୩୨

ଜମ୍ବୁକାଦ କରି ନାନା ଶବାହାରୀ ଜନ୍ତୁ ଅସି ପଲେ ପଲେ,
ଶବକୁ ଅନନ୍ଦେ ଭୁଞ୍ଜି ରତ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱେ ଯଥା ସମରନ୍ତ ମଲ୍ଲେ,
ସେ ସର୍ବ,
କରି ପ୍ରକଟ ବିକଟ ରବ, କରି ଶବମାଂସେ ମହୋତ୍ସବ । ୩୩

ଜରାସନ୍ଧ ସଙ୍ଗେ ରତ ରଣରଙ୍ଗେ ମହାବଳ ଉଗ୍ରବଳ *
ପ୍ରଳୟର କାଳେ ରତ ଯୁଦ୍ଧଗୋଳେ ହେଲେ କି ନଭରୁ ମଙ୍ଗଳ,
ସେ ବେନି,
ଯୁଦ୍ଧ କଲେ ନାନା ଶସ୍ତ୍ର ଘେନି, ବୀରନାଦେ କମ୍ପାଇ ଅବନୀ । ୩୪

ପୁଣି ବେନି ଯୋଧ କଲେ ମଲ୍ଲଯୁଦ୍ଧ ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର ରଥ ଛାଡ଼ି,
ମୁଣ୍ଡେ ମୁଣ୍ଡ ପିଟି ଉଣ୍ଟୁକି ଅକଟି ଏକ ଅନ୍ୟେ ବସେ ମାଡ଼ି,
କେ ବଳେ,
ମାରେ ବଜ୍ରମୁଷ୍ଟି ବକ୍ଷସ୍ଥଳେ, ଛାଡ଼ି ହୁଙ୍କାର ନାଦ ପ୍ରବଳେ । ୩୫

ବାହୁରେ ବାହୁକୁ ପାଦରେ ପାଦକୁ ଛନ୍ଦ ଉଲେ ଯାନ୍ତି ପଡ଼ି,
ପୁଣି ଉଠିକରି ଏକ ଅନ୍ୟେ ଧରି ହୋଇ କଚଡ଼ା କଚଡ଼ି,
ସେ ଉଲେ,
ପାଦ ମୁଷ୍ଟି ଘାଡ଼ି ମର୍ମସ୍ଥଳେ, ଗଡ଼ାଗଡ଼ି ଯଥା ଚକ ଚଳେ । ୩୬

ହଲୀ ରକ୍ଷ ପରେ ପଡ଼ିଲେ କ୍ରୋଧରେ ଯଥା କ୍ଷୁଧିତ କେଶରୀ,
ପଡ଼େ କଷଣିରେ ନିନାଦ ଗମ୍ଭୀରେ ବଜ୍ରଦନ୍ତ କଡ଼ମଡ଼ି,
ସେ ଉଚ୍ଚେ,
ପିଠି ଧବଳ ଦୀର୍ଘପୁଚ୍ଛେ, ସ୍ଫୀତ କରଣି କେଶର ଗୁଚ୍ଛେ । ୩୭

---

* ବଳରାମ

ଯୋଦ୍ଧା ଚେନ୍ନି ବଳେ ସମର ତେଜିଲେ ରହିଲେ ଦର୍ଶକ ପରି,
ବଜ୍ର ମୁଷ୍ଟିଘାତ ପାଇ ରକ୍ଷନାଥ ରକତ ସ୍ରୋତ ଉଗାରି,
ସେ ହାରି,
ଗଲ ପଳାଇ ନ ରହି ପାରି, ରଣେ ଭଙ୍ଗ ଦେଲେ ଯାଦବାରି । ୩୮

ମଗଧଭୂପାଳ ହାରି ବେଳୁ ବେଳ ପୁଣି ପୁଣି ଦେଲା ଧାଡ଼ି,
ମଧୁପୁର ଜନେ ବିଚାରିଲେ ମନେ, ଯିବାକୁ ମଥୁରା ଛାଡ଼ି,
ସେ ତ୍ରାସେ,
ସୁଖେ ରହି ନ ପାରିଲେ ବାସେ, ହୋଇ ଅଶକ୍ତ ଶତ୍ରୁ ବିନାଶେ । ୩୯

ସମିତ ରଚନ କଲା ଉଗ୍ରସେନ ଚିନ୍ତି ଅରିବଧୋପାୟ,
କରି ସମ୍ବୋଧନ କହିଲେ ବଚନ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଭୁ ଦେବରାୟ,
"ମୁଁ ଜାଣେ,
ବଧ ନୋହିବ ମଗଧରାଣେ, ଚଳ ରହିବା ଅଗମ୍ୟ ସ୍ଥାନେ ।" ୪୦

ତାଳାଙ୍କ ବଦନ ଅନାଇ ବଚନ ଭାଷିଲେ ପୁଣି କେଶବ,
ନଭେ ରବ ଦୃଣ ମଣ୍ଡି ସିନ୍ଧୁଦେଶ ସାଗର ଶୋଭା ଗୌରବ,
ହେ ହଳି !
ଅଛି କୁଶସ୍ଥଳୀ ନାମେ ସ୍ଥଳୀ, ସଉନ୍ଦର୍ଯ୍ୟେ ସୁରପୁରୁଁ ବଳି । ୪୧

ଚଳ ତହିଁ ଯିବା ବସତି ସ୍ଥାପିବା ତେଜି ଏ ମଧୁ ନଗର,"
ଅଗ୍ରଜରେ ଅତି ଦେଖାଇ ସମ୍ମତି, ଭାଷିଲେ ସତ୍ୟନିକର,
"ହେ ଦେବ !
ତହିଁ ରହିଲେ ମଙ୍ଗଳ ହେବ, ତହିଁ ଯିବ ନାହିଁ ପୂର୍ବଦେବ ।" ୪୨

ମଧୁପୁର ଜନେ ବିଷାଦ ବଦନେ ମଧୁପୁର ପରିହରି,
ଦ୍ୱାରକା ଗମନ କଲେ ପରଦିନ ଧେନୁ ସଙ୍ଗେ ହଳୀ ହରି,
ହେ ଜନ !
ହେଉ ଅବିରତେ ତୁମ୍ଭ ମନ, ଚିନ୍ତାମଣି ଚରଣେ ମଗନ । ୪୩

ଚତୁର୍ବିଂଶ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—ବଙ୍ଗଳାଶ୍ରୀ

ଗୋପୀ ଗୋପାଳମାନଙ୍କୁ ଦ୍ୱାରକା ନେବାପାଇଁ
କୃଷ୍ଣଙ୍କର ଦୂତ ପ୍ରେରଣ

ବିରହ-ହୁତାଶ ହେଲା କ୍ରମେ ହ୍ରାସ ବ୍ରଜବାସିଙ୍କ ମାନସେ,
ବିଚ୍ଛେଦଯନ୍ତ୍ରଣା ହେଲା କ୍ରମେ ଊଣା ବିଧାତା ନିୟମବଶେ । ୧
ସମୟର ସ୍ରୋତେ ଭାସି ଅବିରତେ ଗମେ ସୁଖ ଦୁଃଖ ବେନି,
ପ୍ରଶମଇ ଜ୍ୱାଳ ସନ୍ତାପ-ଗରଳ ମହାସୁଧାରସ ଘେନି । ୨
କାଳକ୍ରମେ ଶ୍ୟାମ ତେଜି କଂସଧାମ ଦ୍ୱାରକା କଲେ ବସତି,
ଦ୍ୱାରକାଭୁବନେ କଲେ ଉଗ୍ରସେନେ ଯାଦବକୁଳ ନୃପତି । ୩
ପୂର୍ବକର୍ମ ଘେନି ଗୋପନେ ରୁକ୍ମିଣୀ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କଲେ ବରଣ,
ତେଣୁ ଚକ୍ରପାଣି ଗୋପନେ ରୁକ୍ମିଣୀ ଆଣିଲେ କରି ହରଣ । ୪
ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କ ସହ କେଶବ ବିବାହ ଲଗ୍ନକାଳ ହେଲା ସ୍ଥିର,
ହେଲା ଦ୍ୱାରାବତୀ ସୁମଣ୍ଡିତା ଅତି ଜିଣି ବାଣୀଦେବୀ ଗିର । ୫
ସଉଧମାଳିନୀ ବିଭବଶାଳିନୀ ନଗରୀ ଉତ୍ତୋଳି ମୁଖ,
ବାରିଧି-ଦର୍ପଣେ ନିଜ ବଦନନେ ଦେଖିଣ ଲଭିଲା ସୁଖ । ୬
ସୁବର୍ଣ୍ଣସଉଧ—ଶିରେ ନାନାବିଧ କେତୁଚୟ ଶୋଭାକରେ,
ଅମର ବିମାନସମୂହ ଯେସନ ହୃଦାଦ୍ରିଶୃଙ୍ଗନିକରେ । ୭
ରାଜପଥ ପାଶେ ମନୋହର ଦଶେ ରଚିତ ତୋରଣଚୟ,
ସାଧି ନେତ୍ରପ୍ରୀତି ନଭେ ପନ୍ତି ପନ୍ତି ଶକ୍ରଚାପ କି ଉଦୟ ? ୮
ମଙ୍ଗଳବାଦନ ବାଜି ଘନ ଘନ ଜମାଇଲା ଦଗାବଳୀ,
ଶଙ୍ଖ ଭେରୀ ତୂରୀ ମୁରଲୀ ମହୁରୀ ବାଜିଲା ତା ସଙ୍ଗେ ମିଳି । ୯
ସହ ନାରିକେଳ ପୂଗ ଚୂତଦଳ ମିଶିଣ କୁସୁମହାରେ,
ହେମକୁମ୍ଭଚୂଳେ ରମ୍ଭା ତରୁମୂଳେ ବିରାଜିଲେ ଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୱାରେ । ୧୦

ପ୍ରଫୁଲ୍ଲବଦନା ସୁରମ୍ୟବେଶିନୀ ନାରୀଏ ପୁରି ଅଙ୍ଗୁଳି,
ବାକ-ସୁଧାପ୍ରସୂ ରସନାକୁ ଅଣି ଚାଳିଦେଲେ ହୁଳହୁଳି । ୧୧
ଗାଇଲେ ଗାୟକ ନାଚିଲେ ନର୍ତ୍ତକୀ ମୁଖର ବନ୍ଦୀସକଳ,
ଗାଇଲେ ମଙ୍ଗଳ ଜଗାରେ କି କଳ ଖଣ୍ଡାଧାର ରମ୍ୟାଚଳ(୧) । ୧୨
ବାଜୀପୃଷ୍ଠେ ସାଦୀ କୁଞ୍ଜରେ ନିଷାଦୀ ନାନାବେଶେ ଶୋଭିବନ,
ଅସି ଯୂଥ ଯୂଥ ରଙ୍ଗେ ରାଜପଥ ମଣ୍ଡିଲେ ମୋହି ନୟନ । ୧୩
ପଢ଼ିଲେ ଭୂସୁରେ ବେଦ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ ନାନା ଛନ୍ଦେ ନାନା ତାନେ,
ବସି ପଦ୍ମାସନେ ତୋଷି ହୁତାଶନେ ଅପ୍ରମିତ ହବିଦାନେ । ୧୪
କେ କହିଲ, 'ଆସ' କେ କହିଲ, 'ଯାଅ' ପଡ଼ିଲା ଯେ ଡାକ ହାକ,
ଗଲେ ଦୂତଗଣ ଦେନି ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଚିଠାଉ ଲଡ଼ୁ ଗୁବାକ । ୧୫
ବରଜଜନଙ୍କୁ ଦେନି ଅସିବାକୁ ଉଦ୍ଧବ କୃଷ୍ଣ ଆଦେଶେ,
ବସିଣ ରଥରେ ଅତି ତରତରେ ବାହାରିଲ ବ୍ରଜଦେଶେ । ୧୬
ଉଦ୍ଧବ ହରଷେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲମାନସେ ପ୍ରବେଶି ନନ୍ଦସଦନେ,
ନନ୍ଦ ଯଶୋଦାର ବନ୍ଦଣା ମଧୁର ବହିଲ ଦିବ୍ୟଆସନେ । ୧୭
ଦମ୍ପତିଯୁଗଳ ପୃଚ୍ଛିଲେ କୁଶଳ ଉଦ୍ଧବ ନିକଟେ ବସି,
ଉଦ୍ଧବ ବହନ କଲ ନିବେଦନ ବଚନ-ସୁଧା ବରଷି । ୧୮
"ରୂପଗୁଣେ ଧନ୍ୟା କୁଣ୍ଡୀରାଜକନ୍ୟା ନାମ ତାଙ୍କର ରୁକ୍ମିଣୀ,
ବରିଲେ ଗୋପନେ ମୁରଲୀବଦନେ ହୋଇଣ ଅନୁରାଗିଣୀ । ୧୯
ସ୍ୱୟମ୍ବର ଦିନ ତୁମ୍ଭର ନନ୍ଦନ ବରଣଚିଠାଉ ପାଇ,
ତାଙ୍କୁ ବଳେ ହରି ଆଣିଲେ ସ୍ୱପୁରୀ କୁଣ୍ଡୀରାଜପୁରେ ଯାଇ । ୨୦
ଶୁଭପରିଣୟ ହେବାର ସମୟ ଅଳପ ଦିବସ ଅଛି,
କୃଷ୍ଣଙ୍କ ବଚନେ ତେଣୁ ଗୋପଜନେ ନେବାକୁ ମୁଁ ଆସିଅଛି ।" ୨୧
ନନ୍ଦ ଯଶୋଦାର ସୁଖ-ପାରାବାର ଉଛୁଳି ଉଠିଲା ମନେ,
ଅତି ବେଗ ଧରି ଆନନ୍ଦ-ଲହରୀ ଖେଳିଲା ଅସି ବଦନେ । ୨୨

(୧) କେଉଁଝର ଷ୍ଟେଟ୍‌ର ଖଣ୍ଡାଧାର ନାମକ ପର୍ବତରେ ଗୋଟିଏ ଜଳପ୍ରପାତ ଅଛି

ହେଲା କିଛି କ୍ଷଣ ଭାବଶୂନ୍ୟ ମନ ନଇଲା ମୁଖେ ବଚନ,
ଆନନ୍ଦାଶ୍ରୁଧାର ନନ୍ଦ ଯଶୋଦାର ପ୍ଳାବଇଲା ଗଣ୍ଡ ନୟନ । ୨୩
ଦେଖୁଛନ୍ତି କିସ ଶୁଣୁଛନ୍ତି କିସ କ୍ଷଣେ ନ ପାରିଲେ ଜାଣି,
ଆନନ୍ଦ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ ହେଲା ଅଳ୍ପ ହ୍ରାସ ଫକ୍କା ଲଭି ବ୍ରଜରାଣୀ । ୨୪
ଅତି ବ୍ୟଗ୍ରଭାବେ ଗୃହିଣୀ ଭାବରେ ଅଶ୍ରୁଧାରା ପୋଛି କରେ,
ସୁଖପୂର୍ଣ୍ଣମନେ ଆଗ୍ରହ ବଚନେ ପୃଚ୍ଛିଲେ ଗଦ୍‌ଗଦସ୍ୱରେ । ୨୫
"କହ ବାର୍ତ୍ତାବହ ! ସତ୍ୟ କରି କହ ପ୍ରତୀତ ନୋହୁଛି ମନେ,
ସତେ କି ମୁଁ ପୁଣି ଚିରବିରହିଣୀ ଦେଖିବି ମୋ ନବଘନେ ? ୨୬
ସତେ ଦେଖିବି କି ମୋ କଳାନିଧିକି ପାସୋରିବି ସବୁ ଦୁଃଖ ?
ଅଛି କି କପାଳେ ନିରେଖିବି ତୋଳେ ପୁତ୍ରବଧୂ ଶଶି-ମୁଖ ?" ୨୭
ଉତ୍ତରିଲା ଚର, "ସନ୍ଦେହ ନ କର କହୁଛି ମୁଁ ସତ୍ୟବାଣୀ,
ତୁମ୍ଭ ଚିବାପଥ ନିରେଖି ନିରତ ବସିଛନ୍ତି ବେଣୁପାଣି ।" ୨୮
ଶୁଣି କହେ ନନ୍ଦ, "ହେବ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧ ଅମ୍ଭ କୁଳକୁ ଦୂଷଣ,
ଅମ୍ଭେ ଅଟୁଁ ବୈଶ୍ୟ କ୍ଷତ୍ରିୟ ନରେଶ ଏ ବିବାହ ଅସବର୍ଣ୍ଣ । ୨୯
ନରେଶ ଦୁହିତା ହୁଅନ୍ତି ଗର୍ବିତା ବଶେଷେ ବିଳାସଯୁତା,
ଗୋପ ଗୃହକାର୍ଯ୍ୟେ ଅପଟୁ ସହଜେ ଅଟନ୍ତି ନୃପତିସୁତା । ୩୦
ଅଛନ୍ତି ରୂପସୀ ଯେସନେ ଉର୍ବଶୀ ଗୋପକନ୍ୟା ଅଗଣନ,
କରୁଛି କିପାଇଁ ଅମ୍ଭର କହ୍ନାଇ ଏ ଅବିଧି ସଙ୍ଘଟନ ?" ୩୧
ଗୋପବର ବାଣୀ କ୍ରୋଧମନେ ଶୁଣି କହିଲେ କୋପେ ଯଶୋଦା,
"ହେ ଗୋପବଲ୍ଲଭ ! କିସ କର ଲୋଭ କୁଳକୁ ଘେନି ସର୍ବଦା ? ୩୨
ମୋ କାହ୍ନୁ ଘରରେ ଥିବେ ରୂପ ନରେ ସାକ୍ଷାତେ ବିଦ୍ୟାର ସ୍ତୂପ,
କେବେ ପ୍ରାଣନାଥ ହୋଇଲ ପଣ୍ଡିତ କହୁଛ ବାଣୀ ଏରୂପ ? ୩୩
ଭାଗ୍ୟେ ଥିଲେ ସିନା ହେବ ରାଜକନ୍ୟା ଲଭି ପୁତ୍ରବଧୂ ରୂପେ,
ତୁମ୍ଭେ ପଛେ ରହ ଗୃହେ ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ନ ରହିବି ପୋଡ଼ା ଗୋପେ ।" ୩୪
କହେ ନନ୍ଦ ଶୁଣି, "ତୁମ୍ଭେ ତ ରମଣୀ ନାହିଁ ଗୋ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଜଣା,
କି ସ୍ଥିତିସ୍ଥାପକ ଅଟଇ ଯେତେକ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକରସନା ।" ୩୫

ବ୍ୟଗ୍ରଭାବେ ରାଣୀ   ପୁଣି ନନ୍ଦରାଣୀ   କହିଲେ ନନ୍ଦଙ୍କୁ ଚାହିଁ,
"ଏ ସୁସମାଚାର   ନଗରେ ପ୍ରଚାର   କର ଡଗର ପଠାଇ । ୩୬
ନ ପାହୁଣୁ ନିଶି   ବରଜବାସୀ   ସଜ୍ଜା ସାରି ଯେ ଯାହାର,
ଉଷା ଆଗମନେ   ଦ୍ୱାରକାଭୁବନେ   ଯିବାକୁ ହେବେ ବାହାର । ୩୭
ଗଣକେ କହନ୍ତି   ଉଷାଯାତ୍ରା ଅତି   ଅଟଇ ମଙ୍ଗଳକର,
ହେ ଗୋପବଲ୍ଲଭ ! କ୍ଷଣେହେଁ ବିଳମ୍ବ   ଏ ଶୁଭକାର୍ଯ୍ୟେ ନ କର ।" ୩୮
ନନ୍ଦର ଆଦେଶେ   ବେଗେ ଗୋପଦେଶେ   ଘୋଷଣା ଦେଲା ଡଗର,
ଉଚ୍ଛୋଳି ଲହରୀ   ପ୍ଲାବି ଗୋପପୁରୀ ଖେଳିଲା ସୁଖ-ସାଗର । ୩୯
ଗୋପ ଗୋପୀ ବେଗେ   ମାନସ ଉଦ୍‌ବେଗେ   କଲେ ଯିବା ସଜ୍ଜାମାନ,
ନିଦ୍ରା ବ୍ରଜ ଛାଡ଼ି   ନିସ୍ୱଣେ ବାହୁଡ଼ି   ଗଲା ନ ପାଇଣି ସ୍ଥାନ । ୪୦
କେଶବ ଚରିତ   ଅମିୟ-ପୂରିତ   ପିଅ ବୁଧେ ! ଅବିରତ,
ହୋଇ ଚିନ୍ତାମଣି—ଚରଣ-ନଳିନୀ—ମକରନ୍ଦ ପାନେ ରତ । ୪୧

ପଞ୍ଚବିଂଶ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—ରାମକେରୀ *

ଗୋପାଳମାନଙ୍କର ମଥୁରା ଗମନାର୍ଥ ସଜ୍ଜା

ଏକାନ୍ତ ଉତ୍ସୁକମନରେ ସର୍ବ ବରଜବାସୀ,
କଲେକ ଦ୍ୱାରକା-ଗମନ-ସଜ୍ଜା ଉଲ୍ଲାସେ ଭାସି । ୧
ଲାଗିଗଲା ଗୋଳ ଚହଳ ବ୍ରଜେ ପ୍ରତି ସଦନେ,
ଅଶନ-ଶୟନ-ବାସନା ବୃଥା ଜଣିଲା ମନେ । ୨
'ଚାଲ ହେ' 'ଆସ ହେ' 'ରହ ଗୋ' ଆଦି ଶବଦମାନ,
ଗହଳେ ଉଠି ନ ପାଇଲେ କର୍ଣ୍ଣକୁହରେ ସ୍ଥାନ । ୩

* "ଯେହ୍ନେ କ୍ଷେହରାଜ ବସନ୍ତମାନ ମକରଧ୍ୱଜେ" ରସିକ ହାରାବଳୀ

ପାନରେ କେ ଭରି ରଖିଲା ଖାଦ୍ୟ ନାନାପ୍ରକାର,
କେହୁ ସଜାଡ଼ିଲା ଯାଇଁଳି କେହୁ ବୋଝ ବା ଭାର । ୪
କେହୁ ସଜାଡ଼ିଲା ଶକଟ କେହୁ ଜୁଡ଼ିଲା ମହିଷ,
କେହୁ ବଳୀବର୍ଦ୍ଦ କେହୁ ବା ଅଶ୍ୱ ସାଜେ ବିଶେଷ । ୫
କେ ବ୍ୟଗ୍ର ମଞ୍ଜୁଷା ଫେଡ଼ଇ କେହୁ ଫେଡ଼େ ପେଟିକା,
ବାଛୁ କେ ଘେନେ ଅଳଙ୍କାର କେହୁ ଧୋତ ଶାଟିକା । ୬
ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ମାନସେ ଗୋପୀଏ ରତ ବେଶ ବିନ୍ୟାସେ,
କେ ସିଙ୍ଗାର ଗୃହେ ଗମଇ କେ ବା ଡାକଇ ପାଶେ । ୭
କହୁ ତ ନୋହେ ସେତେ ଅଜ ତାଙ୍କୁ ପଡେ ଅଦର,
ଅଧୀର ତାଙ୍କ ମୁଖ ଜିହ୍ୱା ଖର ଚରଣ କର । ୮
'ମୋତେ ଅଗ' ବାଣୀ ବଦନେ ସିଙ୍ଗାରିଙ୍କି ଗୋପିକା,
ଘେରି ବସିଛନ୍ତି ମଧୁକୁ ଯେହ୍ନେ ମଧୁମକ୍ଷିକା । ୯
କେ ଅଣେ ସୁରଙ୍ଗ ସିନ୍ଦୂର କେହୁ କଜ୍ଜଳ ପାନ୍ତ,
କେ ଅଣେ ନାନା ଅଙ୍ଗରାଗ ରଞ୍ଜିବାକୁ ସୁଗାନ୍ତ । ୧୦
କେ ଅଣେ ଚନ୍ଦନ କସ୍ତୁରୀ ଅଣେ କେ ଗୋରୋଚନା,
ସୁଗନ୍ଧ ତୈଳ କଙ୍କତିକା କେହୁ ବିଧୁବଦନା । ୧୧
ମଣିମୟ ବେଣୀ ଲୋଟିଲା ପୃଷ୍ଠଦେଶେ କାହାର,
ସେ କି କାମ-ଫଣୀ ଖେଳୁଛି ଗର୍ତ୍ତମଧ୍ୟୁଁ ବାହାର । ୧୨
କୁଞ୍ଚିତ-କେଶ ମୂଳ କେହୁ ବାନ୍ଧି କଳକ ଗୁଚ୍ଛ,
ଦୃଷ୍ଟେ କେଶରାଶି ଶୋଭିଲା ଯଥା ମୟୂରପୁଚ୍ଛ । ୧୩
କେହୁ ସ୍ଥୂଳବେଣୀ ମୋଡ଼ିଣ ବିନ୍ୟାସିଲା କବରୀ,
କାମ-ଭୁଜଙ୍ଗେ କି ରଖିଲା ବିଶେ ଯତନ କରି । ୧୪
କେ ଚଳା ଲୋଟଣୀ ଜୁଡ଼ାକୁ କେହୁ ଖୋସିଲା ଖୋସା,
କେହୁ ନିବୀଡ ଲାକ୍ଷାରସେ ପାଦ ରଞ୍ଜିଲା ଯୋଷା । ୧୫
ରଖିଲେ ଅଙ୍ଗେ ନାନା ଭୂଷା ଯହିଁ ସ୍ଥାନ ଯାହାର,
ହେମଲତିକା କି ବହିଲା ଅଙ୍ଗେ କୁସୁମଭାର ? ୧୬

ବେଶ ଦେଖା ଦେଖି ହୁଅନ୍ତି ରାଧା ସଙ୍ଗିନୀ ସଙ୍ଗେ,
ଚାହାନ୍ତି ନିଜର ବେଶକୁ ଦର୍ପଣେ ନାନା ଭଙ୍ଗେ । ୧୭
କେହି କହେ କର ଏମନ୍ତ କେହି କହେ ତେମନ୍ତ,
ପଣ୍ଡିତେ ଭାଷାକୁ କରନ୍ତି ସଂଶୋଧନ ଯେମନ୍ତ । ୧୮
ବେଶକାଳେ ବାଳୀ ଭାଳନ୍ତି, "ଧରି କେମନ୍ତ ବେଶ,
ରସରସିକେ ଭେଟିବ ତାଙ୍କୁ କହିବ କିସ ?" ୧୯
କେ ଭାଳେ, "ତାଙ୍କୁ ମୁଁ କହିବ ଅହେ କୁବୁଜାବନ୍ଧୁ !
ଏବେ ତ ବ୍ରଜ ଶୂନ୍ୟକରି ସବୁ ଯାଇଛୁ ମଧୁ ।" ୨୦
କେ ଭାଳେ, "ସମୀପେ ନ ଯିବ ଦୂରେ ଥିବ ମଉନେ,
ସେ ମୋତେ ଅବଶ୍ୟ ଲୋଡ଼ିବେ ପଦେ ଥିବ ମୁଁ ମନେ ।" ୨୧
କେ ଭାଳେ "ନ ଡରି କହିବ ଅହେ ଭ୍ରମରବର !
ଭୃଙ୍ଗ କପଟେ କରେ ସିନା ବାସିଫୁଲେ ଆଦର ।" ୨୨
ଏରୂପେ ନାନା ଭାବ ଗୋପୀ ଭାଳି ଭାଳିଣ ମନେ,
ରଚନ୍ତି ନାନା ବେଶ ଗୃହୁଁ ଲୁଚିପୂର୍ଣ୍ଣ ନୟନେ । ୨୩
ପରମଉଲ୍ଲାସେ ବରଜସୁତେ ହୁଅନ୍ତି ସଜ,
ତାଙ୍କୁ ଅଙ୍ଗ ବସ ସମାନ ଲାଗୁଅଛୁ ବରଜ । ୨୪
କ୍ଷୀର ସର ଦଧି ନବଣୀ ଅନ୍ନ ନାନା ବ୍ୟଞ୍ଜନ,
ପନ ପୁଡ଼ିଅରେ ବାନ୍ଧନ୍ତି କରି ଅତି ଯତନ । ୨୫
କେ ବୋଲେ, "ରଖୁଆଳସିଙ୍ଗେ ଦେବି କରେ ଭୁଞ୍ଜାଇ,"
କେ ବୋଲେ, "ଏ ବନମାଳାକୁ ଦେବି ଗଳେ ଲମ୍ବାଇ । ୨୬
ରାଜବେ ଅମ୍ଭ ରାଜା ବାମେ ଶରଚ୍ଚନ୍ଦ୍ରମା ମୁଖୀ,
ଅମ୍ଭେ ରଖିଥିଲେ ହୋଇବା ତାଙ୍କ ଦର୍ଶନେ ସୁଖୀ ।" । ୨୭
କେ ବୋଲେ, "ଅମ୍ଭେ ଗୋପସୁତ ଶ୍ୟାମ ଯାଦବପତି,
ସଖାଭାବ ଧରି କେମନ୍ତେ ଯିବା ତାହାଙ୍କ କତି ? ୨୮
ଏକନେ ରହେ ଖଣି ମଧ୍ୟେ ବାଲି ସଙ୍ଗେ ହୀରକ,
ଖଣିରୁ ବାହାର ହେଲେ ସେ ଲଭେ ରାଜମସ୍ତକ । ୨୯

ଆପଣା ସୀମାକୁ ଲଙ୍ଘିଲେ ସେନା ଘଟେ ବିପଦ,
ଆଚରଣ ସେନା ଉଚିତ ଚାହିଁ ନିଜର ପଦ ।” ୩୦
କେ କହେ, “ତୁମ୍ଭର ନାହିଁ ତ କିଛି ବୁଦ୍ଧି ବିଚାର,
କେମନ୍ତେ ଲଭିବ ଦର୍ଶନ କୁଣ୍ଡୀରାଜକୁମାର । ୩୧
ରହନ୍ତି ସେ ତ ଅବରୋଧେ ରହେ ବନ୍ଦୀ ଯେସନ,
ନ ପାନ୍ତି ତାଙ୍କର ଦର୍ଶନ ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ତପନ ।” ୩୨
କେ କହେ, “ଅହା କି କଷଣ ହେବା ରାଜଦୁହିତା,”
କେ ପୁଚ୍ଛେ, “କପାଁ ସେ ଲୁଚନ୍ତି କପାଁ ହୁଅନ୍ତି ଭୀତା । ୩୩
ଚିରକାଳ ବନ୍ଦୀ ହେବାଠୁଁ ଭଲ ଜରାୟୁବାସ,
ଅଥବା ଭୂମିଷ୍ଠ ହେବାର ପୂର୍ବେ ଲଭିବା ନାଶ ।” ୩୪
କେ କହେ, “ଶ୍ୟାମ ତ ଅଟନ୍ତି ବ୍ରଜରାଜ-ସନ୍ତାନ,
ଏକଦିନ କରି ନାହାନ୍ତି ଅମ୍ଭଙ୍କୁ ତୁଚ୍ଛଜ୍ଞାନ ।” ୩୫
କେ କହେ, “ଯା ହେବ ତା ହେବ ଶ୍ୟାମ ସମୀପେ ଯାଇ,
ଆଲିଙ୍ଗନ ଦେଇ କହିବ ତାଙ୍କୁ, ‘ହେ ରାଜା ଭାଇ !’ ୩୬
ଏମନ୍ତେ ନାନା ଗଳ୍ପ କରି ଯେତେ ବରଜବାଳ,
ସଜ ହୋଇ ହାସ୍ୟ କୌତୁକେ ବସି କାଟିଲେ କାଳ । ୩୭
ଦ୍ୱାରକା ଗମନ ବାରତା ବ୍ରଜେ ହେଉଁ ପ୍ରଚାର,
ଚମକି ଶୁଣିଲେ ରାଧିକା ହୃଦ ନାଚିଲା ତାର । ୩୮
ତଡ଼ିତର ସ୍ରୋତ ତା ଅଙ୍ଗେ କିବା କଲା ସଞ୍ଚାର ?,
ଶବମୁଖେ ଅବା ପଡ଼ିଲା ଝରି ଅମୃତଧାର ? ୩୯
ହୃଦୟୁ ଉଠିଲା ଉଚ୍ଛୁଳି କିଛୁ ସ୍ଥାନ ନ ପାଇ,
ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ଉଠି କଣ୍ଠନାଳରେ ପରବେଶିଲା ଯାଇ । ୪୦
ହୋଇଲା ମାନସ ଚଞ୍ଚଳ ଯଥା ଶୈଳତଟିନୀ,
ସ୍ରୋତରେ ସେତୁଙ୍କୁ ଭସାଇ ହୁଏ ସିନ୍ଧୁଗାମିନୀ । ୪୧
କୁଟିଳା ମିଳିଲେ ସେକାଳେ ଆସି ଜନନୀ ପାଶେ,
ଗରଗର ମୁଖେ ଅରୁଣ ନେତ୍ରେ କୋପବିକାଶେ । ୪୨

ଧରି ଶୂଳି ନେତ୍ର ବୁଲାଇ ଭଣେ ଚନ୍ଦ୍ରାଳି ବାଣୀ,
"ମାୟାବୀ ଚକ୍ରୀ ନନ୍ଦସୁତେ ମାତଃ ! ନାହିଁ କି ଜାଣି ? ୪୩
ରାଧାକୁ ସମୀପେ ନେବାକୁ କରୁଛି ସେ କୌଶଳ,
ସେ ପୁଣି ହେଉଛି ନରେଶ ତାକୁ ନାହିଁ ତ ବଳ । ୪୪
ନୁହଇ ରାଧିକା ସରଳା ସେ ତ ଅଟେ ଜଟିଳା,
କେମନ୍ତ କୌଶଳେ ସେ ମୋର ନେବେ ଧୂଳି ଢାଳିଲ ? ୪୫
ରାଧାର ଅଙ୍ଗେ ନାହିଁ ସୁଖ ପଥେ କେମନ୍ତେ ଯିବ ?
ପଥକ୍ଳେଶ ସହି ନ ପାରି ତେଜି ପାରେ ସେ ଜୀବ । ୪୬
ନକୁଳ ଯଥା ସର୍ପୀସଙ୍ଗେ ତଥା ଶ୍ୟାମ ମୋ ସଙ୍ଗେ,
କେତେ ମୁଖଭଙ୍ଗି କରେ ସେ ମୋତେ ଦେଖିଣ ରଙ୍ଗେ । ୪୭
ଗାଳି ଦେଲେହେଁ ସେ ନିର୍ଲଜ୍ଜ ମୋତେ କରଇ ହାସ୍ୟ,
ଜନନି ! ଦ୍ୱାରକା ନଗରେ କେବେଁ ମୁଁ ଯିବ ନାହିଁ । ୪୮
ରହୁ ତ ନିବାସେ ରାଧାକୁ ସୁଖେ ଘେନି ସଙ୍ଗରେ,
ନାହିଁ ମୋର କାର୍ଯ୍ୟ ଯିବାର ଦ୍ୱାରବତୀ ନଗରେ ।" ୪୯
କହିଲା ଦୂତୀ, "ନ ଅଣ ଗୋ ଯେମା ଏହା ବଚନେ,
ଅସମ୍ଭବ କଥା ସମ୍ଭବ ମାତ୍ର ତୁମ୍ଭର ମନେ । ୫୦
ଶବାଢ଼ ଉପ୍ରବ ଲୁଞ୍ଛିବେ ବ୍ରଜବାସୀ ସକଳେ,
କି ଦୋଷେ ରଖିବ ଗୃହରେ ବୋଲି ରାଧାକୁ ବଳେ ? ୫୧
ଏହା ଶୁଣି କସ ଭାଳିବେ ନନ୍ଦ ଯଶୋଦା ମନେ,
କି କହିବେ ଶ୍ୟାମ, ଭାଳିବେ କସ ବରଜଜନେ ?" ୫୨
ଚନ୍ଦ୍ରସେଣା ମାତା ଭାଷିଲା, "ଏହୁ କଥା ହୋଇବ,
କୁଟିଳା ରହିବ ସଦନେ ବଧୂ ସଙ୍ଗରେ ଯିବ ।" ୫୩
ରାଧାକୁ ଦେଇ ଏ ବାରତା ଦୂତୀ କହିଲା ହସି,
"ବେଗ ହୋଇ ବେଶ ସାର ଗୋ ଶ୍ୟାମପ୍ରୀତିଲାଳସି ! ୫୪
ସୁକୁଜୀ ଅକୁଜୀ ବେନିଙ୍କ ହେବ ଏକନେ ଠାବ,
ଦେଖାଯିବ କିଏ ହରିବ ଶ୍ୟାମପୀରତି ଲଭି ?" ୫୫

କହିଲ ଶ୍ରୀମତୀ, "ଦୂତି ଗୋ ! ବେଶେ କି ପ୍ରୟୋଜନ ?
ବଶେ ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ରଖିବାକୁ ନୋହେ ମୋହର ମନ । ୫୬
ସତତ ତାଙ୍କର ମୁଁ ହେବ ଏହି ମୋର କାମନା,
କି ଭୂଷଣ ସଖି ! ଦେଖିବ ବନ୍ଧୁ ମୋ ଶୋଭା ସିନା । ୫୭
ସେ ଭୂଷଣ ମୋର ହରିବ ହେଲି ହୀନବେଶିନୀ,
ସତେ କି ସେ ଭୂଷା ଦେଖିବ ମୁହିଁ ହତଭାଗିନୀ ? ୫୮
ଶ୍ୟାମପ୍ରୀତି ଭୁଞ୍ଜୁ କୁବୁଜା ତହିଁ ନାହିଁ ଭାବନା,
ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଦେଖିବି ସେବରି ମୋର ଏହି କାମନା । ୫୯
କୁବୁଜାଟାରେ ତ ରହିଛନ୍ତି ବନ୍ଧୁଙ୍କ ସମାଦର,
କୁବୁଜାକୁ ଭେଟିବେ ସଜନି ! ମୁଁ ଗୋ କରିବ ପର ?" ୬୦
ଶୋକାନନ୍ଦଧାର ରାଧାର ନେତ୍ରୁ ପଡ଼ିଲା ଖସି,
ଝଟିଲା କି ପ୍ରାତେ କୌମୁଦୀ ଅରୁଣିମାରେ ମିଶି ! ୬୧
ସଖୀ ସହ ରାଧା ମଜ୍ଜିଲେ ନାନା ସଜ୍ଜା କରଣେ,
ପୋଛୁଣ ନେତ୍ରୁ ଅଶ୍ରୁଧାର ନିଜ ପିନ୍ଧାବସନେ । ୬୨
ଅଜି ନନ୍ଦପୁର ଆନନ୍ଦ କେବା ପାରିବ କହି,
କରନ୍ତି ନାନା ସଜ୍ଜାମାନ ନନ୍ଦ ଯଶୋଦା ରହି । ୬୩
ବିବିଧ ଖାଦ୍ୟ ସୁଧାମୟ ଅଣି ରଖନ୍ତି ଭାଣ୍ଡେ,
'ଅଣ,' 'ନିଅ,' 'ରଖ' ଶବଦ ଉଠେ ସଦନଦାଣ୍ଡେ । ୬୪
ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କୁ ବେଶ କରନ୍ତି ପୁନିପୁଣୀ ସିଙ୍ଗାରି,
ମନ୍ଦପ୍ରିତ ଅବା ହେଉଛି ପୂତ ଜାହ୍ନବୀବାରି । ୬୫
ଅମୂଲ୍ୟ ରତ୍ନମୟ ହାର ଶୁଭ୍ର ପୀତବସନ,
ଯଶୋଦା ରଖିଲେ ପେଟିରେ କରି ଅତି ଯତନ । ୬୬
ମାତାଙ୍କୁ ସୁଭଦ୍ରା ପୁଚ୍ଛିଲେ, "କାସ ହେବ ଏ ହାର ?"
ଭାଷିଲେ ଯଶୋଦା, "ତୋ ଭ୍ରାତୃଜାୟାଙ୍କୁ ଉପହାର ।" ୬୭
ନ୍ୟଗ୍ରଭାବେ ପୁଣି ପୁଚ୍ଛିଲ ଭଦ୍ରା ଚନ୍ଦ୍ରବଦନୀ,
"ଉପହାର ଭାତୃଜାୟାଙ୍କୁ କାସ ଦେବ ଜନନୀ ?" ୬୮

"ତୋ ଶ୍ରଦ୍ଧା ମମତା ଭକତ ତାଙ୍କ ମହୋପହାର,
ଜନଶ୍ରୁ। ନଣନ୍ଦ ଯେଣୁ ତୁ କୁଣ୍ତୀ ରାଜକୁମାର ।" ୬୯
ଜନନୀ ବଚନ ଶୁଣିଣ ଭଦ୍ରା ମନେ ଆନନ୍ଦ,
ସବୁ ସଜ୍ଜା ସାର ଏକାଳେ ଆସି ମିଳିଲେ ନନ୍ଦ । ୭୦
କହୁଁ କହୁଁ ରାଜି ପାହିଲା ସଜ୍ଜା ସାରି ଯେତ୍ତାର,
ବରଜବାସିଏ ଗୃହରୁ ହେଲେ କ୍ରମେ ବାହାର । ୭୧
ଶିବିକା ଶକଟ ତୁରଙ୍ଗ ଆଦି ବିବିଧ ଯାନ,
ଧୂଳିବାହ୍ରୀ ପଶୁଗଣଙ୍କ ଦାଣ୍ଡେ ନୋହିଲା ସ୍ଥାନ । ୭୨
ଚଢ଼ିଲେ ସକଳେ ଚଳିଲେ ଅତି ଉଦ୍ଧୁକମନେ,
ଶୂନ୍ୟ ହେଲା ବ୍ରଜମଣ୍ଡଳ ମରୁଭୂମି ଯେସନେ । ୭୩
କେଶବଚରିତ ଅମୀୟ ପିଇ ଶ୍ରବଣପଥେ,
ବୁଧେ ! ଚିନ୍ତାମଣି ଚରଣ ଧ୍ୟାନ କର ନିରତେ । ୭୪

ଷଡ଼୍ବିଂଶ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—ବସନ୍ତୀ, ଅଷାଢ଼ଶୁକ୍ଳ ବାଣୀ *

ଗୋପାଳମାନଙ୍କର ଦ୍ୱାରକାରେ ପ୍ରବେଶ

କ୍ରମେ ପଥ ଲଙ୍ଘି ବରଜବାସୀ, ଦ୍ୱାରକାନଗରେ ମିଳିଲେ ଆସି,
କୃଷ୍ଣଦୂତଙ୍କୁ ସୁଖେ ସଙ୍ଗେ ଘେନି, ଆନନ୍ଦରେ ନନ୍ଦ ଯଶୋଦା ବେନି,
ହେଲେ ଅଗ୍ରସର, ଯେସନେ ପନ୍ଥ ବାଷ୍ପଶକଟର୧ । ୧
ତାଙ୍କ ପଛେ ଯେତେ ବ୍ରଜବାଳକେ, କଲେ ଗତି ମାତି ଅତିପୁଲକେ,
ବଜାଇ ଶିଙ୍ଗା ମୁରଲୀ କାହାଳୀ, ନାଚ ନାଚିଣ ଦେଇ କରତାଳି,
ନୋହିବ ତ କହି, କି ସୁଖେ ବାଳକେ ଯାଆନ୍ତି ବହି । ୨

* "ଘନେ ହୋଇଥିଲା ଘୋର ବରଷା" ଚୌପଦୀ ବା "ବକେ ବସିଥିଲା ଧ୍ରୁବ ଉପରେ" ବୈଦେହୀଶବିଳାସ । ୧) ରେଳଗାଡ଼ି

ବ୍ରଜବାଳ ପଛେ ବ୍ରଜକାମିନୀ, ଚଳିଲେ ସଧୀରେ କରୀଗାମିନୀ,
ଆନନ୍ଦ-ତରଙ୍ଗ ଖେଳେ ପ୍ରବଳ, ନୟନ-ମୀନ ସନ୍ତରେ ଚଞ୍ଚଳ,
କି ଶୋଭା-ତଟିନୀ, ହେଉଛି ଶୋଭା-ସାଗର-ଗାମିନୀ । ୩

ସର୍ବଶେଷେ ଅନ୍ୟ ବରଜଜନେ, ଦେଖି ଦେଖି ନଗ୍ରଶୋଭା ନୟନେ,
ଆନନ୍ଦେ ହେଉଛନ୍ତି ଅଗ୍ରସର, ଘେନି ଧୂରବାଛୀ ପଶୁନିକର,
ଉତ୍ସୁକନୟନେ, ଦେଖନ୍ତି ଯାଦବେ ବରଜଜନେ । ୪

ଗବାକ୍ଷେ ପୁରନାରୀ ମୁଖଚୟ, ଶୋଭଇ ଯେସନେ ପଦ୍ମନିଚୟ,
ବ୍ରଜସୁନ୍ଦରୀଙ୍କି ଦେଖି ନୟନେ, ସେ ଭାଳନ୍ତି ବସି ଦୁଃଖିତମନେ,
ବରଜନଗର, ଅଟେ ତ୍ରିପୁର-ସୁନ୍ଦରୀଆକର । ୫

ବାଳକ ବାଳିକା ଯୁବା ଯୁବତୀ, ବୃଦ୍ଧ ବୃଦ୍ଧା ଛାଡ଼ି ନିଜର କୃତି,
ରାଜପଥରେ ବଞ୍ଛି ନୟନ, ଦେଖନ୍ତି ହୋଇଣ ଏକାଗ୍ରମନ,
ବାଳକ ବାଳିକା, ଦାଣ୍ଡେ ଧାଇଁ କଲେ ଦେଖା-ଜୀବିକା । ୬

କ୍ରମେ କ୍ରମେ ସବୁ ବ୍ରଜନିବାସୀ, ସିଂହଦ୍ୱାର ପାଶେ ମିଳିଲେ ଆସି,
ଏ ବାର୍ତ୍ତା ପାଇ ତ୍ୱରା ହୃଷୀକେଶ, ଆସିଲେ ଧରି ନଟବର ବେଶ,
ମନ୍ଦ ମନ୍ଦ ହାସ, କରି କରି ବିମ୍ବାଧରେ ପ୍ରକାଶ । ୭

ଗୁଞ୍ଜଅବତଂସେ କେକୀକଳାପ, ପଡ଼ିଛି ବାମକୁ ଢଳି ଅଳପ,
ଶ୍ରବଣମୂଳେ ମକରକୁଣ୍ଡଳ, ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ସିନ୍ଧୁଫଳ ନାସାତଳ,
ବକ୍ଷେ ବନମାଳ, ମଳୟଜରେ ରଞ୍ଜିତ କପାଳ । ୮

କଟୀତଟରେ ରତନ କଙ୍କିଣୀ, ମଧୁର ବାଜି ନିଏ ମନ କିଣି,
ପୀତ କାଛେଣୀକି ପୀତ ଉତ୍ତରୀ, କରେ ବଂଶୀ ଗୋପୀ-ଧୈର୍ଯ୍ୟ-ନାଶୀ,
ପାଦରେ ନୂପୁର, ତାଳଦିଏ ସୁଧା ବାଜି ମଧୁର । ୯

ଏମନ୍ତ ବେଶେ ତ୍ରିପୁରମୋହନ, ବ୍ରଜବାସିଙ୍କି ଦେଲେ ଦରଶନ,
ତାଙ୍କ ହୃଦୟ ଖେଳିଲା ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ, ଦେଖିଲା କି ସିନ୍ଧୁ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାଶଶୀ ?
ଏ ଦ୍ୱାରକାପୁରୀ, ଆଜି ଧରେ ବ୍ରଜଛବି ମାଧୁରୀ । ୧୦

ଲୋଭି ବ୍ରଜବାସୀ-ନେତ୍ର-ଚକୋର, ସୁଖେ ହରି ଦୀର୍ଘ ପିପାସା ଦୂର,
ଆନନ୍ଦାଶ୍ରୁ ଛଳେ କରେ ଉଦ୍ଗାର, ପାନକୃତ ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ସୁଧାଧାର,
ସୁଧାଶନ ପାଇଁ, ମନ ନେତ୍ର ସଙ୍ଗେ ମିଳିଛି ଯାଇ । ୧୧

ଦେଖନ୍ତେ ଯଶୋଦା ଶ୍ୟାମବଦନ, ଧାଇଁ କୋଳେ ଧରି ଦେଲେ ଚୁମ୍ବନ,
ପୁଣି ପୁଣି ଚୁମ୍ବ ଦେଲେ ବଦନେ, ଆସି ପାଶେ ନନ୍ଦ ଆନନ୍ଦ ମନେ,
ଚୁମ୍ବ ଦେଇ ମୁଖେ, ବୁଲିଲେ କର କୃଷ୍ଣ ଅଙ୍ଗେ ସୁଖେ । ୧୨

ଏ ପରେ ମିଳିଲେ ତାଳାଙ୍କ ଆସି, ତାଙ୍କୁ ନନ୍ଦ ସୁଖାନନ୍ଦରେ ଭାସି,
କୋଳେ ଧରି ମୁଖେ ଦେଲେ ଚୁମ୍ବନ, ଯଶୋଦା ପୁଣି ଚୁମ୍ବିଲେ ବଦନ,
ଗଦଗଦେ ଭଣି, "କାହିଁ ଲୁଚିଥିଲୁ ମୋ ରତ୍ନ ମଣି !" ୧୩

ହସି ହସି ସେଠାରୁ ବେନିଭାଇ, ଗୋପବାଳ ମେଳେ ମିଳିଲେ ଯାଇ,
ତାଙ୍କୁ କୋଳ ଦେଇ ଗୋପବାଳକେ, ନାଚିଲେ ଘେରିଣ ଅତି ପୁଲକେ,
ବଂଶୀନାଦ କରି, ଦେଖ ବୁଧେ ! ଏ ଶୋଭା ନେତ୍ର ଭରି । ୧୪

ପିତା ମାତା ବ୍ରଜବାଳଙ୍କୁ ହରି, ଉଚିତ ବିଧାନେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରି,
ମିଳିଲେ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦରୀଙ୍କ ପାଶେ, ବଚନ କହୁ ମନ୍ଦ ମନ୍ଦ ହାସେ,
ପ୍ରେମ ସମ୍ଭାଷଣେ, ମୋହିଲେ ବରଜ କାମିନୀଗଣେ । ୧୫

କେଶବ ନୟନ ମତ୍ତଭ୍ରମର, ସଞ୍ଚରିଣ ଚଉପାଶେ ପ୍ରଖର,
ଚୁମ୍ବିଣ ଗୋପୀଙ୍କ କୁସୁମାନନ, ପୁଣି ଲେଉଟି ଆସେ ଘନ ଘନ,
ଶ୍ରୀମତୀ ବଦନେ, ଭୃଙ୍ଗ ମାଳତୀ ପାଶକୁ ଯେସନେ । ୧୬

ଗୋପନେ ରାଧା ଗୁହେଁ ବେଳୁ ବେଳ, ତା ନେତ୍ର ହେଉଁ କୃଷ୍ଣନେତ୍ରେ ମେଳ
ଲଜ୍ଜା ମାନେ ହୁଏ ଅଧୋବଦନୀ, କଠିଣ କୋମଳ ଭାବକୁ ଘେନି,
ମେରୁପାରିବାର, ଧରେ ଯଥା ଜଳ ସହ ତୁଷାର । ୧୭

ସ୍ମରିଣ ସ୍ନେହଲାଳସା ପ୍ରବଳେ, ଜଳି ଉଠିଲା ବେନି ହୃଦସ୍ଥଳେ,
କମ୍ପିତ ଶୀତ ଭଜିଲା ଶରୀର, କଣ୍ଠୁ ବିଭଙ୍ଗ ହୋଇଲା ଗିର,
ହେଲା ଲୋମାଞ୍ଚିତ, ହେଲେ ଠଣାଠଣି ବେନିଙ୍କ ଚିତ୍ତ । ୧୮

ସଙ୍ଗୀତା ସାରନ୍ତେ ରାମ ଶ୍ରୀପତି, ଅସି ଆନନ୍ଦେ ନନ୍ଦ ଯଶୋମତୀ,
ନନ୍ଦ କଣ୍ଠରେ ଘେନିଲେ ହଳୀଙ୍କି, ଯଶୋଦା କଣ୍ଠରେ ବନମାଳୀଙ୍କି,
ଘେନି ଆନନ୍ଦରେ, ପ୍ରବେଶ କଲେ ଶୁଦ୍ଧାନ୍ତମଧ୍ୟରେ । ୧୯
ବରଜ-ରମଣୀ ବ୍ରଜ-ନନ୍ଦନେ, ଗଲେ ତାଙ୍କପଛେ ଆନନ୍ଦମନେ,
ସୁତଙ୍କୁ ଯଶୋଦା କୋଳେ ବସାଇ, ନବଣୀ ଶର୍କରା ଦେଲେ ଭୁଞ୍ଜାଇ,
ପାସୋରିଲେ ଦୁଃଖ, ଦେଖି ରାମ ହରି ପୂର୍ଣ୍ଣେନ୍ଦୁମୁଖ । ୨୦
ବ୍ରଜ-କୁମାରେ ପୁଲକିତ ମନେ, ସୁଖାଦ୍ୟ ଭୁଞ୍ଜାଇ ନନ୍ଦ-ନନ୍ଦନେ,
ହସି ଜନନୀରେ କହିଲେ ବାଣୀ, ନ ଯିବୁଁ ବ୍ରଜେ ଅଜ ବେଣୁପାଣି,
ହୋଇ ତୁମ୍ଭ ଦାସ, ରହିବୁଁ ଏଠାରେ କରିଣ ବାସ । ୨୧
ଦାସ ଦାସୀଗଣ କୃଷ୍ଣ ଆଦେଶେ, ସେବିଲେ ବ୍ରଜବାସିଙ୍କି ବିଶେଷେ,
ଆଣି ଭଣ୍ଡାରୁ ନାନା ଉପଚାର, କରାଇ ତାହାଙ୍କୁ ସ୍ନାନ ଆହାର,
ଆହେ ବୁଧଗଣ ! ମନେ ଚିନ୍ତ ଚିନ୍ତାମଣି ଚରଣ । ୨୨

ସପ୍ତତ୍ରିଂଶ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—ପଞ୍ଚମବରାଡ଼ି

ରାଧାଙ୍କର ପୁନର୍ମିଳନ

ଧରି ରଖୁଆଳ ବେଶ କେଶବ କଲେ ପ୍ରବେଶ ବ୍ରଜବାଳୀ ଗୃହ ବାସପୁରେ, ଧରି ସ୍ମିତ ମୁଖଶଶୀ ମଧୁର ମଧୁର ହସି ବଜାଇଣ ବଂଶୀ ସୁମଧୁରେ, ହେ ବୁଧଜନେ ! ସୁଧାମୟ ନେତ୍ରେ ସୁଧା ଢାଳି, ଯଥା ନୀଳନଭ ପାଶେ ତାରକାବଳୀ ପ୍ରକାଶେ ରାଜିଲେ କେଶବ ପାଶେ ବାଳୀ, ହେ ବୁଧଜନେ ! ୧

ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କ ଘେନି ସଙ୍ଗେ ସଖୀଗଣ ଗତିରଙ୍ଗେ ଆସୁଛନ୍ତି ମଣ୍ଡି ପୁରପଥ, ସୁରଙ୍ଗଅଙ୍ଗୁ ଉପରେ ହେମକାନ୍ତି ଶୋଭା କରେ ତଳପଦ୍ମେ ରବିକର ବତ, ହେ ବୁଧଜନେ ! ଏ ତୁଳନା ଊଣା ତ କହୁଛରେ, ଅବା ଅନୁପମାଧାର ତନୁପୁରଶୋଭାସାର ଧରି ଧୀରେ ଅବନୀରେ ଚରେ, ହେ ବୁଧଜନେ ! ୨

ମଦନମୋହନ ଶତ ଯା ରୂପରେ ବିମୋହିତ ଅତୁଳିତ ଯା ରୂପ ଭୁବନେ, ଯା ଲାବଣ୍ୟଚ୍ଛଟା ଯେତେ ରମଣୀଙ୍କ ଲୋଭଜନ ତାର ଶୋଭା କେମନ୍ତେ ବଚନେ, ହେ ବୁଧଜନେ ! ଶକ୍ତିବ ଏ ମାନବ-ରସନା, କବି ବାତୁଳ କିକର ବଢ଼ାଇ କଳ୍ପନା-କର ଲେଡ଼ନ୍ତ ସେ ରୂପର ତୁଳନା, ହେ ବୁଧଜନେ ! ୩

କୃଷ୍ଣଠାରୁ ରହି ଦୂରେ ରାଧା ବଦନ-ବିଧୂରେ ପରକାଶି ଲାଜ ହେଲେ ଛୁଡ଼ା, ଛୁଡ଼ା ହେଲେ ସଖି କହି, "ଏ କିସ ଗୋ ପ୍ରାଣସହି ! ନବବଧୂ ପରି କପାଁ ବ୍ରୀଡ଼ା, ଗୋ ରାସେଶ୍ୱରି ! ଦେଖ ତବ ବୃନ୍ଦାବନ-ଶଶୀ, ଅଜ ବୃନ୍ଦାବନଶୋଭା ପ୍ରାଣମନଲୋଭା ପରକାଶ ତାଙ୍କ ବାମେ ହସି, ଗୋ ରାସେଶ୍ୱରି !" ୪

ଯାଇ ଧୀରେ ରାଧା ପାଶେ ମନ୍ଦ ମଧୁମୟ ହାସେ କହିଲେ କମଳ-ପତ୍ର-ନେତ୍ର, "ପ୍ରେମବତି ! କ୍ଷମ ଦୋଷ ନ ରଖ ମାନସେ ରୋଷ ରୁହି ବାରେ ଚାଳ ସୁଧା-ନେତ୍ର, ଗୋ ଜୀବେଶ୍ୱରି ! ଏ ସଂସାର ଚଳେ ଦୈବବଶେ, କରବର ବିଧିବଶେ ହେଲେ ବନ୍ଧ ନରବାସେ ନ ରହେ କି ବନ ତା ମାନସେ, ଗୋ ଜୀବେଶ୍ୱରି ! ୫

ତବ ଅନୁପମାନନ ଦେଖିବାକୁ ମୋ ନୟନ ବରାନନେ ! ସତତ ଅଧୀର, ସତତ ଅଧୀର ଶ୍ରୁତି ସତତ ଅଧୀର ମତି ଶୁଣିବାକୁ ବୀଣା ଜିଣା ଗିର, ଗୋ ଜୀବେଶ୍ୱରି ! ନ କର ବଦନ ଧରଣୀକି, ବନ୍ଧୁ ! ଟେକ ଟେକ ମୁଖ ନାଶ ମୋ ବିରହ ଦୁଃଖ ଢାଳି କର୍ଣ୍ଣେ ସପ୍ରେମ ବାଣୀକି, ଗୋ ପ୍ରେମମୟି !" ୬

ରାଧା ଚିବୁକରେ ପାଣି ରଖି ପୁଣି ବେଣୁପାଣି ଅନ୍ୟକରେ ଧରି ରାଧା କର, ଟେକି ରାଧା ମୁଖ-ଇନ୍ଦୁ ପ୍ରେମଭରେ ପ୍ରେମ-ସିନ୍ଧୁ ଭାଷିଲେ, "ମୋ ଦୋଷ କ୍ଷମାକର, ଗୋ କ୍ଷମାଶୀଳେ ! ଅଛ ପରା ମୋ ହୃଦଈଶ୍ୱରୀ, ଦେଖ ବିରହ-ଅନଳ ହୃଦୟେ ଜଳେ ପ୍ରବଳ ଦୟା ଶାନ୍ତ ପ୍ରେମ ବୃଷ୍ଟି କର, ଗୋ ଜୀବେଶ୍ୱରି !" ୭

କେଶବ ସ୍ମରଣପାଇ ଦ୍ରବ ଦ୍ରବ ହେଲ ରାଈ ଯେସନେ
ତୁଷାର ଉଷାକାଳେ, ଗୃହିଁଲ ଧୀରେ ଅପାଙ୍ଗେ ଚାଳନି ଅଙ୍ଗ
ଶ୍ୟାମାଙ୍ଗେ ସଜଳ କି ନବୀନ ତମାଳେ, ହେ ବନ୍ଧୁଜନେ ! ମଧୁ
ପ୍ରମୋଦିନୀ ହେମଲତା, କିବା ନୀଳନଭେ ଠୁଳ ସେଚର-କର
କୁଳ ଅବା ଘନେ ସ୍ଥିର ବିଦ୍ୟୁଲ୍ଲତା, ହେ ବନ୍ଧୁଜନେ ! ୮

ରାଧା ତନୁ ଲୋମୋଦ୍ଗମ ଧରି ହେଲା ନୀପସମ ପ୍ରକାଶିତ
ହେଲ ସ୍ୱେଦବିନ୍ଦୁ, ତା ନଳିନ ନେତ୍ରଦ୍ୱୟ ହେଲ ସୁଖ-ଅଶ୍ରୁମୟ
ଶୋଭେ ଯଥା ପଦ୍ମେ ହିମବିନ୍ଦୁ, ହେ ବନ୍ଧୁଜନେ ! ସ୍ତମ୍ଭ କ୍ଷଣେ
ଘୋଟିଲା ମାନସେ, ଘନ ଘନ ଦୃଷ୍ଟି ଚାଳି ନିରେଖିଲ ବ୍ରଜବାଳୀ
ଶ୍ୟାମ ମୁଖ-ଶଶୀ ସୁଖ ବଶେ, ହେ ବନ୍ଧୁଜନେ ! ୯

ଲତାକୁ ଯଥା ମଳୟ-ସମୀର କରେ ଅଥୟ ତଥା ରାଧା କମ୍ପେ
ଧୀର ଧୀର, ଧରି ହରି କର କରେ ହାସ ପ୍ରକାଶେ ଅଧରେ କହିଲ
କୋମଳ ଭଙ୍ଗିର, ହେ ବୁଧଜନେ ! "ପ୍ରଭୁ କ୍ଷମା ମାଗେ କି
ଦାସୀଙ୍କ ? ନ କହ ଏ ଅବଧୂଙ୍କ ଦଅ କ୍ଷମା ଅଧୀନୀକ ଦଅ କ୍ଷମା
ବରଜବାସିଙ୍କି, ହେ ଜୀବେଶ୍ୱର !" ୧୦

କୃଷ୍ଣ କହନ୍ତି, "ଅବଧୂ ନ କହେଁ ମୁଁ ରସନିଧି ! ତୁମ୍ଭେ ପରା
ବୃନ୍ଦାବନେଶ୍ୱରୀ, ମୁହିଁ ଦୀନ ପ୍ରଜା ତହିଁ ଏ କଥାକୁ ପ୍ରାଣସହି !
ବୋଲ କପାଁ ଯାଉଛ ପାସୋରି, ଗୋ ଜୀବେଶ୍ୱରୀ ! ଏଥିରେ ତ
ସାକ୍ଷୀ ଅଷ୍ଟସଖୀ," ଶୁଣି କହନ୍ତି ଶ୍ରୀମତୀ, "ଏବେ ସେ ପଦେ ଶ୍ରୀପତି !
ବସିଛନ୍ତି କୁବୁଜା ସୁମୁଖୀ, ହେ ଜୀବେଶ୍ୱର !" ୧୧

ଲଜ୍ଜାନତ ମୁଖେ ହରି କହିଲେ, "ଗୋ ବିମ୍ବାଧରି ! ତୋର
ମନୋହର କଳାକର, କୁମୁଦ ବାନ୍ଧବ ନାମେ ଖ୍ୟାତ ଯେ
ଧରାଧାମେ ତାଙ୍କ ଚର୍ଚ୍ଚା କରଇ କି ପର, ଗୋ ଜୀବେଶ୍ୱରୀ ! ତେବେ
ଅଳି ମାନ ମାନସରୁ, ଲୌହସୂତ୍ର ବଧି ବଳେ ଅନାଦରେ ମୁଖ କଟିଲ
ସଦା ତାର ମୁଖଦର ମେରୁ, ଗୋ ଜୀବେଶ୍ୱର !" ୧୨

କହନ୍ତି ଗୋପିକାବର, "ମୁଁ କର ନାହିଁ ତ ପର କନ୍ତୁ ପର ହୋଇଅଛୁ ସିନା, ତାରକାଙ୍କ ଚନ୍ଦ୍ର ଏକ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ତାରା ଅନେକ ସେ କି ଦୁଃଖୀ ଏକ ତାରା ବିନା, ହେ ଜୀବେଶ୍ୱର ! କରୁଛି ମୁଁ ଏତିକି କାମନା, ହୋଇ ନିତ୍ୟ ସହଚରୀ ସେବିବି ସେବିକା ପରି ପୂର୍ଣ୍ଣ କର ମୋର ଏ ବାସନା, ହେ ଜୀବେଶ୍ୱର ! ୧୩

ପାଦପଦ୍ମ ବଂଶୀଧର ଅଭି ନ କର ଅନ୍ତର ଏ ଦାସୀର ଦୋଷ କ୍ଷମା କରି, ଅଭି ନ ପାରିବ ମୁହିଁ ବିଚ୍ଛେଦର ଦାଉ ସହି ରହିବି ସମୀପେ ଛାୟା ପରି, ହେ ଜୀବେଶ୍ୱର ! ଏହି ମୋର ଏକାନ୍ତ କାମନା, ପଛକେ ପ୍ରେମାଧିକାର ଅନ୍ୟଜନେ ଦାନ କର ନାହିଁ ମୋର ତହିଁରେ ଭାବନା, ହେ ଜୀବେଶ୍ୱର !" ୧୪

ଧରି ଶ୍ରୀମତୀର କର ନାଇ ଧୀରେ ବଂଶୀଧର ରତ୍ନାସନେ ବସିଲେ ସୁହାସେ, ବିଶାଖାଦି ସହଚରୀ ଅଳଃ ଗୃମର ଧରି ବିରାଜିଲେ ରାଧା ଶ୍ୟାମ ପାଶେ, ହେ ବୁଧଜନ ! ଅଷ୍ଟା-ଶକ୍ତି ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ସନ୍ନିଧାନେ, କ୍ଷମା ପ୍ରୀତି ଧୃତି ମତି ଦୟା ଶ୍ରଦ୍ଧା ଶାନ୍ତି ଭକ୍ତି ବିରାଜନ୍ତି କି ନିତ୍ୟ-ବୃନ୍ଦାବନେ, ହେ ବୁଧଜନେ ! ୧୫

ବେଣୀକର ବାହୁପାଶେ ରାଜିଲେ ବେଣୀ ଉଲ୍ଲାସେ ଦିଅଦୋଳି ହେଲେ ମୁଗ୍ଧ ମଧୁ, କିବା ନିଶା ଅପଗମେ ମିଳିଲେ ସୁଖ-ସଙ୍ଗମେ ଚକ୍ରବାକ ଚକ୍ରବାକବଧୂ, ହେ ବୁଧଜନେ ! ହେଲେ ମଗ୍ନ ସୁଖ-ସମ୍ଭାଷଣେ, ଲିଭିଲା ବିରହାନଳ ଲିଭିଲା କି ଦାବାନଳ ଗହଳ ଝଳିଳ ବରଷଣେ, ହେ ବୁଧଜନେ ! ୧୬

ଜନେ ମିଳନମାଧୁରୀ ଦେଖି ସୁଖେ ନେତ୍ର ଭରି ଯେ ମିଳନ ବିଶ୍ୱେ ଅନୁପମ, ବିଶ୍ୱ ନିଯୁତ ନିଯୁତ ଯେଉଁ ମିଳନୁଁ ସମ୍ଭୂତ ସେ ମିଳନ ବିଶ୍ୱସ୍ଥିତି-ଧାମ, ହେ ବୁଧଜନେ ! ନିରେଖି ସେ ମିଳନ ନୟନେ, ବର୍ଣ୍ଣି କି ପାରଇ କବି ସେ ମିଳନ ରମ୍ୟଛବି କଳ୍ପ କଳ୍ପ କଳ୍ପି ଶ ଯତନେ ? ହେ ବୁଧଜନେ ! ୧୭

ଅଜ ଦ୍ୱାରକାଭୁବନ ହୋଇ ନବ-ବୃନ୍ଦାବନ ଭାସେ ନବ ଲାବଣ୍ୟ-ତରଙ୍ଗେ, ପୂଲକ୍ତ ନୀପକୋରକ ପ୍ରେମାଶ୍ରୁ ଯମୁନୋଦକ ପ୍ରକଟିତ ହେଲେ ନବରଙ୍ଗେ, ହେ ବୁଧଜନେ ! ସଖୀଙ୍କର ଗୀତ ପିକକଳ, ଗୋପୀ-ବଦନ-କୁସୁମ ଫୁଟି ଦଶେ ମନୋରମ ଚଳେ ଗୁମସ୍ୱେଦ ମନ୍ଦାନିଳ, ହେ ବୁଧଜନେ ! ୧୮

ଫେଡ଼ଣ ଜ୍ଞାନ-ନୟନ କର ବୁଧେ ଦରଶନ ପ୍ରତ ପଦାର୍ଥରେ ଏ ଜଗତେ, ତ୍ରିଗୁଣମୟୀ ଶ୍ରୀମତୀ ସୁସରସେ ରସିଛନ୍ତି ଯେଣି ସଙ୍ଗେ ଶ୍ୟାମଙ୍କୁ ଗୁପତେ, ହେ ବୁଧଜନେ ! ଏ ବଡ଼ଦେଗୀତ ହେଲା ଶେଷ, ନିରତେ କର ସ୍ମରଣ ଶ୍ରୀଚନ୍ତାମଣି ଚରଣ ନ ହେବ ଯିବାକୁ ପ୍ରେତ-ଦେଶ, ହେ ବୁଧଜନେ ! ୧୯

ଅଷ୍ଟାବିଂଶ ଛାନ୍ଦ

କାମ୍ବଜୟନ୍ତୀ— ବୃତ୍ତ

ସଖୀମାନଙ୍କର ନିବେଦନ

ପ୍ରଫୁଲ୍ଲନୟନ ତାଳି ଅଳୀ ଯୁଟିଲ ବଦନେ,
କହିଲେ ଅନନ୍ଦେ ଭାସି ଶ୍ୟାମଙ୍କୁ ସୁଧାବଚନେ । ୧
"ତବ ନବକଣୋସ୍ୱିକା ଦେଲୁଁ ତବ କରେ ଅଣି,
ହେଲୁଁ ପୂର୍ଣ୍ଣକାମ ଶ୍ୟାମ ! ଦିଅ ଅମ୍ଭଙ୍କୁ ମେଲଣି । ୨
ତମାଳ ଡାଳରେ ହେଲା ହେମଲତା ସମ୍ମିଳନ,
ଏବେ ଅବଲମ୍ବନରେ ନାହିଁ କିଛି ପ୍ରୟୋଜନ । ୩
ରଖିଲୁଁ ବିରହେ ରାଧା ପ୍ରାଣ ଯତନେ ଅପାର ।
ତେଣୁ ତ ଅମ୍ଭର ଅଛି ପୁରସ୍କାରେ ଅଧିକାର । ୪
ମାଗୁଛୁଁ ଏତକ ମାନ ଦୀନ ଭିକ୍ଷୁକ ବଚନେ,
ନ ଦାହ ଏ ହେମାଙ୍ଗୀଙ୍କ ପୁଣି ବିରହ-ଦହନେ ।" ୫

କହିଲେ କେଶବ ହସି, "ହେମ ଝଳିବ ଅନଳେ,"
ଉତ୍ତରିଲା ଦୂତୀ, "ଅତି ଉତ୍ତାପେ କନକ ଗଳେ । ୬
କେବଳ କି ଅନଳରେ ଦୋଷ ହୁଏ ହେମରଙ୍ଗ,
ରସାଣ ସଙ୍ଗରେ ଯଦି ନ ହୁଏ ହେମର ସଙ୍ଗ ? ୭
ଯେ ଅଟେ ଆଶ୍ରିତ ଯାର ତାକୁ ଲଗେ ତା ବେଦନା,
ଅମ୍ଭର କହିବା ଶ୍ୟାମ ! ଅଟଇ ଅଧିକ ସିନା । ୮
ଦେଖ ତା କନକଜିତ-କାନ୍ତି ହୋଇଛି ମଳିନ,
ବଳିନ ଅଙ୍ଗଯଷ୍ଟିରେ ଗଣି ଶିର ଦରଶନ । ୯
ବିରହ ଦିନରୁ ସେ ତ ଦିନେ ବାନ୍ଧି ନାହିଁ କେଶ,
କଷ୍ଟର ପରି କରି ପରିହରିଛି ସେ ବେଶ । ୧୦
ସରାଗେ ତାମ୍ବୂଲରାଗେ ସେ ତ ରଞ୍ଜି ନାହିଁ ଅଧରେ,
ପ୍ରବାଳଲତା-ପ୍ରବାଳରାଗ-ଗଞ୍ଜନ ଅଧରେ । ୧୧

ସେ ଅଞ୍ଜନ ରଞ୍ଜି ନାହିଁ କଞ୍ଜ-ଗଞ୍ଜନ-ନୟନେ,
କରିଛି ସିନ୍ଦୂର ଦୂର ଦୁରନ୍ତ ବିଷ ଯେସନେ । ୧୨
ପିନ୍ଧି ନାହିଁ ନୀଳଚେଳ ସଙ୍କଳିତ ଜାମ୍ବୁନଦେ,
ଘେନି ନାହିଁ ବିଧୁରଜ ମଳୟଜ ମୃଗମଦେ ।"୧୩
କହିଲେ କୋମଳେ ହରି, "ଶୁଣ ଅଗୋ ପିକକଣ୍ଠି !
ଦୀନ ହୃତଧନ ପାଇ ରଖେ ଦେଇ ଶତଗଣ୍ଠି ।" ୧୪
କହିଲା ଶ୍ୟାମଙ୍କୁ ଦୂତୀ, "ଏ କଥା ରଖ ମନରେ,
ଉପବାସୀ ଯେଉଁ ଜନ ନ ଭୁଞ୍ଜେ ସେ ବେଳା ଭରେ ।"୧୫
ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କ ଗୃହୁଁ ପୁଣି ହସିଣ କହିଲା ବାଣୀ,
"ପ୍ରାଣଧନ ସହ ରହ ଶ୍ୟାମ-ପ୍ରେମ-ବାଉଳାଣି !"୧୬
ଅଳପ ହସିଣ ରାଧା କହିଲେ ନ ଯାଅ ସଖି !
ରମଣୀ-ଘାତକଜନ କରସ୍ପର୍ଶେ ମୋତେ ରଖି ।"୧୭
କହିଲା ଦୂତୀ, "ନ ଭାଳ ପୂତନାଦଶା ମନରେ,
ଦାରୁଭେଦନ ଭ୍ରମର ବନ୍ଧ କମଳକୋଳରେ ।" ୧୮

କହନ୍ତେ ଶ୍ରୀମତୀ ପୁଣି ରଞ୍ଜି ଅଧର ସୁହାସେ,
"ନ ଯା ସଖି ! ମୋତେ ରଖି କାଳିଆ ନାଗର ପାଶେ ।"୧୯
ଉତ୍ତରନ୍ତେ ସଖୀ, "ଗ୍ରଧେ ନ ଭର ଗୋ ମନେ ତ୍ରାସ,
ଯାଉଛୁଁ ଗୋ ରଖି ତୋତେ କାଳିଆ ନାଗର ପାଶ । ୨୦
ଏ ତ ନୁହନ୍ତି କାଳିୟ ନୁହନ୍ତି ଏ ଅନାଗର,
ନ ଜାଣୁ କି କାଳିୟକୁ ଡରଛନ୍ତି ଏ ଅଗର । ୨୧
ତୋ ନୟନ ତୋ ଅଧର ଅଛନ୍ତି ଅମୃତ-ନଦୀ,
କାଳିଆ ନାଗରେ ତୋର କି ଭୟ ଭରକରଦ !"୨୨
ଏମନ୍ତ ଭାଷିଣ ଆଳୀ ହେଲେ ପାଶରୁ ଅନ୍ତର,
ଶ୍ରୀଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ଚରଣ ବୁଧେ ! ଭାଳ ନିରନ୍ତର । ୨୩

ଊନତ୍ରିଂଶ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—ଘଣ୍ଟାରବ *

ନବ ରାସ ବର୍ଣ୍ଣନ

ଗୋପୀଙ୍କ ମାନସ ଜାଣି, ଭକ୍ତପ୍ରିୟ ବଂଶୀପାଣି,
ମନ୍ଦ ମନ୍ଦ ହସି ଅମିୟ ବରଷି ପ୍ରକାଶିଲେ ସୁଧାବାଣୀ । ୧
ବ୍ରଜାଙ୍ଗନା ମୁଖ ଚୁହିଁ, କହିଲେକ ଭାବଗ୍ରାହୀ,
"ଯେହ୍ନେ ବୃନ୍ଦାବନ କରନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତନ ରାସରସେ ରସି ନାହିଁ । ୨
ଆସ ମୋ ରାସସଙ୍ଗିନୀ ! ରାସ-ରସ-ତରଙ୍ଗିଣୀ !
ହୋଇ କୃପାବଶ ରାସରସେ ରସ ଗିରଣ-ଯୋଗ-ଭଙ୍ଗିନୀ !" ୩
ଗୋପୀ ହୋଇଣ ସମ୍ମତ, ରାସେ ହେଲେ ସମୁଦ୍ୟତ,
ପିନ୍ଧିଲେ ବସନ ନର୍ତ୍ତକୀ ଯେସନ କଟିରେ ଭିଡ଼ି ପଣନ୍ତ । ୪

---

* "ବକୁଳା କଣ୍ଠ ମୁକୁଟ" ଦେ, ବ

ହୋଇ କର ଧରାଧରି, ମଣ୍ଡଳାକାରେ ସୁନ୍ଦରୀ,
ହେଲେ ପୂରି ପୂରି ମଧ୍ୟରେ କିଶୋର କିଶୋରୀଙ୍କି ଘେରି କରି । ୫

ପଦ୍ମକେଶର ଚୌକତ ଯଥା ଶୋଭା ପ୍ରକାଶନ୍ତ,
ଅତି ଶୋଭାମୟ ରମ୍ୟଦଳଚୟ ଦେଇ ନୟନେ ତୃପତ । ୬

ଅବା ଶଶୁଅମ୍ବା ହରି, ଅନ୍ଦ୍ୟାଶକ୍ତିରେ ବହରି,
ବଣ୍ଟ-ଗ୍ରୋପ୍ତ୍ରୀ ଶକ୍ତିଚୟରେ ଶୋଭନ୍ତି ଗୋଲୋକକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି । ୭

ହରି ଛନ୍ଦେ ହୋଇ ଜଗ୍ତ, ଧେନୁ ସଙ୍ଗେ ବଶ୍ୱଶୋଭା,
ମୁରଲୀ ଅଧରେ ଲଗାଇ ସୁସ୍ୱରେ କଲେ ଧ୍ୱନି ଶ୍ରୁତିଲୋଭା । ୮

ତାଳେ ତାଳେ ବଂଶୀତାନେ, ପାଦ ଗୃଳି ଗୋପୀମାନେ,
ଚନ୍ଦ୍ରାକାରେ ରହି ଧୀର ଧୀର ହୋଇ ଚଳିଲେ ମଞ୍ଜୁଳ ଗାନେ । ୯

ଏକ ଲୟେ ଏକ ସ୍ୱରେ, ଗୋପୀଏ ସୁଧାକଣ୍ଠରେ,
କୃଷ୍ଣ ଗୁଣମାନ କଲେ ସୁଖେ ଗାନ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦଭରେ । ୧୦

ବଂଶୀତାନେ ଗୋପୀଗାନେ, ମିଳିଲେ ଭୂଷଣମାନେ,
ମଞ୍ଜୀର ନୂପୁର କିଙ୍କିଣୀ କେୟୂର ରତ ହେଲେ ତାଳଦାନେ । ୧୧

ବାମକୁ କେଉଁ ମଣ୍ଡଳୀ, କେ ମଣ୍ଡଳୀ ଦକ୍ଷେ ଚଳି,
ନାନା ହାବଭାବେ ନୃତ୍ୟ କଲେ ସର୍ବେ ପୂରି ନବ-ରାସସ୍ଥଳୀ । ୧୨

ଚୌଦିଗେ ସମ୍ମୁଖ ଗୃଳି, ନାନା ଭଙ୍ଗେ ବନମାଳୀ,
ନାଚିଲେ ମଧୁର ଧରି ରାଧା କର ଗୋପୀ ଦେଲେ କରତାଳି । ୧୩

ନାଚିଲା ମୋହନଚୂଡ଼ା, ବନମାଳ ଧୈର୍ଯ୍ୟବୁଡ଼ା,
ବକ୍ଷରେ ଦୋହଲି ତାଳେ ତାଳେ ଚଳି ବର୍ଷିଲା ଫୁଲପାଖୁଡ଼ା । ୧୪

ଗୋପୀ ବା ନଳିନୀଚୟ, ଧୀରସମୀରେ ଅଥୟ,
ତେଜି ଖେଳିଖେଳି ପ୍ରେମେ କଲେ କେଳି ହରି ନୟନ ହୃଦୟ । ୧୫

ଉଚ୍ଛୁଳିଲା ରାସରସ, ସିନ୍ଧୁ ଯଥା ପର୍ବବଶ,
କୃଷ୍ଣଙ୍କ ମୁଖରେ ମଜ୍ଜିଲେ ସୁଖରେ ଗୋପୀଙ୍କ ନେତ୍ର ମାନସ । ୧୬

କେ ଗୋପୀ ବଦନଇନ୍ଦୁ, ସ୍ରାବେ ସ୍ୱେଦ-ସୁଧାବିନ୍ଦୁ,
କେହୁଁ ଗୋପୀ ଚେଳ ହୁଅନ୍ତେ ଶିଥିଳ ନାଚେ ଭଣ୍ଡ ପଂକ୍ତି ପିଣ୍ଡି । ୧୭

ଶ୍ଳଥ ହେଉଁ କେଶ-ବନ୍ଧ, ଖସି ପଡ଼େ ସୁମନସ,
ଶୋଭି ପରକାଶି ପଡ଼ନ୍ତି କି ଖସି ମୂର୍ତ୍ତିମାନ ପ୍ରେମରସ । ୧୮

ଶ୍ରୁତି ମୂଳରେ ତାଟଙ୍କ, ଦୋଳେ ଗ୍ରୀବା ହେଉଁ ବଙ୍କ,
ନିତମ୍ବ ଉପର ଟଳେ କାଞ୍ଚୀହାର ରମ୍ୟ ଶୋଭା ପ୍ରକାଶକ । ୧୯

କଠିନ ପୀବର କୁଚ, ନିତମ୍ବ ପୃଥୁଳ ଉଚ୍ଚ,
ପରସ୍ପରେ ହାସ୍ୟ କରନ୍ତି ପ୍ରକାଶ ପରସ୍ପରେ କର ଗୁଞ୍ଜ । ୨୦

ହୋଇ ପ୍ରେମେ ଅତି ଭୋଳ, ଉନ୍ମତ୍ତ ଗୋପିନୀକୁଳ,
କେ ଦେଲା ଚୁମ୍ବନ କେହୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କେ ଦେଲା କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କୋଳ । ୨୧

ବିଶ୍ୱ ସୃଷ୍ଟି ରକ୍ଷା ଲୟ, ଯେଉଁ ଲୀଳାରୁ ଉଦୟ,
ସେ ଲୀଳା ଆଭାସ କଲେକ ପ୍ରକାଶ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଧାମେ ଲୀଳାମୟ । ୨୨

ଯୋଗିଙ୍କ ଜ୍ଞାନ-ନୟନ, ଯେ ଲୀଳା କରେ ଦର୍ଶନ,
ନନ୍ଦସୁତରୂପୀ ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପିଙ୍କର ସେ ଲୀଳା ଦେଖେ ନୟନ । ୨୩

ଆସିଣ ଅମରମାନେ, ନଭେ ରହିଣ ବିମାନେ,
ରାସେଶ୍ୱର ହରି ରାସର ମାଧୁରୀ ଦେଖି ଭୋଳ ସ୍ତବଗାନେ । ୨୪

କହି ପାରିବ କି କବି, ସେ ଲୀଳାର ରମ୍ୟ ଛବି,
ଯାହା ଭକ୍ତନେତ୍ର ଦେଖିପାରେ ମାତ୍ର ଧ୍ୟାୟୀ ଭକ୍ତ-କଞ୍ଜ-ରବି । ୨୫

ଅହେ ଜ୍ଞାନୀ ଯୋଗୀଜନ ! ଫେଡ଼ିଣ ଦିବ୍ୟନୟନ,
ଦେଖ ରାସଲୀଳା ଚିନ୍ତ ଭବ-ଭେଳା ଶ୍ରୀଚିନ୍ତାମଣି ଚରଣ । ୨୬

ତ୍ରିଂଶ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—ଖଣ୍ଡ ପାହାଡ଼ିଅ କେଦାର

ଦେବତାମାନଙ୍କର ସ୍ତବ

ଅସି ଗଗନେ ଅମରକୁଳ, ଦେଖିବା ପାଇଁ ହୋଇଲେ ଠୁଳ,
ସୃଜନ ସ୍ଥିତି ପ୍ରଳୟମୂଳ, ଲୀଳା ଅତୁଳ ଯେ,
ମିଳି ସରବ ଗାଇଲେ ସ୍ତବ ଆନନ୍ଦେ ଭୋଳ ଯେ । ୧

ଜୟ ଗୋପାଳପତି-ନନ୍ଦନ, ଜୟ ଗୋପିନୀ-ହୃଦ-ଚନ୍ଦନ,
ଜୟ ନିଖିଳ-ବିଶ୍ୱ-ବନ୍ଦନ, ଭବବନ୍ଧନ ଯେ,
ତବ କରୁଣା-କଣା ମାତ୍ରରେ ଲଭେ ଛେଦନ ଯେ । ୨

ଜୟ ସୁଦାମା-ଦୁଃଖ-ଭଞ୍ଜନ, ଜୟ କାଳୀୟ-ଦର୍ପ-ଗଞ୍ଜନ,
ଜୟ ଭକତ-ନେତ୍ର-ଅଞ୍ଜନ, ବିଶ୍ୱରଞ୍ଜନ ଯେ,
ଜଗତ-ଅଳି ତୋ ଗୁଣାବଳୀ କରେ ଗୁଞ୍ଜନ ଯେ । ୩

ଏ ଯେ ଭୁବନ ବେନିସପତ, ହେଲେ ପ୍ରବଳ ପାପେ ତପତ,
ତୁ ନିଜ ରୂପ କରି ଗୁପତ, ହୋଇ ପ୍ରାପତ ଯେ,
ବିବିଧ ରୂପ; ପୁଣି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ଥାଇ ବ୍ୟାପତ ଯେ । ୪

ପ୍ରେମ ବାରିଧି ସୁତରଙ୍ଗରେ, ଖେଳିବା ପାଇଁ ଭକ୍ତ ସଙ୍ଗରେ,
ଜଗତ ହିତ ସ୍ୱରଥାଙ୍ଗରେ, ଲୀଳାରଙ୍ଗରେ ଯେ,
ସାଧିବା ପାଇଁ ହୋଇ ବ୍ୟକତ ନାନା ଅଙ୍ଗରେ ଯେ । ୫

ଚକ୍ଷୁଗୋଚର ତୁ ନିରାକାର, ଜ୍ଞାନଗୋଚର ତୁହି ସାକାର,
ତୁ ଏକରୂପ ନାନା ପ୍ରକାର, ତୁହି ଓଁକାର ଯେ,
ଏ ବିଶ୍ୱ-ବର୍ଣ୍ଣମାଳା ମଧ୍ୟରେ ତୁହି ଅକାର ଯେ । ୬

ସାକାର ଯେତେ ତୋର ଭକତ, ତେଣୁ ସାକାରେ ହୋଇ ବ୍ୟକତ,
ତାହାଙ୍କୁ କରୁ ଭବୁଁ ମୁକତ, ଅତି ଶକତ ଯେ,
ସାକାର ନିରାକାରରେ ହେବା ଅନୁରକତ ଯେ । ୭

ତୋର ମୂରତି ମହା-ଆକାଶ, ତୋହର ସତ୍ତା ଶୂନ୍ୟସଙ୍କାଶ,
ନ ହେଲେ ରୂପ ଧରି ପ୍ରକାଶ, ଚିତ୍ତ-ଆକାଶ ଯେ,
ଭକତେ ଧରନ୍ତି ତୋ ମୂର୍ତ୍ତିଶଶୀ ପୂର୍ଣ୍ଣବିକାଶ ଯେ । ୮

ଶ୍ରୀମତୀ [illegible] ଆଦିଶକତି, ଗୋପୀଏ ପ୍ରେମ ପ୍ରୀତି ବ୍ୟକତି,
ଭଜନ୍ତି ସଦା ତୋହର କତି, ଗୋପୀଭକତି ଯେ,
କାମବର୍ଜିତ ଦାମ୍ପତଗତ ଅନୁରକତି ଯେ । ୯

ନାହିଁ ତୋହର ଶେଷ ସମ୍ଭବ, ଅଛି ତୋହର ଶେଷ ସମ୍ଭବ,
ତୋର ନିକଟେ ହୁଏ ସମ୍ଭବ, ଯା ଅସମ୍ଭବ ଯେ,
ଏହା ନ ବୁଝି କୁତର୍କେ ମଜ୍ଜି ମୋହିତ ଭବ ଯେ । ୧୦

ଅହା ତୋ ରୂପ କେଡ଼େ ମଧୁର, ନେତ୍ର-ସମ୍ପତ୍ତି ଗୋପ-ବଧୂର,
ତୋ ମୁଖ ପୂର୍ଣ୍ଣ-ବିଧୁ ବିଧୁର, ପାତକ ଧୂର ଯେ,
ତୋ ରୂପ ନେତେ ପଡ଼ିବା ମାତେ ହୁଅଇ ଦୂର ଯେ । ୧୧

ତ୍ରିଲୋଚନ ତୁ ଚକ୍ରଧର, ତୁ ହରିହର ଶୂଳାଗଧର,
ଅମ୍ଭଙ୍କୁ ମାୟା-ପାଶେଁ ଜଡ଼ିର, ଦୋଷ ନ ଧର ଯେ,
ଅମ୍ଭ ଆଶ୍ରୟ ହେ ଚିନ୍ତାମଣି ! ଚରଣ ତୋର ଯେ । ୧୨

ଅମରମଣି ଦେବନିକର, ଅମ୍ଭେ ସକଳ ତୋ ପରିକର,
ରୁକ୍ମଣୀବର ! କରୁଣା କର, ପେଷି ଚକର ଯେ,
ନାଶ ଅମ୍ଭର ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କର ମୋହ-ନ କର ଯେ । ୧୩

ହେ କୃଷ୍ଣପ୍ରିୟେ ! କୃଷ୍ଣଭାମିନି ! ଶ୍ୟାମ-ଘନେ ତୁ ସଉଦାମିନୀ,
ତୁ ସୁଖ-ଦିବା ଦୁଃଖ-ଯାମିନୀ, ବିଶ୍ୱସ୍ୱାମିନୀ ଯେ,
ତୁ ବ୍ରଜଧାମେ ରାଧାରୂପିଣୀ ଗୋପକାମିନୀ ଯେ । ୧୪

ରାସାନ୍ତେ ଗୋପୀ ସୁଖବେଗରେ, ହୋଇଲେ ଠୁଳ କୃଷ୍ଣ ଆଗରେ,
ଭାସିଣ ସୁଖ-ପ୍ରେମ-ସାଗରେ, କି ସୁହାଗରେ ଯେ,
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଲେ ଚୁମ୍ବାଲିଙ୍ଗନ ଅନୁରାଗରେ ଯେ । ୧୫

ନୀଳାଚେନ୍ଦ୍ର ସ୍ତବ ସାର ସୁମନ, ଯେଉଁ ସଦନେ କଲେ ଗମନ,
ସୁଜନେ ଜନ୍ମ କର ଶମନ, ଅର ଦମନ ଯେ,
ଶ୍ରୀଚନ୍ଦ୍ରାମଣି-ଚରଣାମ୍ବୁଜେ ରଖିଣ ମନ ଯେ । ୧୬

କଟକ ଦତ୍ତପ୍ରେସରେ ଶ୍ରୀ ହରମୋହନ ଦତ୍ତଙ୍କ ଦ୍ୱାରା
ମେସିନ୍‌ଯନ୍ତ୍ରେ ମୁଦ୍ରିତ । ୧୯୩୪

PRINTER H. M. DUTTA

DUTTA PRESS

CUTTACK.